SÁSDI SÁNDOR

MAGVETŐK

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

SÁSDI SÁNDOR

MAGVETŐK

SÁSDI SÁNDOR

MAGVETŐK

REGÉNY

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
1951

ÁLLAMVÉDELMI KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁNAK TULAJDONA
112226

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
A szerkesztésért felel: Szabó Ferenc
Műszaki felelős: Illés Endre
Címlapterv: Máday Gréte

Ez a könyv az MNOSZ 5601-50 A
és 5602-50 A szabványok szerint készült
6099/LD01 - Révai-nyomda
Budapest V, Vadász-utca 16
Felelős Puskás Ferenc

1

KOZIK PÁL kereskedelmi tanácsos reggeli misére igyekezett. Az almazöldszín bútorzatú előszobában megállt a tükör előtt, megigazította felfelé pedrett bajuszát, keze már az ajtókilincsen volt, amikor észrevette cipőjén a nagy hibát. A sötétbarna sevró nem fénylett eléggé. Bosszankodva kiabált a konyha felé:

— Jutka, hozza a cipőrongyot!

A cseléd, harminc év körüli, szikár asszony, reggelije végső maradékát eszi, sietve nyeli le az utolsó falatot, hiszen illetlenség a gazda előtt rágcsálgatni.

— Tetszik parancsolni?

Kozik Pál istennek tetsző életet él, reggelenként templomba jár, kellőképpen adakozik az Egyház számára. Amikor Hausner kanonok kiprédikálta, hogy Magyarország Patrónájának ősrégi, híres kegyhelyét, a gyüdi templomot meg kell menteni a pusztulástól, tizenötmillió koronával járult hozzá a bástyák és a kálvárialépcső helyrehozásához; hullat alamizsnát a szegénynek is, amellett törődik üzleti alkalmazottai lelkiéletével, a szolgálóval tisztességes hangon beszél, mert hogyan kívánhatnánk magunknak a megbecsülést, ha másoktól megvonjuk azt? Cipője állapota valóban felháborító és már nem első esetben tapasztalja ezt a szörnyűséget, mégis csendes, nyugodt a hangja, szélesezvilágért ki nem tűnne belőle, hogy ő most parancsol:

— Törölje meg, Jutka.

A cseléd két kisleányát pár héttel ezelőtt a lelencházból kiadták falura. Tegnap azt írta Juhászné, hogy őt már „mami"-nak szólítják, egyben tudatta vele azt is, hogy lábbelijük még mindig nincsen, a védőnő feléjük se néz. A kisebbiknek, Zsuzsi-

kának a saját alsószoknyájából varrt ruhát, kékre megfestette, amilyen-olyan, nagyobb baj, hogy azért a rongyos párezer koronáért, amit a Menhely fizet, nem lakathatja jól őket. Ennél is nagyobb baj az, hogy Etelka elcsavarog, kijár a vasútra, Raábiné, vagyis a szomszédasszonya, látta a vén kútásóval a kukoricásból kijönni; ő, már mint Juhászné, semmiért nem vállal felelősséget, legjobban szeretne tőlük megszabadulni, van anyjuk, gondoskodjon róluk az.

Jutka egész éjszaka szemhunyást nem aludt. Elek, akivel Szilveszterkor ismerkedett össze, biztogatta, költözzön őhozzá. Igaz, pincelakás, de télen jó meleg, menjen el Nádasdra, hozza el a két kislányt, valahogy csak meglesznek. Setét, dohos a szoba, egy ágy van benne, az ágyban vedlett paplan, két vékonyka vánkos, amellett Elek se nagy bakja a munkának, többször nem keres, mint keres, az italt szereti, jaj, de legjobb is volna három skatulya pirosfejű gyufát beáztatni és meggebedni...

Leguggol, ölébe veszi a nagyságos úr jobblábát, azután a balt, törli, suvickolja azt a szép sötétbarna sevrót; az előszobaszekrény alján vagy két tucat másik cipő sorakozik, akad közötte fél is, egész is, lakkorrú, szövetbetétes és másféle is, csak az ő két gyereke jár ünnepen is meztélláb.

Kozik ránéz az asszonyra, megállapítja, hogy valamikor szép lehetett, a szeme kékesszürke, szája mellett mély, durva vonás, a melle azonban keménynek látszik, olyan se nem nagy, se nem kicsi, Mártuséra emlékeztet, persze az csirke volt. gyenge kis csibe ke... bár az ilyen érett asszony se rossz... majd egyszer, máskor, ma első péntek, nem késhet el a miséről...

A Bercsényi- és a Kossuth-utca sarkán terpeszkedik a hatalmas Kozik-ház. A sarokrész földszintjét foglalja el a megyeszerte ismert porcelánkereskedés, amelynek hat kirakata tekint az egyik, hat a másik utcára. A végtelen hosszúnak tűnő üzlethelyiség mélyéből nyílnak a raktárak és irodahelyiségek. Az emeleten lakik a család, külön a házas fiú, Péter, nagyon csunya feleségével, született Bradova Évivel és kétéves kisfiával. A kovácsoltvas-kerítéses udvar végében újabb raktárak, mellettük kocsiszín, féltetőre épített, vadszőlővel futtatott házmesterlakás, odébb a hatalmas park, sziklakertekkel, hivalkodó szobrokkal, szökőkúttal és filagóriákkal.

Kozik a legfelső lépcsőről végigtekint mindezen: minden alkalommal élvezi, hogy az övé, halála után a fiáé, azután az unokájáé lesz... Kár, hogy a menye szeplős, tömzsi, fakóhajú... Lehet, hogy Péter megcsalja? Buta ahhoz, hiszen őt is beárulta, amikor az édes kis csibikével, Mártával... Péter nem olyan fajta, különben se erőszakolta senki a házasságot, ő csak felvetette egyszer az ötletet: „Mit gondolsz, Bradova főispán hozzád adná a leányát?"

— Kezitcsókolom, nagyságos úr...

A házmesterné sepri a lehullt leveleket, Kozik arra gondol, hogy augusztus elejét mutatja a naptár, de íme, az ősz már jelentkezik mélázásra késztető, sárga színeivel, néma hervadásával.

A tanácsos úr megáll, rövid szóval fogadja a köszöntést, már-már belekezdene abba, hogy miért a cirokseprőt koptatja Párkányné, amikor a vesszőből kötött is jó a kertnek, de akkor észreveszi a vadszőlővel futtatott kis ház küszöbe előtt a fekete-fehérfoltos kutyát. Elfutja a méreg, telt arca kipirosodik, szája akkorára nyílik, hogy látszik sok-sok aranyfoga:

— Hiába beszélek maguknak, Párkányné? Micsoda eljárás ez?

A házmesterné parasztosan öltözött asszony, a város hatása csak annyiban látszik rajta, hogy levetette menyecske-kendőjét, szép, fekete haját laza kontyba tűzi, blúzát pedig bekötve viseli. Magas, erős termete, egyenes tartása, konok hallgatása még ingerültebbé teszi Kozikot, most már annyira kiabál, hogy Ádám, az üzletet takarító legfiatalabb inas, kidugja fejét a raktárablakon.

— Az én szavam falrahányt borsó magának, én csak a levegőbe beszélek?!

Az asszony tudja jól, mi a baj, de tetteti az ártatlanságot, mert hát ijedtében mit is tehetne egyebet:

— Miért haragszik a nagyságos úr?

— Megmondtam már, hogy nem tűrök kutyát a házamban! Ha ezt nem hajlandók szépségesen megérteni, akkor kénytelen leszek más eszközökhöz folyamodni.

Párkányné, mintha csak most venné észre a kutyát, botránkozva csóválja fejét:

— Megent itt vagy!? Kétszer elzavartam tegnap, még az uram kampósbotját is utánahajítottam...

Úgy történt, hogy az asszony a piacról jött hazafelé, karján a kosár, benne két fej kicsike kelkáposzta, egy kiló hulló-alma. Esze volna neki is ahhoz, hogy kiválasszon egy szép, kövér libát, tudná azt is, hogyan kell kitapogatni a máját, hogyan a zsírosságát, őt be nem csapná senki fia-gyereke, arra se kellene megtanogatni, miféleképpen fejtse le a háját, süsse meg a tepertőjét, a mellét vadasan, fasirozottan is el lehet készíteni, egy hétig elélnének egy libán, el ám, csakhát honnan vegye a rávaló kilencvenezer koronát, amikor a bánya apró-pénzzel fizeti ki a munkásait? Ha a három gyerek nem volna, be se gyujtaná a tűzhelyet, nem pazálná a kevéske fát, de Pityu, az kiváltképpen csak a főttételt esengi. Ilyenféléken rágódik, amikor észreveszi a fekete-tarka, rövidfarkú kutyát. Olyan az ember, hogy mindig csak visszafelé tekint, a messze multba, amely ilyenkor szépnek tűnik, pedig jaj, meg baj bélelte vastagon azt is. Csakhát fiatal volt még, dalolva vagdosta kapáját a földbe, jobbról egyik, balról a másik testvérével. „A Radi-lányok hármasban napszámolnak, keresik a rengeteg sok pénzt" — mondogatták az irigyek, pedig az igazság az volt, hogy életükben egyszer tudott az apja csira-tehenet venni, azzal is becsapta a vízimolnár, meddő maradt, sohase fogott borjút. A kutyáról jut eszébe a faluja, a szülőháza, az, hogy nekik is volt otthon egy kutyájuk, Vitéznek hívták. Antal akkorában kezdett hozzájuk járni, szalonnabőrkét, kalácsmaradékot hordozott neki, azzal édesgette magához, mert eleinte bizony el-elkapta a nadrágja szárát.

A kutya körülszimatolta a kosarat, szegényszagát érezhette, mert megállt, lemaradt mögüle, visszament a „Koroná"-ig, a kupecek kávéházáig, de aztán megint csak megfordult, oda-szegődött melléje. Keze annyira kívánta a bársonyosnak tűnő fej érintését, hogy lehajolt hozzá, megsimogatta és halkan ki-mondta:

— Vitéz...

A kutya ránézett, nagy, zöld szemében hűség csillogott, rövid farkát megcsóválta és ment Mariska után.

Párkányné megint az ebédre gondolt, azt számítgatta magában, hogy az utolsó üveg tavalyi paradicsomból levest főz, lakjék jól Antal is meleg étellel, úgyis mindig semmitérőt tarisznyáz, pedig a csákány nem kíméli az erejét.

Nyitja a kovácsoltvas kaput, kicifrált, hatalmas a kilincse,

tölgylevelet utánoz. Maga se tudja miért, mindig megnézi. A kutyáról már meg is feledkezett, odabent veszi észre, hogy úgy lépked mellette, mintha örökkön-örökké összetartoztak volna.

— Vitéz — ejti a szót Antal, emlékek virágosodhatnak benne, mert szakasztott olyan a mosolya, mint akkor, amikor először hajolt Radi Mariska piros szája fölé.

— Vélekszel reá? — kérdi az asszony és hirtelen elfordul, mintha nem is Vitézről beszélne, hanem arról az első csókról.

Pityu és a két kislány körülugrálja a kutyát, eleinte félve, azután bátrabban simogatják, már a fülét is húzkodják, ölelik, dédelgetik és Vitéz — most már így szólongatják — mindent eltűr, törleszkedéssel, farkcsóválással még biztogatja is őket: „Így, így, csak tegyetek kedvetek szerint."

— Szagolgatta a kosaramat — kezdi Mariska, a nagyobbik lány, Margit, közbevág:

— Édesanyám, ugye ittfogjuk?

— Dehogy fogjuk, lányom, van ennek gazdája.

— Ha volna, akkor nem kólészna szegény az utcán, az oldala se volna olyan horpaszos, mint az éhes farkasé — véli Antal és akkor már mindnyájan tudták, Vitéz náluk marad.

Máskor se jutott a paradicsomlevesbe több cukor, a kelkáposzta-főzelékbe több zsír, de a három gyerek, mintha bizony jobbhoz szokott volna, csak piszkálgatta az ételt, a javarészét a tányéron hagyta, végül odasündörgött vele a kutyához. Vitéz mohón megevett mindent, aztán a ciprusbokor alá feküdt, az árnyékba, jóízűen elnyúlva. Üzletzárás után jön ám a nagyságos úr, a vastagtörzsű fa alól felvesz három kukacos szegfűkörtét, azt odaadja a gyerekeknek, mert iszonyúan jószívű, a fiúnak még mond is olyasmit: „Na, legény, hogy vagyunk?", akkor meglátja a kutyát, feléje bök fejével, de Pityu meg se várja a kérdező szót, nagydicsekvőn rákezdi:

— A miénk a Vitéz, éjjelre is, meg mindigre minálunk marad, édesapám szegel neki deszkából kisházat...

A tanácsos úr megáll a konyhaajtóban, a világért beljebb nem lépne, mert az ilyenféle népeknél bolha, meg miegymás tapadhat az ember ruhájára, hát onnan, a küszöbről kiáltja:

— Párkányné!

Mariska ötödik éve él már a városban, de az igazi alázatot nem tudja megtanulni. Süldőlány korában elkezdte a napszámo-

zást, gazdagabb parasztnál, uraságí földön, meghajlott derékkal dolgozott, némelykor dalolva, némelykor nyögve, de felette virult a kék ég, szeme megfutotta a határt, látta a fenyőerdő büszke fáit, az éretten, tikkadtan hallgató búzatáblákat, meghintve a virágok kék, meg piros színével, a pacsirta trillája, a feketerigó édes füttye is elért füléig, hiába parancsolgat hát kevély Buda Mátyás, vagy szidja anyjaistenét a hintóról leugró ispán, Mariska tudja, amit tud: a világ egyforma arccal néz mindenkire, gazdagra csakúgy, mint szegényre.

A „kezitcsókolom"-ot — kiváltképpen eleinte — jaj, de nehezére esett kimondani; a másféle szókat, amelyeket Jutka és a többiek mézes-mázos hízelgéssel ejtettek ki az urak előtt, sohase tanulja meg.

Áll a konyhában, nézi Kozik ingerült arcát, vár, „majd kimondod, ami a begyedet nyomja" — nyugalommal és arra gondol, csak ne sokáig lamentáljon itt, mert elhűl a mosogatóvize.

— Miféle állat ez itt az udvaron?

— Kutya.

— Látom, hogy nem oroszlán, habár, ismerve magukat, az se lepne meg, ha egy szép napon valamilyen fenevad sétálna a fák alatt.

Párkányné nevet, ami öreg hiba, tiszteletlenségnek minősíthető és a pedrettbajuszú tanácsos úr ki is kéri ezt magának, majd még hangosabban, még nekipirosodottabban kiáltozza:

— Hogyan került ide ez a kutya?

Az asszony nyugtalanul tekinget a szoba felé, csak az ura meg ne hallja, Antal amúgy is fenekedik az úrra, mindenkit megmarna, aki más erejéből növeszti a pocakját.

Halkan, szinte suttogva kezdi:

— Úgy volt, hogy jöttem a piacról, karomon a kosár, ez a szegény kutya meg csak mellémszegődik...

— Ez aztán egyre szebb lesz. Tehát az utcán szedte fel? Kóbor eb, esetleg a veszettség csíráit hordozza magában, megmarhat valamennyiönket, a feleségem cicájának semmiképpen nem lenne nyugta tőle, de a maga rövidke eszéből nem telik annyira, hogy mindezt végiggondolná.

A három gyerek felsorakozik Vitéz mellett, gyűlölködve nézik a kiáltozó embert, aki el akarja venni tőlük az új szerzeményt, Kozik tekintete is reájuk szegeződik. „Máris ellenségek"

— gondolja és bánja a három körtét, mert kár ezekkel jót cselekedni. Mariska is a gyerekeire mered és mentegetőzik:

— Reggel meleg vízben mostam meg a lábukat, lábszárukat, de mindenfelé elkólésznak, nem csoda, ha bemocskolódik...

— Mi közöm a porontyai piszkos lábához? A kutyáról van szó. Azonnal kizavarja és ha mégegyszer ittlátom...

Nem fejezi be, sokkalta hatásosabb, ha ez a bányászné találgatja, miféle veszedelmek zúdulhatnak reá, ha szót nem fogad.

Vitéz, a vizslaszerűen pettyezettlábú, szép, zöldszemű Vitéz, nem tudja, miért rúgja meg az asszony, a kiáltozást se érti, csóválja farkát, mert némely esetben sokat segít az. Már-már reménykedik, de akkor meglátja a furkósbotot, futna is, de utolsó kísérletként, lehenteredik a földre, két első lábával játékosan hadonászik, fel-felkapja fejét, vinnyog, Pityu hangosan sír, a lányok rángatják anyjuk kötényét „ne bántsa, ne zavarja el", de nincs mentség, a bot lesujt, Vitéz hangtalanul tűri az ütést, megy kifelé, vissza se néz, megy szegény, mint az öngyilkosjelölt, aki már látja maga előtt a tátongó mélységet.

2

Estefelé átjött a szomszédból Laczkovics, a kőműves. Szeret politizálni, törődik az ország dolgával, kiváltképpen a munkások sorsával. Sokat olvas és ez beszédéből is kiérződik. Ő szoktatta rá Antalt, hogy kézbevegye a Népszavát és tanítgatta hogyan válogassa ki a mondatok közül az igazságot. Nyugodt, csendes hangon beszél, bízik valamiben. Ha Párkány nehéz sorát panaszolja, ha szidja a bányatársaságot, ő csak legyint, úgy mosolyog, mint aki azt tudja, amit kevesen tudnak. Szava is erről árulkodik:

— Lesz ez még másként is!

Laczkovicsot hallotta Antal életében először úgy beszélni Nagyatádi Szabó Istvánról, olyan lekicsinylő módon, hogy felugrott, mint akinek az apját szidják:

— Közülünk való, parasztember, ő tervezte ki azt, hogy házhelyet, földet kapjon a szegény.

Laczkovics csak nevet.

— Eladta magát Bethlennek. A földreformot ellazsálta...

Eszébe jut valami, azt kérdezi:

— Tudja, Párkány elvtárs, mibe kerül nekünk a Földbirtok Rendező Bíróság?

— Én azt nem tudom.

— Majd én megmondom magának. Nem az ujjamból szopfam ki, nyomtatásban is megmutathatom, hogy százharminc alkalmazottal és közel nyolcmillió aranykorona költséggel dolgozik.

— Lehet, hogy sok, lehet, hogy nem.

— Nyugodjon bele, a soknál is sokabb, kiváltképpen, ha elárulom magának, amit valószínűleg nem tud, hogy a földművelésügyi minisztérium földreform osztályán ugyanennyi

ember piszmog ugyanezzel az üggyel és öt év alatt hétszázezer holdat se osztottak ki házhely és birtok céljára.

Antal még mindig kitart Nagyatádi mellett:

— Csaknem egymillió hold. Sok ám az!

— Látja, Párkány elvtárs, az a baj, hogy maguk hagyják magukat az orruknál fogva vezetni. Ha utánanézne, megtalálhatná leírva, hogy a maga kedves Nagyatádija nélkül, törvény és bíróság nélkül, a háború előtt — önkényes parcellázással — többet juttatott a nagybirtok a magafajta földnélküliek számára.

Mariska sem állhatja ezt szó nélkül:

— Ilyet aztán ne mondjon, Laczkovics úr, mert akarva, nem akarva, sok mindent hallottam én otthon, Antal a megmondhatója, édesapám mindig politizált, azért gyűlt meg a baja kakastollassal, főbíróval, jegyzővel.

— Akkor az édesapja nem is ül fel ennek a földbirtokrendezési cécónak és elhinné nekem, ha nem nekem, akkor a statisztikának: 1908-tól 1913-ig kilencszázhuszonkétezer holdat adtak el a nagybirtokos urak, mégpedig olcsóbban, mert az ország némely részében negyven mázsa búzát is fizet ma holdjáért az a szerencsétlen, akit Nagyatádi a keblére ölel...

Darabig elvitáznak ezen, aztán megint mást szid a kőműves, olyan nyugodt hangon, mintha felmenőig-lemenőig java tulajdonságát sorolná fel. Peyer és a többi „nagyfejű" szociáldemokrata képviselő van soron. A három nap előtti nemzetgyűlési felszólalásukat gúnyolja, Antal ráfelel:

— A munkásság küldte őket az ország házába, bizonyos, hogy nem az urak szekerét akarják tólni.

— Ott kezdődik, Párkány elvtárs: ára volt annak, hogy bársonyszékhez jutott a szociáldemokrata párt. Peyer belesúgta Bethlen kajla-nagy fülébe: „Elismeritek törvényesnek a pártunkat, mi pedig, cserében, elfeledjük 19-et, a marxizmusra azt mondjuk, hogy maszlag és hogy a kapitalista termelésből fakad a jólét.

Egyszerűen, érthetően magyarázza meg, mennyire magára maradt a munkásság és a bányász nekiszomorodva mondja:

— Akkor fel is falnak bennünket, mint éhes kutya a talált kolbászt.

— Ettől ne féljen, mert nagyon megfeküdnénk a gyomru-

kat, meg aztán nől-növekszik már a fiatal sereg, az új munkásgeneráció, az majd észretéríti a jámbor öregeket.

— A fiatalok keveset tudnak a világ soráról.

— Néha, az állványon, vagy a Munkásotthonban mögéjük settengek, hallgatom a vitatkozásukat. Persze, tapasztalatlanok, de bíznak az erejükben, főként az összefogás elsöprő lendületében. Ha rajtuk múlik, már egy hét óta javában állna a sztrájk.

Mariska, merthogy az asszonyok mindig többre becsülik a kevés bizonyost a bizonytalan többnél, ingerülten vág közbe:

— Na hiszen: sztrájk! Még csak az kéne!

Párkány meglöki a könyökével:

— Hallgass, ha annyi eszed sincs, mint a körmöm feketéje.

A kőműves tetteti, mintha nem is hallotta volna, eszébe jut, hogy ma még újság se volt a kezében, fele-fele alapon összeadják a pénzt, Párkány átfut a trafikba a Népszavá-ért. Amikor visszajön, a kapuban ott látja ám a fekete-fehértarka, petytyezettlábú kutyát. Félfüllel hallotta az ebédutáni kravált, anynyira útálja a büszke Kozikot, hogy csakazért is beengedi Vitézt. Az felugrál rá, a kezét nyalja, vakkant, hangoskodik, fut egyenesen a vadszőlővel futtatott kis ház felé. A gyerekek már alszanak, Mariska meglepve kiált, örülne is, nem is, úgy faggatja a kutyát, mintha beszédre tudná rábírni:

— Hát te? Hogyan-miként kerültél vissza hozzánk?

Antal megjátszott ijedséggel súgja, suttogja, mintha attól félne, hogy szava felhallatszik a parádés emeletes lakásig:

— Könyörgött, hát beengedtem.

— Mit szól majd hozzá a nagyságos úr?

Mariska kérdi ezt és mindjárt felel is rá:

— Nem engedem ki a szobából, csak akkor, ha tiszta a levegő.

Kenyeret vet a kutyának, kényeztető szóval tartja, csak akkor hallgat el, amikor a kőműves hangosan elolvassa a vezércikk címét: *A bolsevizmus bukásának ötödik évfordulójára.*

Elhallgat, elnéz az újság felett, az ablakon keresztül a nyárvégi kertre, amely hervadó virágaival fázósan borul a barna este ölelésébe. Ki tudja, mi réved fel előtte? Az arcán nem látszik szomorúság, inkább olyan emlékező borongásféle, mint amikor a nagyon öregek messzi, szép fiatalságukra gondolnak. Antal elfordul, olyanféle tapintattal, mintha valakinek

a vetkőzését nem akarná kilesni. A kutyát simítja, közben csendes szóval biztogatja a másikat:

— Olvassa el, szomszéd...

Laczkovics elkezdi:

„A Peidl-kormány vérontás nélkül mentette meg az országot a bolsevizmus bukása után a felfordulástól, azzal az elhatározott és bevallott szándékkal, hogy a polgári osztályokkal vállvetve, megteremti a demokratikus Magyarországot. Jutalma rágalom és üldözés volt. Az igazán szervezett szocialista munkásság hónapokig elszánt harcot folytatott a bolsevistákkal szemben és erejük csak akkor tört meg, amikor a Vyx-jegyzék hatása alatt mindenki elveszítette fejét és a katasztrófa elkerülhetetlen volt..."

Ölébe teszi az újságot, mint pap a breviáriumot, ha a napi adagot befejezte és megkezdheti a töprengést felette:

— Látja, ezek a mi igazi ellenségeink, akik így írnak és így gondolkodnak.

— Lehetséges, hogy sajátmaguk se így hiszik, a muszáj igazítja tollukat.

— Aki meggyőződésből gazember, annak jobban megbocsátok, mint annak, aki számításból.

Mariska tulajdonképpen nincs is tisztában vele, miről van szó, úgy gondolja, Antalt muszáj mentenie:

— Az én uram beöltözött vöröskatonának, szó nélkül, hazajövet meg bújkálnia kellett a présházakban. Éjjel vittem neki valamelyes élelmet.

Ki tudná megmondani, lelkének miféle titkát tárja fel Laczkovics:

— Két és félévig a fronton voltam, nem volt erőm újra felcsatolni a bajonetot.

Mariska simogatásnak szánja a szavát:

— Az egyik így tett, a másik amúgy, maga, szomszéd, az eszével dolgozott, olyan jól, hogy az urak világában meg is kínozták miatta, tetejében pedig bezárták. Sokfélét elmondott nékem a felesége, tudok én mindent.

A kőműves úgy dobja le az újságot, mintha szemetet fricskázna a térdéről.

— Hogy nem gyullad meg a papiros, amikor ilyeneket kinyomatnak rá, a gazemberek, akik a zsebüket teletömették bankóval, felkapaszkodtak a nagyurak hintajára, aztán „szer-

vusz munkás, te gebedj, úgy, ahogyan tudsz, ha másként nem, négykézláb".

Antal nem tudja, mit feleljen, mert könnyű annak, aki egyik könyvet a másik után olvassa, nem csoda, ha az érti a politikát, az se, ha olyan szónoklást tart a pártban, hogy minden szavát megtapsolják. Mit tud ő? Jódarabig azt is elhitte, hogy az isten egyiket szegénynek, a másikat gazdagnak teremtette, belenyugodott abba, hogy az úr parancsol, a szolga engedelmeskedik, de amikor jött a 19-es fordulat, felnyílt valamelyest a szeme, ráébredt a valóságra. Igaz, hogy akkor is inkább a szíve, mint az esze irányította. Ha kimondták előtte: „Proletár", a szépnél is szebb nóták jutottak eszébe, rézkürt, fuvola muzsikáját hallotta, úgy érezte, mintha erős szeszt ivott volna. Nem lett jókedvű, inkább könnyféle égette a szemét. „Meghalnék érte" — mondogatta, de nem tudta, mi az, amiért meghalna és nem tudta, hogyan éljen érte.

— Ne féljen, nem halt meg, akinek a sírkövét porladó kőből farigcsálják ezek, feltámad nagy fényességgel, mint ahogy Krisztusról prédikálják a papok — mondta Laczkovics, mintha a másikat is vigasztalni akarná, nemcsak sajátmagát.

— Hogyan véli ezt, szomszéd?

— Úgy, hogy az idő nekünk dolgozik.

Augusztus első estjének sok-sok csillaga látszott a nyitott ablakon keresztül, ez a kendertilolást juttatta eszébe Mariskának. Ilyen ezüstszínű estén szokták rákeríteni a sort a kenderre. Szomszédok is odagyűltek az udvarra, mindegyik hozta a maga tilolóját, a pozdorja fehéren szállt szerteszét, a levegő megtelt azzal a posványos szaggal, amelyet a kévék a mocsilákból hoztak magukkal; most is érzi azt a szagot, szinte Szopkó Cili nótáját is hallja, de lehet, hogy a gang-szélben üldögélő legények dudorászták:

Ennek a kislánynak rövid a szoknyája,
Mondtam az anyjának, varrjon fodrot rája . . .

— Jó kedved van, Mariska.

Az ura mondja ezt, miközben a tarisznyát sietve a vállára dobja. Amúgy is megkésett, jól ki kell lépnie. Az asszony föld alá bújna szégyenében, most tudja csak, hogy hangosan dudorászott. Hamar tennivalót talál a sifonérban, de a férfiak már rá se hederítenek, együtt indulnak kifelé.

Mariska néz utánuk, az emeletről zongoraszó hallatszik, a csúf Évi énekel, pedig többet érne, ha a nyápic, hasmenéses kisgyerekével törődne, de azt mindenféle pesztonkákra bízza. Bizonyosan ott terpeszkedik a nagy-szalonban a vörösarcú főispán is, új feleségével, aki színészné lehetett, mert Babika, vagyis a tanácsosné „komédiásnő"-ként emlegeti. Jutka egész délután sütött, habot vert, kristálypoharakba sárgaszínű krémeket töltögetett, estefelé leszaladt, egy-egy darab süteményt dugott a három gyerek kezébe: „Egyetek, ha már az én szegénykéim nem kóstolhatják."

Párkányné lefekszik, azt álmodja, hogy felgyűrt szoknyában áll a mocsilákban, segít apjának beáztatni a kendert, lenyúl a posványos vízbe, hát, uramfia, akkora nagy kígyó tekeredik a karjára, hogy...

Sikít, felébred. Hajnali félöt. Felöltözik, nekiáll a munkának. Megtölti vízzel a vödröt, beledobja a felmosó-rongyot. Újat kellene már kérnie, de a nagyságos asszony legutóbb is azt mondta: „Házmesterné, mire használja fel maga azt a sok vásznat?" Gyökérkefével súrolja a lépcsőházat. Nagy vendégjárás lehetett az éjszaka, mert a szilvakék szőnyeg, amely az emeletig visz, lépések nyomát mutatja, bizonyosan ki kell porolnia, verheti ínszakadásig. Két éve, a szilveszteri mulatság után, talált itt egy arany Mária-érmet. Alig várta, hogy az urának megmutathassa. Eltervezte, hogyan adja el majd valamelyik főutcai ékszerüzletben, vagy inkább a Széna-térre megy el, ahhoz a picike emberhez, aki Antal zsebóráját megigazította, az bizonyosan megadja az árát, úgy lehet, matracra, függönyre is futja majd. Talán el se adja, mert, ha egyszer visszamennek, falura, a nyakán hordozhatja valamelyik kislánya, vékony láncon. Szopkó Cili összecsapja majd csodálatában a két kezét: „Te, Maris, csakugyan igazi arany?" Antal két szóval véget vetett a nagy örömnek: „Vidd vissza". A vékonyka, picike tanácsosné, a Babika, egy pár viselt harisnyát adott neki, igaz, ami igaz, stoppolás se volt rajta, fillérnyi lyuk se. „A becsületesség jutalmat érdemel" — valahogy ilyenféleképpen mondta a tanácsos úr és akkor fogott vele először kezet, amiből kitetszik, hogy a csillogó kő is érhetett valamit azon a metálián, hiszen le is ültette, tudakolta, jár-e rendszeresen templomba és nagyon rosszalta, hogy legalább hetenkint nem gyón, áldozik.

Bezzeg nem barátságos most a nagyságos úr hangja.

112226

Akkorát kiált, hogy a gégéje majd átszúrja vastag nyakabőrét, kezével úgy hadonász, mintha szunyogokat hajtana el:

— Miféle disznóság ez ezzel a kutyával? Az én szavam parancs a maguk számára. Ha egyszer kijelentettem, hogy nem tűröm itt, akkor tessék ehhez alkalmazkodni, mert ha nem, kiszórom a házamból pereputtyostól együtt úgy, hogy az utcán találják magukat.

Mariska, szegény, ott térdepel a vizesvödör előtt, törli az urak lábanyomát, mocskát a márványutánzatú kőről, kicsavarja a rongyot, a seprővel fut a kutya felé, rá is emeli a nyelét, amikor belép az udvarra az ura.

— Ne bántsd!

Kozik szinte hápog a hang hallatára, odafut a munkából jövő emberhez, úgy emeli fel kezét, mintha mellbe akarná lökni.

— Mi az, hogy ne bántsd!?

Antal hirtelen haragjában sokszor csinált már bajt. Erre gondol és inti önmagát: „Ne veszejtsd el az eszedet."

— Tanácsos úr kérem, a három kisgyerekemnek még sohase volt valamirevaló játéka, mi magunk, már, mint a feleségem, meg én, igen-igen megszerettük ezt az állatot, tessék megengedni...

— Semmit se engedek meg, ez az én házam, itt én parancsolok, és ha ezt szépségesen nem veszik tudomásul, akkor fel is út, le is út...

— Ne tessék így beszélni, a szegény is csak ember talán.

Kozik nem gondolt már templomra, elfeledkezett gyónásról, mindenről, mert féltett tekintélye forgott kockán.

— Engem akar kitanítani? Mit gondol, talán 19-et írunk ma is? Talán most is jakhecek dirigálják ezt a szegény megkínzott országot, amelyet maguk segítettek nekik tönkretenni?!

— Én azt gondolom csak, tanácsos úr kérem, hogy minden embert egyformának teremtett az isten.

— Lecsukatom! Internáltatom! Ronda bolsi, aljas gazember!

Mariska — egyik kezében seprő — az ura karjához nyul.

— Gyere be, Antó, gyere, ha én mondom.

„Antó"-nak szólította, ahogyan „otthon", a falujukban szokta, ezt külön gyengédségnek szánta, de az ura akkor már

elveszejtette az eszét, ellökte a felesége kezét, lépett egyet Kozik felé.

— Most már elég legyen!

A tanácsos úr egy pillanatig arra gondolt, talán történt valami, megint a csőcselék kerekedett felül... dehát nem... ez lehetetlen, hála mennyei istenünknek, kormányzó urunk erős kézzel tartja a gyeplőt, násza, a főispán, tegnap este jelentette ki: ha Bethlen fel is oszlatja a zalaegerszegi internálótábort, a börtönökben jut még hely a felforgató elemeknek.

Párkány olyan közel állt hozzá, hogy önkénytelenül elfintorította orrát. Büdös volt, a harmadosztályú vasúti kocsik ablakán kiáradó szag jutott eszébe, ez még jobban feldühösítette, arca megdagadt, mintha fojtogatnák, orrán a veres erek szinte kipattantak. Úgy ordított, hogy Mihály, a boltiszolga és a korábban jövő segédek a raktárajtóhoz tülekedtek.

— Sapkát le, énelőttem, mert, ha én tanítom tisztességre...

Püff! Felemelt keze lecsapott Antal fejére, úgy, hogy a szénporos, olajfoltos posztósapka már a földön hevert.

Némelykor úgy érzi az ember: minden mindegy. Nem gondol gyerekre, asszonyra, csak az indulatot akarja kidobni magából, mert másként azonnyomban meggebed. Senkit-semmit nem lát már, csak ezt a püffedt, gyűlölt arcot. A „nagyfejűek" jut eszébe Laczkovics tegnapesti szava, de nemcsak az áruló szociáldemokrata vezérekre gondol, Kozik arcában látja a gyűlölt, sandaszemű Krancz mérnök vonásait, Tóth bányatanácsos farizeuskodó mosolyát, de hasonlít Pusztai csendőrőrmesterre is, aki véresre verte őt és, aki miatt hetekig a présházban bújkált...

Amikor idáig jutott, hirtelen elkapta a világosdrapp, finom szövetből varrt kabátot, ott, ahol — háromszori próba után — kifogástalan eleganciával simult a nagyságos úr mellére. Mohó, nagyerejű volt a szorítása, mint a szeretőé, aki magafeledten nyul a régvágyott leányhoz. A drappszínű kabát valahol a hónalj tájékán elhasadt, Mariska felsikoltott, a három segéd odafutott, hogy megfékezze a bányászt. Hárman lefogták és akkor újra megjött Kozik Pál hangja:

— Csirkefogó, utolsó gazember, maid én megtanítom! Lecsukatom, felakasztatom, de mindenekelőtt kiszórom a házamból, egy óra hosszat se tűröm meg a fedelem alatt!

Nyakkendőjét igazgatta, ruháját simította, mintha a szeny-

nyes kezek érintését akarná eltüntetni róla, ámde a hasadás csak látszott, mint egy nagy, szégyenteljes seb, amely a legyőzöttet jelöli.

Akkor már ott állt mellette Babika, a felesége, koraősz, picike asszony „C'est affreux!... c'est affreux!" — sikongta, futott már Péter is, egyenesen neki Párkánynak, de az anyja franciául mondott neki valamit, mire az ifjabb Kozik apjához fordult, azt faggatta:

— De mondd már meg, apa, mi történt? Megütött? Csakugyan megütött?

— Már nem élne, ha azt próbálta volna!

Hangja megcsendesedett, odaszólt a három embernek:

— Engedjék el.

Sunyin és félve figyelte minden mozdulatát, akár a szabadon engedett gyanús kutyáét, amelyről még nem tudni: marni akar-e, avagy elódalog.

Antal felvette a földről az elnyütt posztósapkát, fejére tette, indult befelé.

Mariska, mintha csak ezt várta volna, odament a tanácsos úrhoz. Összetette a két kezét, életében most kulcsolta össze először földi ember előtt, de szavát nem tudta olyan könyörgőre forrósítani, mint amilyenre szerette volna:

— Bocsásson meg nékije.

— Takarodjanak innen! Ma, még ebben az órában kotródjanak!

Péter a hámló bőrt csipkedte arcáról, ami a legnagyobbfokú izgalom jele. Harminc éves lesz maholnap, de gyerekes félelme sohase szűnt meg az apjával szemben. Péter lusta volt, tehetségtelen, az apja mindenki eszén túljáró, spekuláns, tevékeny, amihez hozzányult, arannyá változott. Nem csoda, ha a fiú úgy nézett fel reá, mint példaképre, akit elérni sohase lehet, sajnos, utánozni is keservesen. Akitől félünk, azt nem lehet szeretni. Péter ezt nem tudta, megrémült volna, ha ráébred: az a furcsa érzés, ami meglapul benne, nagyon hasonlít a gyűlölethez. Ez ösztökélte őt, amikor Igaz Mártus esetében júdáskodott.

Sohasem tudja, milyen helyzetben hogyan viselkedjék, különösképpen, ha az apja is jelen van, de legkiváltképpen, ha az apjával kapcsolatosak az események. A kabát hasadását nézi és úgy mondja, mintha ezzel a legnagyobb problémát oldaná meg:

— Ne izgasd magadat apa, a szabó kitűnően bevarrja, látszani se fog.

Mintha nem is hallaná a fiát, odaszól az egyik segédnek:

— Küldje ide Mihályt.

A boltiszolga immel-ámmal jön, legszívesebben kámforrá változna.

— Két inas segítsen magának és azonnal kihordanak mindent a lakásból.

— Már mint melyik lakásból, tanácsos úr?

— Ne játssza a hülyét, tudja, hogy miről van szó.

Párkányné a picike ősz asszonyban vél segítséget találni:

— Ne engedje! Hova legyek a három gyerekemmel?

— Hagyjon nekem békét, házmesterné.

Ennyit válaszolt, mert ő finom lélek, a gorombaságot megveti. Babika a Jótékony Nőegylet elnöknője, művelt nő, svájci intézetben nevelkedett, Mauriacot eredetiben olvassa, szép csendéleteket fest, esténként krémmel keni a kezét, utána keztyűt húz, a kolduskérdés megoldásáról cikket írt a helyi klerikális lapban, nem hallgatva el véleményét, hogy a szegények hazugok, alakoskodók, leleményesek abban, hogyan csapják be a jószívű publikumot, némelykor kölcsön-gyerekkel igyekeznek meghatni az utcai járókelőket, mert dolgozni nem szeretnek, holott az minden erkölcs alapja, a mosakodást se tartják fontosnak, ami viszont közegészségügyi szempontból felette ártalmas és ezúton is felhívja a rendőrkapitányság bölcs vezetőjének figyelmét arra, hogy a rendelkezésére álló minden eszközzel tisztítsa meg városunkat eme ártalmas hadtól.

Párkányné meg akarta fogni azt az ápolt, kicsi kezet, kétségbeesetten megkapaszkodni benne, mint ama bizonyos szalmaszálban, de Babika oktatólag megfeddte:

— Nézze, házmesterné, semmi értelme a drámai jelenetek rendezésének, sokkalta okosabb lett volna ehelyett betartani a férjem rendelkezéseit.

Már ment is a lépcsőház felé, nem érdekelte az ügy, másra volt gondja:

— Pál kérem. jöjjön reggelizni, a misét már úgy is elkésté, dehát ez mások bűne.

Kozik oda se hallgat, ráförmed Mihályra:

— Nem értette, mit mondtam?

— Igenis, értettem. Vagyis, hogy Párkányék bútorát...

De azért nem moccan. Ránéz Mariskára, arra a másik szegényre, aki egyfajtájú övele és azt követelik őtőle, hogy annak a nyakába dobja a kötelet. Csak áll, ki tudná, mifélék fordulnak meg a fejében, talán már fel is nyitaná a száját, hogy: „Soha!" Dehát hatvan éves elmúlt, ha innen kiteszik, ebben az életben senki meg nem szánja őt, munkát sehol nem kap, nemcsak az öregsége miatt, hanem a látása is napról-napra rosszabbodik, némelykor tapogatóznia muszáj, mint az igazi vaknak. Emiatt bukott le tegnap a raktárlépcsőn, beverte fejét, homlokát; a tanácsos úr részegséggel gyanította, ami nagy szégyen, de a felesége intette: „Hagyd rá, titkold a bajodat, mert, ha megtudja az úr, kiteszi a szűrödet, hiszen kap elég fiatalt, jószeműt."

Maga mellé veszi a két inast, indul a vadszőlős kis ház felé. Bezzeg a két kamasz, rá se hederít a más bajára, még talán tetszik is nekik, hogy olyan érdekes dolognál, mint a kilakoltatás, nekik szerep jut. Fütyörészve lépdelnek a nekiszontyolodott öreg mellett. Az a szép, ha az élet kilendül az unalom posványos hínárjából, történik valami, amiről teliszájjal lehet majd beszélni, no meg arról se feledkezzünk meg, hogy rövid időre megmenekednek a segédek gorombaságaitól.

Antal ott ül a széken, nézi a cigarettája füstjét.

Mihály halkan köszön:

— Jóreggelt.

Amaz bólint, később szóval is ráfelel:

— Jóreggelt.

Az inasok suttognak, pusmognak. Mihály az ágy felé tekinget, közelebb lép, most már jól látja, hogy a két kislány fekszik azon, a lócafélén meg Pityu.

— Akkor hát elkezdenénk, Antal.

Párkány bólint, felkel a székről. Próbál kiegyenesedni, ami még csak sikerül is valahogy, de a lépése csoszogó, száz évesnek hímné, aki hátulról nézi.

Az öregember int a fiúknak, megfogják a szekrényt, elhúzzák helyéről, közben biztogatják egymást, mint a komoly szállítómunkások:

— Alsófogás... hó-rukk!

Mariska visongva, jajgatva jön be.

— Van maguknak istenük Mihály bácsi? Van lelkük ezt tenni, a szabad ég alá rakni a szegényes bútorunkat?

A két kislány felébred, Pityu is kászálódik le fekhelyéről, látják a felfordulást, hallják anyjuk sírását, rákezdik ők is, olyan zenebona keletkezik, hogy Antal a feleségéhez ugrik, rázza két vállánál fogva.

— Ne lármázz, ne óbégass, ne szégyeníts engem.

— Szegény tehet ilyet a szegénnyel? Jaj, viszik a sifonéromat, jaj, az ágyamat...

Mindig arra számított, hogy egyszer matracos-ágya lesz, hiszen Laczkovicsné is megszólta a szalmazsákjait... Új bútorra is gondolt... Ezt a festett, ócskát, még az otthoni asztalos csinálta, a sok hurcolkodásban lekopott a festékje, a szekrénynek hiányzik a két hátsó lába, tégladarabbal támasztotta fel. Az ágyneműje foltozott, a lepedő házivászon, a székek szalmafonata hibás, a tükör rámája hasadozott. Most mindennek a csúfsága kiderül, az augusztusi nap csak azért süt fényesebben hogy jobban megvilágítsa rejtegetett szegénységüket; bámulják is már elegen, hiszen az utcáról is besomfordálnak a kíváncsiak. Akad közöttük ismerős asszony, az segít kihordani a kevéske edényt, ruhaneműt. Ádám, a fiatalabb inas, félpár gyerekcipővel futballozik, Laczkovicsné, aki tejcsarnokból jövet hallotta a szomorú újságot, átöleli Mariskát, nem kérdezi hová hurcolkodnak, csak mondogatja: „Ne búsuljon, majd megsegíti az isten."

— Ha arra vár, akkor a Szentháromság-térre költözzön, ott leghamarabb leszáll a mennyei segítség.

Cziffer szobafestő mondja ezt, lehet, hogy most se józan, mert elkezdi lázítani az embereket, hogy: „Én, kérem, azt javaslom, szorongassuk meg egy kissé Kozik tanácsos úr vastag nyakát, mert mégse eljárás az, utcára rakni egy öttagú családot."

— Teheti, Bradova főispán a nász, sógora-komája a város minden előkelősége.

Ezt meg Hircsikné mondja, az alkalmi kofa, egészen halkan, csaknem suttogva, mert Kozik jó vevője, a legdrágább tömöttlibát, vagy pulykát félkézzel kifizeti.

Mariska fennszóval sír, úgy, ahogyan a falujában, Kartán, szoktak az asszonyok, apjuk, vagy gyerekük temetésén, köténybe temetett arccal lépegetve a gyászos koporsó után:

— Jaj, mi lesz énvelem? Jaj, hová fektetem le a három gyerekemet? Jaj, hol főzök meleg levest munkából jövő uram-

nak, jaj, te felettünk való egyisten, emészd el engem, ne hagyj meg bánatra, szomorúságra...

Dudás, a Kálvária-utcai cigány fuvaros a kapu előtt hagyta egyfogatú kocsiját, odaállt a tömegbe. Két szóból megértett mindent, visszament a kocsijához, a sovány szürkét behajtotta az udvarra. Nem ismerte a bajbajutott embert, de mindjárt kitalálta, melyik lehet az ura ennek a jajgató asszonynak. Olyan gyengéden érintette kezét a vállához, mintha attól tartana, minden porcikája fáj annak.

— Pakolják fel a holmijaikat...

Antal ránéz. Dudást csaknem mindenki ismeri a városban. Ha nem jár vásárra, akkor fuvaroz, ha nem fuvaroz, akkor ácsorog a kupecok kávéháza előtt, faggatja az arramenő falusiakat: „Nem cserélné el azt a herélt lovat egy jó kancáért?"

— Mennyit kér? — tudakolja Antal.

Dudás még mindig ott tartja kezét a vállán, most is csak olyan alig-érintőn.

— Semennyit se kérek. Egy-kettő: föl a holmit a kocsimra.

Mindenki segít a rakodásnál, vigyáznak, nehogy kárt tegyenek a kevéske holmiban. A tükröt, a Kossuth-képet vánkos közé rakják, sajátjukat se félthetnék jobban.

Dudás rátelepszik az ülésdeszkára, kézbeveszi a gyeplőszárat, már-már rásuttyintana a szürkére, amikor eszébe jut:

— Hová induljunk?

Mariska, mintha azt a gyászos koporsót most eresztenék a földbe, bugyogó sírással sikoltja, miközben arra gondol, nem hiába kígyóval álmodott az éjszaka:

— Hová? Jaj, hová?

A szobafestő megint a Szentháromság-teret emlegeti:

— Az én unokaöcsém is odaköltözött, amikor a házát elárverezte a nagytakarék, őt pedig kidobták a lakásából... Csakis oda, hadd lássák minél többen, akkor majd észretér a hatóság.

A fuvaros ránéz, Antal bólint és a szürke már el is indul. Most már csakugyan temetésre emlékeztet a menet. A kocsi után lépdel a közvetlen család, Párkányné a három gyereket vezeti, vagy talán inkább azok őt, mert beletemeti arcát a kötényébe és sirdogálja a magáét:

— Hideg télben már hajnali fél ötkor kapartam, söpörtem a járdát, lábam ujja lefagyott, kezemkörme felhasadozott, de

csak szolgáltam becsülettel, eltűrtem mindent, mert lakást adtak, más egyebet semmit, csak egy pár harisnyát a talált metáliáért...

Jutka utánasietett, fél kenyeret, jódarab szalonnát csúsztatott a szeméhez tartott kötényébe, a gyerekek kezébe az esti lakomáról megmaradt süteményt, meg is csókolta őket, Mariska arcát is kétfelől, de szólni nem tudott egyetlen szót se.

Mihály megszorította Antal kezét:

— Megbocsásson, ha valamit vétettem... Nem a magam jószántából nyúltam a bútorához, dehát a parancs: parancs.

— Nincs baj, Mihály bácsi... Jószerencsét.

A család után lépdelt Laczkovicsné, a kofaasszony, meg a többi ismerős, legvégül a kíváncsiak, akik éppen csak a tisztesség kedvéért tesznek még néhány lépést. A fekete-tarka kutya a kapunál várta őket félve, szűkölve nézett Antalra, tudta, most döntenek az ő sorsáról.

— Gyere Vitéz...

3

ÉVEK ÓTA a Szentháromság-téren állították fel a Mindenki Karácsonyfáját. Ünnep előtti este felgyúlt rajta a villanykörték füzére, megvilágította a sokféle üvegdíszt, egyik fenyőtobozt, a másik csillagot, a harmadik diót utánozott, a bőségesen adagolt angyalhaj hószerűen csillogott, de igazi dió, vagy akár egy szem szaloncukor se függött az ágakon, hiszen a szegények, akiknek a számára a városi tanács állíttatta a fát, bizonyosan leloptak volna róla egy óvatlan pillanatban minden ehetőt. Az első év tapasztalatából tudják ezt az illetékesek és azóta hiába gyűl össze a sok rongyoscipős, foltozottnadrágos kamasz, a kisebbek, akiket anyjuk tart a karján, reménykedőn nyúládoznak a díszek felé, a felnőttek azonban intik őket: „Nem, nem ennivaló..." Az éhes porontyok sivalkodnak, innen is, onnan is, rájukpisszegnek, mert éppen a cilinderes polgármester úr beszél, pontosan arról, hogy az, aki ezen az estén Heródes király idejében megszületett a betlehemi jászolban, mindenki számára egyformán elhozta a Szeretetet, hirdetvén: boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak, boldogok az alázatosak, mert ők örökség szerint bírják e földet... A továbbiakban azt fejtegette méltóságos Goreczky polgármester úr, hogy örüljenek, örvendezzenek a nélkülözők, mert jutalmuk bőséges leend a mennyeknek fényességes országában. Utána még mások is beszédet mondottak, csaknem hasonló vigasznyujtással.

A polgármester építész fiának tervei szerint alakították át a téren emelkedő törökhódoltság korabeli templomot. A mecsetszerű, patinás épületet sikerült eme tervek alapján télikerttel övezett villához hasonlóvá tenni, ami sok pikáns adomára adott alkalmat. A műemlékek bizottságának egyik érdemes férfia til-

takozott a szörnyűség ellen, jelentésében az egyik közszájon forgó viccet is felhasználta, már-már botrány fenyegetett, de ekkor Bradova főispán elutazott Klebelsberg Kunó kultuszminiszterhez. Miket beszélt neki, miket nem, ki tudná, de tény az, hogy a kegyelmes miniszter magához kérette a szakférfiút, megmagyarázta neki, hogy egy templomról nem mint építészeti alkotásról kell véleményt mondani, hanem kizárólag az veendő figyelembe, mennyire alkalmas a vallásos hevület felkeltésére. Beszélt a jelképi értelemről, az egyházias és keresztény jellegről, nem keveset arról, hogy a templomi építészet sohasem volt egyéb, mint az illető kor szokványos lakóház-stíljének kifejlesztése, végül merész elkanyarodással említett bizonyos előléptetési lehetőséget, mire az ifjú tudós megértően bólintott. Aznap és csaknem azonnyomban leült íróasztalához és a nagy „Klébi" megállapításait kiegészítve Russel idevágó közléseivel, másodikszámú jelentést írt arról, hogy minden templomnak kutyakötelessége beleilleszkedni a környező épületek tömegébe, hiszen a roueni székesegyház homlokzatát díszítő cifrázatok is megvoltak egykori házszomszédai minden ablakán, aminthogy a Szent Márk templom bejáratának csodálatos faragványai haidanában-danában ott ékeskedtek különböző variációban a Canale Grande valamennyi palotáján. Ettől fogva a jámbor polgárok elhitték: minden rendben van a Szentháromság-téren, aminél nagyobb baj csak az, hogy Goreczky Tamás is verte a mellét: „Remekművet alkottam."

Azon a helyen, ahol a kilakoltatott Párkány-család bútorai hevernek most szanaszét, kilenc hónappal ezelőtt Kozik Pál, mint a Kereskedők Testületé-nek elnöke, beszélt a megváltó szeretetről, arról, hogy kötelességünk a gyengét felemelni, támogatni, meg, hogy a jóság az egyetlen csodatévő ezen a földön és Krisztus születésének mai ünnepén, tegyünk fogadalmat mindnyájan a cselekvő jóság gyakorlására.

Mariska kis-széken ül, pontosan úgy, ahogyan az anyja szokott, csakhát ő nem morzsol kukoricát, nem kupál babot, csak néz maga elébe, s néha rászól a gyerekekre:

— Ne zsivajogjatok.

Azok rá se hederítenek, annál hangosabbak, vidámabbak, hiszen számukra mulatság ez. Pityu a szobor lépcsőjén mászkál, ágaskodik, erőlködik, mindenképpen szeretne elérni egy kövér angyallábat.

Antalt a „Délvidéki Lapok" riportere faggatja. Magas, fiatal fiú, pár hete érkezett Pestről, a helyi viszonyokkal ismeretlen. Úgy véli, kolumnás cikket kanyaríthat a szomorú szenzációból. A fővárosban egy színházi újság munkatársa volt, ami annyit jelentett, hogy felkeresett állítólagos színésznőket, megállapodott velük, hogy az első-belső, vagy hátsó-külső oldalon mennyiért közli a képüket, ugyanakkor a szövegrészben megjelenik a szabványos interjú, amelynek keretében szóbanforgó művésznő nyilatkozik legközelebbi terveiről, kedvenc ételéről-italáról és főként arról, hogy Ben Blumenthalon kívül melyik amerikai színigazgató helyezett számára kilátásba nagyon előnyös szerződtetést. A színházi lap szerkesztőségében slapajként kezelték ezt a jóképű Sugár Andort. Foghegyről beszéltek vele, elszalasztották tíz cigarettáért, Nádor, a tömzsi, gyérhajú segédszerkesztő néha ilyeneket mondott neki: „Sugárkám, ha az a Bagody Böske, akinek a képét eheti számunkra megszerezted, csakugyan olyan csinos, akkor ma délután hatra felrendeled a lakásomra..."

Osvát leközölte már a *Nyugat*-ban Sugár négy versét, egy tanulmányát Walt Whitmanról, de a színházi lap még fixfizetésre se méltatta. Bizonyos sordíjat kapott és húsz százalékot a megszerzett képek és fizetett notiszok után. Mindent vállalnia kellett, mert állásra nem volt kilátás, az egyetemre nem vették fel, 19-es szereplése miatt. Alig mult el akkor tizennyolcéves, őszinte lelkesedéssel kapcsolódott az ifjúsági mozgalomba és Lenin Magyarországra küldött üdvözlőleveléből kivett idézettel „Az elnyomottak háborúja az elnyomók ellen" címen, vezércikket írt az egyetemisták hetilapjába.

Sugár özvegy anyja gyümölcsöt és zöldséget árul a Podmaniczky-utca egyik házának kapualjában. A jobb vevőknek büszkén mutogatta a *Nyugat*-nak ama bizonyos számait. Bíró tanár úr nem mindennapi tehetségnek mondotta a költemények szerzőjét és akkor a mama titokban elment a szerkesztőségbe, Nádorhoz, hogy beszéljen vele Bandika érdekében. Decemberben történt ez, amit azért érdemes kiemelni, mert közel három kiló szőlőt vitt magával, hogy kedveskedjen a redakcióbeli uraknak. Fekete csipkekendőt kötött a fejére, blúzára csatolta kékzománcú arany brossát, a fiának igazán nem kellett szégyenkeznie miatta. Megmondta, hogy ő egyszerű asszony, a vélasz-

tékos beszédhez nem ért, az ideje is kevés, Bokodinét állította be félórára az üzletbe, ami tulajdonképpen nem is üzlet, kapualji áruda, ilyenkor, télen, eleget fagyoskodik a huzatban, de a fia jövőjéért szívesen áldozza az egészségét is, mert neki Bandikán kívül senkije, de senkije... Elhozta a Nyugat-számokat, megmondta Bíró tanár úr véleményét, azt is, hogy 19 előtt a fia csaknem egy évig egyetemre járt, tehát ne használják fel őt mindenféle alantas munkára. Sohasem panaszkodott Bandika, de egy anya ért a ki nem mondott szóból is...

Az asztalra tette azt a gondosan kiválogatott szőlőt, üzleti készletének csaknem a felét, a szerkesztő urak nekirohantak, egymást lökdösték félre, Nádor rájuk rivallt, Sugárnét néném-asszonynak titulálta és röhögve mondta, hogy fiatalkorában nagyon szép lehetett, bizonyára bővelkedett udvarlókban. Sugárné örült, hogy ilyen kedvesek az újságszerkesztők, érdekes mesét kezdett a házasságáról, továbbá egy Toller nevű vaskereskedőről, aki még nemrégen is az elkülönített irodájába akarta csalogatni, de neki nem jár bolondságokon az esze. A füstös szerkesztőségi szoba harsogott a nevetéstől, Nádor éppen Toller úrról szeretett volna még valamit megtudni, amikor belépett Sugár Andor.

Rászólt az anyjára:

— Mit keres itt?

Nádor kétpofára ette a szőlőt:

— Ne idegeskedj Sugárkám, a kedves mama sokkalta mulattatóbb, mint te vagy, amellett hamburg-muskáttal traktál bennünket és most éppen Toller vaskereskedőnél tartottunk...

A hónapok alatt elszenvedett megaláztatás, lekicsinylés e pillanatban bontakozott ki előtte a maga teljességében. Először arra gondolt, nekimegy ennek a csürhének, de irtózott testi érintésüktől. Undorodva végignézett rajtuk, azután megfogta az anyja karját:

— Menjünk...

Budapesten nem tudott elhelyezkedni, így került a vidéki városba. Ellenzéki lapnak nevezték a „Délvidéki Lapok"-at, mert kevesebb szubvenciót kapván, mint az egyházmegye hivatalos szócsöve, néha foglalkozott a szociáldemokrata képviselő felszólalásaival, óvatos szavakkal bírálta a Bethlen-kor-

mány adópolitikáját, kifogásolta, hogy a kereskedőktől és iparosoktól kissé drasztikus eszközökkel hajtják be a kényszerkölcsönt és hogy az ebadót miért kell aranykoronában fizetni. Mindezek alapján, előfizetői között sok volt a zsidó, ugyanezek a hirdetéseiket a másik lapban adták le, mert nagyobb volt a publicitása, amely összefüggött azzal, hogy rotációsgépen nyomták.

Sugár szép verseket írt, Walt Whitmanról is közölt néhány érdekes, új megállapítást, de rossz újságírónak bizonyult. Nem tudott sémákban gondolkodni, szokványos kérdéseket feladni az interjuvolt alanynak, most is meghatotta az angyallábért ágaskodó kis proli, a szemét lesütő, szép fekete asszony, aki könny nélkül is tud sírni. Pillanatok alatt érzelmi kapcsolatot létesített a bányásszal, aki úgy kérdi, mintha égi magasságból várna feleletet:

— Honnan vegyek lakásra egy-két milliót, amikor a heti keresetem háromszázezer korona?

Sugár lerohant a szerkesztőségbe, nagy nekikészülődéssel megírta a cikket, nem hallgatván el benne azt a neheztelést, hogy egynémelyek hatszobás lakásban terpeszkednek, másnak akkorika zug se jut, amelyben az ágyát felállíthatná. Írt, egyre csak írt, egyik flekket a másik után, s a legutolsóra, megszokott szignója helyett odabiggyesztette teljes nevét.

Kolozs, a főszerkesztő, mindenekelőtt a nevét húzta ki.

— Nem primadonnáskodunk — mondta röviden és olyan közel vitte orrához a cikket, mintha szagáról akarná elbírálni, vajjon közölhető-e?

A főszerkesztő három évvel idősebb Sugárnál, akit szigorúan ur-az, a kellő distancia kidomborítása érdekében. Elnyúlik a foteljében, úgy, ahogyan csak az igazi naplopók tudnak, azok, akik életükben komoly munkát még nem végeztek, de a külszín megóvását művészi tökélyre emelték. Kolozsnak a szerkesztőségben is, a kiadóhivatalban is külön szobája volt, hatalmas, modern íróasztallal, rajta díszes állólámpával, sok-sok ceruzával, tollal, tollszárral, márvány tintatartóval. A kiadóhivatali asztalnál körmeit ápolgatta, ha valamelyik cég a beígért ajánlat után érdeklődött, egy napi haladékot kért, hiszen, mint tudni tetszik, két ember munkáját végzem, azaz tízét is, hiszen a mai világban az alkalmazottak egy pipa bagónál töb-

bet nem érnek, csak arra jók, hogy elsején markukba számolja pénztárnoknőm a fizetésüket.

A szerkesztőségben levelezését intézte, eszperantóul tanult, nagy ünnepekre megírt egy-egy vezércikket, amit élőnek, holtnak egyaránt dícsérni illett. Kiváltképpen Bócz Árpád, az ügyészségi elnök ütötte mellette a vasat. Bócz szélesvállú, mokány kis ember, fekete az arca, mint az üstfoltozó cigányé. Elterpeszkedik a Nemzei Kaszinó nyári helyiségének nádfoteljében, kezében a Délvidéki Lapok, izgatottan simítja végig felfelé fésült, kurtára vágott haját, olvasás közben ilyeneket mond: „Ez igen, ez trafál... Csakis így igaz, így fiú...", amikor leteszi az újságot, odafordul Kozik Pálhoz:

— Rákosi Jenő se írhatta volna meg különbül!

— Kiről beszélsz?

— Nem azért, mert földim, de bizony, mondom néked, székely szív, székely lélek kell ahhoz, így ecsetelni a trianoni gazságot, ilyen vakmerő nekibuzdulással rámutatni a feltámadáshoz vezető egyetlen helyes útra.

Kozik tanácsos nem felel. Inkább meghalna, minthogy egyetlen dícsérő szót mondjon Kolozsra, nem bizony, még akkor se, ha csakugyan igaz a pletyka, hogy ennek a fekete góbénak a fattyúja. Szemtől-szemben szíves arcot mutat a főszerkesztő felé, hirdetéseit se vonja meg a laptól, mert elve az: mindenkivel jóban lenni, legalább külszínre. Belül szabad utálkozni, hátmögött egyet-mást elkövetni, okosan, kitervelten, hogy az illető meg se sejtse. Így cselekedett például akkor, amikor a szakállas Kolozst be akarták választani a törvényhatósági bizottságba. „Nem, öcsém, amíg nekem helyem van a közgyűlési teremben, addig városatya nem lesz belőled" — mondta magában és ellátogatott a kegyelmes püspök úrhoz. Elvégre annak a szava dönt a Belvárosi Katholikus Kör-ben.

Tiszteletteljes, szinte alázatos volt, dícsérte a palota gyönyörű kertjét, a híres, kapcáslábú püspöki galambokat, a hiú főpap arcszínét is dícsérte, végül igen-igen szeliden mondotta:

— Ha Kolozs bekerül a törvényhatósági bizottságba, kénytelen leszek lemondani a tagságomról.

— Mi a kifogása ellene, tanácsos úr?

— Legelőször is az, hogy egy tisztes polgárt, Reich Vil-

most, aki neki apósa, csalárd módon kitúrta a vagyonából, közsegélyre szoruló szegénnyé tette.

— A világi élet dolgai kevéssé érdekelnek — válaszolta a főpap és olyan sóvárogva nézte galambjai röptét, mintha üzenni akarna velük a magasságok magassága felé.

— Amióta zsidószármazású feleségét, Reich Magdolnát... hogyan is mondjam?... sikerült eltemetnie, erkölcstelen életre adta magát.

Hatásos szünetet tartott, arcán látszott, hogy gondolkodik, miképpen kerülhetné el a profán szavakat, amikor elkezdte, akkor is csak suttogott, szégyenkezvén a pápa őszentsége életnagyságú, díszeskeretű fényképe előtt:

— Elcsábított egy tizenhatéves gyermekleányt, ha akarja a kegyelmes püspök úr, névvel is szolgálhatok.

Az aszkéta arcon frivol kíváncsiság ömlött szét, a gyermekien ártatlan szemek már nem a galambok röptét lesték:

— Mondja fiam...

— Igaz Márta, jobbsorsra érdemes árva hajadon, aki a főjegyzői hivatalban nyert alkalmaztatást.

— Hol lakik? — szerette volna kérdezni a püspök, utána mindjárt azt, hogy „csinos eme leányzó?!", de inkább odaállt a palota hatalmas ablakához, a márványpárkányzatra kiflimorzsát szórt galambjai számára és akkor már olyan befeléforduló búsongás látszott arcán, mint János prófétáén, amikor tudomást szerzett arról, hogy Heródes viszonyt kezdett atyjafiának, Filep királynak feleségével.

— Ami csekélyke erőmtől telik, megteszem...

Kozik megcsókolta a feléje nyujtott vastag aranygyűrűt és elégedett mosollyal távozott.

Bócz a mai napig se tudja, miért volt hiábavaló az ő fáradozása védence érdekében, annál kevésbbé, mert mindenki biztosította, örömest elősegíti a szakállas ifjú bekapcsolódását városunk közéletébe. Nem első esetben fáradozott érte, apa se tehet többet fiáért, mint ő, már attól a perctől fogva, amikor Erdélyből eljövet gyökeret kezdett ereszteni a „délvidéki metropolis" aszfaltjába. „Hiába no, mi székelyek összetartunk" — szokta mondogatni, de az „Erdélyiek Otthona" keddi összejöveteleiről apránkint kezdte kinézegetni azokat, akik katonazubbonyból alakított kabátjuk zsebéből a pörköltre valót se tudták

előkotorászni, vagy annyit legalább, amennyi félliter borra elegendő, mert, tekintetes felebarátaim, a jó hangulat előkészítője az ital, anélkül úgy járhatnánk, mint Mózsi, amikor erősen mérges vala a feleségére és...

Türelmesen kivárta a vicc végét az egykori nagyváradi vasúti raktárnok, aki ma is a szörnyűséges vásártéri barakktelepen lakik. A mult kedden, éppen ebben az ügyben segítségét ígérte az elnök úr, persze, ígértem, ígértem, de csak más dolgom ne akadna, különben se vehetem mindenki batyuját árva nyakamba és főként türelmet ajánlhatok minden tekintetes felebarátomnak...

Zseniczey Klára, a bárókisasszony, az persze más lapra tartozik, annak a trafikja részére kijárta a Városháza legkülönb üzlethelyiségét, le nem ment Goreczky nyakáról, amíg a polgármester be nem látta, hogy Swabach rövidárukereskedő tizennyolc év után valóban „elmozdulhat", kiváltképpen, ha ebből haszna származhat egy erdélyi arisztokratának. Legeslegfőképpen más lapra tartozik Kolozs Árpád, csak az a baj, hogy a fiú nem szeret dolgozni. „Apja vére" — mondta valamelyik panaszkodó főnökének Bócz és a tükör előtt mosolyogva igazgatta ízléstelen, babérzöld nyakkendőjét. Keresett másik helyet a fiúnak, de onnan is kitették, persze, az elnök úrra való tekintettel, udvarias formák között és a negyedévi felmondást egyösszegben kifizetve. A pénzt hamar ellevelezte, eszperantó nyelven írt, helyi képeslapokat küldözgetett távoli országokba, ha nem levelezett, akkor hevert, eközben egyszer kigondolta, miféle fantasztikus módon kellene a vérző országnak megnyernie a világ részvétét, ezzel pedig az orvoslás lehetőségét. Lustán feltápászkodott, papírra vetette, megmutatta Berczi bácsinak. Bócz az ügyészségi nyomtatvány-szállításokkal kapcsolatosan jól ismerte a lapkiadó Reichot, azonnal telefonált neki, hogy egyik tekintetes atyafia olyan cikket szerkesztett, amely országos viszonylatban is feltűnést fog kelteni. Kérte, fogadják szívesen az érzékenylelkű ifjút, dolgozatának pedig adjanak helyet a vasárnapi számban, de nem valami eldugott helyen. Kolozs ez alkalommal ismerkedett meg a kissé szeplős, de csinosarcú, kecsesalakú Magdussal, Reich egyetlen és nem túlságosan fiatal leányával. Pillanat lefolgása alatt megszületett tunya agyában az idea: feleségül veszi ezt a kissé hervatag, de még min-

dig nagyon kívánatos Hebron-rózsáját, ami által megoldódik az élete, nem kell többé dolgoznia, de parancsolhat, ami valószínűleg a legfelségesebb élvezet. Magdus elhagyta már a harmincat, vőlegénye elesett a háborúban, érdekesnek tartotta Kolozs gyér, fekete szakállát, azt is, hogy keresztény, erdélyi és székely. Józaneszű apját is sikerült levennie lábáról. A hozomány a nyomda és a lap volt, hiszen Reich bácsi már amúgy is fáradt, öreg, élvezze a pihenést, majd a fiatalok gondoskodnak arról, hogy nyugodtan élhessen, bis hundertundzwanzig...

Háromnegyed év multán Magdus betegeskedni kezdett, az orvosok fehérvérűséget állapítottak meg és az utolsó heteiben Árpád csakugyan szépen viselkedett. Éjet-napot a klinikán töltött, el nem mozdult felesége mellől, csókolgatta vékonyka kezét, a jövendő terveiről mesélt, már nem a világ részvétére pályázott vérző hazánk érdekében, hanem papírgyárat akart gründolni, papírgyárat, amelyben az eddig takarmánynak is oly silány kukoricaszárat dolgozzák majd fel, egészen egyszerű eljárással. Már bele is kezdett a szakszerű magyarázatba, de észrevette, hogy Magdust untatja, tehát azt festegette kábítórózsaszínben, hogy milyen gazdagok lesznek, villát vesznek Cannesben, lesz autójuk, a gyerekek mellett francia nevelőnő buzgólkodik, a legelőkelőbb társaságban fog csillogni az ő kis felesége, mindennek azonban egy előfeltétele van, tulajdonképpen formalitás, csak az első lépések megtételéhez szükséges.

— Cannes... — sóhajtotta a beteg, narancs- és citromfákra gondolva, mosolygott szegény, mintha már látná a mimózák rikoltó sárgaságát és a szegfűmezők jószagú csodáját.

Az ura a kezét csókolgatta:

— Az ingatlanok felét amúgy is rámiratta apád, ha a te részed is a nevemre kerülne, a külföldi érdekeltség azonnal megállapodást létesítene velem...

Másnap eljött a közjegyző, ünneplőbe öltözött két tanúval s amikor Magdus már a sírban álmodott tovább mimózákról és szegfűmezőkről, tudta meg Reich Vilmos, hogy véglegesen koldusbotra jutott.

Ami igaz, az igaz: Magdusnak impozáns sírkövet állíttatott Kolozs, eleinte meglátogatta apósát-anyósát, de ki bírná sokáig idegekkel két öreg siránkozását? Inkább úgy küldözgetett pénzt

nekik, aztán arról is megfeledkezett, ami nem is csoda, ha számításba vesszük nagymérvű elfoglaltságát.

Ugyanez a Kolozs nagyon vigyázott a tekintélyére, munkatársaitól tiszteletet követelt, fizetést keveset adott nekik, cserében agyondolgoztatta őket és hogy lajhárok, ostobák, műveletlenek, ezt minden lehető alkalommal tudtukra adta. A nyomdászaival is megpróbálta ezt a módszert, de visszakozót fújt, amióta a gépmester vasrúddal kergette ki az öntőfülkéből. Ne feledkezzünk meg azonban a kiadóhivatalról. Egyik kisasszonynak azért mondott fel, mert a klozeten nem talált papírt, a másikat — szegény, megfélemlített Teréz a csekélyke helyesírási tudományát is elfeledte, ha a főnöke mögötte állva, diktált — naponta letramplízta, csak a pénztárnoknőt nevezte „Bözsikének" mert az hajlandó volt a spión szerepét elvállalni. Nemcsak kolléganőire és a szerkesztőségbeliekre, de a segédmunkástól, berakólányoktól kezdve, mindenkire árulkodott.

Kolozs belemerült a kilakoltatott családról szóló riport olvasásába, végül azt mondta:

— Sugár úr, maga összetéveszt bennünket a „Vörös Ujság"-gal, legjobb esetben a „Népszavá"-val, holott több ízben a megfelelő eréllyel figyelmeztettem: mi polgári lap vagyunk, távol áll tőlünk a lázítaniakarás.

Piros ceruzája sorokat, bekezdéseket húzott keresztül, állásfoglalásnak híre hamva, a bányász szájába adott szavak elerőtlenedtek, Kozik Pál neve azonban benne maradt, sőt, csodák csodájára, a piros ceruza kifettelte a porcelánkereskedő kegyetlennek minősíthető eljárását. Kurta-furcsa cikk lett, de mégis csak beszámolóféle egy szegény család tragikus sorsáról.

A Monotype gépen Schulcz kiszedte a cikket, a tekercset az öntőfülke ablakába tette, hogy este ott találja a gépmester, belekezdett a volontőr lírai hírfejébe, ugyanakkor a főszerkesztői szobában már csengett a telefon, a főispáni titkár jelentette, hogy őméltósága beszélni óhajt.

Bradova Géza nem kért, ő, Bethlen barátja, esélyes belügyminiszter, sohase szokott kérni, ezúttal is csupán csak közölte: A kilakoltatott bányász tettlegességre vetemedett egy közéleti, mindenki által tisztelt férfiúval szemben, tehát azt kapta érte, amit megérdemelt. Különben is, érdekünk minden, 19-re emlékeztető kilengést megfékezni, tehát nem ajánlatos mártírnak feltüntetni azt, aki denunciál.

— Természetesen, méltóságos uram.

— Akkor tehát megértettük egymást?

Kolozs már-már ráfelelte, hogy „Természetesen, méltóságos uram", de eszébe jutott valami. Életében soha még munkával pénzt nem keresett. Lusta volt ahhoz, hogy, összeköttetéseit felhasználva, nyomdája számára munkát szerezzen, üzemvezetőjét küldözgette hivatalos helyekre és nagyobb cégekhez, de Kolozs kalkulálni se tudott, visszautasították túlmagas árajánlatát; ha elfogadták, nem azt a minőségi papirost használta fel.

Nem csoda, hogy a hatalmas gépek foglalkoztatás nélkül álltak a nyomdában, a nappali üzem egyre kisebb munkaerőt igényelt, pedig valahonnan elő kellett teremteni, amit a lapra ráfizetett.

Kolozs beleásított a telefonba, közben alázatoskodott:

— Tiszteletem, méltóságos uram, csak egy a baj. A cikket már nemcsak kiszedték, de ki is öntötték, méltóztatik tudni, Monotype-géppel dolgozunk...

— Megmondhatná, hogy miért tartotta egyáltalán szükségesnek megiratni azt a cikket?

— Tiszteletem, méltóságos uram, azért, mert mégis csak mi volnánk a közvélemény és nem hunyhatunk szemet olyan esemény felett, amelynek száz és száz tanúja van. Ezzel csak magyarázni akartam azt a tényt, hogy foglalkoztunk ezzel az... izével. De természetes, ha méltóságod úgy kívánja, vagyis a méltóságod kívánsága parancs a számunkra, még ha a szedés és öntés jelentékeny költségét nekünk kell is viselnünk... Gondoskodunk arról, hogy az üresen maradó helyre mást tördeltessünk...

Bethlen barátja értett már mindent.

— Hát ez nem probléma. Arra az üresen maradt helyre az illetékes ügyosztály leküld mindjárt két versenytárgyalási hirdetményt, de ezen túlmenően...

Főtt-vörös arcán e pillanatban bizonyosan elmélyülnek a barázdák, gondolkodik a kártérítés további módozatáról és Kolozs csak elismerést érdemel, hogy megkönnyíti a leendő belügyminiszter feladatát:

— A Gyümölcstermelők Lapjá-t korábban nálunk nyomatta a megye és mi szállítottuk az árvaszéki nyomtatványokat is,

ezen a téren utólérhetetlenek vagyunk versenyképes árainkkal...

— Gazember... svihák...

Ezt már akkor mondta a főispán, amikor helyére akasztotta a kagylót. Utána mindjárt felhívta a rendőrkapitányság vezetőjét, az üvegszemű Kernert és hivatalos hangon kérdezte:

— Van-e tudomása arról, hogy közbotrányokozás céljával egy munkáscsalád a Szentháromság-térre költözött?

— A szolgálatát teljesítő rendőrőrszem jelentette.

— És milyen intézkedést foganatosított a főtanácsos úr?

Esze-ágában se volt intézkedni, mert az efajta ügyek őt nem érdekelték. Ha betörőt fogtak, szerette nézni a vallatását, néha bele is avatkozott és túlzás nélkül mondhatjuk, hogy híresek voltak gyűrűskézzel lekent pofonjai. Szorgalmasan végigélvezte az amerikai gangsterfilmeket, nagyon tanulságosak azok, néhány új fogást ellesett már ott, szemléltető módon továbbadta és meghonosította saját detektívjeivel is. Kerner főtanácsos úr bizonyos gonococcusok bonyolult bekerülése révén veszítette el félszemét, de ez nem vette el életkedvét. Ha nappal unott arccal ténfergett is hivatalában, vagy akár otthonában, este kivirágzott, mint a tök. Megkötözni se lehetett volna. Néha bevallotta az asszonykának, hogy lefut Karvalyhoz egy pohár sörre, de legtöbbször hivatali elfoglaltságával érvelt, nem hagyják őt soha nyugton, pedig milyen jó lenne a kislányával játszadozni, megtanítani arra a versre, hogy: *„Óra, óra falióra, Hallod-e hogy int a jóra..."* Karvalynál szedte fel a cimborákat, azokkal ment valamelyik külvárosi kocsmába, legtöbbször a „Zöld hordóba", mert annak a tulajdonosa sajátterméstű borát mérte, a főtanácsos úr és társasága számára nem csapról, hanem hébérezve. Bármennyit ihatott, sohasem rugott be, csak éppen hazamenni nem akaródzott; ha a többiek szétszéledtek, zsebükben a kapukulcsot keresgélve, ő előbb bekukkantott még az irodájába. Felgyujtotta szobájában a villanyt és a Katolikus Kör-ből hazatérő derék családapák elégedetten bólogattak:

— Kerner főtanácsos, az igen! Munkára rövid neki a nappal, amellett jó keresztény, a nagyhéten is kötelezővé tette a rendőrlegénység gyónását, áldozását.

A jó keresztény ugyanekkor bekérette magához Rescht, a detektívfelügyelőt, aki valamilyen magyobbarányú nyomozás miatt még itt időzött.

— Mi újság, Karcsikám?

Resch keskenyvállú, sovány férfiú, hajlott a tartása, szolgálaton kívül szeret monoklit hordani. Tudja, mit jelent, ha a főnöke keresztnevén szólítja, szemére csippenti a monoklit, közel lép az íróasztalhoz, amelyen a tanácsos úr kislányának a fényképe áll.

— A tizennégyes zárkából érdemes felhozatni a lakót...

— Titkos kéjelgés?

— Bűnügy.

Ökölbeszorította kezét, úgy mutatta, de biztonság kedvéért ki is mondta:

— Klassz!

Kerner az üvegszem alját simogatta, úgy, mintha idegen arcot dédelgetne. Mosolygott.

— Annyira tetszik neked, Karcsikám?

— Parancsára, főtanácsos úr.

— Eseted?

— Magas, szélesvállú, a melle... hü, micsoda mellek!

— Te, te, szélhámos, te már belekóstoltál?!

— Az elsőség a főtanácsos úré, én majd csak azután, engedelmével.

— Akkor hát, lássuk az esetet.

Csakugyan, van benne keresztényi szemérem, a kislánya fényképét az íróasztal fiókjába teszi, amikor egyedül marad, ki tudná, miért, önkénytelenül rákezdi: *Óra, óra, falióra, Hallod-e, hogy int a jóra...*" Talán mégis öregszik? Kezd szentimentális lenni. Arra gondol: legjobb volna hazamenni. De nyílik már az ajtó, a „bűnügy" belép és odavan minden jószándék. Felkel, odalép a nőhöz.

— Hogy hívják, gyermekem? Csakugyan: klassz!

Csupa izom, amellett karcsú, jóformájú... van benne valami, hogyan is mondjam, valami nemes...

Kezébe veszi az aktát, átfutja, hivatalos hangon kezdi:

— Tehát tizenkilencmillió koronát... hogy úgymondjam, saját céljaira fordított. Igen?

A nő hallgat. Rövidet sóhajt, szája megvonaglik, mintha sírással küzködne, szürke szeme könnytelen marad.

— Beszéljen, gyermekem, nekem az a célom, hogy segítsek.

Két éjszakát töltött már a tizennégyes cellában, de gondo-

zottnak, tisztának látszik, mintha az otthonából sétált volna ide. Nyugodtan akar beszélni, de a hangja el-elcsuklik:

— Nyolc év óta vagyok a szénatéri Hangya pénztárosnője, soha egy fillér hiányom nem volt, az apám nyugdíjas tanító... az orvos azt mondta, ha nem operáltatja sürgősen a sérvét, újra kizáródhat és a halálát okozhatja... Én... én a következő elsején visszafizettem volna azt a pénzt, ha nyomorogtunk volna is egész hónapban...

Felnyúl hamvasszőke kontyához és ez a mozdulat végleg megvadítja Kernert. Átkarolja a nőt, a fülébe suttog és húzza a piros divány felé. Az ijedten sikolt, karmol, harap, ellöki a férfi fejét, hogy ne érhessen a szájához, de a főtanácsos sokkalta erősebb, s most már úgy birkózik, mint a gyilkos, aki a másik életére pályázik.

— Te... te vadmacska...

— Kérem... kérem, én ártatlan vagyok...

— Tudom, te kis butus, elsején visszafizetted volna...

— Énnekem sohasem volt még férfivel dolgom... könyörgöm, ne bántson engem.

A hang furcsasága, vagy talán a rémült tekintet az, ami lehűti Kernert. Dühös a mozdulata, durván odébbtaszítja a szőkekontyú leányt, úgy, hogy az csaknem elvágódik.

— Szóval: szűz vagy?

Nem tud felelni, csak bólint.

A főtanácsos a csengőhöz nyúl és, amikor Resch benyit, úgy mondja, mint szolgálati parancsot:

— Ez a leány még szűz. Beviszed a szobádba, mert én, már csak a korom miatt se ragaszkodom a kocsis-munkához. Félóra mulva visszavezeted. Értjük?

Tegnap történt mindez. Most álmos, fáradt, fogalma sincs arról, hogy ki és miért költözött a Szentháromság-térre, a dadogással nincs is más célja, minthogy időt nyerjen. A városháza második emeletét foglalja el a rendőrség, a félemelet a detektívtestületé. Aszfaltozott kis udvaron keresztül visz oda az út, annak egy része fedett, az utcaseprők ott tartják kézikocsijaikat. Az Isten is arra teremtette, hogy átmeneti szükséglakás legyen, ha ugyan jól értette és valóban ilyesmiről van szó. Az ablakon keresztül nézte a kiszemelt terepet, közben tovább dadogott:

— Intézkedtem, méltóságos uram, hogy a városháza udvarára kerüljön az a holmi vagy mi... addig is, amíg a lakáshivatal, vagy, hogy ki is más, nem foganatosítja a szükségeseket...

Úgy látszik, jól beszélt, mert a főispán örömmel vág közbe:

— És mikor bonyolítja le a költöztetést?

— A költöztetést? Ja, igen... holnap reggel, akarom mondani, egészen korán reggel...

4

DARU GYÖRGY másfél évvel ezelőtt került ki a kesztyűgyárból. A fiatalabbik cégfőnök azt kérdezte tőle, igaz-e, hogy 1919-ben a vörös hadseregben szolgált. Daru félpercig hallgatott, aztán annál hangosabban felelt:

— Nemcsak szolgáltam, de harcoltam is, mégpedig Eperjesnél, Bártfánál...

A gyáros közbevágott:

— A részletek nem érdekelnek, különben is, már intézkedtem, hogy a művezető kiadja a könyvét...

Azóta nem jut álláshoz. A Színház-téri Hőnig juttatott számára néha otthoni munkát, Daru szabta a kesztyűket, a felesége kölcsön-gépen végezte a tűzést, de a kicsike üzlet felvevőképessége olyan csekély, hogy a keresetből megélni nem lehet. Gyuri szabad idejében, ami egyre több lett, bejárt a Munkásotthonba, Ormosnak, a kényelmeskedő párttitkárnak segített ezt-amazt. „Gyurikám, szaladj el a polgármesteri hivatalba... Gyurikám, másold le a vasárnapi gyűlés tárgysorozatát..." — hizelgett neki az úrhatnám titkár, eleinte csak cigarettával, egy-egy pohár fröccsel fizetve ki szolgálatait, később azonban valamicske kis összeget is utaltatott ki számára rendszeresen a pártkasszából. Apránkint egyre inkább Darut keresték a munkásotthon ajtaját nyitogató elvtársak, nemcsak azért, mert több készséggel és segíteniakarással állt mellékük, de Ormost nem is találták íróasztala mellett, szaladgált a saját seftjei után, árulgatta magatermelte borát, gyümölcsét. Másféléket is örömest vett-eladott...

Most ott ül Daru a szentháromság szobor tövében és azt mondja Párkánynak:

— Előhoztam ügyét a párttitkárnak, de Guszti bácsi sok-

kalta jobban fél a hivatalos közegektől, minthogy ilyesmibe beleártsa magát...

— Tudom — feleli a kilakoltatott bányász és ez az egy szó nemcsak a saját véleményét tükrözi, de a többi munkásét is.

Daru, meggyőződése ellenére, inkább csak tisztességből, azért, hogy pártja titkárának a becsületét mentse, rákezdi:

— Nem fiatal már, nehezen mozog, panaszkodik, hogy szédül, hát inkább én vállalkoztam... Először is, elmentem a polgármesterhez. Az kijelentette, hogy nem segíthet, elküldött a lakáshivatal vezetőjéhez. Az megmutatta az igényjogosultságra előjegyzetteket, félévig se kerülhetne sorra, ellenben felajánlott szoba-konyhát a vásártéri szükségbarakkban.

Mariska az ura tarisznyáját készíti az éjszakai sichtre. Jódarab kenyér, kevéske túró, két savanyú alma kerül a kékmintás szakasztóruhába, amelyet valamikor az anyja szőtt, különös, sohasem látott virágokkal, ami nem is csoda, mert azon a télen Széki-ángyi járt át hozzájuk a szomszédból és, amíg Radiné a vetélőt dobálta a kifeszített szálakon keresztül, mindenféle meséket mondott tulipánná változott királykisasszonyokról és juharfává varázsolt pásztorfiúról.

Loppal csúsztatja a tarisznyába az elemózsiát, mert hiába mondogatják: a szegénység nem szégyen, mindenki takargatja, leplezi a maga koldusságát.

Antal felkel a ládáról:

— Nem hurcolkodom oda, inkább pusztuljunk el itt, az isten szabad ege alatt.

— Szó se lehet róla, meg is mondtam a lakáshivatalban, hiszen kétéve nyáron is tifusz ütött ki ott. Amellett a tetőkön befolyik az eső, a padlók rothadtak, patkány túrja alattuk a földet, a repedésekben vastagodik a poloska. A legközelebbi közgyűlésen Egri képviselő elvtárs újra szóváteszi, hiszen közel hatvan család lakik ott ma is, embertelen körülmények között.

A tér közepét uralja a stílusában összevissza bolygatott, jobb sorsra érdemes templom, balról a Király-kávéház, jobbról a Bristol. Forró, fülledt az este, könnyen lehet, hogy esőt hoz a kerekedő nyugati szél. Mindkét kávéház terraszán nők, férfiak ülnek, húzza a cigány, két nóta közötti rövid csendben hallatszik: „Sluki, a bal hármashoz vaníliafagylaltot... Igenis, fizetni."

Antal kezetfog Daruval, egy pillantást vet még a szalmazsákra, ahol a három gyerek alszik és, búcsúzóul odaszól a feleségének:

— Jól takard be őket, mert lehet, hogy az éccaka hidegre fordul az idő.

Felfelé indul a téren, végigmegy a Magdolna-utcán, annak végéről látszik már a bánya, a Simon-akna ívlámpája, hosszú sorban a pislákoló villanykörték, melyeknek füzérében kísértetiesen setétlik a gőzölgő sturcz. Az Ipolyi-villa kertjében nyílnak a késői rózsák, ilyenkor, amikor a harmat meggyöngyözi szirmukat, külön érződik a vérvörösek szédítő illata, a fehérek simogató hűvöse és a kénsárgák fűszeres süteményszaga. A kastélynak beillő házból zongoraszó hallatszik, de Antal már a csillék csattogását véli hallani és azt is, ahogyan Gidra, a kövér, vak ló patkója kattan a sineken.

Antal az égre néz, két kezével hajtaná el a hegy felől úszó gyorsfutású felhőt: „Eredj más irányban, amott a szabad téren fekszik a három kicsiny gyerekem... talán innen is látod őket, szalmazsák a derékaljuk, öreg kabátom a takarójuk... Ugye igazat mondtam? Akkor hát csak eredj utadra, keletnek..."

Különös, furcsa este ez. A baloldali kávéház felett, kétemeletnyi magasságban szálloda emelkedik, arról híres, hogy 1905-ben Ferenc Józsefnek lakosztályt nyitottak benne. A kávéház terraszán azt muzsikálja a cigány:

Ennek a kislánynak, rövid a szoknyája,
Mondtam az anyjának, varrjon fodrot rája...

Mariska alvó gyerekei mellett ül, Pityu nadrágját foltozza a holdfényben, csak akkor teszi le a tűt, ha felhő dob fátylat az égi lámpára... Megint azt a jó kenderszagot érzi, anyja hangját is olyan tisztán hallja, mintha húsz lépésnyire volna tőle. Azt kiáltja a gangról: „A kezed is járjon, te lány, ne csak a szád..." Szopkó Cilivel sugdosódik, közben a tiloló alá dugja a kenderkévét, mezítelen lábfejére hull a pozdorja, csiklandó érzés fut át rajta, nevetnie muszáj, talán csak azért, mert tizenhat éves... a kerítésen túl legény lépte hallatszik, feje felett jácinthoz hasonlatos csillagok virágosodnak... Antal az a legény, ráismer a nótájáról: *„Ennek a kislánynak rövid a szoknyája..."*

— Igenis, fizetni...

Uraknak húzza a cigánybanda és Mariska ráébred a valóságra. Olyan, mintha ott lebegne a felhőn, a magasból látja önmagát, ahogy ül a sok vicik-vacak között, bútorok torlasza mögött... Csakugyan Párkány Mariska az? Vagy?... Teknővájó cigányok megvették az uraságtól a Margit-major felé vezető úton sorakozó nyárfákat. Kártyára, vagy másfélére kellett a pénz, a termés még nem érett be, hát kivágatta azt a sok, gyönyörű fát. Napszámba menet-jövet elment a cigányok mellett, látta őket, egymás hegyén-hátán, rongyokon hevertek. A falu alatti fűzfásban köszörűsök, ernyőcsinálók bújtak meg, lábasfazék alatt tüzet gyujtottak, elhullott baromfit főztek benne, teleszájjal, vidáman ették és ő megrettenve fohászkodott a Szűzanyához: „Ments meg éngem..."

Most mégis cigány-sorsra, köszörűsnyomorúságra jutott, a feje felett nincsen tető, otthontalan, szánandó féreg...

Vitéz, mintha a bűntudat hajtaná, odasündörög hozzá, megnyalja kezét, lehenteredik a lábához, úgy fészkelődik, mint aki az egész éjszakát azon a helyen akarja eltölteni.

A hegy felől úszik a felhő. Előbb irányt változtatott, de most már mélyen a föld alatt dolgozik az, aki elhessegette két kezével. Különben se tett neki ígéretet, száll, egyre csak száll, mintha közelebbről akarná látni a szobor tövében szendergőket.

Valamennyi aludt: az asszony, a három gyerek és a kutya is.

MARISKA arra ébredt, hogy valaki a két vállát fogja. Meleg volt az a kéz, egy kicsit talán simogató is, mint az apjáé, amikor sajnálkozva, de siettetve keltegette:

— Lányom, indulunk a pusztára...

Tizennegyedik évébe fordult akkor, részesaratást vállaltak az uraságnál. Nyolc kilométernyire volt az uradalmi gabonatábla, mire kiértek, elfáradt, setét estélig kotorta a rendet az apja kaszája után, akkor megint nekivágni a messzi útnak. Mire hazaért, inkább feküdni, mint enni kivánt.

Arra a nehéz nyárra muszáj most gondolnia, sóhajt, keservesset sóhajt, újra lecsukódik szeme és akkor az idős rendőr hangosan mondja:

— Jó asszony, megjöttünk a kocsival.

A hold a nyugati égaljon jár már, a csillagok elhalványultak, a városi kőbánya felett, furcsa, vérzőpiros színekkel, mintha a tegnapi robbantásnál megsérült volna, kidugja üstökét a nap. A kávéház terraszán egymásra rakva a székek, a „Király" elől fiaker indul szállóvendéggel a hajnali vonathoz, a takarítónő bádogvödörből vizet loccsant a padlóra, nekitérdel a súrolásnak. A szobor körüli tócsákban a búcsúzó hold ezüstszilánkja fénylik, a levegő jóízű az éjszakai esőtől.

Párkányné a gyerekeit tapogatja, mozdulata olyan, mint az ijedt állaté, aki — vadászat multán — sietve számbaveszi, megvan-e valamennyi kölyke. Csuromvizes Antal régi kabátja, a szalmazsák és a kislányok haja is.

— A főtanácsos úr parancsára, beszállítjuk a bútorukat a városháza udvarára, ott elleszmek addig, amíg tisztességes hajlékhoz jutnak.

Tisztességes hajlék!

A vadszőlővel futtatott kis ház jut eszébe. Mennyit tapasztotta, meszelte a falát kívül-belül, tömködte az egérlyukakat, deszkadarabbal foltozta a korhadt padlót, így lett az egykori raktárból valamire való lakás. Apróvirágos függönyt tett az ablakra, terítőt a kredencre. Két képet talált a padláson, azt elkérte a tanácsos úrtól, a magukét, a Kossuth-ot, bekereteztette... egyszer talán matracot is vehetett volna...

A városi szemétfuvarozó kocsira kerül az ázott holmi. Elindulnak utána, velük a rendőr, karján viszi Pityut, hogy áldja meg az isten érte, legalább nem gondolja senki, hogy kíséri őket. Az utcaseprők talicskáit odébb tolták, helyükre kerül a kalandos-sorsú bútor. Klozetszag érződik itt, de valamiféle fedél mégis csak védi őket.

Az idős rendőr csajkában feketekávét hoz, itatja a gyerekeket, még biztatja is őket:

— Na, kislányom, még egy kortyot.

Mariska azt kérdi:

— A biztos úrnak hány van?

— Gyerekem? Egy se. — Megsimítja Pityu fejét. — Ezt szívesen elvállalnám.

Fél kiflit is ad a gyereknek, magához öleli, Pityu húzódozik tőle.

— Dehogyis adnám, inkább egyik karomat, vagy a lábamat vágják le — jajdul fel az anyja.

Az udvarról bádogtalicskáját tolja Koncz, a vesebajos utcaseprő. Két napja engedték ki a kórházból. Egyik veséje ottmaradt, mégpedig spirituszban, picikére zsugorodott már, csaknem fehér volt a sok-sok gennytől. Reggeltől estélig ki nem fogyna a mesélésből, hiszen életének legnagyobb eseménye a klinika és az operáció. Kigombolja a kabátját, felemeli az ingét és mutatja Mariskának a hosszú vágást. Bizony, fáj még ma is, megérzi az időváltozást. Keze már a bádogtalicska fogantyúján, de csak áll, nézi a Pityut ölelgető rendőrt és bár meglehetősen tisztel mindenfajta egyenruhát, odapártol Párkányné mellé, mintha csakugyan veszélyben forogna a gyereke:

— Némelyek úgy vélik, a szegénytől mindent el lehet venni, talán még a kölykét is.

Meglöki a talicskát, nehéz neki, pedig azelőtt meg se kotyogtyant, de most a járás is megerőltető. A Kinizsi-utcában szembetalálkozik Daruval, aki mellett munkásféle férfi lépeget. Amikor Koncznak megdagadt a lába és az orvos eltiltotta a megerőltető munkától, elment Ormos Gusztihoz, de az éppen bormintát töltögetett kétdecis üvegekbe, meg se hallgatta, durván rárivallt:

— Nem látja, hogy el vagyok foglalva? Eredjen az első szobába, majd Daru, az írnokom, felveszi a panaszát.

Az egykori kesztyűgyári munkás székkel kínálta, nem jegyzett papírra egy szót sem, ehelyett azt mondta:

— Gyerünk, elvtárs.

Lassan lépdeltek az utcán, Koncz nem is tudott volna sietni, tapogatta, nyomogatta veséje tájékát, panaszolta szünettelen fájdalmát, Daru részvevően mondta: „Pihenjünk egyet, elvtárs" — és ebben olyan sok melegség volt, hogy az utcaseprő már alig érezte a görcsöket, kiváltképpen, amikor ezt hallotta:

— Ne féljen, bekönyörgöm én a bőrgyárba portásnak, vagy éjjeliőrnek.

Együtt mentek be Ipolyi Miksa igazgató úrhoz, az szivarral kínálta Darut, előadást tartott neki arról, hogyan kell a munkásságnak belekapcsolódnia a nemzeti újjáépítő munkába és politikai vonalon milyen magatartást tanúsítson, mert igenis,

el kell feledtetni azt, hogy 19-ben megszédültek, odaálltak a vörösek oldalára. Őt, vagyis Koncz Mátyást, észre se akarta venni, amikor a kopasz Daru reáterelte a szót az állás-ügyre, a kövér, nagyorrú ember úgy panaszkodott, mint a szegény, aki egyetlen malacát ásta el a földbe; azt keseregte, hogy a szanálás a gyáripar minden ágában károsan érezteti hatását, felvételről szó se lehet, ő azonban mindig a bajbajutottal érzett, jöjjön ki tehát estefelé a villájába, kikeres a számára egy pár nagyon nagy cipőt, az felmegy a dagadt lábára is, a kertszélben egyúttal szedhet vadmályvát, annak a főzete kitűnő a vesebaj ellen.

Daru az utcaseprő egészségi állapotát tudakolja, az belekezd az operációba, kigombolja kabátját, felhúzza ingét, mutatja a vágást, bizony, spirituszba került a fél veséje. Olyan fehér volt...

A munkásforma közbevág:

— Bizonyos Párkány-családot keresünk; a Szentháromság-térről állítólag idehurcolták a holmijukat.

Koncz az udvar jobb oldalára mutat, gondolja, elmondja még, hogy a professzor úr tíz év óta nem végzett ilyen súlyos operációt, erre külön büszke, de amazok közömbössége sérti és köszönés nélkül elindul, tolja odébb kézikocsiját.

Antal ugyanakkor ért haza az éjszakai sichtről. A „haza" azt jelentette, hogy elment a Szentháromság-térre, hiszen az este ott búcsúzott el a családjától, pontosan a szobor tövében. Senkit, semmit nem talált ott, hacsak Pityu töröttlábú falovát meg nem említjük. Lehajolt érte, kezében szorongatta, mint jelet, amely bizonyítja, hogy nem tévedett a helyet illetőleg. De azért csak ténfergett ide-oda, mint valami irdatlan nagy erdőben eltévedt vándor; elindult, megállt, újra elindult, s ekkor a kávéház takarítónője odakiáltott neki:

— A városháza udvarán keresse őket, a szemétfuvarozó kocsin vitték oda a bútorukat hajnalban.

Megy, megy, olyan nekibúsultan, mint üldözött betyár, aki nem remél szabadulást a pandurok keze közül. Fáradt is, álmos is, az egyedülvalóság szorongatja torkát, melle tájékát. Hirtelen ismerős arcot lát és keze önkénytelenül odakap a posztósapkához:

— Jóreggel kívánok...

Kozik tanácsos úr megy korai misére, vadonatújnak látszó csíkos ruhában, lábán lakkorrú félcipő, bajusza kipederve, arca frissen borotválva, szemében boldog áhitat, hiszen mindjárt hallani fogja az orgonaszót és az áldoztató pap megnyugtató szavát. Antal elpirul, restelli a véletlen köszöntést, de most már nem kiáltozhat a pedrettbajuszú után: „Dehogy kívánok neked jóreggelt, inkább azt, hogy több sohase virradjon rád."

Az udvar eldugott részén meg se látná őket, de Vitéz fut elébe és már Pityu is kiáltoz:

— Édesapukám, mit hozott?

Kezébe adja a töröttlábú falovat, a két kislány elkezdi mesélni a feketekávét, a kiflit. Mariska csak néz a kormosarcú emberre, mintha a felhőkből pottyant volna ide:

— Megtaláltál bennünket?

Antal, mintha valami miatt szégyenkezne, alig érthetően mondja:

— Útbaigazítottak...

A felesége hangja annál jobban harsog az örömtől:

— Lakást kapunk, konyhát-szobát!

— Viszont éléskamra is tartozik hozzá.

Magas, nagyon szép szőke férfiú mondja ezt. Derűs kék szeméből melegség sugárzik, arcát még hiányos fogsora se rontja el.

Daru megveregeti a feléje forduló Antal vállát, olyan örömmel mondja, mintha aranyat csörgetne markában:

— Ma este már fedél alatt alszik a család.

Újra a kékszemű veszi át a szót:

— Én szedtem ki a cikket, amelyet Sugár szerkesztő írt. Jól nekiment a burzsujoknak, külön Kozik tanácsosnak, viszont hiába, mert a szakállas Kolozst lepénzelték, nem engedte kiöntetni a cikket. Este hatkor hazamentem, mert nappali szedő vagyok, s mikor eszem a vacsorát, meséli a feleségem, hogy a szomszédunk, Dévai bácsi meghalt, fél órával azelőtt vitték el a gyászhuszárok.

Mariska aggódón kérdi:

— A bútorai ottmaradtak?

— Attól ne féljen! A három lánya úgy rávetette magát, mint sakál a döghúsra. Majd, hogy egymás kontyát le nem tépték, mert az öt széket nem tudták háromfelé osztani, viszont egyiknek szőleje van a Basamalom-dülőben, másiknak háza a Rókus-utcában, a harmadiknak nagy csemege-üzlete a Főutcán, de azért egy szeget nem hagytak a falban, viszont, amikor az öregember tyúkhúslevest kívánt, az én feleségem vitt neki egy tányérral, mert azok feléje se néztek.

5

A VASKÚT-UDVAR külön világ. A Felsőkerék-utca felé régi, egyemeletes ház látszik, hat ablakkal, földszintjén a Fekete-féle bútorkereskedéssel. Új holmit nem árulnak ott, a szemétrevalóból alakítanak szemnek tetszetőset, használhatót is, mert az ágyban feküdni lehet, az asztalon enni, a széken ülni, persze, bizonyos ideig csak, mert a hurcolkodás megrövidíti élettartamukat. Részletre árusítja Fekete ezeket a berendezési tárgyakat, a vevő írásban kötelezi magát, hogy havonta törleszt, amennyiben ezt négy ízben elmulasztaná, a cég jogosult a bútort haladéktalanul elhozatni. Nem egy ágy és szekrény kerül vissza így a raktárba, némelyik többször is megteszi az utat ide-oda, ami nemcsak Dudás fuvarosnak haszon, de főként Fekete úr bukszáját vastagítja a hiába fizetett részlet. A kapubejárattól jobbra található Cserháti tejcsarnoka, mellette a lakása, ahonnan mindig veszekedés lármája hallatszik. A szemüveges, kövér asszony nemcsak szóval, némelykor veréssel is regulázza fogadott leányát. Ilonka tizenegyéves, de már félti az urától és átkozza a percet, amikor elhozta a lelencből. A boltozott kapualjból kilépve, látható a hatalmas udvar, melyen országos vásár számára is elég hely kinálkozna. A jobboldali részen féltető alatt húzódnak meg a fáskamrák, fészerek, a székes és a kárpitos deszkából épített műhelye, egyik előtt sást fonnak, a másik ablakán dől a por, részint azért, mert a város összes, özönvízelőtti foteljét, díványát itt bontják szét alkatelemeire, másrészt pedig azért, mert a rokkaszerű alkotmányon a sodrott tengerifüvet zilálják szét boglyanagyságú kupacokká, hogy a fiatallá operált ülő- és fekvőhelyek idomait kellőképpen kidomborítsa. A fehérremeszelt, hosszabbnál is hosszabb ház a másik oldalon nyúlik el végeláthatatlanul, emeleti részén korhadt, nagyon régi

fakorlát védi a nyitott folyosót, a földszinti lakások előtt egy-egy kis kert, kevéske zöldséggel, csenevész ugorkával, néhány tő paprikával, magját érlelő napraforgóval, de ólat is láthatunk, krumplihéjon tengődő csirkével. Mandl suszter lakásának két ablaka között beszédre tanított szarka kiáltozza fa-kalitkájában: „Csúf, csúnya Hektor." Lázárék vizsláját szidja, mert régi ellenségek ők, aminthogy Lóri a macskákkal is hadilábon áll, kiváltképpen a nagy kandurokkal, amelyek éjszaka pontosan az ő kalitkája alatt rendezik szerelmi tivornyáikat, mintha csak csúfolni akarnák árvaságát; ezek a fenenagy kandurok hizelegnek gazdáiknak azzal, hogy a setétben megfogott patkányokat sorban az ajtó elébe rakják, várva az érte járó jutalmat, ami nemcsak simogatás, de egy-egy jobb falat is, azt felfalják, lehevernek az árnyékba, tettetik az alvást, pedig csak azt lesik, hogy egyszer az ő kalitkája ajtaja — ments meg tőle Szent Ferenc! — nyitva maradjon.

A Vaskút-udvar hatalmas bérkaszárnyája csupa szoba-konyhás lakásból áll. Aki építtette száz, vagy annál is több évvel ezelőtt, a szegényekre alapozta számítását és nem csalatkozott: soha egyetlen zuga üresen nem tátongott, még a háborúelőtti jóvilágban sem. A mostiban, amikor vásártéri szükségbarakk, de még vagonlakás is kiabálja a nagy nyomorúságot, irígylésreméltó állapot a proli számára, ha kőfalú, cserepestetejű házban lakhat, még, ha az emeleti lakásba néha be is csorog a hólé, ha poloska, svábbogár, patkány bőségesen található is, hiszen a harmincnégy háztulajdonos csak bevételezni akar, kőművesre, vagy miegymásra fillért ki nem adna.

„Önkéntesen megengedett átjárás", ez a felirat olvasható a boltíves kapu alatt és miután a Széna-téri piacra, postára vagy más dolguk után igyekvők, éltek az engedéllyel, a Vaskút-udvar mozgalmassága a nap bizonyos szakában csakugyan országos vásárra emlékeztetett. Annál inkább, mert az átjárók néha bele is elegyedtek egy-egy parázs veszekedésbe, letették a salátával, zöldbabbal teli kosarat, vagy a hatalmas, megcímzett dobozt, amelyben a távoli fiú küldi haza szennyes fehérneműjét és hangos szóval igazat adtak Mandlnénak, bizony, nem kötelés tűrni, hogy az emeleti Tarján a poloskás szőnyegét a fejére rázza, elég gyalázat, hogy némely asszony a férfira bízza a takarítást. Akad, aki Tarjánné védelmére kel, az este is odavolt, annyira, hogy piócával szivatták a vérét, ha a suszternénak nem

tetszik, költözzön a Dormándy-palotába... Egyik egyiket, másik a másikat védi, rendszerint az érdeke alapján, de a ház gondnoknőjét soha senki se pártolja, házbeliek és átjárók frontot alkottak ellene, akár a gyereklárma miatt fenyegetett valakit felmondással, akár az elmaradt bér miatt. Kamjonkáné, a kártyavető és jövendőmondó az egyetlen híve a gondnoknőnek, mert ellenszámlára vetteti magának a kártyát, amiből gondolnivaló, hogy a szívkirály mindig jó helyre kerül, legtöbbször egy daliás férfi formájában, aki e pillanatban messziről, az ország másik végéből epekedik Borbála nagyságos asszony után, de — ezt tisztán megmutatja a kártyák fekvése — csalárd emberek intrikája eltéríteni igyekezik őt szerelme tárgyától... nem nagy a baj, ne tessék idegeskedni, segítségül jelentkezik egy szőkehajú házasember, vérszerinti rokona a daliásnak, akiben vakon megbízhat...

Schulcznak másodunokatestvére a „daliás férfi", aki bonvivant egy negyedrangú vidéki társulatnál és az elmúlt nyáron, amikor szerződés nélkül tengett-lengett, beállított a nyomdászékhoz, mégpedig akkora kofferral, hogy a sovány asszony elsápadt a rossz sejtelemtől. A nap nagy részét, némelyek szerint az éjszakákét is, Futó Borbálánál töltötte, aki ezidőben állandóan úgy sütött-főzött, mintha a saját lakodalmára készülne. Schulcznénak útban volt a nagyon nagy koffer, a későnkelő vendég; a szomszédok pletykálása kiváltképpen szúrósra hegyezte a kedvét és szemtől-szemben erkölcstelenséggel vádolta a másodunokaöccsöt, szépnek éppen nem mondható szavakkal nyilatkozott a komédiásnépségről, az ura azonban rárivallt, hogy semmi köze hozzá, nincs joga beleavatkozni felnőtt emberek életébe, viszont...

...Viszont a sovány asszony még aznap pogácsát sütött, egyet-egyet adott belőle a gyerekeknek és olyan hangosan mondta, hogy az ablaknál borotválkozó színész is meghallja:

— Többet nem kaptok, kell a Nándi bátyátoknak az útra.

A „daliás férfi" elutazott és, hogy milyen állhatatos volt, kitűnik abból: hónapok mulva Borbála Schulcztól kérte el a címét, hogy a levágott hízó tokaszalonnáját elküldhesse neki, hiszen Nándi imádja a friss disznóságot, Kamjonkánéhoz sok finom úriasszony is besurran, piaci kosárkával a karián, mintha csak egy kiló barackért, vagy tölteni való paprikáért menne. Nem kérdezik, mennyivel tartoznak, nagybankóval fizetnek, de

a feketekendős öreg nénikék előre alkudoznak, a reászánt összeget markukban szorongatják. Akadt olyan is, aki vékonyka ezüstgyűrűt hagyott itt, merthogy más egyebe nincsen, pedig az éjszaka Janiról álmodott, a fiáról, akit hét éve vittek el a háborúba. Kamjonkáné gyűrűben csak az aranyat szerette, de azért hűségesen mondta, amit a kártya mutat: „Nagy szerencse áll magának, sok pénzt kap postán... akit vár, az hamarosan betoppan, rongyos ruhában, soványon, de épen, egészségesen...

Melyik anya kérné vissza azt a vékony ezüstgyűrűt, még ha a kártya mindenben nem mondott is igazat és az az egyetlen Jani fél-lábbal veszkölődött haza Taliánországból?

Dévai bácsi teste még ki se hült egészen, amikor a szobakonyhás lakásra jelentkezett az első igénylő. Salamon, a kilencgyerekes bőrgyári munkás. Futó Borbála, a házfelügyelőné, elfintorította orrát — nagyon közönségesnek tartotta a dús istenáldást — és sietett a hazugsággal:

— Lakáshivatali végzéssel beutaltak már valakit.

Salamon visszaballagott a vásártéri barakkba, a rövidrevágott hajú Borbála „udvariatlan fráter"-nek nevezte, mert köszönni is elfelejtett. Panaszkodott a nyomdász Schulcznak a háború utáni általános eldurvultságról, sajnos, őt érzékeny lélekkel verte meg a Teremtő, minden fáj neki, hiszen annyira vágyódik valami gyengédségre, mint pincéből felhozott téli muskátli a napfényre.

Schulcz, „vérszerinti rokona a daliásnak", szerette volna szóbahozni a kilakoltatott bányászcsaládot, de az asszony megrészegült a saját mondásától újabb hasonlatot keresett, utána mindjárt elővette a „Karcagi Hirlap"-ot, amelynek két hét előtti száma a legnagyobb dicséret hangján emlékezett meg Sóváry Nándor kitűnő felfogással játszott és énekhangban kimagasló „Luxemburg grófja" alakításáról.

A stuccolthajú hangosan olvassa a cikket, olyan áhítattal, mintha verset szavalna, azzal mit sem törődve, hogy a szomszéd szobában horkol az ura, akiről azt rebesgetik, hogy osztrák katonatiszt volt valamikor; öregecske már, olyan se szoroz-se oszt-ember. Lepkéket gyüjt, mindenféle rovarokat rak spirituszba és tűzi őket gombostűre. A házfelügyelőnét Futó Borbála-ként emlegetik, a picike embert, ha ugyan eszébe jut valakinek rágondolni, úgy hogy „a Borbála ura".

A foghíjas nyomdász tetteti, mintha semmi se érdekelné

jobban, mint a borgiszból szedett egyhasábos cikkecske, hirtelen mégis másról kezd beszélni, sőt azt se restelli füllenteni, hogy valamiféle rokoni viszonyban van a szerencsétlenekkel, akik e percben a szabad ég alatt áznak, viszont a nagyságos asszony, akit olyan érzékeny lélekkel vert meg a Teremtő, elképzelheti az anya kétségbeesését és a három kisgyereket, viszont áldottjó gyerekek, hangos szavukat se hallja senki...

Ez volt a sora annak, hogy Párkányék beköltöztek Dévai bácsi elárvult lakásába.

OTT ÁLL a városi szemétfuvarozó kocsi a Vaskút-udvar hátsó részén, Futó Borbála messziről nézi a szegényes bútort, Kamjonkáné melléje szegődik, becsmérlően legyint:

— Alja-népség lehet ez.

A házfelügyelőné észreveszi Vitézt, kétségkívül hozzájuk tartozik, holott neki elég bosszúságot szerez Lázárék vizslája is.

— Három gyerekről volt csak szó, kutyáról nem.

Szerencsére ott áll még Schulcz, súg valamit Mariskának, az rákezdi éneklőn és kórusban vele a gyerekek „kezitcsókolom, nagyságos asszony..." A többit bízzuk csak Schulczra.

— Kitűnő patkányfogó, egy hét alatt tiszta munkát fog itt végezni, a macskák úgy se győzik...

Futó Borbála kegyeskedik bólintani Mariska felé és ezzel az ügy véglegesen elintéződik.

Ki tudná, mi az oka, hogy az új lakót mindenütt egy kicsit mindenki lenézi. Az új lakó nem tudja, hol a padlásfeljáró, hol a fáskamra, fogalma sincs a házi szokásokról, kinek kell előre köszönni, kitől kell elvárni hogy ebben megelőzze őt, nem ismeri a legközvetlenebb szomszédját se, fogalma sincs róla, ki a barátkozó, kivel nem lehet beszédet kezdeni, ki a dölyfös, kitől kell féltenie a szenét, a száradó fehérneműjét, kitől kérhet kölcsön egy kanál töröttpaprikát, kinek nem adhat három szem krumplit se. Az új lakó félénken tekinget jobbra-balra, szeretné megkérdezni, hol a szemétgödör, de csak áll, mindenkinek köszön, némelykor olyannak is, aki nem lakik a házban, de az, aki évek óta errefelé jár keresztül postára, piacra, az is alig fogadja köszönését; hiszen sokkalta többet tud őnála a Vaskút-udvar rejtélyeiről.

Bezzeg a gyerekek! Margit, a nagyobbik, együtt sugdos

Cserhátiék neveltjével, Jolán a két Mandl-fiúval hancuroz, kukacot keres a szarkának, Pityu már vagy féltucat fiúnak, leánynak a nevét tudja, a töröttlábú lovat elcserélte Zolival, két üveggolyót és egy órakeretet kapott érte, Vitézt is hajlandó lenne elcserélni Lázár Jenő vizslájáért, de az ügyben érdekelt négylábúak makacsságán meghiúsul a vásár. A gyerekek tudják már, hogy a kárpitosműhely előtt szép cifrafejű rézszeget találhatnak, hogy a székes ezer koronát ad annak, akit elküld pálinkáért, de az üveget suttyomban kell vinni-hozni, hogy Futó Borbálának, annak a csúf rövidhajúnak, mindig kezet kell csókolni, ha lepkét találnak, azt pedig tanácsos odaadni a kapitány úrnak, vagyis a picike öregnek, aki csoszogva jár és németül beszélget magában.

Mariska bemeszelte a konyhát-szobát, éléskamrát, lúgosvízzel súrolta a padlót, javában hajuldozott, amikor kiáltást hall a konyhaajtóból:

— Hé, valaki!

Kalapos úriasszony, az orra nyerges, mintha kicsikorában betörték volna. Izgatott hangon beszél; ha valakinek az életéről volna szó, akkor se zihálhatna jobban:

— Remélem, tudja, hogy a kerthez nincs köze?

— Miféle kerthez?

— A konyhaajtó előttihez. Csak ne is tettesse magát, lelkem, kinézte azt már magának alaposan, de nem ajánlom, hogy kihúzzon akár egy sárgarépát, vagy letépjen egyetlen paprikát is. Én vettem a magot, én vettem a palántát boldogult atyám számára, nem egyszer gyomláltam, kapáltam is, mert istenben boldogult már húsvét másodnapja óta ágyban feküdt.

Igaz, ami igaz: Párkányné már számításba vette a tíz lépésnyi kis kertet, de legyen boldog vele a nyergesorrú, majd jövőre ültet ő bele olyan paradicsomot, paprikát, hogy csodájára járhat.

— Nem kell nékem a másé, sohasem is kellett.

Guggoltában mondja ezt, fel se néz, csak járatja a padlón a gyökérkefét. Úgy látszik, ez sem tetszik a kalapos úriasszonynak.

— Hű, de nagyon súrol-tisztogat, mintha legalább is a kosz evett volna meg itt mindent!

— Nem azért...

— Hanem?

— Szokásból... meg hát tisztogatni is szeretek.

Állt még egy darabig az ajtóban, nézte a munkáját, rákezdte újra a beszédet:

— Látom, csakugyan szereti a tisztaságot. Eljöhet hozzám, mosni, takarítani. Megmondom előre: délelőtt is adok uzsonnát, de az nem divat nálam, hogy délben borral itassam a napszámosasszonyt és azt se szeretem, ha lábast, vagy fazekat hoz magával, belekotorni, amit meghagy... Azért adom, hogy ott megegye és slussz!

A gyökérkefe lármája hallatszott csak, Maris se igen-t, se nem-et nem mondott, gondolta: „Eredj már a dolgodra, nyergesorrú", de az még nem végzett.

— Alkudjunk meg, eljön hozzám kétszer mosni, ősszel nagytakarítást elvégezni és mindenestől magáé a kert.

— Nem érek én reá. Itt a három gyerek, az uram bányász, annyit mosok, mint olyik asszony a pelenkás picinyje után.

Alig hogy elment a nyergesorrú, benyitotta az ajtót a kövér, szemüveges; házbéli, az bizonyos, mert jelvényként magával hozta a mozsártörő nyelét.

— Cukrot törtem a stiria-metéltemre, de azért megkérdem: megy a munka?

— Muszáj, mert be akarok rakodni a szobába.

Suttogóra fogja a hangját:

— Tudja ki volt ez a kalapos?

— A kert miatt jött, meg hogy mosni, takarítani menjek hozzájuk.

— Most jön! Bezzeg, amikor az apját ápolni kellett volna, ide se szagolt. Nem jutott eszébe megkérdezni attól a betegtől: „Mit enne, mit inna, édesapám?" De nem ám. Schulczné adott neki egy kis tyúkhúslevest, én némelykor tejfölt, egy kis frissöntésű túrót vittem be hozzá, nem felhánydálásként említem, csarnokunk van, azzal a kevéskével se szegényebb, se gazdagabb nem lettem, de nehéz szó nélkül megállni, mert tudnia kell, a Fő-utcában gyönyörű csemegekereskedésük van ezeknek a Teppertéknek. Csak olyan fukarok, hogy a saját izéjüket megennék, ha büdös nem volna. A kert pedig a maguké; Schulczné adta szegény öregnek a petrezselyem-, sárgarépamagot, én a paprikapalántát, maga csak énrám hallgasson, ha darabig itt-

lakik, megtudja majd, hogy Cserhátiné nem pletykás, nem akar rosszat senkinek.

Minden átmenet nélkül a nagy hasáról kezdett beszélni, mint olyasmiről, ami esetleg rossz fényt vethet reá. Valamikor olyan karcsu volt, hogy az ura két kezefejével átérte a derekát, most csak hízik, hízik, nő a pocakja, pedig, higgye el, édesem, fele annyit se eszek, mint Ilonka, a fogadott lányom, jaj, arról tudnék még csak magának mesélni, veszek én annak rakottszoknyát, pántos cipőt, taníttatom zongorázni, mint valami bárókisasszonyt, de ne higgye, hogy köszönet jár érte, jó is volna, hogy egyszer azt mondaná: „kedves anyukám", de arra bezzeg könnyen rájár a szája, hogy „kedves apuskám, egyetlen apuskám..."

Amennyire nagy hasától telik, lehajol a suroló asszonyhoz:

— Az este is odabújt hozzá az ágyba, csókolgatta az arcát: „Apucikám, de jó szagod van..."

— Kislány még, azt se tudja, miért mondja.

— Az? Dudorodik a melle, gyepesedik a hónalja. A kárpitos inasával papást-mamát játszott a műhely tengerifüvén, mert a lelencben mindenfélére kitanítják egymást és tudja édesem, az anyja „amolyan" nő volt... kasziros frájla a kupecek kávéházában, a „Koroná"-ban.

Antal jött be, mire abbahagyta a pusmogást, hangosabban folytatta:

— Hát csak takarítson édesem, engem meg dobasson ki az urával, annyit lotyogok itt,

— Inkább hozok be egy széket — készségeskedik Antal.

— Hogyisne, megpirult a sütőben már a stiria-metéltem, megszórom vaniliáscukorral...

Párkány nézi az új lakást, nyujtózkodik, fáradt is, álmos is, a szájában falat se volt még ma.

— Ehomra ittam két pohár bort, muszáj volt a kocsisnak fizetni egy féllitert.

Mariska beleegyezőleg bólint, magában azt gondolja: „Jobb lett volna ha négy-öt kiló krumplit veszel az árán."

— Panaszkodott szegény, már mint a kocsis, hogy a kevéske fizetéséből nem telik se élelemre, se ruhára, kikopnak mindenből, akkor laknak jól, ha a lovak abrakjából el tud lopni valamelyes kukoricát, azt megfőzi a felesége, a gyerekei egész

nap elrágicsálják, ha jut a levébe kevéske cukor, azt úgy isszák, mint a márcot.

A házmester hozta a bejelentő-lapokat. Bricsesznadrágban volt, kabátja gomblyukában az Ébredő Magyarok Egyesületének jelvénye.

A kommün bukása után rajta volt azon a páncélvonaton, amelyen a kommunistákat kínozták. Nem egyszer mesélte dicsekedve, hogyan engedte a mozdonyból a gőzt a félhalott megkínzottakra, hogyan verte ki fogukat, hogyan rajzolta homlokukra tüzes vassal az ötágú csillagot. Gróf Salm, később Ostenburg különítményében szolgált, az Alföldön parasztokat akasztott, a Britannia pincéjében szakállas zsidók pajeszát tépdeste ki, asszonyokat vallatott a legszörnyűbb módon, ékszerüket, ruhájukat elszedte, azért visel a felesége ma is vastag aranykarikát a fülében, opálköves brosst a köznapi ruháján. Más asszony nagyünnepen is örömest viselné azt a vékony, finom kasharuhát, de az még semmi, a szekrényében selyem a selyem mellett, bársony a posztóval váltakozik. Mindezt betetejezi a perzsabunda, azt csak szenteste, az éjféli misére veszi fel, abban a jó meleg bundában olyan hangosan, olyan ájtatosan énekli a „Kékszemű Gyermek"-et, hogy a padbéliek ránéznek és gondolják: „Ez igen, ez az igazi jámbor lélek, valóban istennel társalog..."

Dani házmesterhez sokan járnak, némelykor magasrangú tiszturak, máskor diákfélék, de legtöbbször a két Kleisz-testvér, akiknek a Kinizsi-utcában van kalapüzletük. Egy ízben letartóztatásban voltak a Somogyi—Bacsó gyilkossággal kapcsolatosan. Amikor hazajöttek, még hetykébbek, még bátrabbak lettek, mulatós, cigányozó fiúk, szórják a pénzt, ahova bemennek, ott nincs záróra, ott ők dirigálnak, a harmadiknak mellékük szegődött Horvát fényképésszel együtt és a dirigálást rendszerint ezzel kezdik: „Zsidók kifelé!" A házmestert Mandlék „tiszthelyettes úr"-nak szólítják, ha szombatra kuglófot süt az asszony, egy szeletet bevisz Daninénak: „Kóstolóba, ha nem veti meg, hiszen tudom, hogy nagyságod különbhöz szokott." A nagyfülbevalós asszony nem veti meg a kuglófot, aminthogy a tiszthelyettes úr is elfogad bizonyos figyelmességeket: ingyen talpalást, sarokfelverést, miegymást. Nem köszön meg semmit, ellenben minden alkalommal megígéri: „Maguk ne féljenek, az én védelmem alatt állnak és különben se a szegény zsidók ellen megy ki a pakli..."

Dani kíváncsi az új lakó politikai hitvallására. Legegyszerűbb, ha Mandlékra tereli a szót:

— Se rosszban, se jóban ne legyen velük, tudhatja, milyenek a zsidók.

— Sohasem volt bajom velük. Radó úr, a Bercsényi-utcai fűszeres, nemcsak hitelezett nékem, de két ízben pénzt is adott kölcsönbe.

— Ne féljen, nem ő csapódott be. Felírásnál duplán fog ezeknek a ceruzája, a kölcsön kamatát pedig úgy szedi ki a zsebéből, hogy maga észre se veszi.

Átfutja a kitöltött lapokat, a házirendről beszél, kemény, pattogó szavakkal, a végén azt kérdi:

— Igaz, hogy a vöröshajú nyomdász rokona?

— Nem tudom, kit beszél.

— Schulcz „elvtársat", aki minden este ott fenekel a Munkásotthonban, összedugja fejét a többi bolsival, keseregnek a gerstlis világ elmultán, tárgyalgatják, hogyan lehetne Kun Bélát királynak megkoronázni.

Nevet a saját viccén, csapkodja a bricseszét, aztán hirtelen elkomolyodik és a jó diák buzgalmával hadarja a betanult szavakat:

— Épeszű ember tudhatja, az ezeréves keresztény Magyarországon soha nem volt talaja a kommunizmusnak és nem is lesz.

A bányász tetteti, mintha nem is nagyon figyelne oda:

— Urak dolga a politika, szegénynek legjobb, ha tartja a száját.

— Ne gondolja, némelykor az ér aranyat, ha nem hallgatunk, hanem igenis, megmondjuk azt, amiből a közösségnek, vagyis szegény magyar hazánknak haszna lehet...

Gondolkodott, közelebb hajolt Antalhoz, egészen a füléhez, megforrósodott a hangja, mint a szerelmesé, aki végre a nagy érzelemre tereli a szót:

— Ha beszédhez cselekedet is társul, az kiváltképpen valami! Idehallgasson barátom... Nekünk nagy szolgálatokat tehetne a bányában...

— Ki az a „nekünk"?

— Nem tudja? Hát, akik ébresztgetjük a tunyáknak a lelkiismeretét, akik mutatjuk az utat, amelyen járni kell a nemzetnek, mert másként elpusztul.

— És vajjon, mit kellene csinálnom?

— Nem kívánunk sokat és azt a keveset se ingyen.

Nézte az ócska bútort, örült, mint az ördög, aki reméli, hogy a nagyon szegény ember lelkét olcsón veheti meg.

— Csak a szemét és a fülét tartsa nyitva. Ettől, amattól kérdezgethet is egyetmást; amit hall, elmondja nekem... Még ma este előleget is kaphat.

Antal csak annyit mondott:

— Nem kell!

A többit a tekintete árulta el és az, ahogyan odébbrántotta kezét a másik érintésétől.

A házmester az ajtó felé indult.

— Jó, jó, azért nem muszáj az embert sértegetni.

Nem is köszönt, bevágta maga után az ajtót.

— Hát ezt mi lőte? — kérdi Mariska, utánamegy az udvarig, látja ám, hogy lélekszakadva fut feléje a felesége, sikoltoz is, mint, aki fél perccel ezelőtt gyilkosság lefolyását nézte végig s nem tud szabadulni a hatása alól. Haját tépi, a felborzolt fürtök homlokára, arcába hullanak, akkor már többen feléje futnak, kiáltozásából csak ez a két szó értődik:

—.... A Csányi-bank... a Csányi-bank..,

Jóalakú, barna asszony, inkább szépnek, mint csúnyának mondható. Legfőbb hibája, hogy a szeme kidülledt, emiatt arca állandóan valamelyes rémületet árul el, mintha attól félne, hogy a halottak feltámadnak és leráncigálják róla a selyemruhát és a perzsabundát. Azt a rozsdaszín szatént, amelyet most visel, nem az ő alakjára szabták, alig ér lejebb a térdénél, mellben szűk is, de mégis csak tartósabb, mint a karton és semmiesetre se olyan közönséges. Kiáltoz, két karjával hadonász és hónalja alatt látszik a szatén hasadtsága.

— Mit mondsz, mi a baj? — kérdi némi ijedtséggel az ura. A házias Lázár, köténnyel a nyakában, kezében üres tepsi, leszól az emeletről:

— Könyörgöm, ne tessék lármázni, a feleségem alszik...

— Megbukott... megbukott a Csányi-bank...

Cserhátiné, mint, akit puskából lőttek ki, ott terem és most már ő is kiáltoz:

— Mit mond? A Csányi-bank?

— Megbukott... megbukott...

Dani, aki sokkalta különb eseményeket átélt már, rászól a feleségére:

— Elég, Emma, ne csinálj botrányt!

Hiába csitítja, zokogástól elfulladtan tesz szemrehányást az urának, igenis, ő az oka, hogy a húszmillió koronát bevitték Csányihoz. Mert mindig kapzsi volt, csábította a nagy kosztkamat, most aztán fujhatod a bürköt...

Csányi Ottó, a Nagytakarék igazgatójának, ferdeszájú Bulkaynak az unokaöccse, megyeházi tisztviselő volt, kártyás, színházi öltözők tájékán lebzselő, mulatós dzsentri-fiú. Egyszer valami hivatalos pénz is megragadt a kezén, beszélték akkorában városszerte, hogy dutyiba kerül, de Bradova főispán minden váltója a nagytakarék vasszekrényében hever, úgynevezett „gavallér-váltó" valamennyi, nem szerepel rajtuk jótálló, a kölcsön megszavazása speciális módon történik, cenzúra-bizottság nélkül. Mindezek alapján, a leffedtszájú Bulkay beállít a főispáni hivatalba, azt mondja Bradovának:

— Valamit tenni kéne Ottó ügyében.

A főtt-rák vörösarcú férfiú bólint, a másiknak ez nem elég, szavakat, sőt cselekedeteket vár.

— Mi a terved, Géza?

A főispán még mindig hallgat, beletekint egy aktába, aláírja, aztán felveszi kopottas „überzieger"-jét, — világért nem nevezné másként, — fejére a zsírosodó, foszlottszalagú vadászkalapot — a hanyag elegánciának ezt a kifejezőjét valamelyik kormányférfiú hozta divatba — és int Bulkaynak:

— Gyerünk...

A városháza előtti tér egy része parkirozott. A vérvörös canna indicák és hollandiai dáhliák miliőjébe festőien illeszkedik a hatalmas főispáni autó. Mint sürgősen letárgyalandó pont szerepelt a közgyűlési tárgysorozatban a főispáni autóvásárlás ügye. Egri János, a szociáldemokrata képviselő, aki merészelt némi ellenzéki hangot behozni a díszmagyaros fényképekkel teleaggatott díszes terembe, tiltakozott a felesleges „befektetés" ellen. A városatyák nagy felháborodása közepette fejtegette, hogy ő az ország házában is szót emel a pazarlás ellen: amikor Keleti Dénes, a MÁV elnöke háromezernégyszáz dollárért, azaz háromszázmillió koronáért a legszebb Buick-kocsit vásároltatta, éppen úgy elítélte, mint a mostani merényletet a polgárok zsebe ellen. Annál is inkább, mert mindig a takarékosság szükségessé-

gét hangoztatják, az érvényesül a város háztartásának mindazon ágazatában, amelynek szociális kihatásai vannak... Mindezek ellenére, a remekszép autó ott áll a virágágyások között, a főispán pedig a gazda hetykeségével szól oda a soffőrnek:

— Az ügyészségre!

Az úton három szót se váltanak, a lépcsőn felmenet kérdi Bradova:

— Az egészet megtéríted?

— Bolond volnék! Éppen eleget költöttem már erre a mamlaszra, akit nemcsak a szerencsétlen anyja kényeztet, de főként a tantikája, az én drágalátos Jozefin nővérem.

Bócz Bertalan, az ügyészségi elnök, éppen szivarokat szortíroz íróasztalán. Szobáját az elrabolt Erdély városainak és vadregényes tájainak képei díszítik. Irtózatosan nagy hazafi ez a Bócz Bertalan, az Erdélyiek Otthona keddi összejövetelein olyan beszédeket mond a keresztrefeszített, töviskoszorús országról, hogy szem nem marad szárazon. Amellett szenvedélyes adomázó, a szőlejében, — mert pár év alatt Aranyhegyen szerzett két holdat, hozzávaló emeletes présházzal — á szabad tűzhelyen kitűnő erdélyi húskülönlegességeket süt a vendégeinek, akiket közben furfangos góbékról szóló adomákkal traktál, de vacsora előtt, ájtatos keresztvetéssel, elimádkoztatja velük:

Hiszek egy istenben,
Hiszek egy hazában...

A világosabb és sötétebb szőke szivarokat gyors mozdulattal besöpri fiókjába, leülteti az urakat, akiknek jövedelméről eszébe jut a nyikómenti székely meg a fia, akik...

Bradova közbevág:

— Ottó miatt jöttünk.

Nincs sok teketóriázni való. Bradova Bethlen barátja, a tavasszal együtt vadászott az igazságügyminiszterrel, nála szállt meg, elutazáskor a perrónon csókkal búcsúztak, saját két szemével látta ezt Bócz. Csoda-e, ha az irredentizmus lelkes harsonása csendesen felel?

— Szerencsére, vádiratot még nem adtunk ki ellene.

— Köszönöm, Bertus.

Bradova ritkán ejti ki a „köszönöm" szót, ha kiejti, hát aranyra váltható. A ravasz székely már tudja is, hogy miként

váltja csörgő aranyra... hiszen csak egyetlen szavadba kerül, Gézám, az igazságügyminiszter legutóbbi ittlétekor megértést mutatott, ha te még kegyeskednél...

Természetesen mindezt más alkalommal hozza majd elő, tarokkparti közben a kaszinó nyári helyiségében, lehet, hogy csütörtökön eljön Bradova a szőlejébe, olyan flekkent süt, hogy holtáig el nem felejti, két kocintás közben, amikor még veresebb az a rákszín arc, rákezdi: „Tekintetes felebarátom, tudom, hogy jókomád a Pesthy kegyelmes úr..."

Most azonban mást kell még tisztázni. Odafordul Bulkayhoz:

— Kálmuskám a kárt természetesen te téríted.

A Nagytakarék igazgatójának ajka úgy lefittyed, hogy állát éri:

— Jozefin tantiját, de éngem kiváltképpen, néhányszor kizsebelt már ez a taknyos, de utoljára még, felnyitom a bukszámat.

— Persze, a teljes összegért.

— Bolondnak nézel, Bertus?

— Az árvák pénzéről van szó.

— Ottó is árva, talán minden másként történik, ha az atyai szigor érvényesülhet és nem két nő neveli... de nem erről van szó: ötven százalék, vagy pedig írjátok a vádiratot.

A rabok egész télen át kertibútort készítettek, lehántolt, fehér vesszőből, szép summa kinéz belőle, a kertészet is egyre többet termel, azonkívül a konyhán is lehet még bizonyos megtakarításokat eszközölni... Bócz már tudja is, mit-honnan pótol és nagylelkűen bólint:

— Megegyeztünk...

Az alkut pohárka borovicska és világosszőke szivar pecsételi meg.

Visszafelé már hárman ülnek a remekszép autóban, természetesen a soffőrön kívül, mert hiszen az nem számít. Ottó valamelyest megsóványodott, a gyerektelen Bulkay apás melegséggel nézegeti, hiába, no, komisz kölyök ugyan, de csinos, kedvespofájú, piciny korában is értette már a hízelgést, most szorongatja a kezét, odasímul hozzá: „Kálmus, te vagy a világ legédesebb nagybácsikája... meg se érdemellek téged..." Hiába no, úrifiú, az tud csak ilyen közvetlen és egyszerű lenni

nagy pillanatokban, amellett ilyen keresetlen lazasággal nyakkendőt kötni.

Az autó a Káptalan-utcába kanyarodott, a főispán lakása elé. Csendes hely ez, közel a székesegyház, körötte csupa kanonoki épület, hatalmas parkkal övezve valamennyi. Szemben vele az énekiskola, ahonnan a kékingesek híres kórusa hallatszik. Bradova nemcsak Verdit és Puccinit szereti, de értékelője az egyházi zenének is. Hallgatja az éneket, e pillanatban valami melegség önti el savanarola arcát, de aztán újra porosz grófok szadista keménysége jegesedik rajta.

— Holnap délben átnézek hozzád.

Bulkay, mint a jó partner, elkapja a labdát:

— Állok rendelkezésedre.

Gyalog mennek a húga lakása felé, útközben, ha nem is kemény szavakkal, de mindenesetre regulázza Ottót, pontosan felsorolja, mikor mennyit fizetett ki helyette, most nem az árvák pénze izgatja, a nagyobb tétel az, amit a főispán holnapi látogatása jelent.

A húgának mosolyogva mondja:

— Íme, Milikém, a tékozló fiú...

— Ottókám, ma akartam kisvánkost bevinni neked és linzert is sütöttem a számodra.

Két hónap mulva a Petőfi-téren megnyílt a Csányi-bank. Az újságokban féloldalas hirdetések jelentek meg, tudtuladván az érdekelteknek: „A legmagasabb kosztkamatra a legbiztosabban helyezheti el pénzét Csányi Ottó bankjában". A Csányi-név túlságosan nagy bizalmat nem keltett volna az emberekben, de tisztában volt vele mindenki, mit takar. A Nagytakarék még az inflációs időkben is vigyáz renoméjára, nem foglalkozhat mindenféle ügyletekkel, elképzelhetetlen, hogy a patinás épület pénztárhelyiségében hosszú sorban álljanak kopottruhás szegények, az úgynevezett kosztoltatók, akik rézbográcsot, jegygyűrűt, esküvői ferencjóskát adnak el, hiszen a fizetésből megélni nem tudnak és a kapott pénzzel futnak a bankba, mert ott napok alatt a duplájára hízik. Mindenki tudta, hogy Csányi Ottó annyit jelent, mint Bulkay Kálmán, mindenki tudta, hogy a Csányi-bank a Nagytakarék dependansza, a hirdetés tehát nem hazudik, nincs biztosabb, gyümölcsözőbb befektetés, mint a keservesen előteremtett pénzzel odasietni.

— Megbukott a Csányi-bank — sírdogálta Kamjonkáné is, ő tudta, hogy miért.

Mandl suszter a házmesternét faggatta:

— Nagyságod kérem, bizonyosan tetszik tudni?

— Most jövök a Petőfi-térről, megszüntették a kifizetést, a teméntelen sok ember betörte az ajtót, feltörték a kasszát, pénznek híre-hamva, egy megveszekedett fekete krajcárt nem találtak...

— Megölöm! — kiáltotta Cserhátiné, a házmesterné hisztériásan nevetett:

— Csányit? Azt ugyan nem öli, átszökött a határon, bottal üthetik a lábanyomát...

Csend lett, iszonyatató, nagy csend, csak a szarka rikoltozta:

— Csúf, csúnya Hektor...

A Széna-térről ideszaladt Balog néni, a klozetos asszony. Féllábú ura nyáron szódavizet, télen sülttököt árulgatott a piacon, csak úgy sántikálva és mentében, mert standja nem volt. „Hideg a szódavíz" — mondogatta nyáron, „meleg és parázs a sülttök" — mondogatta télen, áruját kínálgatva, közben sziszegett, nyögött, mert a magafabrikálta műláb törte a csonka combot. Naponta egyszer ettek, Balogné legfőbb kincsét, a muzsikáló képet adta el, mert őket is megbolondították a kosztkamattal. Most csak áll Balog néni, egyik arcról a másikra fut tekintete, fakó hangon mondja:

— Abban a másik világban, amikor becsülete volt a fillérnek, az uram tudta nélkül, két és félévig rakosgattam félre a pénzt, amíg megvehettem a képet... Tudják, nem is kép az, domborműves, vagy hogyan is mondják... Jobbról Szent József, balról a Szűzanya, középen a kicsiny Jézus... Esténként, ha hazamentem, felhúztam a kulccsal... olyan gyönyörűszépen szólt...

Őszülő haját borzolta a szél, hamis, rekedtes hangon rákezdte:

— Mennyből az angyal
Lejött hozzátok,
Pásztorok, pásztorok...

— Ne sírjon, Balog néni — mondta Mandlné, pedig az ő szeméből hullott a könny, a másik csak énekelt, végesvégig a karácsonyi éneket, nem törődve azzal, hogy a zöld házikó bezárt ajtaját döngetik a kundschaftok.

6

SALAMON lekonyult fejjel bandukolt végig a vásártéri barakk keskeny utcáján.

A bőrcserzőben dolgozott, a savak főként a szemének ártottak, attól volt mindig véraláfutásos, könnyes. Folytonosan törülgetnie kellett, legtöbbször a kezefejével, ami csak fokozta a gyulladást. Ipolyi Miksa, ha végigment az üzemen, nem mulasztotta el, megkérdezni:

— Salamon, javul a szemünk?

Egyszer csöpögtetőt ajánlott neki, másszor vadmályvát, akad az ő kertjében elég, küldje el valamelyik gyerekét, szedhet, amennyit akar, annak a főzetével borogassa. Salamon hálásan megköszönte előre is, a turcsiorrú Galambos mérgesen pusmogta:

— Többet érne, ha a szellőztetőt rendbehozatná, tussolót létesítene és eleget tenne a többi egészségügyi követelménynek.

A vezérigazgató a szavakat nem értette, de láthatott valamit Galambos arcán, mert sietve elővette a tárcáját és cigarettával kínálta:

— Szívja el vacsora után. Különlegesség: Dritte sorte.

Aki így látta Ipolyi Miksát, ingujjasan, munkásokkal komázón, el se hitte volna, hogy ő ennek az óriási üzemnek önmaga által megkoronázott királya, mint ama Napoleon, aki úgy gondolkodott: Isten földi helytartója se lehet méltó arra, hogy az ő fejére illessze a koronát, csakis sajátmaga. Igaz viszont az, hogy a bőrgyárat Ipolyi virágoztatta fel. Elhanyagolt, deficites vállalat volt, amikor — kereskedelmi érettségi után — idekerült kisfizetésű tisztviselőnek. Anyjának pálinkásbutikja volt a Báthory-téren, két bátyja szorgalmasan töltögette a favágók, kocsisok számára a decis és féldecis üvegeket, pontosan a hitelezési jelig, avagy egy kissé lejebb. Misi feléje se nézett az üzlet-

nek, inkább alsóbb osztályosokat instruált késő estig, amikor pedig tisztviselő lett, elkezdte bújni a szakkönyveket, de különféle ürügyekkel bejárt a műhelyekbe is. Mindenhova odadugta tekintélyes orrát, kérdezgetett, tudakolt, nemsokára vitatkozott is a kombinált cserzésről, a timsó és a titánsav használatáról. Pár év mulva — akkor már cégvezető volt — az ő elgondolása alapján kezdték el gyártani a krómos és színes borjúbőröket, amelyek számára külföldi piacot talált.

Ipolyi gazdagon nősült, természetesen a szakmából és amikor a gyár részvénytársasággá alakult át, ő lett a vezérigazgató. Bátyjai, unokatestvérei, legtávolabbi rokonsága is íróasztalhoz jutott a gyárban. Ahogy terebélyesedett, növekedett a gyárépület, úgy hízott Ipolyi is, nemcsak pocakban, de fejben is, fején pedig külön az orra. Pénze volt Svájcban, Hollandiában, villája Balatonfüreden, az olasz tengerparton, palotája Budapesten a Délibáb-utcában, garázzsal, áramvonalas autóval, de idehaza gyalog járt, legfeljebb a gyár kopott homokfutóján. Hetenként egyszer váltott fehérneműt, vasárnaponként fürdött csak, mert mindez a puritánsághoz tartozott. Ünnepségeken a munkások asztalához ült, koccintott velük, a gyerekeik, a feleségük egészségére. Az ünnepségeket leginkább azért rendezte, hogy az újságok beszámoljanak róla, mert mindennél jobban szerette nevét kinyomtatva látni. Amikor fia született, nagyösszegű alapítványt létesített a kereskedelmi iskolában, annak kamatait évenként a legjobb matematikus kapta meg. Az ő támogatásával bővítették ki a református templomot, a gyüdi kegyhely kálváriájának helyrehozatalára nagyobb összeget adott, mint Kozik Pál. És a temetőkápolnában miért szólalhatott meg újra a harang? A klerikális újság éppen multvasárnapi számában írta meg: „Ágyúnak öntötték a halottak birodalmában díszelgő kápolna harangját, a haza kívánta; fájó szívvel, de készséggel adtuk. Az ágyúk elnémultak, felszállt a béke galambja, megkezdődött az újjáépítés. Városunk érdemdús szülötte, Ipolyi Miksa, olymódon is kiveszi ebből részét, hogy anyagi áldozatot nem kímélve, az elnémult kápolnatoronyban ismét megszólaltatja az ércnyelvű harangot."

Ugyanez az Ipolyi Miksa az őszi nagyünnepen odajárul a zsinagóga tórája elé, amikor is Szentegyletnek, Nőegyletnek, aggok házának, középiskolások Talmudtóra Köré-nek, baromfivágó létesítése céljára nagy összeget ajánl fel, de nem feledke-

zik meg a kórus női és férfitagjairól sem, egy-egy pár cipőre való talpat és felsőrészt, béléssel együtt, juttatva számukra. Mindezt természetesen hangosan kihirdettetve és megfelelő formában, az újságban is közzétéve.

Amikor csúnya felesége másodszor is áldott állapotba került, azt mondták az emberek:

— Leánya fog születni, mert Ipolyi azt szeretne.

A jóslat beteljesedett, mert írva vagyon: „Az Úr meghallgatja a jámborok imáját, teljesíti kívánságukat". Viszonzásul: újabb alapítvány a ciszterciek gimnáziumában a legjobb latinistának, ajándékcsomag a gyár munkásainak, rögtönzött ünnepség keretében átnyujtva, a sajtó képviselőinek jelenlétében. A szerkesztő urak borítékban kapnak bizonyos összeget, Juhász, a klerikális lap munkatársa két pár cipőtalphoz is hozzájut, lévén ő hírhedt antiszemita és az ugató kutya száját ajánlatos külön falattal is betömni. Ipolyi szívreható beszédet mond — egy-egy legépelt példány a sajtó számára előkészítve — egy munkás felel, az újszülöttet éltetve, az ajándékot megköszönve. Galambos erre csak azt dörmögi:

— Ne alamizsnát adjon nekünk, hanem fizesse meg a munkánkat!

Sajnos, békétlenkedők mindig akadnak.

Salamon egyik-másik barakklakásba beköszön, aztán lépeget tovább, a sajátja felé. Hej, de szívesen pakolódna innen. Elbúcsúzna a bűztől, a köröskörül felhalmozott sok szeméttől. Télen hideg, nyáron meleg a barakk, a közeli vágóhídról ideszáll a rengeteg sok légy, aranyhasú, nagyszárnyú valamennyi, ha fedetlen edényben marad az étel, mindjárt beléhull néhány.

Az alkonyat se hűti le a levegőt. A közeli bőrgyár kanálisának fertelmes szaga ideérződik, elkeveredik az összetákolt, nyitottgödrű árnyékszékek büdösségével. Még az a jó, hogy némelykor a bulgár kertek felől érett paradicsom, paprika és sárgadinnye szagát hozza el a kerekedő szellő. A barakksor előtti vasúti sínen tehervonat tolat, a fűtő homlokát törli, a mozdonyvezető nekiről a korlátnak és üres cigarettadobozt dob a hancúrozó gyerekek közé. Marakodnak azok a skatulyán, nem is jut épen egyiknek a kezébe se.

A deszkabódék mögött púposodik a városból idehordott szemét. Munkára képtelen öregasszonyok guberálnak a halmok között, némelyik kisgyereket tart az egyik karján, a másikkal

túr, csak túr, keresi a kincset, mert való igaz, hogy két évvel ezelőtt Janárné — kifésült hajcsomón fennakadva — opálköves aranygyűrűt talált.

Salamon kezefejével megtörli a szemét, félrehúzza a konyhaajtóra függönyként akasztott ágyterítőt, köszön, de az asszony el se fogadja, izgatottan kérdi:

— Voltál a Vaskút-udvaron?

Szomorú, fáradt asszony, kilenc élő gyerek anyja.

Kár volt kérdezni, ránéz az ura arcára, leolvas arról mindent.

— Akkor hát hazudott Tepperték segédje?

— Az öreg Deli csakugyan meghalt, de valaki más már megelőzött, olyan, akit a lakáshivatal már be is utalt.

— Jaj, nincs nekünk szerencsénk, itt fordulunk fel, ahányan vagyunk.

Ezt mondja az asszony és leül, mintha hirtelen elfogyott volna az a kevéske ereje is, amit a reménység tartogatott benne.

Salamon hallgat, a felesége tovább lázadozik:

— Egyszer úgyis felgyujtom ezt a rohadt barakkot, mert még egy telet nem akarok átszenvedni benne! Akkor inkább a vonat alá fekszem.

Salamon a félhomályban észre se veszi a nyitott ágyat, arra lesz csak figyelmes, hogy valamelyik gyerek kászálódik le róla.

— Te vagy az, Károly?

A gyerek csak áll a rövidke ingben. Sovány lábszárán semennyi hús. Mintha szégyelné soványságát az apja előtt, hirtelen futni kezd kifelé.

— Beteg a Károly?

— Megy a hasa, de talán lázas is.

Ahogy visszaért a gyerek, az apja megtapogatja az arcát, homlokát.

— A fejed is fáj?

Károly éppen csak kimondja, hogy „fáj", már muszáj újra futnia. Salamon is kimegy, de nem az árnyékszék felé, hanem lázmérőt kér kölcsön Puskáséktól.

A másik nyolc gyerek vacsorához gyülekezik, a legidősebb tizenhárom, a két legkisebb — az ikerpár — ötéves.

— Harminckilenc-nyolctized — mondja Salamon és megy a szekrényhez, ünneplős kabátért, kalapért.

— Nem vacsorázol?

— Elhívom a doktort.

Fáradt, ég a szeme, valamelyik konyhából kiáradó sülthagymaszag eszébejuttatja, hogy éhes is, de csak megy és talán nem is tudja, hogy azt mondogatja magában: „Harminckilenc-nyolctized... harminckilenc..."

A sorompó melletti kocsmánál megáll. Meginna egy pohár sört... Nem, mégse... Harminckilenc-nyolctized...

Az őszbajuszú Kaucz doktor vacsoránál ül éppen, süket szegény, hajlott a háta, igen-igen öreg már, a fiai örömest gondoskodnának róla, de olyan ember ez, hogy szenvedélye a gyógyítás. Ne gondolja senki hogy a pénz hajtja. A gazdagtól elfogadja, a szegénytől nem kéri.

Kávét eszik, úgy, hogy beleaprítja a kenyerét, megvárja, amíg jól elázik, aztán kikanalazza.

— Hozhatom a gyümölcsöt? — kérdi a házvezetőnője, de a doktor rámutat a várakozó munkásra:

— Először vele végzek.

— Nem én vagyok a beteg, a fiam, a Károly... harminckilenc-nyolctized...

A kristálytányéron két szem franciabarack, egy körte. Az öreg Kaucz megszagolja a gyümölcsöt, leteszi a tányért.

— Mehetünk...

Kezében a vedlett orvosi táska, csoszog Salamon mellett. A Bercsényi-utcában kérdezi:

— Messze laknak?

Fél kimondani, dehát nem hazudhat:

— Vásártéri barakk...

Megáll, gondolkodik.

— Reggel késő volna?

— Azt mondja az anyja, hogy elcsapta a hasát, csakhát lázas is.

— Reggel hétkor már a Hargita-utcában voltam, utána egyik betegtől ki, a másikhoz be, a rendelési idő alatt huszonhármat megvizsgáltam és, tudja-e barátom, hogy novemberben elérem a hetvennyolcadik évemet?

— Isten éltesse sokáig a doktor urat.

— Köszönöm, barátom... Reggel jó korán ott leszek.

Már nyujtaná búcsúzásra a kezét, de előbb még a szimptomákat kérdezi, abból is következtet és talán nyugodtabban meg-

eszi azt a szép franciabarackot. Salamon elmondja, amit tud és Kaucz már nem gondol a kristálytányéron hamvasodó gyümölcsre, megindul újra a munkás mellett:

— Mégse fordulok vissza.

Egész úton hallgattak, a barakktáborhoz érve kérdezgetett csak egyet-mást a doktor, rosszalón csóválta fejét, de nem szólt, sem a bűzről, sem a piszokról. Az artézi kútnál megszólította Puskás, hogy hát Salamonéktól jönne át őhozzájuk is a doktor úr, mert a lánya, a Franciska, hirtelen belázasodott. Kitűnt, hogy Janárné, aki két éve az opálköves gyűrűt találta, ugyancsak orvosra szorul. Az este dinnyét vacsorázott, egész éjjel hasmenése volt, szédül, fáj a feje, felkelni se tud.

— Tifusz.

Ennyit mondott Kaucz doktor, amíg a recepteket írta, aztán hóna alá vette a táskáját és öreges, csoszogó léptekkel megindult.

Puskásné néhány perce érkezett haza munkahelyéről, a keményítőgyárból, sírva futott a vasúti sinekig, ott elérte a doktort.

— Tessék már megmondani, mi lesz a Franciskával? Ugye nem hal meg?

— Szigorúan tartsák be az előírásaimat, az urának mindent pontosan elmondtam.

Állt, nézelődött, ráförmedt Puskásnéra, mintha őt okolná:

— Gyalázat! Szégyene a városnak ez a bacillustelep! Ahelyett, hogy vagyonokat költenek templomátalakításokra, inkább néhány munkáslakást építenének.

— Igenis — felelte bűnbánólag Puskásné, mintha a felelősségvállalásban osztozkodni akarna a városi tanáccsal.

A doktor csoszogott az utcán, nézegette poros cipőjét, utána az égre nézett, de hiába, nem látott felhőt, nincs reménység esőre. Ami pár napja hullott, meg se áztatta a földet, azt írja az újság, katasztrofális a termés... Emlékszik az évnegyedes tavaszi közgyűlésre, azon szavaztatta meg a polgármester a három öntözőautó beszerzését, de egész nyáron át ott állnak a tűzoltólaktanya udvarán, nem veszik hasznukat, mert nincs víz. Szépe, a műszaki főtanácsos, évek óta sürgeti a vízművek kiépítését, de a nagyurak villája felé kanyarodó szerpentin-út meghosszabbítását fontosabbnak tartották, mint az aszfalt por-

talanítását és azt, hogy a legmelegebb hónapokban ne kelljen vízkorlátozást életbeléptetni.

Ugyanakkor a belvárosban, a kanonokok utcáján, vagy ahol Bulkay, valamint a polgármester és a Kozik-család lakik, végigdöcög a régi öntözőkocsi, öröm nézni, milyen zuhatagban ontja a vizet. Néha félmeztelen proligyerekek futnak utána, sikonganak a hideg zuhany alatt, de a rendőr elkergeti őket, apjukanyjuk istenét szidja. Nem rosszindulatból, csak ijesztés kedvéért, mert minden hatósági közeg, még a legalárendeltebb is, nagyon vigyáz a polgárság testi épségére.

Kaucz bácsi haza se ment, becsengetett Ladányi tisztifőorvoshoz. A kolléga úr apja valahonnan Bajorországból került ide, anyai nagyapja — ezt okmánnyal tudja igazolni — Erzsébet királyné főkamarása volt. Ma is idegenszerű még a kiejtése és az öreg doktor mindig németül szokott vele beszélni.

— Schand und Spott — kezdi, nem a tífusszal, hanem a barakktelepi állapotokkal, de a kolléga, elegáns, középkorú férfiú, hanyagul legyint:

— A mult hónapban, amikor a vágóhídi szemle miatt arrafelé jártam, benéztem egyik-másik lakásba, hja, kérem, a háborús sebek nehezen gyógyulnak.

A tífusz-eset, az más. Természetesen csak abból a szempontból, hogy különféle intézkedéseket muszáj foganatosítania, pedig nincs egy szabad perce, a saját otthonában vendég csak, holott...

A szalon felé figyel, ahonnan énekszó hallatszik. Jelentéktelen, de nagyon széphangú leánya a Cigánybáró Saffy nagyáriáját próbálja. Az ősszel, ha visszajön a színtársulat, fel fog lépni ebben a szerepben, amely alkalommal a „Délvidéki L-pok" — ezt Kolozs megígérte — „Ürilány a színpadon" címmel nagy riportot fog írni és Vilmike fényképe, megfelelően retusálva, a budapesti Színházi Élet-ben is meg fog jelenni.

A büszke atya le nem veszi szemét a szalonajtóról.

— Schön, nicht wahr?

Kaucz bácsi az énekből keveset hall, a kérdést se érti, de azért bólint, mert siketsége alatt megtanulta, hogy abból ritkán származik kára.

Végre hazaér, nem fáradt, legalább is nem jobban, mint tegnap, mint tegnapelőtt. Nem tagadja, jó azért abban a puha fotelban ülni, komótcipőben, háziköntösben... A franciabarack

illatát külön élvezi. „Olga királynő", hatalmas példány, elvál a magjától... Az aranysárga körtén látszik, hogy túlérett, kifúrta a darázs, a mélyedésen keresztül szívta a mézédes levet...

Amíg hámozza a gyümölcsöt, azt kérdi házvezetőnőjétől:

— Tudja, Anna, mi az a korrupció?

Az idős nő zavartan mosolyog, bólint, hogy „igenis tudom" — pedig fogalma sincs róla, holott kevéske szabad idejében Herczeg Ferencet olvassa.

7

MARISKA szalmatetős, pici-ablakos falusi házban született, földes szobában tanult járni, onnan indult iskolába, oda tért meg napszám után, némelykor vidáman, némelykor olyan fáradtan, hogy evés közben kiesett kezéből a kanál. Ismerte a sifonérajtó nyikorgását, az ajtókilincs zörejét, külön-külön valamennyiét; a padlás szelelőlyukán befújó szél furcsa sikongását, az egér neszezését a láda alatt és a szú percegését a szemöldökfában. Ha felébredt, jobb oldalról rápillantott az a picike ablakszem; néha éjszakát üzent: „Ráérsz még, aludj", néha a kelő nap félénk rózsaszíne pillogott üvegén, ijesztgetve őt: „Visszakerget a pusztai gazda, ha későn érsz oda a kapával", de vasárnap habos fehérséget lopott valahonnan az ablak és Mariska nyujtózkodott, lehúnyta szemét, mályvaszín, apróvirágos delénszoknyájára a hozzávaló csipkés blúzra gondolt, amelyben először megy ma misére.

Mindig úgy érezte: azon a földes kis szobán túl megszűnt a világ. Ami rajta kívül esik, az nem igazi, éppen csak azért van, hogy legyen. Igazi ablak, ágy és sifonér csak itt létezik — így gondolta és meglepődött: Antal mellett milyen hamar megszokta azt a másik szobát, annak a másik szobának másfajta ablakát, mászörejű kilincsét, szagát, neszezését, sokféle üzenetét.

Bezzeg a városi lakás! Megszökni akart belőle, inkább elevenen a sírba bújni, hiszen behallatszik a villamos zörgése-csöngése, az aszfalton kattogó lópatkó, az emeleti zongoraszó, a nagyúri vendégek zsivaja. Hiába lesi a gémeskút csikordulását, a kanász kürtjét, a gulyatehén kolompját, kocsideszkán ülő legény se fütyörészi: *„Nem eltem én ma egyebet, Csak egy fazék aludttejet..."*

Egyik óráról a másikra került a Vaskút-udvarba, éjszakai ébredésnél még mindig azt a legelső ablakot keresi, azt a jobboldalit. Mintha a padlás szelelőlyukán befújó szél is a régi nótát sikonganá... Felül. Hol is van? Az ablak szemközt az ággyal, Dani, a házmester, most jön haza valahonnan, csizmája katonásan koppan az udvaron, Vitéz morran egyet, aztán visszabújik deszkából összetákolt házába.

Némelykor azt álmodja, hogy egyszálingben ül a Szentháromság-téren, esik az eső, a kávéházban dalolnak, a pincér azt kiáltja: „Igenis, fizetni..."

Már nemcsak a házmester lépését ismeri meg, de a székesét is. Megint bepálinkázott, megint azt az egy nótát dúdolja: *„Megy a vonat, megy a vonat Kanizsára..."*

Tudja már, hogy Lázárné, ha az ura a rőfösportékával vásárra megy, beengedi magához azt a fiatalembert, aki naponta többször megy keresztül az udvaron, mintha sürgős útja lenne errefelé. Tudja, hogy a hadirokkant Csertán felesége, a hadaróbeszédű, májfoltosarcú aszony, tegnap két vánkost, egy abroszt vitt el a zálogházba. Ma rétest süt, de ha elfogy az a párezer korona, akkor megint mosogatórongyot főz, vagy vizet forral a tűzhelyen, babérlevelet dob bele, ecetet a tetejére, hogy messzire érződjön a szaga és a szomszédok azt higgyék: a rétes-ebéd után vadasmártásra került a sor. Tudja, éppen Rózsitól, Futó Borbála púpos cselédjétől, hogy az asszonya Kamjonkáné tanácsára vak tyúk szárogatott zúzáját sütötte bele hájaskiflibe, azt elküldte szerelmének és azóta többször is, szemlesütve, megkérdezi Schulczot, persze úgy, hogy az a „görcs" felesége ne hallja, írt-e mostanában Nándor és jelzi-e jövetelét? Akarva, nem akarva, lát-hall eleget, némelykor rákezdi Antalnak: „Aligha vásárra nem készül Lázár, mert az a nyurga legény sűrűfor az udvaron keresztül mintha elveszett pénzt nyomásznа..." Antal azonban oda se hallgat, kanalazza a levest. Pitvut bíztatja: „Nyúlj csak a zsebembe, találsz benne valamit..."

Egyszer a rendőrségről keresték Kamjonkánét, ő tetteti, mintha életében most hallaná először ezt a nevet, sajnálkozva csóválja fejét:

— Nem lakik itt, bizony nem...

Alig ment el a civilruhás, besurrant hozzá a kártyavető, ijedten tudakolta, mit akart a detektív. Hálálkodott Mariskának, s viszonzásul kivetette neki kártyán, hogy utazás előtt áll,

valamiféle nagy párfogója is akad és, hogy óvakodjon egy veresbajuszú embertől, ne hallgasson csalfa beszédére, mert minden szavával vermet ás a számára.

ANTAL MEGVETTE a Népszavá-t a Felsőkerék-utcai Suhajdánál, a féllábú újságárusnál, beszélgettek a drágaságról, arról, hogy ötezer korona egy kiló paradicsom, kétezer egy tojás, négyszázezer egy pár vacak cipő, a kereset kevés, semmire se telik és, hogy az „Új Nemzedék"-et, a „Szózat"-ot vásárolják szívesebben az emberek. Aki meg is veszi a szocialisták újságját, sietve a kabátja alá dugja, pedig az is úgy ír már, hogy inkább az uraknak kedvez, mint a szegénynek.

— Friss politikai szenzációkkal a Népszava... — kiáltozza közben a járókelők felé, de szöveget változtat hirtelen amikor a keményítőgyáros Kozik Lajos közeledik: — ... Részletes tudósítás a Szózat-ban a siófoki Katolikus Nap-ról... Igenis, nagyságos úr, egy „Új Nemzedék" is... köszönöm ássan...

Mankó a hóna alatt, hajlong a bódéja előtt, mert valamikor, amikor még nem volt háború és két láb boldog tulajdonosának mondhatta magát, pincéri pályán működött.

Dani a kapuban találkozik Antallal, látja kezében a Népszavá-t, de úgy tesz, mintha észre se venné, elkezdi az időjárással. Reggel úgy látszott, mintha beborulna, legalább éjszakára megjönne az eső, nem kellene örökké a járdát öntözni a ház előtt...

Ártatlan arccal kérdi:

— Mit ír az újság?

— Majd csak ezután olvasom el.

— A „Szózat"-ban benne van, hogy Siófokon nyiltan kimondta Kőszeghy Antal plébános: törhetetlenül ragaszkodnak a katolikus apostoli királyság eszméjéhez. Sokan Ottó királyt éltették, no, de majd Gömbös Gyula közibük vág.

Párkány menne már befelé, türelmetlenül mondja:

— Inkább azt írnák már, hogy mikor lesz olcsóbb a hús, meg a ruhafélé.

— Bizony, az én feleségem is kilencvenezer koronáért vett délelőtt egy sovány libát. Akkora, hogy egy evésre elfogy.

— Dani úrék megvehetik, a magamfajta szegény rá se gondolhat.

Tiszti csizma feszül a picike ember lábszárán, szép, fényes csizma. Antal toldott-foldott bakancsa szégyelletében föld alá bújhatna.

A házmester oktatólag mondja:

— Micsoda beszéd az, hogy „magamfajta szegény"? Aki tisztességesen dolgozik, az meg tud élni ebben az országban, a drágaságot pedig a zsidók csinálják. Ők tették tönkre ezt az országot, most meg tőzsdéznek, mindenfélével spekulálnak, a mi zsebünkre.

— Akkor hát a Csányi, aki külországba szökött a maguk pénzével?

— Valamelyik őse bizonyosan zsidó volt, arra mérget vehet, észrevettem én, hogy göndör a haja, de akkor már késő volt.

Eszébe jut a húszmillió korona, ez feldühíti, megfeledkezik arról, hogy egy ízben már hiába próbálkozott ezzel az emberrel. Mondandóját a közepén kezdi:

— Akiben tisztesség van, az közénk áll és segít nekünk.

— Miben, Dani úr?

— Abban, hogy hazánk testét megtisztítsuk a mételytől.

— Vagyis a kiszipolyozó uraktól?

— Mi az, hogy „urak"? Mi csak fajtestvéreket ismerünk és ártalmas idegeneket. Természetesen minderről fogalma se lehet annak, aki ilyen szennylapot olvas.

Kiütötte a bányász kezéből az újságot. Az a földre esett, mindketten utánakaptak, Dani kaparintotta meg, és mintha pellengérre akarná állítani, magasan lobogtatta:

— Ez segített romlásba vinni az országot, megteremtette a zsidó uralmat, a Korvin-Kleinok, meg a Kun-Kohnok véres királyságát.

Közelebb emelte szeméhez, az első cikket kezdte olvasni hadarva és lihegve:

„Meggyőződéssel valljuk: a gazdaságilag teljesen lezüllött Európában éretlen hóbort arra gondolni, hogy a munkások a termelést saját hatalmukba vegyék. Meggyőződéssel hirdetjük: a tömegek gazdaságilag még nem állnak a szervezettség olyan magas fokán, hogy saját maguk irányíthassák a termelést..."

Elhallgatott, olyan furcsán meredt a papírlapra, mintha angyal-szárnnyal suhogna feléje. Gondolkodott, már tudta is, hogy milyen szóra igazítsa a száját:

— Ugye, már ezek is más nótát fújnak?! Tudja-e miért?

— Majd megmondja maga.

— Régi igazság, hogy a pénznek nincsen szaga. A maguk vezérei is ezt tartják és dugják tenyerüket Bethlen Pista orra alá. Láthatja, hogy Peyernek és a többinek van elég sütnivalója, csak magának nincs, azért marad éhkoppon. Pedig, ha mellénkszegődne...

— Nem akarok én kilencvenezerkoronás libát venni, de meg aztán becsület is van a világon, vagy mifene. Nem igaz?

Nevetve mondta ezt, ha akarja, vegye tréfának a másik. A házmester csak tüzelt tovább, az újsággal a nyomdász lakása felé mutatott:

— Úgye, Schulcz beszélte reá a Népszavá-ra?

— Ha dolgom felől ráértem, meg kiváltképpen, ha pénzem is akadt, mindig megvettem.

— Elég baj. Olvassa a mi lapjainkat, akkor kinyílik a csipája.

A kígyó se csábítgathatott jobban a paradicsomi almával, mint, ahogy a picike házmester:

— Megígérem, hogy vasárnap elviszem magammal a Belvárosi Katolikus Kör-be.

— Nem veszítettem el én ott semmit se...

Elsiklott a tréfás szó felett, folytatta, ahogy elkezdte:

— De nyerhet! Nem árt egy kis fejtágítás, a tudás eddig csak hasznára volt mindenkinek...

Mielőtt a bányász még elutasíthatta volna, sietve kivágta a trumfot:

— Utána elmegyünk a Ponty-kocsmába, mondanom se kell, hogy az én vendégem lesz.

Száraz kenyér, zöldpaprika, vagy kevéske turó, egy fej hagyma: legtöbbször ez jut a tarisznyájába. A száraz ételre csúszna a bor, de a kereset kevés, a drágaság mindennap nő, hogyan jutna egy pohárnyi italra? A Ponty-kocsma rizlingje városszerte híres, Laczkovics is dícsérte.

— Eljön?

— Elmegyek...

8

VASÁRNAP REGGEL bekopogtatott a kőműves. Azzal kezdte, hogy a felesége is eljött volna már megnézni, az új lakást, de bejárónőnek szegődött Resch detektívfelügyelőékhez. Olyan bőséges ebédet kap, hogy haza is visz belőle. Azok nem érzik a drágaságot, tele az éléskamrájuk, tegnap is két sonkát vitt nekik Donáth hentes, akinek a fiát hazárd-játék miatt bekísérték a kupec-kávéházból.

Mariska panaszolja, hogy már vasárnapi ebédre se jut egy darabka hús, a gyerekek süteményért nyaggatják, de honnan vegyen hétezer koronát egy darab vajra?

Az ajtó előtt elmenet, hallja a beszédet Schulcz, bedugja fejét a konyhába:

— Mintha csak a tulajdon feleségem kesergését élvezném, ugyanezekkel traktált öt perccel ezelőtt, viszont olyan szemrehányón, mintha az én lelkemen száradna, hogy hét bőrt nyúznak le a kétkézi munkásról.

Laczkovics sóhajt:

— Hej, ha mi, kőművesek, olyan szervezettek volnánk, mint a nyomdászok!

— Akkor?

— Könnyen beszélnénk. De miközöttünk dühöng a nagy egyetértés. Ahányan, annyifelé húznak. Maholnap a keresztényszocialista szervezetben több lesz az építőipari munkás, mint a pincér.

— Mit ér a mi szervezettségünk, — így vissza Schulcz, — amikor fejétől bűzlik a hal.

— A vezetők?

— Elárultak bennünket, csak azért, hogy a saját pozíciójukat erősítsék a kormányzat előtt, egyúttal pedig tömődjön a

legsajátabb zsebük, viszont ennek fejében lefékeznek minden bérharcot, paktumban eladták érte a munkásság egyesülési jogát.

Antal is szólhat erre valamit:

— Ennek a levét isszák a földmunkások. Szerdán jött az apósomtól a levél, megírta benne, hogyan nyomoznak utána a csendőrök, mert meg akarta alakítani a falunkban, vagyis Kartán, a Földmunkások Országos Szövetségének helyi csoportját. A Fülöp sógoromat internálással fenyegették, csak azért, mert ő vitte be a főbírói irodába a kérvényt.

A napsugaras augusztusi reggel vasárnapi fehérsége beborítja a Vaskút-udvart. A székes- és kárpitos-műhely előtt tisztára söpörve az udvar, Mandlék kertjének bársonykái és őszirózsái körül méhek donganak, Cserháti nyugágyban fekszik az árnyékon, az ünneplőruhás Lonka könyvből olvas fel neki. Ma a papucshős Tarján se takarít, keresztrejtvényt fejt az ablakdeszkán, csak Lázár hurcolja a padlásról a ponyvát, hordja a vasveretes ládába a rőfösárut, készül a holnapi döbröközi vásárra. Négy másik földön-árussal közösen fogadták meg Dudás fuvarost, hajnali háromkor indulnak, de már most lesi az eget, mert ha hetekig el is marad az eső, döbröközi vásár napjára meg szokott jönni. Tarján bottal veri a port a ponyváról, a nyurga fiatalember már vagy harmadszor megy keresztül az udvaron, mert a ponyva és a láda egymagában semmit se jelent, akkor nyugszik csak meg, amikor látja, hogy nem üres az a nagy-nagy láda, kanavász, perkál és másféle portéka kerül beléje. Olyan jókedvű lesz, hogy cigarettával kínálja a hadirokkant Csertánt. Lázárék vizslája odafut hozzá, farkát csóválja és akkor a vékony, nyurga sietve megy a Széna-téri kapu felé.

Ezen a szép délelőttön Mandlék szarkája se Hektort szidja, igazi madárnyelvén csireg-csörög, vidáman ugrál, mintha elhinné, hogy ketrecben is szép az élet.

Antalon az egyetlen ünneplős ruhája. Amolyan paraszti, fekete öltöny, tíz évvel ezelőtt csináltatta az esküvőjére. Nem sokat viselte, el is tart még vagy tíz évig, anélkül, hogy sokkalta csúnyább lenne, legfeljebb valamelyest elhagyja a színét, zöldes patinát kap, mint a nagyon régi holmik, amelyek soksok emberi kéz nyomát őrzik. Az ilyen ruhán látszik, hogy nemcsak egy életre készültek, de viselőjük úgy számítja, a koporsóban is ebben fekszik majd, kikötött bajusszal, simára bo-

rotváltan, mint a legjelesebb ünnepen. Hazajövet, az ünneplőt mindjárt leveti Antal, Mariska kézbefogja, minden egyes alkalommal elmondja: „Ilyen portékát aranyért se árulnak ma a boltban", aztán nekikezd, kikefélni és, ha semennyi por se száll már belőle, nagy gonddal visszaakasztja a szekrénybe.

Schulcz maradék fogát piszkálja, ha két ujja közé fogná, ki tudná húzni egy rántásra. Tegnap elment az Oti-ba, küldözgették egyik helyről a másikra, végül odakerült az ügyvezető igazgató elé. Az is erdélyi ember, elözönlötték azok a várost, a legtöbbje biztos, jó helyen kötött ki, ez a Fónagy „keresztapám"-nak szólítja Bócz Bertalant, ami egymagában is jelent valamit. Bizonyos, hogy éppen ezen a réven bejáratos a Goreczky-házba, a legöregebb leánynak udvarol, de a polgármester nagy katolikus és nem igen áhítozik kálvinista vő után. Fónagy is vonat tetején érkezett pár éve, hóna alatt egy huszártiszti kard és újságpapírba csomagolva fogkefe, krém, valamint a nemesi oklevele. Ma úgy öltözködik, mint Adolphe Menjou, a bajuszát is moziszínészesen vágatja, szeret vadkacsára vadászni, Bócz szőlőhegyi mulatságaira mindig autón érkezik és volt már két lovagias ügye is, amelyeknél katonatiszt megbízottakat választott, tudva, hogy azok ragaszkodnak a fegyveres elégtételadáshoz. Amikor Schulcz bekopogtatott hozzá, éppen telefonált. Valamelyik virágüzlettel beszélt, harmadszor ismételte: „Egészen halványsárgák legyenek a rózsák és ne valami vacak zöldet kössenek hozzá, hanem dús aszparáguszokat, az aranyszalag széles legyen, bőven alkalmazva..." Végül észrevette Schulczot, kegyeskedett őt meghallgatni, aztán anélkül, hogy felemelné hangját, menjou-bajuszát piszkálgatva, faarccal mondta:

— Talán toronyórát is adjunk lánccal a fogsorhoz? És talán más egyebet is parancsol még? Csak kivele, hiszen maguk fejőstehénnek nézik az Oti-t...

— Azt gondoltam...

— Ahhoz joga van, csak nyugodtan gondoljon, amit és amennyit akar, az egyelőre sem magának, sem nekünk, nem kerül semmibe.

Megnyomta az asztalán lévő csengőgombot, odaszólt a belépő altisztnek:

— Ezt a kis borítékot elviszi Novai kertésznek, ő már tudja, mi a teendő vele.

Schulczot levegőnek tekintette, ki volt dobva. A lépcsőn lefelé menet jut eszébe, hogy miket kellett volna mondania, de úgy is hiába, futhat panaszával a sóhivatalba.

Abbahagyja a fogpiszkálást, mentsen isten hozzányúlni ahhoz a pár maradékhoz, hiszen protézishez úgy se juthat mostanában.

Mariska legszívesebben kitessékelné innen a férfiakat, szégyelli előttük a krumplit hámozni, elkezdi megint a húst emlegetni, Schulcz nevetve felel:

— Én viszont elengedem, mert a három szál fogam úgy se tud megbirkózni vele.

Laczkovics minden átmenet nélkül kezdi:

— Tegnap, munka után, hogy beraktuk a szerszámot a tető alá, halljuk ám, hogy sikongat valaki a fészer tájékáról. Futunk oda, hát Pandur Teri, a malterhordó lány igazgatja kendőjét, kötényét, a pallér meg veres arccal sündörög kifelé. Ránkmordul, mint a mérges kutya, aki elől elrántották az ételestányért: „Mi van itt, komédia?" Hazafelémenet meséli Teri: „Így fogadott fel, ezzel a feltétellel, most aztán rámtámadt, hogy kitellett a hét, ő is akarja a bérét... Hiába... inkább a vonat elé vetem magamat..." Vigasztaltuk: úgy lehet, hamarosan leáll a munka, mert a vállalkozó azzal érvel, hogy nem tud téglát szerezni.

— Nem ám — mondja Antal — a bánya is elhalasztotta a tisztviselő-lakások építését, mert nincs anyag.

— A fene se hisz nekik. Anyagot lehet kapni, viszont...

— Jól mondja Schulcz elvtárs... A Maroth-telken megkezdték az alapozást, ott a sok tégla, cserép, tegnap mégis megmondták a kőművéseknek: hétfőn már ne jöjjenek, nem lesz bérház. Kertelés nélkül szemükbe vágták: azért nem, mert építkezés közben is emelkednek az anyagárak, jobban járnak, ha a meglévővel spekulálnak és alkalmas időben piacra dobják.

— Jónapot, tiszthelyettes úr — hallatszik odakintről Mandl köszöntése és a házmester megkoppintja az ablakot:

— Mehetünk, Párkány-testvér.

Laczkovics mindenféle könyvet elolvas, Prohászka „Modern katolicizmus"-át csakúgy, mint a „Leninizmus kérdései"-t, vagy valamelyik geológus akadémiai székfoglalóját a jégkorszakról. Mindenre kíváncsi, jól tudja ezt a bányász, és, amíg ünneplős kalapját felveszi az ágyról, feléje bök fejével:

— Az elvtársam, vagyis, hogy az ismerősöm nem jöhetne velünk?

Jókedvű a házmester, szilvóriumszagú a szája, galambszürke ruhájáról kényeskedőn veri a cigarettahamut, talán még azt is elvárná, hogy dicsérjék a duplasoros kabátot. Kié volt, ki tudná, egy bizonyos: nem reá szabták.

Úgy vizsgálja Laczkovicsot, mint sorozóorvos a regrutát, végül így dönt:

— Jöhet, mert annál jobb, minél többen megtudják az igazságot.

Útközben szót se beszél politikáról, annál többet a Pontykocsma rizlingjéről. Pontosan tudja, melyik vendéglőben mérnek kisüstön főtt pálinkát, melyikben valódi borovicskát, hol érdemes vörösbort rendelni, hol fixlit, egy azonban elvitathatatlan: a halász-csárda — igaz, tizennégy kilométer a várostól, de érdemes odamenni — lepipálja valamennyit, mert a tulajdonos a papi-szőlő tavalyi termését vette meg.

A Belvárosi Katolikus Kör kétemeletes épülete a sétatér szomszédságában emelkedik. Földszintjén az Egyházmegyei Takarék, rengeteg sok, nagyon szépen berendezett helyiséggel.

A lépcsőház grófi palotára emlékeztet, kiváltképpen ezen a mai vasárnap délelőttön, amikor a városi kertészetből elhozták a leghatalmasabb pálmákat, legdúsabb babérfákat, ezen kívül még nyíló virágok csoportozata is emeli a pompát. Az első emeleten lévő nagyterem bejáratánál Schmidt Brunó, az Ébredő Magyarok Egyesületé-nek helyi elnöke, Kozik keményítőgyáros, a két Kleisz testvér és a Csaba Bajtársi Egyesület egyensapkás tagjai fogadják az érkezőket. A házmestert megszólítja Horvát fényképész, azonnal otthagyja Antalt és Laczkovicsot, azok darabig tétováznak, aztán bemennek a terembe.

A színpadon Horthy kormányzó életnagyságú képe, ugyanez a jobb sarokban szobor, a falon plakett formájában. A hatalmas ablakon beömlik a napfény, de azért égnek a díszes csillárok. A sétatérről idehallatszik a katonazene. Horvát fényképész becsukja az ablakokat, komoly dolgokról lesz itt szó, a Csárdáskirálynő valcere nem illik hozzá.

Antal karját megérinti valaki:

— Hogyan érzik magukat az új lakásban?

Sugár Andor, az újságíró, aki azon a bizonyos délutánon felkereste őket a Szentháromság-téren. Laczkovics látásból is-

meri, néhányszor találkoztak a Munkásotthonban. Amióta Sugár a laphoz került, legalább háromsornyi kis hír tudatja, hogy Egri János szociáldemokrata nemzetgyűlési képviselő hol és mikor tart beszémolóbeszédet, sőt néhány ízben már munkanélküli statisztikát is közölt a „Délvidéki Lapok", számszerint felsorakoztatva, hogy az egyes foglalkozási ágakban mennyi keresetnélkülit tartanak nyilván. Laczkovics gondolja, kinek az érdeme ez, most megtudja azt is, hogy a fiatal riporter lapzárta után csempészi be ezeket a kis híreket, vagy olyankor, ha a főszerkesztője, kiadói minőségben, szindikátusi ülésre utazik Budapestre.

Középen ül Sugár, kamaszos nevetéssel mutatja a mai lapszámot.

— Új trükköt eszeltem ki, a szakállas főmufti gyanútlanul leadta, hiszen ártatlan statisztikának látszik, húsz sorba belezsúfolva, hogy az év első hat hónapjában közel ötszáz vasmunkás vándorolt ki Franciaországba, kétszáztíz nyomdász Csehszlovákiába, száznegyven famunkás Romániába. A számok önmagukban is beszélnek...

Juhász, a klerikális lap segédszerkesztője, aki négy széksorral előrébb ül, szándékolt feltűnéskeltéssel kiált hátra:

— A kolléga úr mit keres itt? A zsidó előfizetők számára nem vihet innen híranyagot.

Valamit odasúg jobboldali szomszédjának, az int Horvátnak, a fényképész összedugja velük a fejét, aztán Sugárék felé néz, úgy bólint, hogy azok is megértsék, mit mond: „Bízzad csak reám az ügyet."

Horvát szorgalmas üzletember volt régebben, vállalta amatőr-felvételek előhívását, retusálását, igazolványképek huszonnégy óra alatti elkészítését, újfajta, színes fotografálást, „műterem vasárnap délután hatig nyitva, egyetemi hallgatók és katonák számára mérsékelt árak..." Némely ünnepen, hat után motorbiciklin szolíd nyári vendéglőbe vitte a feleségét, zsebben a vacsora, csupán az ital kerül pénzbe és illő borravaló a harmonika-citerából álló zenekarnak. Amióta tisztséget kapott az Ébredőknél, nem érdekli az üzlet, különféle urakkal tegeződik, gyűlésekre jár, szabad idejében pedig festeget, mert rájött arra, hogy művészi tehetség szunnyadozik benne. Festészetet tanul Martosnál, a fotografálást feleségére és segéd-

jére bízza. Őt ne háborgassák ilyesmivel, neki jövője van, mindenképpen híres akar lenni. Tudja már, hogy mi az impresszionizmus, mi a naturalista irányzat, vonalkultúrát és festőiséget emleget, hatalmas vásznakra, főként pedig cikkekre gondol, amelyeket róla írnak, közben együtt dorbézol a kalapüzletes Kleiszokkal, némely hajnalon segít beverni a zsidó boltok kirakatát és azt várja, hogy valami nagy ügyet bízzanak reá. Gyilkolást, robbantást is vállalna, nem annyira meggyőződésből, mint azért, hogy híressé válását elősegítse.

A csillár fénye kialszik, minden szem a kivilágított színpadra mered. A hosszú asztal legfőbb helyén ül az aszkétaarcú püspök, aki ezenfelül még gróf is. Arcán szelíd mosoly, amely elárulja, hogy szeret rózsákat ojtani, galambokat etetni, mindenfélefajta madarakkal társalogni, mint Szent Ferenc. Mit szeret még ezen kívül a főpap? A galambjainál is jobban, a két cicáját, az egyik ezüstszürke, a másik vörhenyegesszínű. A szürke a szebb, éppen ezért, a püspök Cziát, a csúnyábbat tünteti ki kegyeivel, annak kedvez, nehogy mellőzöttnek érezze magát. Sajnos, utóbbi időben rákapott a park dúsan trágyázott földjében bőségesen megbúvó lótetűre. Az állatorvosi szakvélemény szerint, ez a furcsa rovar savbőséget idéz elő a cica gyomrában és ez okozza feltűnő sóvanyságát, egyben étvágytalanságát. Ebédnél a tenyeréből eteti, mostanában hajlandó volt kevéske halat magához venni, éppen ezért a komornyik minden fogáshoz mellékel valamilyen formában elkészített halételt. Czia ott alszik a mennyezetes püspöki ágyban, ha lefekvéskor nincs meg, akkor a személyzet kétségbeesetten futkos, különféle módokon hívja a vörhenyegest. A „cicuskám... cicuskám..." ritkán használ, hatásosabb az, ha két kést egymáson köszörülnek, olyankor Czia baromfivágást gyanít és padlásról, vagy szerelmi kalandról, esetleg lótetű-vadászatot abbahagyva, kegyeskedik előjönni. A környékbeli beavatottak — sajnos, a cselédség meglehetősen pletyka — a furcsa zajt hallva, mosolyogva mondják: „Püspökünk nyugovóra tér..." Cziával hosszú diskurzusokat folytat a kegyelmes úr, mert ő tud macskanyelven is. Hausner kanonok előtt nem egyszer produkálta már magát: „Most következnek a grumboló-hangok..." — jelentette be és hosszan, kitartóan úgy nyávogott, hogy a kertész sebhelyes kandúrja felmászott a lila akác indáin, az

ablakpárkányról benézett a sárga-szalonba, de amikor meglátta az aranykeresztes, furcsaarcú miákoló férfiút, ijedtében onnan a magasból leugrott a petuniák és vaniliavirágok közé.

A két cicáról nemcsak a környékbeliek tudnak, de a hívők nagy sokasága is. Azt azonban soha senki nem fogja sejteni sem, hogy mindenkinél, még a két nővérénél is, jobban szereti őket és addig akar csak élni, amíg isten magához nem szólítja Cziát és Kaczort. Angéla kontessz sokszor inti öccsét, gyengéd, tapintatos módon, hogy vendégeit ne traktálja örökösen a cicamesékkel, de ő csak mosolyog elnézően, mint felhőkön járó, mezítelenlábú angyalka, akinek ibolyaszín szeme ezt sugározza: „Nem értetek engem és én sem akarlak benneteket megérteni."

Oly szép volna mindig a magasságokban lebegni, Isten felé kúszva, karjaiban, ha nem is mindkét cicával, de legalább Cziával. Sajnos, ez lehetetlen, tisztában van kötelezettségeivel, azzal, hogy nemcsak templomban, de templomon kívül is ki kell munkálnia Krisztus országának eljövetelét, miokból készséggel jelent meg e' helyen.

A színpadon lévők felállnak, Kozik Lajos csaknem odabújik a bátyja mögé, nem tud nyilvánosság előtt szerepelni, képtelen arra, hogy három sort papirosról is felolvasson. Bezzeg a bátyja, olyan öntudatos, mint a gyakorlott tenorista, mikor belekezd a nagyáriába:

— Munkánkat kezdjük Istenhez való ájtatos fohásszal...

Áll, megkulcsolt kézzel, nem néz túlságosan fölfelé, nem néz túlságosan lefelé, férfias áhítat önti el arcát, ott fénylik bajusza szálain, szinte illatozik, mint a jó olaj. Senkinek se sikerül ilyen kifejezően a Teremtő felé fordulni, a püspök meg se kísérli, őkegyelmessége szórakozottan játszik hatalmas aranykeresztjével. Már mindenki leült, ő csak áll messzemerengő, egy kissé infantilis mosollyal, Schmidt Brunó odahajol hozzá, a fülébe súg valamit, mire a főpap megtér merengéséből és rákezdi a megnyitóbeszédet:

— Isten irgalma kirántotta a magyar nemzetet a keresztény vérrel és vörös szemfedővel borított sírból. Felnyíltak a szemek, öntudatra ébredtek a hunyorgó lelkek és mindenki fogadalmat tett a tisztességes, erkölcsös és hazafias keresztény sajtó támogatására. Ámde a kezdeti szép lendületet csakhamar

fagyos közöny váltotta fel, következett a széthúzás, a pártütés, amely a keresztény magyar nemzet életfáján rágódó ellenség, a hazátlan, dekadens sajtó pártolására vezetett. Azonban az Egyház él és Péter sziklája rendíthetetlenül állja a pokol támadásait...

Galambok röppentek a közeli püspöki palota felé, a főpap megismerte a rozsdabarna kapcáslábút, mosolygott feléje, nézte a kék égbe merülő szárnyak útját, úgy nézte, hogy a nyál lecsurrant szép, kisgyerekes állán. Néma csend lett és akkor Hausner kanonok, aki a beszédet fogalmazta, szája elé téve hófehér kezét, súgta a befejező-mondatot: „Mi, az Egyháznak magyar gyermekei, sokat veszítettünk, éppen azért, a keveset, ami megmaradt, minden erőnkkel védelmezni akarjuk és védelmezni is fogjuk."

— Igen, védelmezni fogjuk, — ígérte könnyedén a grófi főpap, egyre csak a kapcáslábú útját figyelve, de felhangzott a dörgedelmes taps, amely visszaijesztette a zsúfolt terembe és ez annál kellemetlenebb volt, mert kezdett érződni az emberi testek szaga.

Schmidt Brunó rövid beszédében pattogó szavakkal szidta azokat, akik filléreikkel az ellenséges sajtót támogatják, majd a Központi Sajtó-Vállalat atlétatermetű vezérigazgatója gyűrkőzött neki, boxoló mozdulatra igazítva hatalmas két öklét. Úgy ordított, ahogyan száján kifért:

— A sajtó volt okozója országunk feldarabolásának és feltámadásunk reménye is csak a jó sajtó lehet, mondanom se kell, kizárólag az, amely kettős-kereszttel jött be az országba. Ez a sajtó Krisztus továbbhangzó szava, amely a romokból templomot épít.

Mindezek után utalt arra, hogy a kijáratnál lévő asztaloknál mindenki előfizethet Krisztus továbbhangzó szavára, azaz a K. S. V. lapjaira, ha netán akadna a teremben olyan megtévedt bárány, amely ezideig nem a keresztény sajtó betűmezején legelt.

Antal már oda se figyelt, Sugárral beszélgetett, Laczkovics azonban egy hangot el nem engedett volna a füle mellett. Holnap az állványon, ha ugyan még dolgoznak, szóról-szóra elmesél majd mindent, főképpen a fiataloknak, azokban tud csak igazánból bízni. Pandur Teri is elfelejti majd a pallér komisz-

kodását, jót nevet bizonyosan a püspöki celebrálással és kanonoki segédlettel lefolytatott előfizetőgyüjtésen.

Sugár a bányamunkásság bérét tudakolja, más adatok is érdeklik, egy megírandó cikk anyagát gyüjti. Tegnap nagy telefontudósítást adott le a „Világ"-nak a barakktelepi tifuszjárványról, kidarabolítva, hogy a hatóság a legelemibb óvintézkedéseket se foganatosítja. A tisztiorvos, akitől interjút kért, megtagadott minden felvilágosítást, a szokásos dinnyeszezóni hasmenésnek minősítette a „felfújt cécó"-t. A két halálesetet ugyan nem tagadta le, dehát a Salamon-gyereknek a tüdejével volt baja, Janár Józsefné pedig közel volt a hetvenhez és végelgyengülésben hunyt el. Sugár örömmel meséli, hogy hitelezett sajtóbeszélgetésre jogosító igazolványt kapott a pesti laptól, sordíjat fizetnek neki, írásban küldött cikkért pedig a szokványos honóráriumot.

Murányi Lőrinc „városunk szülötte" meleg hangon olvassa fel „A mannafa" című novelláját. Hangulatos, szép írás, gyerekkori emlék, egy utcáról, egy házról, amelynek kertjéből kihajolt a gyümölcsét hullató fa és sokszor jóllakatta a foltozószabó Lőrinc fiát. Murányi talán azt se tudta, hova-miért hívják, de jelentős összegű honóráriumot helyeztek kilátásba (fele előre fizetve), amellett gyorsvonat elsőosztályú utazás és már csak azért is elfogadta, mert az édesanyját akarta látni. Murányi zengő, meleg hangja túlságosan halk, érződik rajta, hogy valami miatt szégyenkezik. Ahogy a beszédeket hallotta, mindig hátrább-hátrább rukkoltatta székét, még egy centiméterrel, na még eggyel... Végül már úgy látszott, megszakadt minden kontaktusa az asztallal, ég és föld között lebegett, szinte a színpad hátteréből hallatszott hangja. A püspök hátrafordult és úgy intett neki kezével, olyan fájdamasan, mint egy messzeringó csónaknak, amely idegen partok felé sodorja kalandoslelkű utasát.

Murányi édesanyja az első sorban ült, sötétzöld ruhában, fején oldaltbillent fekete kalapban, pedig Jabukáné, akitől kölcsönözte, még tűvel is kontyához erősítette. Hiába, nem szokta. Bezzeg a kendő! Tükör nélkül meg tudja kötni, úgy, hogy tűrése pontosan a középen legyen, a két csücske pedig egyforma hosszú. Idegenkedett a kalaptól, úgy fogta kezében, mint egy furcsa állatot, amelytől nemcsak undorodik, de a harapásától

is tart. „Próbálja fel" — biztatta Jabukáné és ő erőszakot vett önmagán, mert a szomszédasszonynak igaza van, a fia nem szégyenkezhet miatta, amikor talán még a püspök elébe is odavezeti: „Az édesanyám..."

Nézi, nézi az ő nagy fiát, szerencsére, nem érti pontosan, amit olvas, másként nagyon szégyelné, hogy ennyi ember előtt kiteregeti egykori szegénységüket.

Az ünnepség végén eléneklik a Hiszekegy-et, Kozik Pál hangja valamennyi közül kiharsog, az egykori dalárdista telitüdővel fújja. Özvegy Murányiné ránéz, hogyne ismerné Kozik tanácsos urat, a főispán nászát. A nagyon gazdag embernek kijáró tisztelettel nézi, közben a Hiszekegy néhány szavát is suttogja, fején a csáléra billent kalappal. Alig mondják ki az „Ámen"-t, Lőrinc leugrik a színpadról és belekarol:

— Szép volt, édesanya?

— Szép, fiam...

Mennek kifelé, közben fonével eteti magában Jabukánét, rátukmálta ezt a fenenagy kalapot és még csak a közelébe se mehet a kegyes püspök úrnak.

— Azt gondoltam, fiam...

— Siessünk, anyuskám, mert felkeveredett a gyomrom.

— Tönkretesz az a vacak vendéglői koszt, mert zsír helyett faggyúval főznek, mindenbe köménymagot és magyarborsot szórnak, de jól is tennéd, ha megházasodnál.

A sétatér gesztenyefái és hársai idáig küldik hűvös üzenetüket, a híres regényíró mohón beszívja, úgy kortyolja, mint enyhetadó italt, de a gyomra csak háborog és az anyja ijedten nézi, milyen sápadt az arca.

— Csak jobban légy fiam, mire hazaérünk, mert idei libát vágtam, szép pirosra megsütöttem, picike mája is lett, azt elviszed magaddal, a mellehúsával együtt. Lesz egy vacsorád, legalább nem eszed azt a ronda kocsmai kotyvalékot.

— Ne féljen, édesanya, kiteszek én magamért a mai ebédnél, a legkisebbik húst is leszopom a csontról. Látja, máris kezdek rendbejönni, hiszen csak ez a sok, buta lotyogás feküdte meg a gyomromat.

A püspök Murányi író urat keresi, gratulálni szeretne a zenei szépségű novellához, egyúttal pedig „Aranyhegedű" című

regényéhez... nem, azt Herczeg Ferenc írta... óh, annak az irálya is olyan, de olyan...

A kijárati asztalnál a Csaba-ifjak üldögélnek, felajzottan a harcra, Krisztus tovahangzó szavának terjesztésére. Sajnos, ritkán mártják tollukat tintába, hiába beszélt olyan szépen a püspök úr, Péter szikláját kevesen hajlandók megvédeni, a kevesek is inkább havi, mint negyedévi előfizetéssel.

— Sóher eredmény — elégedetlenkedik ifjú Kozik Lajos, a keményítőgyáros fia, ugyanaz, aki az évvégi „heccnél" Radó Sárit leköpte és arcul is verte, azon a céltudatos alapon, hogy a harcban nem szabad nemek szerint megkülönböztetni az ellenséget. Különben is, szemtanúk állítják, hogy az a nagymellű zsidólány vezetőszerepet játszott a hullagyalázásnál. A „hullagyalázás" az anatómiai intézetben történt, ahol huszonöt-harminc medikus részére agydemonstrációt tartottak. Állítólag néhány zsidó egyetemi hallgató vízbemártott seprővel beszentelt két, koporsóban lévő, temetésre előkészített hullát, miközben a Circumdederunt-ot énekelték. Ez volt a vád, amelynek alapján nyolc hallgatót súlyosan megsebesítettek, másik nyolcat véresre vertek, Radó Sárit nemcsak leköpték és felpofozták, de három másik társával együtt az ország összes főiskolájáról örökre kitiltották. A „délvidéki metropolis" országos érdeklődés központjába került, a rector nyilatkozott, hogy megérti az ifjúság jogos felháborodását, erre beverték a zsinagóga ablakait, a Kleisz fivérek a konkurrens Lehr kalapos üzletének kirakatát verték be, a zsidó hallgatók elveszítették félévüket, mert nem mehettek vizsgára, Egri János a nemzetgyűlésen interpellált, a miniszteri biztos megindította a hivatalos vizsgálatot, amely kiderítette, hogy sem koporsó, sem koporsóban lévő hulla, sem vizes, sem száraz seprő nem volt a teremben, a „Circumdederunt" sem hangzott fel, mindössze az történt, hogy egyik hallgató tréfás megjegyzést tett az agydemonstrációnál, szóról-szóra a következőket mondván: „Kíváncsi vagyok, hogy a fej nélküli tetemet hogyan fogják felismerni a mennyországban?" A vizsgálat eredményéről egyetlen újság sem írhatott, a Szózat akkor már arról cikkezett, hogy Radó Sári leszerződött a „Színházi Élet" szerkesztőségébe, onnan pedig már csak rövidke lépés kell odáig, ahova az ilyen némberek valók. Ifjú Kozik Lajost, a patricius család sarját, a hevü-

lékeny lovagot ez alkalommal külön megszólaltatta a lap és ekkor nyilatkozta ki: „A harcban nem szabad nemek szerint megkülönböztetni az ellenséget..."

Amikor a földszintre érnek, Horvát fényképész megrántja Sugár kabátját:

— Szabad egy pillanatra.

Vezeti a kerthelyiségbe, amelynek kavicsos útján a két Kleisz-fivér vastagtalpú cipője csikorog.

Hárman körülfogták, Horvát fenyegető hangon kérdi:

— Tudósítást akar írni a gyűlésről?

— Természetes.

A nagyobbik Kleisz, amelyik nagy súlyt helyez az öltözködésre, először harántcsíkos masninyakkendőjét igazítja meg, aztán olyan közel dugja hozzá az orrát, mint a sarokkövet szimatoló kutya:

— Remélem, az impozáns megnyilatkozáshoz méltó lesz a cikk?

— A saját lapom a távirati iroda anyagát hozza, én a Világ-nak adok le telefontudósítást.

A kisebbik Kleisz, mintha darázs csípte volna, úgy kiált fel:

— Akkor hát maga az, aki azt a gyalázatos cikket írta a barakktelepi állítólagos tífuszjárványról?

— Miért volna gyalázatos? Én csak a színtiszta igazságot írtam.

— Pfuj, zsidóbérenc!

Ezt a fényképész mondta, a masninyakkendős Kleisz ugyanakkor felemelte öklét és belevágott az újságíró arcába.

— Majd én megtanítlak a színtiszta igazságra...

Antal az üvegajtónál állt, látta, hogy azok hárman hadonászva beszélnek Sugárral és abban a pillanatban, amikor azt ütés érte, odaszólt Laczkovicsnak:

— Utánam!

Az újságíró megtántorodott, orrából ömlött a vér. A bányász annyit se szólt, hogy „mukk", kifordított nagyon nagy kezefejével szájonverte az elegáns Kleiszt, a másiknak a jobb karját kapta el, hátracsavarta, utána mingyárt ökölcsapás az állára, Laczkovics a fényképészt akarta kezelésbe venni, de az

futott két ébredő-társa után, olyan gyorsan, hogy a saját motorbiciklije se érte volna utol.

Sugár hátrahajtotta fejét, orrát befogta a zsebkendőjével. A vérzés csakhamar elállt.

— Menjünk! — mondta Párkány, olyan nyugodtan, mint amikor műszak végeztével a csákányt leteszi.

Közrefogták az újságírót, egyik se szólt, csak mentek szorosan egymás mellett. Amikor a keskeny Rigóder-utcába értek, azt mondta Sugár:

— Köszönöm maguknak.

Megszorította a kezüket, Antal félkarral magához húzta, amolyan játékos-forma ölelés volt ez, de pillanatra egymáson dobbant a szívük és a fiatal újságíró úgy érezte, szövetséget kötött valakivel, vagy talán sokkalta többel, mint egy emberrel; szövetséget, amelyet haláláig állni fog.

A Bercsényi-utcánál Laczkovics elvált tőlük, ők ketten megint csak hallgattak, de Sugár szándékosan úgy lépdelt, hogy válla hozzáérjen ahhoz a másikhoz, akin a tízéves, egyetlen ünneplő-ruha feketedett.

— Nem is mondta még, hogyan kezdődött? — kérdi Antal, és Sugár némi restelkedéssel válaszol:

— Felelősségre vontak, magam se tudom, mit akartak tőlem... én észre se vettem, hogy a magasabbik felemelte a kezét... engem még soha se ütöttek meg és én se nyúltam senkihez.

Lépéseket hall, hátrafordul, Párkány tréfásan mondja:

— Ne féljen, amíg engem lát!

A Felsőkerék-utcához érnek, Antal most már komolyan ismétli:

— Ne féljen! Nyomja meg a tollat, szíve szerint írjon meg mindent. Én... vagyis, hogy a többiek is, maga mellett állunk, aki ujjal nyúl magához, annak mivelünk gyűlik meg a baja.

— Igen — felel Sugár és csak állnak egymás mellett a kapuban. Cserhátiék nevelt lánya jókora vasárnapi kalácsot tart a kezében, fehér molykötény előtte, bizonyosan játszani indul, de a kövér asszony utána kiált:

— Hát a mosogatás? Minden, minden az én nyakamba sza-

kadjon? Azt gondolod, leesik a korona a fejedről, ha kezedbe veszel egy piszkos tányért? Egy-kettő: visszafelé!

— Kezit csókolom, Párkány bácsi — köszön Ilonka és eldicsekszik:

— Délután apukámmal elmegyek moziba...

Antal szívesen beszélgetne még az újságíróval, hívná is be, nem is, mert lehet, hogy az ilyen tanult úr rosszul érezné magát közöttük. A fiatalember, mintha megérezné a másik tétovázását, azt mondja:

— A bányász-cikkemhez szükségem volna még néhány adatra, ha tudnám, hogy nem alkalmatlankodom...

— Csak tessék, jöjjön be...

A kapuboltozat alatt megáll még egy pillanatra, szinte mentegetőzik:

— Az én feleségem egyszerű parasztasszony, sohase szokja meg a várost, kicsi a lakásunk, reggel meg azt panaszolta szegény, hogy vasárnapi ebédre is csak paprikáskrumpli jut... de, ha elfogadja...

— Pár percig maradok csak, amíg kiegészítem adataimat, különösen a szanált munkahét érdekelne.

— Tisztára elposhad a krumplim — pöröl az ajtóban Mariska, amikor észreveszi Sugárt enyhültebben folytatja:

— A gyerekek is éhesek már, de ez az én jó uram, ez csak várat magára, mint a szemérmes vőlegény.

— Vendéget hozok, ha jutna neki abból a poshadt krumpliból.

Parasztasszony tud csak ilyen szégyenkezéssel mosolyogni idegen előtt, úgy, hogy abból kitűnjön a kedveskedni akarása is, a tartózkodása is, el is pirul közben valamelyest és siet leoldani a piszkos kötényt, dugja a tűzhely melletti székre. Szerencsére a litániára való kék hidegselyem-szoknyáját már felvette.

Hamar még egy terítéket az asztalra, fehér porcelántányért, melléje házivászon-szalvétát, poharat, balról a villát, jobbról a kést, úgy, ahogyan Kozikék szobalányától tanulta.

Csakhát az ebéd!

— Evett-e már Sugár úr fokhagymás levest?

— Anyám kedvenc eledele, télen vacsorára szokta főzni, pirosodik a paprikától, csak úgy marja az ember torkát.

— Segítse isten az édesanyját, legalább nem maradok szégyenben.

Az újságíró dícséri a krumplipaprikást, szívből dicséri, mert — higgyék el neki — jobban szereti a házilag készült főzeléket, mint a vendéglői pecsenyét. Neki különben se fontos az étel, néha a szerkesztőségi íróasztalán eszik darabka kenyeret, tíz deka tepertőt, vagy disznósajtot, mert az olcsó... Kevés a fizetése, pedig az anyján kellene segíteni, hiszen egész télen át ott fagyoskodik szegény a huzatos kapu alatt, kezét a faszenes bögrén melegítve.

Mariska, te vajszívű Mariska, már nyúlkálsz a szemedhez; mint külországi városban a felismert honfitársadat, úgy ölelnéd kebledre ezt a másik szegényt, akit úrnak, vagyis idegennek gondoltál.

Sugár megérzi a feléje áradó szeretetet, elhelyezkedik melegségében, mint dunnás ágyban hosszú didergés után. Nem szerette ezt a várost, otthontalanul lézengett benne, ide-oda hányódott iszapos, gyanús vizén, mint a parttól ellőkött, evezőnélküli csónak. Úgynevezett úri-házba akkor hívták csak, ha valamiféle érdek kívánta a „skriblerrel" való barátkozást. Ilyenkor is az egyetlen volt, akit a házigazda nem tegezett, a háziasszony pedig úgyszólván minden öt percben biztatott: „Vegyen még a tányérjára . . . ne azt a csontos részt, hanem inkább a csirkemellet, azon bőven akad rágnivaló és parancsoljon köretet is, legalább egy kanállal még..." A művelt házikisasszony megkérdezte tőle, igaz-e, hogy Proust félzsidó volt, mást már nem is kérdezett, inkább a Teddy, Pubi, Öcsi néven kényeztetett, szellemes, jófellépésű és főként nagyon elegáns úrifiúkkal nevetgélt. Nagyjövőjű megyeházi tisztviselővel, alispáni titkárral, Bradova-unokaöccsökkel, ifjabb Kozik Lajossal, aki az egyetemi „hecc" óta ellenállhatatlan lovag lett. Intim pillanatokban súgták a fülébe „te, te édes kis brutális... akarom, hogy megüsséi, mint azt a zsidólányt..." Ők tartoztak együvé, ugyanaz volt az érdeklődési körük, közeli, távoli rokoni kapcsolat kötötte őket össze, esetleg valamiféle érdek-szál, amin összefonódott a kezük. Sugár kívül esett mindezen, nem tudták hova tenni, tétováztak, mint Futó Borbála ura, amikor egy különös, furcsa rovart akart valamelyik sorba odagombostűzni. Zavarukat növelte, hogy még csak nem is zsidó, mert az leegy-

szerűsítené a dolgokat. Bohém, firkász, a körme ugyan tiszta, de bizonyosan hirdetéseket szerez nagyünnepi számokra, vagy a verskötetét dugja az ember orra alá, mint Heckinger: „Amennyit méltóztatik adni érte..." Jó a modora, de pesti, ami már magában hordja a lehetőségét annak, hogy törvénytelen és az anyja félmeztelenül még ma is pikáns kuplékat énekel a Royal Orfeumban, vagy Steinhardtnál. Sugár kényelmetlenül fészkelődik helyén, az óráját nézi, bocsánatot kér, de neki tizenegykor fel kell vennie telefonon a távirati iroda jelentését. „Első a kötelesség" — mondja megkönnyebbülten a háziasszony, szerencsére, van benne annyi tapintat, hogy a csirke és a puncstorta pergamentpapírba csomagolt maradékát a hallban adja át, anyai jószívűséggel: „El kell fogadnia, két vacsora kitelik belőle, igazán megharagszom, ha kosarat ad." A házigazda a kapuig kíséri: „Tehát holnap délelőtt tizenegykor. Magam fogom körülvezetni az üzemben, a fontos az, hogy szakszerű, amellett érdekes cikket írjon, a többi énreám tartozik, a honorárium nem fog elmaradni..."

Kultúráért lelkesedő gazdag zsidók szalonjában is megfordult. Ezek közül többen ismerték a Nyugat-ban megjelent verseit, vitáztak vele Walt Whitman tanulmányáról, közben beletekintettek az esti lapba, az utolsó oldalra, az értéktőzsdét böngészve izgatottan, hogy mennyit emelkedett a Beocsini, a Tégla-Cement és a Lichtig. A gazdagok tolvajnyelvén közölték egymással megállapításaikat, mindenre kíváncsiak voltak és nemcsak szerelemről, de szerelmi aktusokról is nyiltan beszéltek. A dúsgazdag prémkereskedő unatkozó felesége izgalmas flörtöt kezdett Sugárral, hívás nélkül elment a lakására, az egyszerű bútorozott szobába, amelyet Schön nénitől bérelt havi háromszázezer koronáért, beleszámítva a heti egyszeri fürdőt. A nyúlánk, barna asszony pizsamát, hattyúprémes vadonatúj papucsot is hozott magával, nemcsak praktikussági okokból, de állhatatosságát is szimbolizálni akarván. Csókolózás közben vallotta:

— Egyszer, ez még a házasságunk elején volt, azt mondta az uram: „Magamfajtájútól nem féltelek, de egyszer jön majd valaki, színész, festő, vagy másféle szegény csavargó és akkor menthetetlenül elvesztél számomra..."

„Édes kis pitianerem"-nek nevezte őt, célszerű ajándékok-

kal akarta elhalmozni és, ha Sugár durván vissza nem utasítja, „az egyszerűség kedvéért" legszívesebben készpénzt hagyogatott volna az éjjeliszekrényén. Ma sem tudja ez az egyébként szimpatikus és nagyon csinos asszony, hogy miért szakított vele.

Párkányéknál jól érzi magát, olyan sokat beszél, mintha ivott volna, a gyerekekkel játszik, Vitézt tanítja két lábon állni, a megírandó bányász-cikkről teljesen megfeledkezett. Gyorsan múlik az idő, de nem is gondol hazamenetelre és a legjobb mindenben az, hogy nem kell tettetni, nyugodtan kimondja amit érez.

Estefelé jár már, amikor az udvarról nótaszó hallatszik: „Bözsi ne sírjon, Bözsike drága feledjen el..." A házmester csaknem úgy esik be az ajtón:

— Hova tűnt el Párkány testvér? Én ugyan várhattam magára, kerestem is mindenfelé, dehát a maga baja, hogy nem találtam...

Észreveszi Sugárt, úgy mutatkozik be neki „Dani, tiszthelyettes...", belső zsebéből lapos pálinkásüveget vesz elő, kínálgatja a férfiakat. Galambszürke ruhája olajfoltos, a fényképész motorbiciklin vitte el a halászcsárdába, hiába, a papok aranyhegyi borának nincsen párja...

Nagy hangon beszél a délelőtti sajtónapról, azt egy szóval se említi, hogy a Kleisz testvérek kikaptak, de — Mandlék felé fordulva — erdítja, hogy a keresztény Magyarország nem tűri tovább a poloskahadat, a vérszívókat, az uzsorázókat. Lám, ez az ergerberger suszter is, szombaton leteszi a szerszámot, ünnepel; délelőtt templom, délután itthon gajdolja az imádságot, most meg, a mai különösképpen szent vasárnapon, veri a kaptafára húzott cipőt, hogy: „Pukkadjatok gójok."

Mandl, kezében félpár csizma, félénken lépked errefelé:

— Tiszthelyettes úr kérem, az ön csizmáját sarkalom. Azt mondta tiszthelyettes úr, hogy korán reggel szüksége lesz rá... a másikkal délelőtt elkészültem... mindjárt átviszi a feleségem.

— Mit hányja a szememre? Ingyért kértem? Gavallérosan megfizetem.

— Tudom, tiszthelyettes úr.

— Akkor ne járkáljon itt az én csizmámmal úgy, mintha

jótéteményt gyakorolna és ne csináljon itt botrányt, mert, ha velem kezd, hát kihúzhatja a lutrit.

Schulcz nyomdász álmából ébred. Nyolc éve itt lakik, de nem tudja megszokni a hatalmas udvar lármáját, azt, hogy egyszer itt, másszor amott hangzik a pörölés, néha egy eltűnt mosófazék miatt, néha azért, mert egyik szomszéd a másik ajtaja elé lottyantotta a lavór vizet, vagy mert Csertánné cserépdarabot dobott Lázárék vizslája után. A szegényt kiváltképpen ebben a mai nyomorúságos világban, százféle jaj, meg baj nyomorgatja, nem csoda, ha mindig mérges és úgy gondolja, megkönnyebbedik valamicskét a lelke, ha felemeli a hangját, ordít, toporzékol: kiadja azt, ami a bögyét nyomja. Igaz, egy másik szegényen tölti ki a mérgét, dehát fölfelé amúgy is kussolni muszáj, hajlongani, mondogatni: „így nagyságos asszony, amúgy méltóságos úr...", tudja maga jól Lázárné, hogy nem akartam eltalálni a kutyát, utánadobtam, mert a méreg igazítja kezemet, ne csodálja, látja, az én uram ötven százalékos rokkant, hetedik hónapja járkál állás után... „Talán az én uram keserves keresetét irígyli?" — így vissza Lázárné — eleget ázik-fázik a vásárokon, némelykor több a kiadás, mint a bevétel..."

Schulcz hallja, amit a házmester mond, látja Mandl megrémült arcát, hiába húzkodja a felesége befelé, hiába mondogatja neki „ne avatkozz bele, Jóska", már oda is kiáltja a galambszürkeruhás kis embernek:

— Viszont a botrányt maga csinálja és ne fenyegessen senkit azzal, hogy kihúzhatja a lutrit.

— Magát ki kérdezte? Jobb, ha tartja a száját, mert esetleg úgy odaütök, hogy a maradék fogát is kiköpködi.

Talán neki is menne, de Antal elkapja, karjánál fogva, tetteti, mintha a házmestert féltené:

— Bajba keveri magát, Dani úr, jöjjön, hazavezetem, lefekszik, alszik egyet.

A lötyögő, túlnagy kabát alól bikacsököt ránt elő, de akkor megjelenik Futó Borbála, földigérő nagyvirágú selyempongyolában, gondosan kifestve, púderozva, rövid haja a legutolsó divat szerint megfésülve. Olyan hatalmas, izmos, mint egy állatszelidítőnő, a hangja is olyan harsogó, mintha oroszlánt akarna a ketrecébe visszazavarni:

— Befelé, Dani! Mars befelé! Mert, ha még egy hangot hallok, úgy ülepen billentem, hogy a Széna-tér kellős közepén találja magát.

A bikacsök eltűnt a kabát rejtett zsebében, a kis Dani még kisebb lett, megemeli a kalapját, hogy: „kezét csókolom, Borbála nagysága" és sündörög befelé, mint a csínyen ért gyerek.

A házfelügyelőné fekete lakk-cipőben, odaimbolyog a nyomdászhoz:

— Tulajdonképpen mi történt?

— Az, hogy az ön házmestere mindenkit terrorizál, én viszont...

Ilyenkor a lakások ablakfüggönye mögött megbújik egy-egy kíváncsi asszony, vagy férfi, lesi, hogy mi történik, mert hiszen nem válthat mindenki mozijegyet, mint Cserháti, és ha már múlóban a vasárnap, legalább az utolsó pillanatban csípjünk el magunknak egy kis szórakozást.

— Majd bent, nálam elmeséli Schulcz úr, legalább a diópálinkámat is megkóstolja.

Schulczné minden szót hall, a nagyobbik fiát lökdösi kifelé:

— Eridj, hívd vacsorázni apádat.

Sürgetné a gyereket, de belép a nyomdász, felveszi kabátját, ujjaival végigfésüli sűrű, szőke haját. Az asszony tipeg-topog körülötte, végül megkérdi:

— Hova mész Jóska? Feltettem melegedni a káposztát.

— Ne izgulj, mindjárt jövök.

— Ha egyszer megkaparint az a debella, nem enged egyhamar, hiszen tudja jól, miért vette fel az új pongyoláját, lábára miért húzta a lakkcipőt, arcán miért vastagodik a festék.

— Buta vagy! Tudhatod, hogy Nándorért eszi a fene.

— Elég gyalázat, ha azt gondolja, te majd összekeríted vele.

— Akkor viszont ő a buta, mert eszemágában sincs piszkos dolgokba keveredni.

— A férfiak sokmindenre képesek, kiváltképpen, ha már a te számodra is sütött vakcsibe-zúzás hájaskiflit.

— Nekem ugyan süthet!

— Lehet, hogy anélkül is örömest szaladsz hozzá, hogyne,

hiszen azon van mit tapogatni, nem olyan csontkollekció, mint én.

Tegnap tréfásan mondta neki ezt az ura, akkor nevetett is rajta, most potyog a könnye, egyre azt zöpögi: „Csak menj, menj..."

Schulcz szégyeli magát a két fia előtt.

— Ha megbolondultál, majd én észretérítlek. Öt perc múlva visszajövök, viszont nem sérthetem meg azzal, hogy nem megyek...

— Tudom...

— Mit tudsz, te buta?

— Ne hidd, hogy elfeledtem a „csontkollekció"-t és azt se, hogy unosuntalan felhánydálod: miért nem öltözködöm rendesebben? Ne félj, tudnék én is lakkcipőt húzni a lábamra, belebújni a nagyvirágú csáb-pongyolába, ha tellene reá, de hat éve vettem utoljára egy aljra való szövetet, azt is csak azért, mert kirakati darab volt, kicsit fakó és olcsón adták... Nem törődöm magammal, azt nézem, hogy a ti tányérotokra jusson, hazudozom: „Jóllaktam főzés közben, csak ti egyetek..."

Megveregeti azt a nagyon sovány hátat:

— Buta, tudhatod, hogy néha tréfálok, azt is tudhatod, viszont, hogy Futó Borbála akkor se kellene nekem, ha rajta kívül nő nem volna a földön.

A kisebbik fiú az apja után les, amikor visszajön odasúgja az anyjának:

— Bement, igenis, bement hozzá és tudd meg, már az ajtóban köszönt neki, úgy, hogy „kezitcsókolom".

Schulczné a tűzhely szélére húzza a káposztát, melyből csak a két zsemlye-gombóc jut őneki, a három töltelék a családé, mert Jóska dolgozik, a két gyerek fejlődőben van. Rákiabál Mikire:

— És, ha bement? Mi közöd hozzá? A Párkányék lakását akarja megköszönni Futó nagyságának, mert a mi kedvünkért adta nekik.

Sugár a szarkát szeretné meghallgatni, de hiába álldogál a kalitkája előtt. Mandlné úgy panaszkodik reá, mint a makacs gyerekre:

— Ha produkáltatni akarjuk, éppen nem szól egy szót sem, máskor pedig naphosszat be nem áll a csőre.

Az újságíró végignézi az ajtók előtt ülőket és arra gondol: regényt kellene írni. Ennek a nagy-nagy háznak a regényét, minden szomorúságával, apróbb-nagyobb tragédiájával. Megírni azt a mezítlábas kisgyereket, aki e pillanatban azt mondja a játszópajtásának: „Tudd meg, hogy nincs igazad, mert a csokoládé nem fekete, hanem ezüstszínű..."

Egyszer majd hozzákezd a regényhez.

Hazamegy, lehever a díványra, nézi a plafon sok-sok vonalát. Régifajta festés ez, az oldalfalak alapja sötétbarna, világosabb színű nagy, furcsa ábrákkal. Schön néni megígérte, hogy az ősszel, ha még élünk addig és isten hozzásegít a pénzhez, elhivatja Cziffer szobafestőt és megalkuszik vele. Ha akarja, íróasztalt is tesz a két ablak közé, legalább nyugodtan dolgozhat. A saját pénzén vesz állólámpát reá, egyszerűt, nem olyan díszeset, mint Kolozsé, szép, víznyomásos papírt tart készenlétben és, megfelelő hangulatban, elkezdi a regényt.

Egyelőre lusta is volna, fekszik, lehunyt szemmel, hallgatja a vasárnapi utca beszűrődő zsivaját. A hangok után, maga elé képzeli a nevetgélő cselédleányt, mellette a készenvett, roszszul szabott ruhában parádézó fiatal munkást, a kistisztviselő családapát, feleségével, férjhezmenendő leányával, pohár sört ittak a sétatéri kioszkban, az apa e percben arra gondol, Erzsike huszonkét éves elmúlt, mi lesz szegénykével? Az anya rászól: „Erzsike, egyenesen tartsd magadat..." „Alázatos tiszteletem" — köszön valaki Valakinek, katonabakancs koppan, megy a baka a kaszárnyába, a hajnali kivonulásra gondol és az őrmester kegyetlen fekete szemére; a többi ünneplőt is nyugtalanítja már a közelgő hétköznap verejtékszaga, hajcsárok osztatása, főnökök pocakján csillanó vastag aranylánc és eszükbe jut a sokat emlegetett szanálás is... jaj, inkább ne is pirosodna vasárnap azon a többször-gyász naptáron.

9

A TUSSOLÓ ALATT azt mondja öreg Maros vájár a mellette szappanozkodó Párkánynak:

— Fiam, te is naponta egyre több oldalbordádat mutogatod.

Antal gyorsan lemosakszik, törülközik, bújik a háromfélével megfoltozott ingbe.

Szilas, aki egy éve házasodott, tükör nélkül fésülködik, közben kesereg:

— Már kenyérből se tellik jóllakásra, tökmagolajjal főz a feleségem, mert a magazin harmadik hete nem ad zsírt... Az asszony kívánja az édességet, másféléket is kívántat vele az állapota, de miből? Mondta is reggel: talán neki is, nekem is jobb volna, ha ma is ott szolgálna a bőrgyáros Ipolyinál, legalább torkig lakhatna.

Maros legyint:

— Pofa bagót se ér ez az élet. Hatodmagammal ülök az asztalnál, valamennyien éhesebben kelünk fel, mint leültünk, mert az a lötty híg leves másra se jó, csak arra, hogy az ember gyomrát felizgassa.

Hallgat, felrántja hosszú alsónadrágját, gombolja ingét, odahajol a másik kettőhöz:

— Sokáig nem bírjuk már.

Antal másként vélekedik:

— Nem-e? Többet elbír az ember, mint az állat.

Az újházas Szilas még egyre veszkődik sűrű hajával:

— Egy bizonyos: a béka fenekénél lejjebb kerültünk.

— Csak türelem, fiaim, mindennek eljön az ideje.

A felvonóban Krancz mérnök rákiabált Deák Gáborra:

— Maholnap hálni jár magába a lélek!

Antal halkan mondja:

— Megint rosszabbodott a tüdőbaja.

— Szamárság! Ebben a korban már nem veszélyes a tüdőbaj, sokkalta inkább az, hogy elissza a keresetét.

Deák ötvenöt éves, de tizenöttel többnek látszik. Híres, nagyszájú ember, végigcsinált már néhány sztrájkot, úgy hogy bátran hallatta szavát mindenkor. A társaság csak azért tűrte meg, mert elsőrendű munkaerő. Csillésfiúként került ide, a föld alatt nőtt, erősödött meg annyira-amennyire, mert mindig ilyen hajlotthátú keszeg volt, a köhögést is régesrégen elkezdte. A bányaorvos már tíz évvel ezelőtt azt mondta reá: „Csoda, hogy még lélekzeni tud a kevéske, kavernás tüdejével, de sokáig már nem bírja." Nem titok senki előtt, hogy szereti a bort, naponta megissza a maga adagját, némelykor annyit, hogy dalolva megy haza, de a felesége soha se pöröl vele emiatt, mert szentül hiszik mindketten, hogy a kocsmai ital tartja benne a lelket.

Hunyorgó, picike szemét ráveti Kranczra:

— Eliszom a keresetemet? Régen volt az, amikor tellett belőle borra, ma még szódavízre se jut.

— Miért nem megy orvoshoz? A társaság nyújt maguknak mindent.

— Orvoshoz? Nem segít az.

— Mifene segítene?

— Az, ha megszüntetnék az inflációt, vagy maguk adnának olyan bért, amely igazodik az árakhoz. Akkor naponta legalább egyszer telefonálhatnék a bendőmet, de mihaszna a kanalas-orvosság, meg a pirula, ha jóformán kenyérre se telik? Hét végén restellem az asszony elébe odatenni a sok vacak bankót, amivel maholnap a fenekemet törölhetem ki.

— Ne szítsa az elégedetlenkedést, mert könnyen úgy járhat, mint Szloboda.

A hajlotthátú, göthös bányász megrántja vállát:

— Engem hiába ijesztget a mérnök úr csendőrökkel, én nem ijedek meg, azelőtt is meg mertem mondani az igazságot, ma se hallgatom el.

Ez történt csütörtökön, szombaton vésettnyelű híres csákányát Antal kezébe adta Deák:

— Terád testálom.

— Csak nem akar meghalni, Gábor bátyám?

— Nem kérdi azt senki se, ha majd eljön a végső óra.

Antal nézegeti a fényesnyelű, háromszöges rovátkákkal megjelölt csákányt és még mindig tréfával próbálkozik:

— Talán csak nem jött el az utolsó óra?

— Kitellett a becsület... Vagyis útilaput kötöttek a talpam alá...

Nevetni próbált, de sehogy se ment, hát káromkodás lett belőle, az is köhögésbe fulladt.

Antal akkor nappali sichtes volt, csillagfényesítő este ért haza. A gyerekek már aludtak. Leült az asztal mellé, hámozta a krumplit, zsír vagy szalonna nem jutott reá, forralt tejjel is meg lehet enni.

— Legjobb, ha az ember tartja a száját.

— Mire mondod, Antal?

— Arra, hogy kehes Deákot menesztették, hétfőn már az ő csákányával vagdosom a fejtést. Az enyém már úgyis elkopott.

— Elküldték?

— Útban volt a mérnöknek. Elsején többekre sor kerül.

— Mi lesz velünk, Antal?

— Az, ami a többivel. Éhen veszünk, eltemetnek.

— Így beszélsz? Antal?

— Így...

Ránézett a kenyérre, vágott volna belőle még egy darabkát, de holnap is lesz nap. Mariska követte a tekintetét, mosolygott, a sütőhöz ment, nagy tányér krumplispogácsát tett az ura elébe.

— Talán megütötted a lutrit?

— Fél napig mostam Teppertnénél.

— Az meg ki?

— A megholt Dévai lánya, aki rátette kezét a kertre, féltette azt a kis egyetmást, ami benne van. Ma is tukmálta reám napszámért, de inkább egy kosár krumplit kértem, valamelyes kis lisztet, zsírt, legalább a gyerekek is jóllaktak pogácsával. Találtam nyolc szem magyarborsot, megtörtem, beléhintettem.

Nézte, hogyan eszik az ura. Olyan volt, mint az anyja, az se a saját kedvéért főzött-sütött, csak gyönyörködött benne, hogyan falja a többi. Még nyelt is néha, mintha az ő torkán csúszna le az a jó falat. Mindig vidám volt az ő anyja, szegénységben élt, de talált vigaszt, ha másban nem, abban, hogy

Jakab Ruzsa még szegényebb, Rigacz Vendelék hat éve nem öltek, ők csak második télen szorulnak hentesnél vett zsírra. Majd jövő nyáron, ha Szűzanyánk is úgy akarja, vesznek süldőt, még, ha lopni kell is a rávaló pénzt. Ha egyszer-egyszer csakugyan öltek, évekig eléldegélt annak az emlékéből. Hogy milyen volt a sonkája annak a hízónak, a tepertője elmállott az ember szájában, a kolbász, ha ujjnyit beledobott a bablevesbe, annyira nagyon megízesítette, hogy mái nap is öröm rágondolni... Beszélt, beszélt arról a három év, meg öt év előtti disznóról, közben asztalra tette a sóban-vízben főtt krumplilevest, keservesen sóhajtott, mint a megcsalt asszony, aki a mézeshetekre emlékezik: „Hej, három éve ilyenkor, csak megmerítettem a nagykanalat a zsírosbödönben, svártli lógott a kéményben mellette az utolsó sódar, de azt tartogattam, húsvéti megszenteltetésre..." Alig szállt el száján a sóhaj, már nevetett, mintha csak pille röppent volna és rákezdte nagyvidáman: „Az idén két holddal nagyobb feles-kukoricát vádolunk Buda Mátyásnál. Amit betakarítunk róla, azon veszünk két malacot, párosával ölünk, legyen hús, zsír dosztig. Nem igaz apjuk?"

Az apja ráhagyta, pedig okos ember, tudta, hogy ezéletben sohase hizlalnak ők egyszerre két disznót, az csak Dicső Misa, Buda, meg a többi gazdag jussa, azé, akinek a földjén fogytán fogy az ő ereje.

Falubéli a mondhatója: nem akármilyen ember az ő apja. Telente nemcsak kalendáriumot olvas, de vékonyabb-vastagabb könyvet is, de legkiváltképpen újságot. 19-ben a község élére került, igaz, megszenvedett érte, ma is homlokán a csendőrszurony helye, fél évig megye-tömlöcben ült. Bizonyosan Antal se kerülte volna el, ha éjszaka ki nem szökik a présházba, ott meg nem húzódik, amíg elindulhat az apostolok lován a város felé. Sokfelé hánykolódott, sokfélével próbálkozott, amíg bekerült a bányába.

— Tegnap hívott Laczkovicsné, menjek el vele moziba.

— Ha van rávaló pénzed.

— Ingyért mehetünk, a detektív adja neki az inspekciós, vagy tudom is én mifajta helyet.

— Akkor csak eredj.

— Menjek? — kérdi tétován és megrázza fejét, mint, akinek keserű itatót akarnak leönteni a torkán:

— Dehogy megyek! Mit nézzek azon, hogy le-föl futkos, ugordázik az a sok ember, szavuk meg annyi sincs, hogy „bü", vagy „bá".

Otthon maradt. Akinek három gyereke van, talál munkát eleget. Úgy élt a városban is, mint a szülőfalujában. Ünnep délutánokon kezébe vette a kapcsos énekes-könyvet, Dévai bácsi hagyaték-virágjából letépett egy szál őszirózsát, azt a könyv mellé tette, elindult litániára. Magafajtájú asszonyokkal kötött ismeretséget, állt a templom előtt, felnézett az égre, azt monda: „Nyugatról jön a felhő, talán meghozza az esőt..." A másik asszony, aki még régebben került el egy másik faluból, úgy felel, mintha utóljára tegnap vágta volna földbe a kapája élét: „Kell a kukoricának, szemesedik már, megtöpped, ha nedvességet nem kap." Ahol kétten beszélgetnek, csakhamar akad harmadik is, az meg ilyenféleképpen vélekedik: „Szent Istvánnapig még mindig használ neki az eső." Megint Mariska mondja: „Sohase felejtem el, egyszer, kéthónapos szárazság után, jött a zápor, zuhogott, mintha kannából öntenék, hát az én fennyadt, csökött kukoricám nekidurálja magát, szélesedik a levele, vastagodik a szára, azon az őszön akkora csöveket törtünk, hogy majd leszakadt belé a karom."

Ha megleshetett egy lakodalmas menetet, óra hosszat is örömest álldogált az utcán. Hazamenet aztán a púpos Rózsinak rákezdte a mesét, a virággal feldíszített fiákerről, még a kocsis ostorán is mirtus-ág fehérlett, a koszorús-fátylas menyasszony ruhája nyakig csukott, kezén bőrkesztyű, az ölében akkora nagy virágcsokor, mint a malomkerék, haja aranyszőke, belehullt a homlokába, minden szép volt, csak az nem, hogy nevetgélt, mert a menyasszony arcára szomorúság illik, hiszi Rózsikám, vagy nem: én a kikérőmnél alig hogy Gergő, a vőfélyem rákezdte, sírva fakadtam és a templomig, meg onnan vissza, el nem állt a könnyem, pedig nem bottal vertek az uramhoz, hanem szívem szándoka vezetett hozzá...

Néha elment az országos vásárra, de feléje se nézett a sátraknak, ahol ruhára valót, kész kabátot, cipőt, csipkefélét, vagy porcelánedényt árultak. A jószág jobban érdekelte. A tehenek árát tudakolta, sokáig el-elnézett egy szép lovat, vagy növendékállatot. Járt ide-oda, mint, akinek a blúza alatt buksza vastagodik, megsimogatta a szép almásszürke csikót, szóba ele-

gyedett a gazdával. Csizmás, újruhás javakorbéli ember volt a gazda, félvállról beszélt az asszonnyal, akinek a fején fakuló kendő lapult, foltozottorrú cipőjét bizonyosan a tetű-piacon vette, s azt gondolta magában: „Nem, hogy csikót, de tejesbárányt se vehetsz te..." és ahogy vastag bajuszát végigpederte benne volt a hetyke mozdulatában: „Eredj, mert rádhúzok az ostorommal."

Egyszer találkozott valamikori lánypajtásával, Szopkó Czilivel. Falubéli özvegyember vette el, két gyereke volt, de hat hold földje is, cserepes háza, istállója, istállóban lova, tehene. Sovány, öreg szegény Cili, csaknem az anyjának nézte, a tolvaj Nani néninek. De nem fáj az öregség se amikor nagytőgyű tehén kötelét foghatja, alkuszik a német forma vevővel, jártatja száját, hogy bizony ő áron alul nem adja, keressen más bolondot az atyafi, ő el nem kótyavetyéli a jószágját, ki se vezette volna az istállóból, ha nem fogyatkoztak volna meg takarmányban. Nem bizony, mert a meddő csíra-tehén is többet ér ebben a mái világban, mint egy tarisznyára való a veszendő pénzből.

Mariska szeretett volna odamenni Cilihez, kezetfogni vele, megsimogatni annak a kartai tehénnek a nyakát, meg hát kérdezni is jó lenne apja, anyja, két testvére után... Szeretne, de szégyenli magát, még csak kosár sincs a karján, amiből nyilvánvaló, hogy egy kiló magvaváló szilvát se akar venni, lézeng üres zsebbel, mint rongyos koldus a cifra búcsúban.

Odébbment, egyszer még visszanézett, mintha a hazai tájék erdőkoszorúzta domborulatát keresné, a Somos-tetőt a nagy tölgyfával, a felfelé kanyarodó keskeny úttal, végében a vadkörtefa, ilyenkor kezdett sárgulni a gyümölcse.Ették a pusztai cselédek, meg a falubéli szegények gyerekei, némelykor össze is verekedtek miatta. Nekik termett az a vedlettkérgű fa, jól tudták ezt és falták a vadkörtét, amíg a foguk el nem vásott tőle.

Este mesélte az urának:

— Láttam a vásáron Szopkó Cilit, olyan tehenet árult, hogy urasági istállónak is címere lehetne.

Ki tudná, miért, egyszerre csak sírvafakadt, hullt a könnye, mint azon a bizonyos menyasszony-kikérőn. Antal ijedten, furcsán nézett reá, a két kislány kérdezgette, hogy: „Miér sír,

édesanyám?", talán csak Pityu értette meg, felmászott az ölébe, megsimogatta az arcát:

— Édesanyám, ha nagy leszek, veszek én magának címeres tehenet.

Temetésekre is el-eljárt Mariska.

Átmegy hozzá Futó Borbála cselédje, elújságolja:

— Kocsis tanár úr szép szőke leánya hétfőn öngyilkos lett, délután temetik.

— Elmenjünk, Rózsikám?

— Cserhátiék csarnokában mesélte a bejárónőjük, hogy szerelmes volt a Bercsényi-úti suszter fiába. Tanult ember az is, a városházán, az anyakönyvvezetői irodában dolgozik, szép fiatalember, láttam egyszer, amikor a szüleim esketési levelét kértem ki. Kedves is, ülőhellyel kínált, meg, hogy „mindjárt megleszünk kisasszony", sok fizetése lehet mert jól öltözködik, de a Kocsisék nagy familia, kézzel-lábbal ellenkeztek, de hiába, mert a Micike csak randevúzott vele, meg minden, aztán baj lett, bevette a mérget.

Látszott az arcán, egy kicsit örül is annak, hogy az uraknál se fenékig tejföl. Nem is volna igazságos, hogy mindenféle nyavalya csak a szegényeket törje. Tudna ő eleget beszélni a maga sorsáról, igaz, beszél is, mert megkönnyebbedik, ha panasz-szavát meghallgatja valaki. Az apja odaveszett a háborúban, tizenegyéves korában cselédnek adta az anyja, dolgoztatták fagyasztó hidegben, felfázott a hólyagja, kórházba került, utána másik helyre, cselédnek, ott meg a gazdájával akadt baja. Magasrangú tiszt volt, ezredes, talán annál is több, őszhajú, őszbajuszú, ígérgetett neki mindent, prémgalléros kabátot, ruhára való selymet, de ő összepakolta kevéske motyóját, egy utcával odébb állt. Ott, Schmidt Brunóéknál kezdett meghajlani a háta. Ő észre se vette volna, de egyszer, valamelyik nagyünnepen, hazament az anyjához. Nem üres kézzel ment, mert akkor fel is út — le is út. Eszi az anyja az ajándéksüteményt, kifogásolja, hogy „ennek égett a feneke, a linzerbe kevés tojást tettél...", de csak eszik, közben nézi-nézi őt és rászól: „Te Rózsi, olyan púposan jársz, mint Neu, a Rigóder-utcai bőrös." Mindig rosszabb lett, pedig ha gyógyfűzőt viselhet, helyrejön — mondta az orvos is, de honnan vegye a pénzt, meg minden...

Mennek a temető felé, nagyon messziről falusi templom

tornya látszik, a vágóhídra szép, zsemlyefoltos tehenet vezetnek, az csak megy engedelmesen, néha füvet próbál harapni az árok mentén. A mészárossegéd hátrafordul, megrántja kötelét, rávág botjával, pontosan a két szarva közé, a tehén újra megindul, farkával a legyeket hajszolja sovány hátáról, lába nyomán por kél és száll felfelé...

A vásártéri barakkok előtt gyerekek hancúroznak, ki venné észre, hogy négy-öt koporsóba került a telepről? „Maradt elég" — mondta a tisztifőorvos Kaucznak, amikor a közgyűlésen szóvátett bizonyos mulasztásokat. Jól felkészült az interpellációra, a kezében lévő papírlapról adatokat akart felsorolni, de az elnöklő főispán megrázta csengőjét:

— Felhívom a törvényhatósági bizottsági tag úr figyelmét, hogy a tárgysorozathoz szóljon hozzá és ne hangulatkeltő frázisokkal hozakodjon elő.

Lám, a szeméthegyeken se kevesbedett a guberálók száma. Karjukon a gyerekkel, öregasszonyok turkálnak bottal-kézzel a halmok mélyére, némelykor „Isten nyugtassá"-val emlegetik Janárnét, aki az opálköves gyűrűt találta egyszer; jó annak, most már az égi magasságból nézi őket, köznapon is ünneplő ruhában, előtte selyemkötény, csak ül-ül, ölbetett kézzel, úgy lehet, egyszer majd odaszól a Mennyei Királynak: „Atyám, add, hogy az a szegény Puskásné legalább egy vékonyka aranygyűrűt találjon, akkorikát csak, hogy az árán némelykor egy-egy kiló szőlőt vehessen ezen az őszön. Bőrtalpú posztócipőre is áhítozik, meg aztán, tudod Te jól, mennyire esengi a puhabélű zsemlyét, amelynek az ízét is elfeledte már..."

Rózsi századszor meséli el vőlegényét, aki „anyukám"-nak szólította őt, mindig megmondta, mennyit keresett a városi kőbányában, kocsmába soha be nem tette a lábát, rózsaszín kötöttblúzt vett őnéki és biztatta: „Anyukám, lesz neked mindened". Harmadnap betemette a kőbánya, amikor kihúzták, lapos volt a feje, mint a tenyerem és most már talán soha többé senki nem lesz, aki két krajcárt érő cukrot vigyen neki, olyan kiváltképpen nem lesz, aki őt „anyukám"-nak szólítaná.

Szomorú lány ez a Rózsi, az anyját nem szereti, nem felejti el neki, hogy őt már tizenegyéves korában cselédnek adta. Azt meg kiváltképpen fájlalja, hogy csak a második házasságából származó gyerekeivel törődik, de veri az isten, mert az ura ide-

gen szoknyák után csatangol, amíg majd egyszer valami betegséget cepel haza.

Megnézik a koporsóban fekvő halottat.

— Olyan, mintha aludna, — mondja a púpos lány, sír egy verset, aztán Kocsisék bejárónőjét mutatja:

Az a drappblúzos, ha esze volna, setétebbe öltözne, mégis csak a gazdája lánya, meg minden... Én amúgy se szeretem a külön szoknyát, mióta a hátam... izé, azóta kicsúszik belőle a blúz és divatosabb is az egybeszabott.

A városi temető olyan, mint valami nagyüzem. Négy-öt fülkében is koporsó, a koporsóban halott. Valamelyik felől aszszonysírás hallatszik. Kocsisék, nemhiába nagy familia, a bánatban is urak maradnak, valamicskét szipognak, vigyázva, csendesen, bezzeg, az a másik, úgy jajong, mintha az megszabadítaná a fájdalomtól:

— Angyalom, Marcim, jaj, de itthagytál engem, jaj, de itthagytad a kis árváidat, jaj, de nem veszed többet kézbe a kaszádat, nem dicséred többet süttömet-főztemet...

Mariska úgy megy a hang irányába, mint a megbűvölt. Eszébe se jut még egy utolsó pillantást vetni arra, akit a szerelem visz a sírba. Nem érdekli már a gyászkalapok uszályos fekete kreppje, a csokrok és koszorúk tömege, csak megy-megy, anélkül, hogy Rózsinak szót is szólna. Ott, abban a másik fülkében otthonosan mozog, szenteltvízzel meghinti a halottat, letérdel, rákezdi az imádságot:

— Miatyánk Isten, ki vagy a Mennyekben...

A jajongó asszony megfordul, ránéz; sohasem látták egymást, de összeborulnak és Mariska száján megfakad a vígasz:

— Ne búsítsa magát, annak, szegénynek, nem használ, csak magamagát emészti.

— Jaj, Marcim, ki neveli föl az árváidat?...

Mariska a felravatalozott halottra mutat úgy kérdi:

— Ura volt?

Bólint, megtörli szemét.

— Kéthete rozsdás szegbe lépett, először a lábfeje, utóbb a lábszára is megdagadt. Biztogattam: „Eredj Marcim a doktorhoz..." Igaz, rávaló pénzünk se volt, mert az az öt kis hold csak nyomorít az örökös munkával, de jövedelmet alig hoz... Aszondta, nem gazdagítja az orvost, majd segít ő magán. Né-

kem muszáj volt tartanom a lábát, úgy, hogy a talpa felfelé forduljon, fogta a borotvát, belevágott, ott, ahol olyanforma volt, mint a kelés. Dűlt belőle a genny, utána meg is könnyebbedett, de bezzeg másnap... Hétfőn behoztuk a kórházba, tegnap megjött a sürgöny.

— Hát a család?

— Négy fiam, egy lányom... jaj, Marcim, ki neveli fel üket, szegény árváidat?

— Ne féljen, aki nyájat ad, a legelőről se feledkezik meg, majd az isten megsegíti.

— Nem segíti az a szegényt, a gazdagot pártfogolja.

— Hogyan beszélhet így?

— Elkárhozok én tisztára, mert nem is csoda, ha megbolondít a bánat.

Ketten lépkedtek az után a szegényes koporsó után, amelyre se koszorú, se virág nem jutott. Mariska fogta az idegen asszony kezét, derekát is átfogta, amikor a nagy sárga hantok iszonyatos zuhanással rágördültek a festett deszkára.

Elcsendesedett a temető, csak a sírokat gondozó kertészek fütyörészése hallatszott messziről, a hervadó levelet rejtegető, ősz felé bágyadozó fák ágát alkonyati szellő zilálta, a fő úton szamaras-kocsi döcögött vizeslajttal, a bőrgyár kürtje hosszan megszólalt.

Mariska odament Kocsis Mici virággal borított sírjához, találomra levett róla egy vérvörös rózsakoszorút, odatette arra a másik, kopár, sebtében összehányt sírhalomra. Elindultak, de a gyászoló özvegy visszalépett, eligazította a koszorú moarészalagját, amelyre aranybetűkkel írták: „Örökké siratlak."

10

SZEPTEMBER MÁSODIK VASÁRNAPJÁN tartották a Munkásotthon kerthelyiségében a szüreti mulatságot. A földszintes, hosszú épület udvarán három fiatal gesztenyefa növekedik, a házmesterlakás előtt virággruppok színesednek, mellettük hordóba ültetett leanderek és gránátvirágok sorakoznak. Az udvar mélyén a kuglizó, amelyet csaknem elrejtenek a sűrű málnabokrok és jázminok.

A díszítést már tegnap elkezdték. A fák között drótot feszítettek ki, arra kötözték a lampiónokat, a mesterséges lugasokra pedig odaaggatták a híres bortermő vidék koránérő fürtjeit, a bágyadtsárga „Szőlőskertek királynéját", a szagos dinkát, az alexandriai muskotályt.

Javarésze Ormos szőlejéből került ide. A párttitkár most volt igazán elemében. Úgy érezte, valamicskét megment porladó becsületéből, ha istenigazában kitesz magáért és, ha egész éven át minden munkát Gyuri nyakába varrt is, ezúttal olyan serény volt, mintha nem is ő volna az, aki öregségével, szédülésével szokott előhozakodni. Végre valami, amit ebben az épületben szívesen végzett! Nem gyűlésről, nem képviselői beszámoló előkészítéséről volt szó, Koncz utcaseprő állásáról, vagy valamelyik nekikeseredett bányász panaszának meghallgatásáról sem, hanem kellemesnek ígérkező mulatság szakszerű megrendezéséről. Lássa meg mindenki, hogy az igazi párttitkár nem sajnálja a fáradságot, de a tőkéin termett remekszép fürtöket sem, nesze nektek, lakjatok jól vele szegény prolik. Kora reggel, a cselédjével együtt, hatalmas vesszőkosárban cepelte ide a létől duzzadó, hamvasszemű gyümölcsöt és úgy tette le a kerti padra, mintha Dárius kincsét áldozná a közösség szent oltárán.

Bezzeg, valamikor nemcsak ilyen látszat-áldozat tellett ki

tőle. A mostani, üzletelő, úri passziókkal kérkedő és hivatalos tényezők kegyét-barátságát kereső nyárspolgárban senki se ismerne reá az egykori önfeláldozó párttagra, akinek nem egyszer gyűlt meg a baja a hatósággal, de semmivel-senkivel nem törődve, bátran ment az öntudatos munkás útján.

A nagy cécóval megrendezett millenáris demonstráció után még láthatóbban kitűnt, hogy az ezeréves Magyarország nem mindenki számára vajgömböket rejtő, tejjel és akácszagú mézzel folyó Kánaán. A földbirtokosok, gyárosok, nagykereskedők és bankárok néven ismert kúfárok valóban fuldokoltak mindenféle jóban, de alig hordták szét Budapesten a világkiállítás dekorációit, kezdett kilátszani a munkásság rongyos ruhája és Wampeticsnél hiába harsogott a katona-zenekar, bizonyos rétegek gyomrának korgása illetlenül beleszólt egynémelyek vasárnapi mulatságába. A munkanélküliség veszedelmes arányokat öltött, amit a kánaáni tejben pancsolók még jobban kihasználtak, egyre több munkát követeltek azoktól a kiválasztottaktól, akiknek egyelőre joguk volt izzadni és nyögni a robotban, ugyanakkor egyre kevesebbet voltak hajlandók fizetni nekik, azzal a jelszóval: „Ha nem tetszik: le is út, fel is út". Országos érdekképviseletnek akkor még híre-hamva nem volt, gondoskodott róla a sváb Wekerle és a két Tisza, hogy a vicinális jellegű, szakegyletnek nevezett sóhivatalon kívül semmiféle pártfogolója ne legyen annak, akit azzal vert meg a magyarok istene, hogy két kezével kelljen megkeresnie, nemcsak a kenyerét, de a hozzávalókat is. Előbb a hozzávalók maradtak el, aztán a kenyér is kámforrá változott. Amikor a korgógyomrúak a századfordulón ennivalóért és azért harcoltak, hogy végre a sváb és dzsentri miniszterelnök urak kormánya kegyeskedjék engedélyezni az országos viszonylatban működő szakszervezetek létesítését. Ormos Guszti mindenüvé odadugta az orrát, vezetője, irányítója lett a bérharcnak, deputációkat vezetett az íróasztalok mögött trónoló hatalmasságok elé, tervezeteket dolgozott ki az üzemi bizalmi-rendszer és a szakszervezeti munkaközvetítés létesítése érdekében, ha szépszerével nem boldogult, fenyegetett, tömegeket vonultatott az utcára, lovasrendőröket hajigált kővel, elzárásra ítélte a kapitányság kihágási osztályának büntetőbírája, odakerült a megyeház börtönébe is. Amikor onnan kikerült, a véletlen összehozta a gazdag Fuchs lányával,

egymásba szerettek, összeházasodtak és ettől fogva semmivel sem törődött, szabad idejében az apósa szőlőjében pepecselt. Ha valamelyik nyomdásztársa arról beszélt, hogy a munkaidő leszállítása érdekében kellene mozgalmat indítani, ő azt felelte, hogy idén próbálkozott először a Czeiner-féle oltással és kétszáz tőkéből százhetvenmegeredt. Mindjárt utána azt kezdte magyarázni, milyen előnyös volna, ha a termelő a kocsma megkerülésével tudná borát a fogyasztóhoz eljuttatni. Amikor apósa meghalt, emeletet huzatott a présházra, nyárra odaköltöztek, barátságot kötött jobboldali, baloldali szőlőszomszéddal, Berán hentessel, a sandaszemű Krancz bányamérnökkel és már nem mutogatta dicsekvőn a jobb kezefejét, amelyen az 1902-es tüntetés alkalmával mély sebet ejtett a rendőrkard. Inkább hátradugta némelykor azt az árulkodó jobbkezet és, ha valaki mégis észrevette a vereslő mélyedést, sietett azt mondani: „Négy éve, vagy talán öt is lehet már, ojtókéssel megvágtam". Fiát úrnak nevelte, ügyvéd lett belőle és, amikor Gyurisáné beperelte Kozik Lajost, ő védte a keményítőgyárost, bebizonyítva, hogy a munkás halálát nem a centrifugánál elszenvedett sérülés okozta, hanem veleszületett szívbaj és, miután Ladányi tisztifőorvos is alátámasztotta ezt, Kozik megúszta azzal, hogy két heti béren kívül, csak a temetési költségeket fizette.

Ormos büszke a fiára, megígérte Egon, hogy eljön a délutáni mulatságra, hacsak valamiféle halaszthatatlan dolga nem akad, mert mult vasárnap is, csaknem egész délután gépbe diktált a kisasszonyának.

Amíg a kosárból rakja a fürtöket, külön-külön megsimogatja valamennyit, közben magyarázza Darunak, hogy a szőlőt hányféle betegség támadhatja meg. Úgy sorolja fel a peronospórát, a lisztharmatot, a fakórothadást, a gyökérpenészt, mintha életében soha más ellen nem is küzdött volna ő. Meghízott, pocakot eresztett és délután, amikor már a fehérrel megterített asztaloknál isszák a sört, vagy bort, azt mondja neki Schulcz:

— Guszti bácsi, akkora már a hasad, mint a nyálas Ipolyi Miksáé.

Az egykori elszánt sztrájkvezér úgy mondja, mintha kebelbarátját védené:

— Miért volna nyálas?

— Esernyőt tarthatsz magad elé, ha beszélsz vele.

— Szoktam. Tegnap is megállította a szőlőm előtt a sárga homokfutó kocsit, kérdezte, hogy hány százalékos kékkővel permetezek és, hogy...

— Büszke a barátjára Guszti bácsi.

— Nem barátom, de becsülöm, mert a semmiből felküzdötte magát, azt a haldokló vállalatot pedig országoshírűvé tette.

Daru kopasz fejét simogatja:

— Nem vitatom, hogy nemzetgazdasági szempontból, vannak érdemei, de, ha a mi szemszögünkből nézem, inkább azt kívánom, maradt volna a Báthori-téri butikban.

A kuglizó felől nagy döngés hallatszik, az is, hogy a bábuk felbukfenceznek.

Ormos kiissza a borát, arra gondol, hol van ez a lőre az ő tavalyi termésű rizlingjétől! Hangosan azt mondja:

— Mi az, hogy a „mi" szempontunkból?

Schulcz felel:

— Gyuri minket, a munkásságot, a proletariátust érti alatta.

Salamon, a bőrgyári munkás, a szomszéd asztalnál ül, megfulladna talán, ha ki nem mondhatná:

— A mi vérünkön-verejtékünkön küzdötte fel magát. Ismerem, mint a tenyeremet, érti, hogyan kell szép szavakkal ámítani, karácsonyfa alatt szónokolni, hogy „gyermekeimnek tekintelek benneteket, úgy gyertek hozzám, mindenféle panaszotokkal, mint apához, akinek a keze csak simogatni tud." ...De akkor, amikor meghalt az én Károlykám...

Megszólal a cigányzene, csárdást húz, azt, hogy:

Nem vagy legény, Berci,
Nem vagy legény, Berci,
Nem mersz megölelni...

Salamon elhallgatott, annyi időre csak, amíg a bánat elsőt szorít az ember torkán. Óvatosan felnyúlt szeméhez, ujjahegyével tapogatta, vajjon nem buggyant-e ki rajta mégis csak valamelyes kis csepp, aztán folytatta:

— Előleget kértem koporsóra, temetésre, miegymásra, csaknem ríva fakadt, mert ő is apa, tudja, mi keseríti a másik

apa szívét, nagyon is velem érez, éppen ezért a saját zsebéből ad ötvenezer koronát, mert előleg: olyan nincs! A mai gazdasági helyzet, amikor a fokozott szanálás réme fenyeget... Összehordott hetet-havat, szorongatta kezemet, de én már mentem is kifelé.

Turcsiorrú Galambos Kálmán teszi le a garast:

— Beszélni azt úgy tud, mint az apostolok, de, ha kérsz tőle, kidob, mert meghasad a szíve, ha nyomorgót lát.

— Bezzeg az atyafisága! Az nem nyomorog — így megint Salamon, miközben kezefejével törölgeti fájós szemét — azokat odaültette az íróasztalok mellé, csak úgy hemzseg az Ipolyi-nemzetség mindenütt. A párnázott ajtók mögött csupa olyan cégvezető, aligazgató, meg mifene ül, aki „Miksa bácsi kérlek"-ez és nagy buzgalommal nézeget ki az ablakon.

Ormos, aki a titkárságot istrángnak tekinti, nem szívesen keveredik mindenféle népséggel, legszívesebben az asztalát is odébbtolná, kiváltképpen, ha arra gondol, hogy Egon esetleg idenéz estefelé.

Dölyf és lenézés érződik hangjából:

— Azt miért nem említik, hogy Ipolyi vezérigazgató úr a kereskedelmi iskola minden jelesen végzett növendékét felveszi gyárába? És azt, hogy hányfelé létesít alapítványokat? És az talán semmi, hogy évente két tisztviselőjét saját költségén küldi külföldi tanulmányútra? Tasnádi, Egon fiam egyik legjobb barátja, tegnap Egyiptomból írt képeslapot.

Közel a kuglizóhoz ülnek a bányászok. Antal nagynehezen Mariskát is el tudta csalni. Ma visel először bekötős blúzt, a szoknyája is szűkebb, hosszabb valamivel. Mandlné alakította át a régi, kávészín delénruháját, még fejkendőt is kölcsönözött neki, mert az ünnepre való rojtosszélű plüss sehogy se illett az új viseletéhez. „Bolondot engedtem tenni magamból" — pöröl Rózsival és rámutat a szembenülő asszonyra, aki bizony csipkés röpikében feszít az ura mellett.

Rózsi, mint aki leginkább ludas a dologban, lehajtja fejét, pedig ő csak jót akart. Szegény, púpos Rózsi, erre az alkalomra fodrásznál fésültette a haját, pepita selyemruhát vett fel és csak ül, ül, nézi a táncolókat. Egyszer azt mondta Mariskának: „Ha nagyon akarok, ki tudok egyenesedni valamicskét, de akkor megfájdul a mellem." Most nagyon akarja, még bele is pirul az

erőlködésbe, és aki reátekint, igazán csak gonoszságból mondhatná, hogy csúnya. Szeme világosbarna, haja gesztenyeszín, szája kicsit széles, de piros, mint a rózsa szirma. Majdnem mindenkit ismer, ami nem is csoda, mert sok helyen szolgált, boltban-piacon gyakran kötött ismeretséget, nem másért, csak azért, hogy beszélgethessen, panaszolhassa a maga baját, meghallgassa másokét. Az ilyen cselédfélét odahaza szünetlenül nosztatja a nagyságája: „Rózsi, siess a parkett-keféléssel... Rózsi, nem kész még a krumplihámozás?... Rózsi, szedd a lábadat, nem muszáj mindenkivel megállni az utcán, fél óra hosszat pletykálni..."

Nem muszáj, de jólesik az a kis beszélgetés. A világ sorára a piacon tájékozódik, ott meséli Cziffer szobafestő felesége, hogy a püspök kiadta a rendeletet: hiányos, rövid ruhában senki ne menjen templomba, mert az ilyen erkölcstelen, tetszelgő divatbáb ki fog onnan utasíttatni, sőt jövőre odáig megy e téren, hogy a bérmálás szentsége az ilyennek nem fog kiszolgáltattatni. Czifferné szándékosan és csúfolkodásból utánozza a főpapi nyelvezetet, van, aki nevet rajta, olyan is, aki rendreutasítja.

Másfélékről is szó esik: hol adnak délelőtt uzsonnát a lánynak, hol koplaltatják délután is, hol szabad a konyhában az udvarlót fogadni, hol ígér a nagyságos úr titokban béremelést, amikor a felesége nyaralni utazott. Új blúzról, divatos, spangnis cipőről is elbeszélgetnek. Kozikék Jutkája mindig a két kislányát siratja, szeretne a laskagyárba kerülni, akkor odaköltözne Elek pincelakásába, vennének még egy ágyat, talán beajánlaná őt Rózsi Fekete bútoroshoz, adna részletre valamilyen fekhelyet. Megesküdne vele Elek, nem rossz ember, csak tágtorkú, szenvedélye az ital. Amália mindig szerelmeslevelet hord a blúzában, többen is írnak neki, felolvassa Rózsinak, az visszafojtott lélekzettel hallgatja a forró szerelmi vallomásokat, néha sorokat ugrik át Amál... „tudod, Rózsi, ez olyan férfibolondság, dícséri a karomat, a mellemet..." Nevet a huncut Amál, egyszerre meg elszomorodik és, mint a gyóntatószékben, úgy vallja: „Te, Rózsi, én már pénzt is elfogadtam... nem is egytől..." Látja a másik arcán a megrökönyödést és mentegetőzik: „Nem akarok világéletemben cseléd lenni, ha kaucióm lesz, kapok tejfiókot, legalább a magam gazdája lehetek... ha már férjhez semmiképpen se mehet az, aki szegényként pottyant erre a szo-

morú földre..." Berán hentes segédjével is megáll valamicskét, aztán fut púpos Rózsi a nehéz kosárral, lélekszakadva nyitja otthon a konyhaajtót, elkezdi, amit az úton kigondolt: „A vajért sorbanálltam, a mészároshoz akkor hozták be az irtó nagy borjút, elkezdte bárddal felaprózni..."

Kölnit is tett a pepita ruhájára, amelynek hátul bő a felsőrésze, a varrónő is púpos, azért tudja pontosan, hova kell berakás, hol kell jobban meghúzni, egy-egy raffolással eltüntetni valamicskét abból, ami Schmidt Brunóéknál kezdett púppá idétlenkedni. A berakás, raffolás feladatát könnyíti meg a nagy gallér, melynek alját fodor díszíti, pontosan annál a deréknál, amely tizenegyéves korában hozzászokott a hajuldozáshoz.

Rózsi már szombaton reggel elkezdte az eget nézni. Felhőzik, nem felhőzik? A kéményfüst lefelé száll, ami Lázárné szerint bő csapadékot jelent. Lehet, hogy Szigetváron, ahol az ura most rakja ki a kevéske portékáját, már szakad is, a vásárosok szertészét szaladnak, ilyenkor szokott eltűnni egy-egy köténynek, vagy blúznak való karton. Sóhajos-szomorú arca felragyog, amikor meglátja a nyurga fiatalembert, siet az udvaron keresztül, de pillantás elég ahhoz, amit tudni akar és Rózsi nevet magában: „Jöhetsz, tiszta a levegő..."

A porolóval verni kezdi Futó Borbála argamán szőnyegét, közben megint csak az eget kémleli, amit már a székes se nézhet szótlanul:

— Rózsi, Rózsi, kegyed felcsapott csillagvizsgálónak?

— Félek, hogy megjön az eső.

— Talán bizony délután lesz az esküvője?

— Csak csúfolódjon, Doboka bácsi.

Az áztatott sás frissen jár a székes kezében, valamikor ő is vásározott a portékájával, ha belekezd, hogy melyik helyen hogyan-miként csapta be a vevőt, a fuvarost, vagy a lacipecsenyeárust, hát se vége, se hossza a mesének. Fonja, hurkolja a sást, gyér bajusza alatt megcsillan a huncut mosoly:

— Ha maholnap elözvegyülnék, én csak kegyedet választanám, Rózsi.

A púpos lány kacéran felveti fejét:

— Majd holnap nézzen meg, vagy akár délután, ha visszajöttem a fodrásztól! Hatvanezer koronáért vettem a pepita selymem méterét.

Futó Borbála akkorát kiabál, hogy Párkányék jövevény kutyája, a Vitéz, ijedten szalad a Széna-téri kapu felé.

— Rózsi, ne a szádat jártasd, hanem a kezed mozogjon! Én forrázzam le talán a tyúkot, én mossam el a vacsora-edényt, pókhálózzam a konyha-falat?!

Csattog a poroló, akkor megnyugodva visszamegy lakásába a rövidhajú asszony, Rózsi pedig rákezdi az átkozódást:

— Törjön ki a nyavalya! Fordulj fel a legszebbik napodon!

Néha arra gondol, talán isten verése rajta a púp, mert annyira gyűlöli a gazdáit. Valamennyit megfojtotta volna egy kanál vízben, egyiket azért, mert éjjeliedényt kellett kivinnie az ágya alól, a másik csak a baromfi fejét-lábát adta neki a levesébe, reggeli kávéjába vizet kevert, a harmadik leszekálta róla a húst, pillanatig le nem ülhetett, mert „nem azért fizetlek, hogy elterpeszkedj a hokedlin, keress magadnak munkát, ha mást nem találsz, fényesítsd ki a gyertyatartókat, vagy mosd ki az előszoba függönyöket..." Valamennyi a vérét szívta, kisajtolta az erejét, az ennivalót sajnálta tőle, szidta, testi megnyomorodását is szemére hánydálta. Mindezért cserébe mivel fizethetett volna, mással, mint gyűlölettel? Lehet, hogy valamennyire tudta ezt, mert a nagyságos és méltóságos asszonyok a tejszínhabos uzsonnakávé szürcsölése közben mártír-arccal panaszolták a vendég úrnak, aki néha az ágyukba is belefeküdt: „Fizetett ellenség, egyszer belémdöfi a konyhakést."

A mai szép délutánon nem akar Rózsi élete sok megcsúfítójára gondolni. Meg is zavarnák ebben, mert éppen most hajol meg előtte a turcsiorrú bőrgyári munkás:

— Szabad kérnem...

Micsoda szép szál ember! Talán két méter magas is lehet, szélesvállú, olyan domború a mellkasa, hogy Berán hentessegédje is megirigyelhetné. Az orravége valamicskét felütött, de termetre nézve, rajzolni se lehetne különbet.

Rózsi mindezt kutyafuttában megállapítja, közben ütögeti azzal a hervadó rózsaszállal az asztalterítőt, irul-pirul, kelne is fel, nem is, a fiatalember kezdi magát kényelmetlenül érezni, mégegyszer mondja, hogy „szabad kérnem" és akkor Párkányné hangosan nosztatja:

— Eredjen, Rózsikám, tud maga táncolni.

— Igazítsa meg a galléromat...

Azt szeretné, ha semmi se látszana a hibás hátából, attól a fodros gallértól és Mariska végső simításától remél mindent.

A rózsát az asztalon felejti, pedig úgy képzelte, mert — valljuk be — egy kicsit remélte a táncot, ha valaki felkéri, kezében tartja majd azt a szép szál halványsárga virágot, amelyet utolsó pillanatban emelt ki Futó Borbála ólomkristályvázájából.

Keringő...

Talán még sohasem húzta ilyen szépen a cigány:

„Várj, várj szép délibáb,
Ne szállj, ne szállj tovább..."

Mult vasárnap Amállal táncolt erre, persze, csak grammofon-szóra, az is a szomszédból hallatszott a konyhába.

Elfeledkezik a háthibáról, a rengeteg sok vacsoraedényről, ami otthon megint várja, érzi derekán a férfikéz szorítását, táncol, boldogan forog, látja pillanatra a gránátfa vérpiros virágát, ránéz a turcsiorrúra, az lehajol hozzá: „Milyen remekül táncol."

Amikor helyére vezeti, kezetfog vele. Estélig nem kéri fel újra.

De most még süt a nap, a gesztenyefák pörköltszélű levele aléltan bókol a szellő parancsára, pincérek sietnek borral, étellel, Amál szenvedélyesen csárdásozik és odakiált neki: „Rózsám, sohase halunk meg!"

Ormos a várható szüreti eredményekről beszél, igaz, amíg hordóban nincs a bor, százféle veszély leskődik reá, de elmondhatjuk, hogy a nagy szárazság egyedül a szőlőnek nem ártott. Daru unja már ezt hallani, azzal az örvendetes eseménnyel hozakodik elő, hogy a kormány végre csakugyan feloszlatja a zalaegerszegi internálótábort.

Ormos, mintha nem is hallaná:

— Azt mondja az én szomszédom, Berán hentes: a szőlő olyan költséges passzió, mint az asszony, vagy a lóverseny és igaza van, mert ha felszámítom a gálicot, a raffiát, az ojtógumit, főként pedig, amit napszámért kifizetek egy évben...

— Viszont szégyene volt az országnak Zalaegerszeg — véleményezi Schulcz és tovább panaszolja: — Az én öcsém letöltötte börtönbüntetését utána, a belügyminiszteri rendelet ellenére, internálták. Harctéri fejlövése volt, hajolni nem bír, csakazért is, beosztották kertészi munkára. Amikor összeesett, munkamegtagadás címén, hatvan napi sötétzárkát kapott, harmadnaponkint megismétlődő böjttel.

Daru úgy rávág az asztalra, hogy összecsörrennek a poharak:

— Disznóság! Hiszen a legszigorúbb fegyházban se engedélyeznek tíz napnál több sötétzárkát.

— Amikor az öcsém kitöltötte a hatvan napot, szobatársai se ismertek reá. Utána besúgónak akarta megnyerni a százados, ígért neki mindenfélét, viszont ő nem vállalta. Erre megvontak tőle különféle kedvezményt, nem kapott szappant, orvosi kezelést, viszont látogatót se fogadhatott.

Ormos vörösbort rendel, szakértelemmel kóstolja, megöblíti vele a száját, azután nyeli csak le. Fintorgatja orrát:

— Hordószagát érzem...

Schulcz türelme fogytán:

— Ugyan, Guszti bácsi, hagyd már fészkesfenébe azt a bort, hiszen sokkalta fontosabb dolgokról van szó és nem csak szőlősgazda, de párttitkár is vagy.

Daru sem állhatja szó nélkül:

— Igazad van, Jóska.

A titkár főnöki szigorúsággal csap le önkéntes irnokára:

— Hadd hallom, miben van igaza?

A kopaszfejű ember csendesen felel:

— Én főként arra gondolok, hogy elvtársaink azok, akiket ott kínoztak, gyötörtek.

Húsos keze a vörösboros poharat szorongatja, felemeli, s a lebukó nap felé tartja, hogy jobban lássa színét. Hallgat, még mindig hallgat, de furcsa mosolya már előre árulkodik:

— Elsősorban is: a kommunista nekem nem elvtársam, másodsorban: ha becsületes munkával és lelki neveléssel próbálják meggyőzni azokat, akik a felforgató eszmék áldozatai lettek, akik súlyosan vétettek a nemzeti ideálok ellen, azt én még nem nevezem sem kínzásnak, sem gyötrésnek.

A szomszéd asztalnál is felfigyelnek a szavakra. Geréb, az

Ipartestület elnöke, — jómódú katonaszabó, a leányát nagy hozománnyal adta férjhez Sohár főhadnagyhoz, egyébként Ormos Egon keresztapja — lelkesen helyesel:

— Ez a beszéd, komám! Minden becsületes szocdem titkár, továbbá minden iparos és munkás ezt vallja.

— Akkor én gazember vagyok!

Galambos kiáltja ezt és hatalmas termete úgy tornyosodik a köpcös szabó előtt, mintha megsemmisítéssel fenyegetné.

Mások is hangoskodnak, a bányászok asztalától azt ordítja valaki: „Mit keres miközöttünk! Kivele!"

— Munkásnyúzó!

Ezt Tóni, a volt segédje üzente Geréb felé. Ormos vissza: „Micsoda útszéli hang ez!?" A lárma nőttön-nőtt, Daru, az örökké higgadt Daru Gyuri, aki viharos gyűléseken a hepciáskodó inspekciós rendőrfogalmazókat is le tudta szerelni, ideoda futkos, csitít, csöndesít:

— Elvtársak, ez nem a mi módszerünk, türelemmel meghallgatjuk az ellenvéleményt, aztán elővesszük a tárgyilagos meggyőzés eszközét.

A hegyekből ömlött a hervadó növények szaga, a tavaszra emlékeztetett, mert az ébredő és elalvó természetnek nemcsak a színe, az illata is hasonló. Az alkonyat őszies kéksége meglibbent, mint titokzatos nő fátyla, amellyel búcsút int, vagy talán sokatígérő üdvözletnek szán. A pillanatnyi csendben hallatszott a fáradt-száradt gesztenyelevelek zöreje, de akkor Ormos szava elnyomta, a lampiónok is felgyúltak, a sárga, kék és piros gömbök belenevettek a cigánymuzsikába, mert akkor már húzta a banda is, csárdás után one steppet, aztán újra keringőt.

Valaki megérintette Rózsi karját:

— Szabad?...

A rózsaszál már egészen elhervadt, de most mégis vitte magával. A soványarcú, picike barnabajuszú férfi rosszul táncolt, amit nyilvánvalóan restellt és csakhamar abba is hagyta.

— Talán inkább leülnénk.

A kuglizó némán nyúlt el a sötétben, mint a sértődött barát, kit hirtelen otthagytak. A mellette lévő padra telepedtek, a férfi lassú mozdulatokkal cigarettára gyujtott. A felvillanó gyufafénynél még beesettebbnek látszott arca. Homlokán verejték csillámlott, pedig hűvös volt az este.

„Mintha valahonnan nagyon messziről idáig futott volna" — ezt gondolta Rózsi, és megkérdezte:

— Fáradt?

Babrálgatta a cigarettáját, halkan mondta:

— Igen.

Rózsi, miután beszélni nagyon szeretett, már mondta is a magáét:

— Én tudom, hogy mi az. Sajog a két karom, a derekam táján szúr is, bizsereg is, alig várom, hogy ágyba kerüljek, de csak elkerül az álom, hánykolódom. A lábszáramon, mintha száz meg száz hangya mászna, tetejébe görcs áll a jobb bokámba, „na szegény Rózsi — mondom magamnak — ez az éjszaka is jól kezdődik", mert muszáj felkelnem, kulcsot dobok a földre, arra ráállok, menten megszűnik a görcs, visszafekszem, de a karom csak sajog, sajog, meg minden...

— Bocsásson meg, hogy be se mutatkoztam... Kardics Ferenc...

Ritkán szoktak neki bemutatkozni, igaz, a kéményseprő, aki minden hónap elején eljön seperni, „kisasszony"-nak szólítja, s amikor Goreczkyéknél szolgált, az új műszaki rajzoló „kezitcsókolom"-mal köszönt neki ajtónyitáskor. Rózsi jól tudta, hogy tévedés történt, mégis, eltette magának kedves emlékei közé.

— Messziről jött?

— Senkit nem ismerek itt. Tulajdonképpen a párttitkárt keresem.

— Ott ül a hosszú asztal közepén, most eltakarja az a magas férfi... Az a szép szőke, az a Schulcz úr, egy udvarban lakunk, a nagyságám szörnyen bukik a színész-rokonára, lehet, hogy őreá is, ha nagyritkán be tudja csalni a szobába, az urának ad tízezer koronát: „Eredj, fiacskám, igyál egy pohár bort."

Az a jó, hogy Rózsi csaknem mindenkit ismer, ha névről nem is, legalább annyit tud róla, hol dolgozik, mi a foglalkozása.

A jövevény néha kétszer is megkérdez valamit, akad olyan, akiről a legaprólékosabban tudni szeretne mindent. Amikor már nincs kérdeznivalója, felkel, kezetfog a lánnyal:

— Később odaülök az asztalához.

Elindul, visszafordul:

— Menjen oda Daru titkárhoz, fontos ügyben akarok vele beszélni!

Parancsoló a hangja, de Rózsinak fel se tűnik ez, nem szokta meg azt, hogy „kérem", meg hogy „legyen szíves".

Megszokott készségével felel:

— Tévedni tetszik, mert Ormos úr a titkár, Daru Gyuri csak írnokoskodik mellette, mert őt elfoglalja a nagy szőlője, gyümölcsöse, meg minden...

A férfi gondolkodik, aztán határozott hangon mondja:

— Ha annyira elfoglalja a nagy szőlője, meg a gyümölcsöse, akkor mért nem mond le a titkárságról!? Azért csak Darunak szóljon, vele kell beszélnem, mert őt hírből jól ismerem.

A kézzel-lábbal lamentáló, hangoskodó Galambos elcsendesedik, amikor Rózsi melléje ér és mosolyogva kérdezi:

— Hölgyválasz?

— Akkor se magát választanám.

— Vajjon miért?

— Egész délután felém se nézett.

Megbánja, hogy kimondta, sietve teszi hozzá:

— Csak tréfáltam... Daru urat keresem.

Miután az anyja valamikor mosni járt Ormosékhoz, a kövér párttitkár ezen a címen letegezi:

— Hogy vagy Rózsi? Az esküvődre meghívj ám!

— Az még messze van, Ormos úr kérem.

A kesztyűgyári munkás fülébe súg, az felugrik helyéről, megy a lánnyal. Guszti bácsi odahajol Daruéhoz:

— Nem féltékeny?

A SETÉTBEN csak a parázsló cigaretta látszik.

A két férfikéz tapogatózva nyúl egymás felé és, ki tudná, hogyan-miből, megérzik: testvérien össze kell simulniok.

Ülnek egymás mellett. Daru azt kérdi:

— Párt-ügy?

— Kardics Ferenc a nevem.

Daru jobbra-balra kémlel a sötétben, halk, izgatott hangon ismétli a nevet:

— Kardics!

— Tudja, ki vagyok?

— Tudom. Azt is, hogy Zalaegerszegről szabadult és pontosan azt is, hogy mit tettek az édesapjával. Gondolom, Kardics elvtárs, mennyit szenvedhetett az internálótáborban.

— Örülök, hogy nem idegenekként kerültünk össze. Én is sokfélét hallottam Daru elvtársról és örülök, hogy végre megszoríthattam a kezét.

— Meg kell mondanom, én mindig példaképemnek tekintettem az édesapját.

— Miatta szeretnék még többet cselekedni. Felnyitni az emberek szemét, elvezetni őket a helyes útra, fegyvert adni a kezükbe, hogy hadakozni tudjanak ellenségeinkkel; értse meg, én csak ezért akarok élni!

A kesztyűgyári munkás belső zsebében kotorászott, összehajtott papírlapot vett elő, olyan óvatosan, mintha a csillagoktól is féltené.

— Ezt a plakátot ma délelőtt találtam a padláson, a feleségem dugta el, sok másféle irattal együtt.

Kardics öngyujtójának lángja fellobbant, fél percig világított csak. A tekintetek mohón futották át az első sorokat:

„Több, mint négy évig itta vérünket a föld, mindnyájunk édesanyja. Testvér testvérét gyilkolta, proletár a másnyelvű proletárt.

Vajjon miért?

Hogy megmaradjon kizsákmányolóitok hatalma..."

Mintha régi, feledett dallamot hozna feléjük a kora-őszi szél, hallgattak mindketten, arra a dallamra figyeltek, Daru rövidet sóhajtott, a másik úgy kezdte el, mintha álmát mesélné:

— Láttam, amikor vitték apámat az akasztófa felé... Az őrnagy megrúgta... elesett, akkor a két darutollas tiszt a karjánál fogva vonszolta... Én holtan is láttam őt, mosolygott, fölényesen mosolygott a pribékjeire, az én apám a legeslegvégső pillanatban is tudta, hogy mi győzni fogunk... Nekem kötelességem, elősegíteni ezt a győzelmet...

— Az előbb ott, annál az asztalnál, egy úgynevezett „elvtárs" elszajkózta, hogy „a munkásság túllőtt a célon, ez okozta a proletárdiktatúra bukását."

— Ostobaság! Akinek esze van, tudja, hogy elárultak bennünket!

Megzörrent a lomb, madár surrant a fára, fészkéből kiröp-

pent feketerigó, a piros lampiónt nézte, és, mintha napkeltének hinné, rákezdte a legszebbik füttyét. Kardics úgy nyujtotta feléje kezét, mintha ujjahegyével el tudná érni fényló tollát. Olyan halkan beszélt, hogy a madártrilla néha elnyelte egy-egy szavát:

— Negyvenhat hónapot szenvedtem a táborban, azaz legutóbb már dologház lett belőle. A szoba faláról folyt a víz, a lábam ujját némely éjszakán elkezdte rágogatni a patkány. Mindegy, a fontos az, hogy túléltem, itt vagyok! Próbáltam helyet keresni magamnak, elmentem haza, Szekszárdra, gondoltam, aki nyolc évig géplakatos volt, majd csak kap állást valamelyik műhelyben. Tévedtem. Egyik helyen a szanálást emlegették, másikon azt, hogy tegnap vettek fel új segédet, a harmadikon szóba se álltak velem, végül Tardos, akinél annak idején felszabadultam, őszintén megmondta: mindenki fél a Kardics névtől, bizonyos, hogy meggyűlne a bajuk a hatósággal.

— Gondolhatja, hogy mindenben segítségére leszünk. Ha akarja, hamis papírokat is tudunk szerezni a számára.

— A budapesti elvtársak is felajánlották ezt, de nem tartottam szükségesnek, hiszen a Horthy-hóhérok annyi embert akasztottak, hogy a Kardics névre csak az én szűkebb pátriámban figyelnek fel.

— Ma éjszaka nálam alszik és holnap majd nekilátunk a munkának.

A rigó új füttybe kezdett, a szomszédos kertből valamiféle másik madár, a maga külön nyelvén, válaszolt neki.

Kardics restelkedve mondta:

— Éjszaka, álmomban, kiáltozni szoktam. Emiatt sok bajom volt a szoba-társaimmal, tavaly nyáron végül is a szénpincébe kerültem, ott csak a patkányokat háborgattam, már annyira-amennyire...

Daru keze odatéved a másik térdére.

— Tudom, sokat szenvedett, még Zalaegerszeg előtt.

— Hat hétig kínoztak a Margit-körúti fogházban... Nevetséges talán, hogy ezt elmondom...

— Én minden szavát szívesen hallgatom.

— Kicsinykoromban csaknem megkötözni kellett, ha az édesanyám a körmömet akarta levágni. Férfivé serdültem már, nagyszájú, nagyöklű lakatossegéd voltam, egyszer, munka közben, behasadt a körmöm, ájultan estem össze. Ott, a margit-

körútiban, mindent elbírtam, tehettek velem, amit akartak, senkinek a nevét el nem árultam, jaj-szavamat nem hallották, csak, amikor a körmöm alá üvegszilánkot vertek... Éjszaka is erről álmodom, szégyen ez, mert sohase az apám akasztását látom, hanem a magam kis testi nyavalyája kísért...

— Esendő az ember, én is arra emlékszem legjobban...

— Várjon, ne szóljon közbe, most utóljára beszélek magamról, sohase szoktam, de ez a furcsa este szószátyárrá tesz.

— Talán az édesanyjáról akart mondani valamit. Az ő sorsa is érdekelne.

— Két éve meghalt, szabadulásomkor odamentem a házunkhoz, kicsike, fél-tetőre épített kalyiba, amilyet egy életen át tartó munkával szerezhetett akkorában egy bádogossegéd... A bodza és a bürök belepte az udvart, a kertben, ahol anyám annyit hajuldozott, kapált, gyomlált, kapor nőtt csak, mert a kapor, Daru elvtárs, kiirthatatlan; évről-évre ezer meg ezer magot hullat, plántázódik, nől, bokrosodik, kiharcolja az életet... A kaporról példát vehetnénk.

— Értem, Kardics elvtárs.,

— Érti? Akkor tudja meg, hogy én is csak prédikálok, mint a borivó rossz pap.

— Tett, cselekedett eleget.

— Hát, ami még ezután jön! De — és itt a hiba, itt sántikál az én kommunista voltom — nem csupán a meggyőződés hajt engem, hanem a bosszú is. Legfőként apám... és az, hogy anyám elhagyottan halt meg... üvegszilánkot a körmöm alá... Fizetni akarok mindenért!

Felugrott, a kesztyűgyári munkást csaknem lelökte a padról.

— Menjen vissza amazokhoz.

— Nem ártana, ha ismerkedne az embereinkkel...

Ormos az asztalfőn trónolt, arca dicsfényben úszott, most ittak Egon egészségére. Egon mégis csak eljött, mert ki tudja, nem lehet-e haszna abból, ha egyszer mondhatja: „Én veszélyes időkben is eljártam a munkások közé, apám barátaihoz." Ormos most már nem a szőlőről beszél, hanem a fia megtámadhatatlan logikával felépített védőbeszédeiről. Mondhatna erről egyet-mást özvegy Gyurisáné is, aki éppen ott áll a konyhaajtóban, mert húszezer korona napszámért és főként az ételmaradékért, eljött mosogatni.

Kardics nézi Ormos díszkivilágítású arcát és nem állhatja meg, hogy ki ne köpjön.

— A párttitkárjuk beképzelt majom.

Daru csodálkozik:

— Honnan tudja ezt ilyen jól?

— Messziről szaglik ez a dölyfös barom, de, ha idáig nem érezném a bűzét, a fejtartása, a mozdulata elárulná: ki fajtami fajta.

— Sajnos, ilyen párttitkár is akad, akinek az arcára rá van írva: „Peyerék kedvence..." De bezzeg az a szőke.

— Aki a fogát piszkálja?

— Schulcz Jóska a háború alatt a 6-osoknál szolgált, szerencsére, kevesen tudják róla, milyen mértékben segítette elő a világháború első katonai zendülését. Konstruált egy kis kézigépet, most szétszedett állapotban van, alkatrészeit különböző helyeken őrizzük, nagy hasznát vettük valamikor, amikor még lehetett röpcédulázni.

— Zalaegerszegen együtt voltam Schulcz Gyulával.

— Az öccse. Éppen ma mesélt róla.

— Meg kell vele ismerkednem.

— Sajnos, kevés a Schulczunk!

— Tudom. A tíz nap, amit Budapesten töltöttem, sok mindenből kiábrándított, de főként a szocdem vezetőkből.

— Alaposan faképnél hagytak bennünket.

— Mondja csak ki bátran a szót: elárultak!

— A képviselőnk, Egri János, ugyanígy vélekedik.

— Éppen Egri tette számomra lehetővé, hogy betekintést nyerjek a dolgokba. Az ő révén jutottam a küldöttségbe, amely az elmúlt kedden odaalázatoskodott Vass József miniszter úr őméltósága elé.

— A szakszervezeti tanács és a párt parlamenti frakciójának embereivel?

Kardics bólint:

— Hatvanöt szakma munkanélkülijeinek küldöttei közé álltam, hallottam beszélni Vasst és Peyert és most már el tudom képzelni, milyen élvezettel paktált le annakidején Peyer a nyugati imperialistákkal, hogy proletárforradalmunkat megbuktassa és az én apámat akasztófára juttassa.

Mintha az emlékezés fizikai undort keltene benne, gyomrát nyomogatta.

— Peyer volt a fő-nyájaskodó, azonban a negédes mosoly és a puszizkodási készség tekintetében Jászai Samura, Kitajkára és Gál Benőre se lehet panasz, de volt közöttünk egy egyszerű vasmunkás, az nem köntörfalazott, a többiek csevegésébe nem illő hangon követelte, hogy a hónapok óta tartó elbocsátások miatt irasson ki számukra a kormány közmunkát. Valamelyik, úgy gondolom, éppen Peyer szólt közbe, olyan hangon, mint, aki a családi asztalnál induló veszekedést el akarja igazítani: „Ha kevéske gyors-segélyt adna a kormányzat, egyelőre az is elegendő lenne."

Daru gúnyosan szól közbe:

— Persze, nekik, akiknek a zsebe amúgy is tele van, nekik elég.

— Látta volna azt a kövér papot, aki este szubrettprimadonnával enyeleg, nappal országot ment, hogyan állt oda éhes munkanélküliek elé, szónokolni.

A kesztyűs újságban olvasta, valamicske megragadt a fejében, azt citálja:

„A munkanélküliség nem politikai, hanem gazdasági probléma, minden derék magyarnak arra kell törekednie, hogy alaposan megoldjuk... Oka, hogy megszűnt a bankóprés, a koronát stabilizáltuk, segíteni csak a gazdasági erők összefogásával és a fogyasztás növelésével tudunk..."

— Jól fog az agya — mosolyog Kardics, — én bizony nem tudnám így felmondani, csak azt, amit a mi vasmunkásunk válaszolt és amit az újságok elfeledtek közölni: „Miből növesszük a fogyasztást? Naponta egyszer eszünk, akkor se jóllakásig, azért hull a munkás, mint ősszel a légy."

— Elképzelem, mi történt!

— Az, hogy a saját pártjának vezetői lepisszegték, talán még ki is utasították volna a pompás teremből, de a pocakos pap megveregette a vállát, részint arról biztosította, hogy az égi malaszt azoké, akik e sártekén közelebbi kapcsolatot létesítenek a nyomorral, másrészt pedig arról, hogy ez évben korábban nyitják meg a népkonyhákat és a munkanélküliek részletekben fizethetik a házbért.

Daruné óvatos léptekkel közeledett. Érthető, ha rosszra gondolt, elég fenyegetőlevelet kapott az ura, ami nem is csoda, mert a vincellérkedő, urakhoz dörgölődző párttitkár mindenből kivonta magát, a lelkes, fáradhatatlan egykori kesztyűst tolta

előtérbe. Ez pedig, amellett, hogy kényelmes megoldás, a felelősséget is leveszi az ő válláról. A szemeszter végén a turulisták és a Csaba bajtársiak nem az emeletes, szőlőbeli ház elé vonultak, hanem az ő szoba-konyhás lakásuk ablakait verték be.

— Engem keresel Tilda?

— Ormos Egon el akar búcsúzni tőled.

— Mi is hazafelé indulunk, vendéget viszek magammal.

Amikor a bányászok asztalához értek, Kardics lehajolt Rózsihoz:

— Már nem ülhetek le, de remélem, találkozunk még.

Valamit még mondani akart, de úgy volt rendelve, hogy ezen a mulatságon háromszor táncoljon a púpos leány. Galambos hajolt meg előtte:

— Szabad kérnem...

11

AZT MONDJA szakállas Kolozs a munkatársainak:

— Tessek nagyobb súlyt fektetni a korrektúrára. Gyalázat, hogyan néz ki a lap. Már nem merek a kávéházba belépni, mert, ha nevető társaságot látok, tudom, a „Delvidéki Lapok" badarságain mulatnak.

A másik kettő hallgat, Sugár szólal meg:

— Csak az első két oldalról kaphatunk reviziót, mert másként elúszunk.

— Ne lajhárkodjanak, az inspekciós szerkesztő úr kegyeskedjék nyolc óra helyett hétkor betaradni, nem mindig a privát dolgaik után mászkálni, hiszen a lappal annyit törődnek, mint...

A hasonlat nem jutott eszébe, dühösen huzogatta szakálla szálait, ráförmedt Heckingerre, a nyugalmazott anyakönyvvezetőre, aki nemcsak azért kap kevés fizetést, mert nyugdíjat „élvez", de a Dél-Dalárda karnagyaként is húz valamelyes javadalmazást. Mindenkit ismer, ő tartja számon, mikor kell hírfejet írni a polgármester születésnapjáról, vagy valamelyik neves „városunk szülötte" jubileumáról. Pettyes Petőfi-nyakkendőt visel, ősz haja torzonborz, kínos gondtalansággal ügyel arra, hogy költőmivolta lőtávolságból észrevevődjön. Ő a szerzője a „Virágos mezőkön" című verskötetnek, amelyre hónapokon át gyüjtött előfizetőket. Ma is szorgalmasan terjeszti fűzött, kötött, albumalakú kiadásban, névre szóló dedikációval, tetszőleges áron és, tekintettel a különleges viszonyokra, természetben is elfogadja az ellenértéket.

— Heckinger úr, — erélyeskedik a szakállas — két előfizetőt ígért mára, de úgylátszik, azokat csak a saját „kitűnő" verskötete számára tartogatja.

— Bocsánat, főszerkesztő úr, Berán hentes csak a következő elsejétől hajlandó, csemegés Teppertről pedig kitűnt, hogy már régóta előfizetői táborunkba tartozik, egyébként a vasárnapi számra negyedoldalas hirdetést adott fel, páratlan szövegoldalra, lehetőleg fenn.

— Ne tegyük talán a vezércikk helyére?

Gúnyosan kérdi ezt és megint szakállráncigálás lesz belőle, amikor Heckinger a hirdetésért járó tizenöt százalékot kéri, tekintettel az iskolaév kezdetére. A beiratás, a tankönyvvásárlás utolsó fillérét elvitte, a középső fia úgy nőI, mint a gomba, új nadrágot muszáj venni neki.

— Mit gondol, Heckinger úr, engem érdekelnek a családi körülményei? Százalékot pedig, jól tudja, csak megjelenés után fizetek, holott jogom volna megvárni a féltől eszközlendő inkasszót is.

Néhány nap mulva adódott a súlyos cím-hiba, még hozzá a miniszterelnök nevével kapcsolatban. Ugyanennek a cikknek a szövegében sorok cserélődtek fel.

Kolozs robogott végig az utcán, kezében a négerfejes pálca, szinte lihegett szegény, hogy aki látja, elhiggye: meg kell őrülnie a sok munkában. Ladányi, a tisztifőorvos már most gondoskodik a lánya jó sajtójáról és előre köszön.

— Szervusz, van szerencsém... Szegény Árpádom, te is csak sietsz mindig.

— Ez a sorsa annak, Ákos bátyám, aki két ember helyett dolgozik... Egy asztal a szerkesztőségben, egy a kiadóban, ilyenkor, ha beérek, azt se tudom, mihez fogjak először.

— Pedig én is le akartam foglalni a magam számára egy kis idődet. Ha megtisztelnél bennünket holnap este egy feketére.

Gondolkozik, nagyobb súly kedvéért a noteszét is előveszi, lapozgatja, megkönnyebbülten bólogat:

— Igen, éppen holnap este van egy-két lyukas órám... Örömmel, Ákos bátyám, de remélem, Vilmikét hallom énekelni?

Az ellenkezőjét remélte; azt, hogy a Saffy-jelölt valahol még nyaral, de ha meg is érkezett már, hozott magával egy kis jó rekedtséget. Ha erre a kedvező esetre se számíthat, akkor talán kímélni akarja hangját, hiszen négy hét mulva már kezdődik a szezon, amely a Cigánybáró felújításával ajándékozza meg a műértő közönséget.

A büszke apa siet megnyugtatni őt:

— A belépőjét fogja énekelni... Tralala, tra... lala... Majd elfelejtem, Hajnal Ervin is ott lesz.

A főszerkesztő meghökken:

— Csak nem a zsidókántor fia?

Ladányi mentegetőzik:

— Én, mint egész Európában ismert művészt hívtam meg. Elvégre, a milánói Scala tagja, szerződtetési ajánlatot kapott a Metropolitan Operától, ez nem mesebeszéd, holnap a saját szemeddel elolvashatod és írhatsz is róla a lapodban.

— Majd szólok valamelyik munkatársamnak... Remélem, tegeződni nem muszáj vele?

— Még mit nem?! Én is „Hajnal úr"-azom, végre, ha meg is hívom a házamba — valljuk be, önzésből, mert valaha Barinkayt énekelte a Staatsoper-ban — nem feledkezhetem meg arról, hogy anyai nagyatyám Erzsébet királyné főkamarása volt, az ő apja a zsidóknak énekel és az is lehetséges, hogy ő vágja el a libák és tyúkok nyakát azzal a haleffal, vagy hogyan is hívják.

Ugyancsak Vilmike érdekében akart bizonyságot szolgáltatni arról, hogy szorgalmas olvasója a lapnak:

— Kérlek, vigyázz a nyomdászaidra, mert ezek a szervezett munkások szándékosan, tekintélyrombolási célzattal követnek el súlyos hibákat.

— Miért gondolod?

— A multkorában kormányzó urunk nevét i-vel szedték, ma pedig ez a szörnyű elírás Bethlen miniszterelnök úrral.

— Nem a szedők a hibásak egészen, de légy nyugodt, Ákos bátyám, nem fog többet előfordulni, mert megtalálom az eszközöket...

A művezető alig várja már, a Fűszerkereskedők Áruforgalmi Részvénytársasága sürgeti a kartotékokra vonatkozó árajánlatot, a Bőrgyár három ízben telefonált a címkék miatt...

Oda se hallgat, a szerkesztőségbe siet, köszönés helyett a mai lapszámmal integet:

— Ki volt az este az inspekciós?

Ez a kérdés, kiváltképpen ezzel a hangsúllyal, mindig bajt jelent.

Sugár úgy mondja, mint a bíróság előtt beismerő vallomást tevő gyilkos:

— Én.

— Hát én már ebbe beleúntam, Sugár úr! A pájslimat kibeszélem, de hiába, sorozatosan lemaradunk mindenről, a konkurrens lapból kell megtudnom, hogy a szomszédságunkban, herceg Festetich Tasziló berzencei kastélyában, nagy ünnepség volt, vadászattal, amelyen nem kisebb előkelőségek jelentek meg, mint a monacói fejedelem veje, Fürstenberg Károly herceg, Hohenlohe Ervin és mit tudom én, még kicsodák... Dehát nem ez a lényeg, hanem a sajtóhibák, uraim! Íme, a mai lapban, a kiáltó és gyalázatos címhibán kívül, harminckét hibát jelöltem ki.

Megmutatta a vörös ceruzával telerajzolt oldalakat, aztán folytatta:

— Nem leszek rest és naponta végigböngészek minden egyes sort, elvégre az időmből bőségesen futja, mert az én munkatársaim fittyfenét se törődnek azzal, ha a főszerkesztőjük belegebed a munkába! Hát ne is törődjenek, valamivel több, vagy kevesebb: nekem már egál, én végigcsinálom azt, amire maguk kényszerítenek, de figyelmeztetek mindenkit: három hibát engedélyezek, azon felül, minden egyesért ötezer korona büntetés jár, amelyet mindenki fizetéséből levonok és hó végén eljuttatom valamelyik újságírói jóléti intézménynek. Vége a jóvilágnak, annak, hogy Sugár úr csak a pesti laptudósítással törődik és azzal, hogy gazdag zsidóasszonyokkal korzózhasson, beüljön velük a Mimóza-cukrászatba, Heckinger úr pedig a versköteteit kínálgassa boldog-boldogtalannak... Én majd fegyelmet teremtek és akinek nem tetszik: mondjon fel, legalább jobb munkaerőhöz jutok és nem kétséges, hogy kevesebb pénzért.

A művezető kopogott be, negyedszer telefonáltak a bőrgyárból a címkék miatt.

A szerkesztőségi szobában hármasban maradtak.

A volontőr, aki ez évben érettségizett, de fizetett álláshoz jutni semmiképpen se tudott, hangosan felnevetett:

— Az én büntetéspénzem vajjon miből kerül levonásra?

Heckinger megveregette Sugár vállát:

— Ne búsulj, pajtás, megértem én már itt különb viharokat is, meg aztán a levest sem eszik olyan forrón. Ismerem én őt, pár napig csinálja, aztán megúnja.

Sugár csak lógatta fejét:

— Nem bírom én ezt.

— Mit nem bírsz?

— Azt, hogy tehetségtelen, lusta, semmitérő, ahhoz ért csak, hogy a neki kiszolgáltatottakat naponta százféleképpen megtapossa. Köszönöm, tovább nem kérek belőle...

— Hazamész anyád nyakára? Állást remélsz, amikor vidéken kétszázhúsz kenyérnélküli újságírót tartanak nyilván?

Persze, utolsó szóig így igaz ez. Nem felel, leül az asztalához, elkezdi a „Rendőri hírek"-et: Gáspár Vilmosné Pusztafa-utca 11. szám alatti lakos feljelentést tett ismeretlen tettes ellen, aki éléskamrájából, zárfeltörés után, ellopott egy sonkát, egy bödön zsírt és mintegy húsz kiló diót. A kár meghaladja az egymillió koronát. A nyomozás folyik..."

12

A NÉGYSZÖGLETES TERET hatalmas tölgyfák határolják, dús lombozatuk felfogja a zajt, nem is hallatszik ide más, csak az, ha a kőbányában robbantanak. Tavasszal, vagy ilyenkor, ősszel, vasárnapi kirándulók is felkeresik ezt a helyet, a városból jönnek, uzsonnát hoznak magukkal, énekelnek, társasjátékkal szórakoznak; szétszórt papiros, sajthéj, barackmag és paprikamaradék mutatja, hol tanyázott egy-egy társaság.

A félkörbe futó padon bányászok ülnek most. Ujházas Szilas, néhány társával, a füves részen hever, mellette a harmonikája. Kardics mosolyogva kérdezi:

— Talán táncolni is fogunk?

Deák Gábor feleli:

— Én még egy pakli kártyát is hoztam. Ha valaki közénk nem való meglepne bennünket, elkezdjük csapkodni a blattot: „Na, még egy zöld tizes, még egy felső..."

Maros két fiatalabb férfival közeledett, „jószerencsét" köszönt, aztán leült a fűre, Szilas mellé.

— Eltalálod-e a nótámat?

Meg se várta a választ, Kardicshoz fordult:

— A Ferenc-akna béliek mindjárt itt lesznek, meg kell várnunk őket, mert amúgyis nehezen mozdíthatók, elkél a fülükbe az okos szó.

Szilasné a keskeny gyalogúton jött, gombát hozott a kötényében, úgy mutatta az urának, mint a talált kincset:

— A páfrányos mellett szedtem, olyan friss vargánya, mintha hajnalban nőtt volna.

Szilas végigfuttatta kezét a harmonika billentyűin, a megkezdett nóta fejezte ki örömét.

— Jól van, asszony, olyan vacsorát eszünk ma, hogy a szagára összefutnak a szomszédok.

Szilasné hamarosan lebabázik, nehézkesen telepedik le a földre, dagadt bokáját nyomogatja.

— Inkább a padra ülnél — súgja a fülébe az ember, úgy, hogy más ne hallja, pedig maga se tudná megmondani, miért szégyelli aggodalmaskodását, azt, hogy félti a Jánoskát. Alig várja a gyerek jövetelét, hiszen ebben a mai, búval béelelt életben elkél egy kis öröm. Komája, a Vitéz-utcai asztalos, megígérte az ajándékbölcsőt, a fáját is megmutatta, melyből készíti. Hat éve levágott dió, barnára pácolja, a fogantyúját kézzel faragja.

Annus a vastagfejű gombát nézegeti, kettétör egyet, mutatja hibátlan, fehér húsát:

— Szemüveggel se találnál ebben egy kukacot.

— Pörköltnek készíted?

— Kirántanám, de ahhoz sok zsír kell.

— Az én feleségem olajjal főz — kesereg Deák Gábor és nagyban panaszolja a sovány kosztot Maros is, amikor megjönnek a Ferenc-aknabéliek.

— Kardics éppen csak a köszöntésüket fogadja, aztán, mintha az öreg vájárnak felelne, mondja:

— A ló is megkívánja a szénát, kevéske abrakot. Ha hosszú ideig nem adják meg neki, lefekszik a jászol elébe, hiába rugdossa a fukar gazda, nem kel fel, de ha nagykeservesen mégis szájába teszik a zabot, meg se mozdítja a kocsit, akárhogyan is ostorozzák, rángatják a gyeplőszárat.

Szilas a hatalmas tölgyek tetejét nézi, olyan hangos a szava, mintha azt akarná, hogy a fészkére szálló szarka is meghallja:

— Bezzeg az ember! Tűr, meghunyászkodik; még ha ereje maradékát kiadja, akkor is húzza az igát, annál jobban, minél szorosabbra fogják a gyeplőjét.

— Igaz, — bólogat Maros — mióta kevesebb a fizetés, egyre többet követelnek. Két hete olyan vájatban dolgoztunk, hogy nem egyszer kezdett megkékülni a lámpánk lángja. A csákányt alig tudom emelni a kezem feléből minduntalan kiserked a vér, a sandaszemű Krancz, vadonatúj ördögbőr ruháiában odaáll mögém, harsog a hangja: „Ne simogassa, hanem vágjon oda neki..."

— Csak két óra hosszat próbálná meg valamelyik vasalt-nadrágos, akkor emlegetné az anyja istenét.

A Ferenc-akna-béliek közül megszólal egy javakorbeli, köpcös kis ember:

— A deszkázást olyan kutyafuttában csináltatják, hogy egyszer amiatt is nagy baj lesz.

Kardics azt kérdi:

— És ha együttesen felszólalnának emiatt?

— Az kellene még! Úgy járnánk, mint Szloboda és Deák Gábor.

Az elbocsátott bányász köhög, mintha halszálka akadt volna torkán. Nagy, kék zsebkendőjével szájaszélét törli, rekedtes szava izgatottságot árul el:

— Kimondtam én mindig azt, ami a bögyömet nyomja. Nem egyszer ráfizettem, de sohase bántam meg. Olyankor éreztem, hogy ember vagyok, amikor beszélni, de főként, ha cselekedni is mertem. Mit ér az élet, ha az a másik, aki valamilyen régi igazságtalanság jussán fölébem kerekedett, úgy taposhat el, mint a csigát, vagy a kukacot?

Kardics bólogat:

— Ez az igazság. Sajnos, némelyek nem akarják ezt tudomásul venni, belenyugszanak abba, amivel minduntalan érvel a munkáltató társaság: „a háború utáni szokványos gazdasági nehézségek..."

— Csakugyan, ezt dörgölik minduntalan az orrrunk alá.

— A nehézségek elkerülhetetlen következményei a háborúnak, ezt tudjuk mindnyájan, — folytatja Kardics — de miért csak a munkásság nyögje, szenvedje? Miért nem vállal belőle terhet a bányatársaság is? Amikor idefelé jöttem, találkoztam a szép fekete hintóval, amelynek meggypiros ülésén valamelyik igazgatóné terpeszkedett; elől, a libériás kocsis mellett szorongott a cselédlány, ölében hatalmas kosár, láttam én abban megspárgázott sonkát, két-három rúd téliszalámit, ezüstpapírba csomagolt kerek sajtot, olyan franciabarackot, hogy finom szaga az orromat csiklandozta...

Szilasné forgatta szájában a nyelvét, a barackot kívánta, azt az ősszel érő, jószagú, leves barackot, amelyet puha kenyérrel szeretne enni, egyik barackot a másik után, újabb, meg újabb karéj kenyérrel. A kettétört gombát óvatosan megnyalta, darabkát le is harapott belőle, rágta-rágta, közben a hamvas

franciabarackra gondolt, tekintete találkozott Kardicséval és akkor nagyon elszégyelte magát. A férfi csak nézte őt, egyenesen neki beszélt, olyan sok vigasztalni akarással, hogy az a nyers vargánya kezdett megízesedni szájában.

— Akarni kell a jobb világot, harccal elősegíteni jövetelét, mert összetett kézzel hiába lessük a sültgalambot. Bátorsággal, elszántsággal téríthetjük észre azokat, akiknek fejébe szállt a dicsőség, mert ők csak muszájból hajlandók többet adni, annyit, hogy emberségesebb életet élhessen a bányász, némelykor húst főzhessen az asszonya, kalácsot süthessen, megvehessen egy kilót abból a jószagú barackból. De az ezüstpapírba csomagolt sajt se kizárólag az igazgató urak számára készül, szelhet belőle az is, aki úgy dolgozik a keskeny vájatban, hogy kezefején megcsordul a vér...

— Igaz, igaz — helyeselnek innen is, onnan is, Szilasné nem szól, csak rágja a gombát és — mintha a pusztában hullott manna szép meséje válna valóra — most már sajt ízét érzi, zsíros, omlós sajtét. Egy kicsit túlérett, sós, cselédlány kora óta se kóstolt ilyen finomat.

— Mondják meg érthető szóval, hogy mit tegyünk? — kérdi a Ferenc-akna-beliek közül a legfiatalabb, akinek balkezén egy ujja hiányzik és Kardics olyan mohón felel neki, mint aki leginkább emiatt gyalogolt el idáig:

— A bécsi méltóságos urak, az itteni sok igazgató, főtanácsos és főmérnök a saját jószántából egy szalmaszálat el nem tesz a maguk útjából, egy megveszekedett fekete fillérrel többet nem ad a keserves munkájukért. Mert ennek a fajtának már olyan a természete, hogy mindent ki kell kényszeríteni belőle. Mivel kényszeríthet a munkás? Az összefogás erejével! Együttes elhatározással és lelkesedéssel azt kiáltják: „letesszük a csákányt, nem dolgozunk addig, amíg a szavunkat meg nem hallgatják!".

— Igen ám, de akkor bizonytalan időre, úgy lehet örökre, a kevéskét is elveszítjük.

Kardics a hang irányába nézett, Maros odaszólt neki:

— Tudtam én, hogy a Ferenc-aknások könnyen begyulladnak.

— A többért, a jobbért, az emberségesebbért mindig érdemes kockáztatni a kevéskét, a meglévő rosszat, komiszat. Aki

próbálkozni se mer, aki a kényelmes mozdulatlanságot választja, arra rádobják a hantot, eltemetik, mint a halottat...

Elhallgatott, a fűre ült, a Ferenc-akna-beliek mellé és, mintha mesét mondana, úgy kezdett el beszélni azokról, akik késő délelőtt kelnek, fürdéssel kezdik a napot, inasok hordják asztalukra a bőséges reggelit, finom ruhába öltöznek, gyalogosan egy lépést nem tesznek, szórakoznak, dőzsölnek, szórják a pénzt, amelyhez úgy jutnak, hogy száz meg száz bányász leszáll a föld mélyébe, gyerekkorában kezdi meg a nehéz munkát és akkor hagyja abba, ha a betegség, az öregség, vagy valamilyen szerencsétlenség kiüti kezéből a csákányt. Fejletlen gyerkőcök, rokkanttestű férfiak birkóznak a szénnel, robotolnak éhbérért, apa a fiú kezébe adja a szerszámot: „szenvedj vele, én már kidőltem"; a fiú átveszi, szenved vele, amíg az ő napja is elkövetkezik. Ezalatt a kizsákmányolók zsírosodnak, élik a maguk világát és soha, a napnak, vagy az éjszakának egyetlen órájában, vagy csak percében, eszükbe nem jutnak azok, akiknek verejtéke, némelykor a vére hull az ő jólétükért...

Halkan beszélt és nyugodtsága volt a legtüzelőbb. Szilasné kezében szétmorzsolódott a vastagszárú gomba, úgy tépázta, mintha a nagyhasú igazgatók valamelyikével számolna le. Az ura segítette felkelni, dagadt lábával odament Kardicshoz, azt mondta:

— Eddig is nélkülöztem eleget, vállalom a még rosszabbat, de mégis biztogatom az uramat: sztrájkoljatok, mert más semmi se segíthet!

Sovány volt és elgyötört, deformált teste még csak hozzájárulhatott volna ahhoz, hogy szánalmat keltsen, de szemében olyan elszántság lobogott, hogy a férfiak csodálkozva meredtek rá. Kardics felállt, mint a tisztelgő katona:

— Derék asszony!

Megszólalt a köpcös, kis ember is:

— Én talán nem így vélekedek? Ha tudom, hogy miért koplalok, akkor szorosabbra húzom a nadrágszíjat, ha kell még szorosabbra, aztán oda se neki.

A négyujjú legény összesúgott a mellette kuporgóval, Kardics rászólt:

— Hangosan mondja, mert mi is szeretnénk hallani.

— Hallhatják az elvtársak azt, hogy hetvennégy éves

anyámat tartom... Mivel laktatom jól, ha hét végén fillért se viszek haza?

Kardics arcán átsuhant a szomorúság, hangja a szokottnál is csendesebb lett:

— Tudom, hogy nem könnyű az éhezés, de azt is tudom, ha szenvedést jelent is a harc, ez az egyedüli módja, hogy kicsikarjunk valamit a magunk számára, hogy anyánk és gyerekeink életét szebbé tehessük.

— Igen, Kardics elvtárs, — kiáltotta Szilas — ez az igazság és mi vállaljuk is a szenvedést, azért, hogy megmutathassuk a nagyuraknak: a mi két kezünk, amely előteremti számukra a pecsenyére, butélia-borra valót, tud fenyegetni, ha kell, lesujtani is.

Hirtelen jókedve kerekedett, nyakába akasztotta a harmonikáját, muzsikálni kezdte a felesége nótáját és Annus halkan dudorászta a dallamot.

EZEN AZ ESTÉN találkozott Sugár Kardics Ferenccel.

Párkányékhoz menet, néhány üres névjegydobozt kért a művezetőtől, tudva azt, hogy a szegények gyerekei örömest eljátszanak az ilyesfélével. Pityu úgy csinálja, hogy spárgát fűz át rajtuk, annál fogva húzza, némelykor Vitézt is beiktatja, kalauzi vagy éppen utasi minőségben és ha megszólal a sípja, a két Mandl-fiú rohan Párkányék felé:

— Siessünk, Pityu új dobozokat kapott.

Mariska a konyhaasztal mellett ült, ölében a foltoznivaló fehérnemű. Mutatja a kifakult, foszló férfiinget:

— Látja, Sugár úr, ilyennel veszkődök. A rápazarolt cérnát nem érdemli, de miből vegyünk újat?

Az újságíró inkább az asszonyt nézi, mint az inget. Szép asszony vajjon ez a Mariska? Jóval idősebbnek látszik, mint amennyi valójában, de, aki korán kezdi a munkát, hamar elkopik benne. Homlokán sok a ránc, szívalakú arca is meggyűrődött már az álla tájékán, eltűnt a hibátlan kereksége, de fekete szemében tűz lobog, olyan, mint a jó harcosában, ha meghallja a rohamra szólító parancsot. Szavából is kicseng néha az a lelkesedés, ami inkább férfiaknál észlelhető. Furcsa asszony. Egyszer könyvet kért tőle, mert ő bizony még sohase olvasott amo-

lyan kitalált történetet. Az anyja hozott egyszer a vásárról egy füzetet, a dánosi rablógyilkosságról, néha kézbevette az apja könyveit is, egyikben arról volt szó, hogy az ország megmunkált földjének csaknem a fele a nagybirtokosoké, a másik a gazdasági cselédség siralmas sorsát panaszolta, de ő olyat szeretne, amelyben sok-sok mindenféle történik, ami nem igaz, mégis el lehet hinni. Elvitte neki Csathó Kálmán „Varju a toronyórán" és Gorkij: „Anya" című regényét. A Csathó könyvet harmadnap visszaadta:

— Bolondságokkal van teli, olyanokkal, hogy egy szavát se hiszem el, bezzeg a másik! Tegnap este tizenegy óráig olvastam egy szál gyertya mellett, mert a villanyt nem pazarolhatom.

— Annyira tetszik?

Nekikészült a beszédnek, fekete szeme csillogott, látszott rajta, hogy százfélét szeretne egyszerre kimondani, olyat, amit még soha senkinek nem mondott:

— Némelykor összeszorult a szívem, csaknem kiáltoznom kellett, pedig, kiváltképpen eleinte, mindig összetévesztettem a sokféle nevet. Azt se tudtam, melyik a Pável, melyik a Ribin, meg Andrej... Az öregasszony... az olyan volt nékem, mintha mindig ismertem volna. Bizonyosan másképpen öltözködik, mint az én anyám, mégis, olyanfélének láttam, ha rágondoltam. Anyám köznapi apró kékmintás szoknyáját viselte, fején a nagyon öreg barna kendő, abban járt a munkások között, osztogatta a mindenféle cédulákat, nem ijedt meg senkitől, nem az, még a csendőrökkel is szembeszállt, azt mondta legutoljára...

Lehet, hogy megtanulta kívülről, olyan sokszor elolvasta, most mégse jutott eszébe. Odanyúlt az ablakdeszkára, levette róla a könyvet, azt a helyet mindjárt megtalálta és folyékonyan olvasta:

„Még a vér tengerével se oltjátok ki az igazságot."

Amikor egyedül volt, jobban átélhette, de most is átsuhant rajta a fájdalmas emlékezés. Talán azt látta, hogy az ispán pofonüt egy bérest, bizonyos Kisfás Demetert, akiben felébred az emberi méltóság tudata, megfeledkezik hat gyerekéről, aszszonyáról, fertálykor esedékes négy mázsa gabonáról, ami nem akármilyen portéka, hanem: *kenyér!*, minderre nem gondol és felemeli öklét: „Sor kerül egyszer valamennyiőtökre, mert isten

se nézheti a gazságtokat." Lehet, hogy az öregasszonyra gondol, akit kevély Buda Mátyás becsapott a harmados kukoricával, öt vesszőkosárral többet öntött a saját rakásához. Az asszony meg is mondta neki, de a gazdag Matyi csak nevetett, hogy: „Rosszul láttad, Vica" és akkor az asszony — a sok hajuldozásra, kapavágásra, izzadságtörlésre gondolva, amit a négy kosár kukorica jelentett — csikorgó foggal hörögte a szót, mintha fojtogatnák: „Megállj, letörik még a kevélységedet, számadásra vonnak azért, amit a szegénytől elloptál, amit a más keserves munkájával magadnak gyarapítottál..."

Áll, kezében a kék vászonfedelű könyv, még muszáj beszélnie:

— Némelykor úgy gondoltam, én vagyok az, aki annyit szenved a fiáért, azaz Pávelért, meg hogy nem is Pávelért, hanem Antalért... a többiekért, mindenegyesegyért, akit letaposnak, mert nehéz az életünk, Sugár úr.

Továbblapozott a könyvben, nézegette a keresett oldalt, de csak az első szavakat olvasta, a többit kívülről mondta:

„Egész életünkben csak dolgozunk és piszokban, szennyben leheljük ki utolsó páránkat. De a mi munkánk gyönyört szerez másoknak, és míg mi éhezünk, mások a jóllakástól betegek..."

Sugár nem is csodálkozott, olyan természetesnek hatott mindez, mintha az orosz író ennek az asszonynak írta volna könyvét, hogy elindítsa új, nagy útra.

Odakünn a gyerekek lármáztak, a vándorköszörűs kiáltozása hallatszott: „Ollót, kést, asszonyok, itt az olcsó Rudi bácsi".

Az újságíró megfogta az asszony kezét:

— Köszönetnek vegye ezt a kézszorítást.

— Tréfál, Sugár úr, magában talán ki is nevet.

— Módot adott arra, hogy magán keresztül lemérhessem egy író nagyságát, úgy, ahogyan irodalomtörténet sohase szemléltetheti... Azonkívül meg is tanított engem valamire.

— Én? Kis-eszű asszony vagyok én.

— ...Arra, hogy érdemes a maguk számára írni.

Arra gondolt, ha Schön néni odatette volna már a két ablak közé az ígért íróasztalt, otthon mindjárt nekikezdene a munkának; igaz, előtanulmány is kellene hozzá: többet beszélgetni a Vaskút-udvar lakóival, megnézni őket az otthonukban.

Párkányné már újra az inggel veszkődik, foltra foltot varr.

— Sichtre jó lesz, a szénpor úgyis eszi a ruhát.

— Antal elment már?

— A nyomoasz hívatta, eredjen be maga is hozzájuk.

— Előtanulmány — gondolja, amíg Schulczék felé lépdel.

Pityu és pajtásai már az új skatulyákkal játszanak, Vitéz izgatottan futkos köröttük, még nem tudja, kalauz lesz-e avagy csak utas.

Kardics eleinte bizalmatlanul nézett Sugárra. Általános dolgokról beszélt, sikerül-e valóban stabilizálni a koronát, a rossz terméseredmény nem tesz-e szükségessé a kormány részéről bizonyos intézkedéseket. Csaknem a piaci árakat hozta volna már szóba, amikor Schulcz közbevágott. Elmondotta, hogy az újságíró miért nem juthatott az egyetemre, azt is, hogy amióta a laphoz került, bizonyos kényes kérdések mégis csak becsúsznak a sorok közé, ha a szakállas fejmosással fizet is értük. Schulcz félfüllel hallott valamit a délutáni zenebonáról, Sugár részletesen elmeséli és bevallja, gondolt arra is, hogy bevágja maga mögött az ajtót és soha többé vissza nem megy.

Azt feleli erre az ismeretlen férfiú:

— Gondolni, az kevés, cselekedni kell!

— Jól tudom, de azt még jobban, hogy állást nem kaphatok és éppen idősebb kollégám figyelmeztetett, hogy gondoljak özvegy anyámra.

— A cselekvés nem a dolgok elhamarkodását jelenti, sokkalta inkább az előkészítését, megszervezését.

— Hárman dolgozunk a „Déli Lapok"-nál.

— Akkor hárman szervezkednek, mert a három több, mint az egy; kifelé eltökéltséget mutat, éppen ezért, fékező erőként hathat arra a bitangra, aki visszaél az ölébe hullott hatalommal.

— Két kollégámmal semmiképpen se boldogulhatnék, az egyik túlöreg, a másik túlfiatal és nyárspolgári beállítottságuk miatt is nehéz volna meggyőzni őket.

— Ha nehéz, annál érdekesebb feladat. Tudom, hogy idő és fáradság kell hozzá, de én úgy vélem, megéri.

Antal elköszönt, indulnia kellett az éjszakai sichtre, Kardics kikísérte, az ajtó előtt megállt vele:

— Hallotta, mit mondtam az újságírónak? Háromnak is érdemes szervezkedni. Hát akkor négyezerötszáznak! Maguk naponta ennyien bújnak a föld alá, négyezerötszázan vagdossák a csákányt abba a kemény szénrétegbe, azért, hogy a társaság

osztrák arisztokratái autót tarthassanak, beleüljenek, elvitessék magukat délutánonként a kaszinóba, nagy összegekbe játszhassanak, vacsorára finom pecsenyéket ehessenek, pezsgőt ihassanak, szájukba tömhessék azt a szivart, amelynek az árán a maga felesége három napra valót főzhetne maguknak... Némelykor repülőgépre ülnek a maguk urai, hogy a tél elől enyhébb tájakra repüljenek, a fecskék nyomán; onnan a magasból errefelé néznek, a Simon-aknára, a Ferenc-aknára és simogatják a nagy hasukat: „Ne félj, bendőcském, megtelegetsz naponta mindenféle jóval, amíg butácskák lesznek az emberecskék és koplalás, rongyoskodás, szenvedés biztos tudatában olyan nagyon mélyen ereszkednek a földbe, mint amilyen nagyon magasan mi szállunk, te és én, bendőcském..."

Antal nem nevet. Talán soha senki így nem tárta fel még előtte az igazságot, azt, hogy érdemes harcolni, mert ez az egyetlen útja a szabadulásnak.

De mit mondhat más:

— Gyáva a népség.

A másik a füléhez hajol, de abból, ami súgásnak készült, indulatos, hangos szó lesz:

— A tatai, borsodi, tolnai kerületben nem gyávák? És Tokodon? Tudja, milyen ott a hangulat? Nemsokára ott is levágják a csákányt, csak úgy csattan.

Váltásnál odacsatlakozott Antal egy csoporthoz, hallotta, amikor egy fiatal segédvájár azt mondja:

— Máma is térdig vízbenállva dolgoztunk, a Krancz mérnök abban a szép, új bőrruhájában, belül posztó, kívül bőr csizmájában, odatolja a sanda pofáját, hajszol bennünket, mint béres a rossz ökröt.

Megszólalt Antal:

— Jól van ez így, emberek! Legalább az indulat jobban ágaskodik bennünk.

Köréje sereglettek és most már csak azt ismételte, amit Kardicstól hallott.

Másnap este, éppen vacsorázott, amikor beállít hozzá Schulcz. Jár le-fel a konyhában, dörgöli az állát, csak úgy herseg rajta a harmadnapos szakáll.

— Viszont az elmult éjszaka keveset aludtam...

— Fogát fájlalta?

Legyint, mintha nem is ő volna az, aki máskor eleget nyög emiatt.

— Gondolkodtam Kardics szavain... Nem is tudom, miért ültünk mostanig ölbetett kézzel? Viszont én még ma éjszaka nekikezdek, összeszedem az alkatrészeket...

— Miféle alkatrészeket?

— Halkabban, Párkány elvtárs, én is csak a fülébe súgom: megkezdjük a harcot, csendesen, a magunk módján...

Negyednap este, amikor végigment a Magdolna-utcán, az Ipolyi-villa tájékán találkozott Kardicscsal. Meg se ismerte volna, de az ráköszönt:

— Jószerencsét, Párkány elvtárs.

— Hol jár erre, mifelénk?

A Simon-akna ívlámpája valamicske fényt vetett a telep apró házaira. A furcsa derengésben halottnak látszott valamennyi. Kardics reájuk mutatott:

— Ébresztgetem az aluvókat... Hát maga?

— Megyek sichtre.

— Ez az egész?

Antal mosolyog, de ez a sötétben nem látszik:

— Bízza csak rám, Kardics elvtárs!

Egyik jobbra megy, a másik balra, lépésük egyformán koppan az országút kövén.

ÁCSOLÁS KÖZBEN megszólal Maros:

— Tizenhárom éves koromban már csilléztem, sokmindent megértem, de ennyire még nem nyúzták le a bőrömet, mint most.

Szilas előbb jobbra-balra tekinget, aztán mondja:

— A tokodiak már tudják, mitől döglik a légy!

Gidra, a kövér ló, húzza a megrakott csille-sort, néha lehajol a sinek közé, felébred benne valami emlék, füvet szeretne harapni, de orra szénporhoz ér, akkor felkapja fejét, világtalan szeme opálosan kéklik a villanyfényben.

Az elbocsátott Deák Gábor fia mezítláb lépked az utolsó csille után, valamit hallott Szilas szavaiból, beugrik a vájatba:

— Apám mást is mondott: mozgolódnak a borsodiak!

Antal rátámaszkodik a csákány nyelére, megtörli homlokát, öt ujja helye ottmarad verejtékcseppes bőrén.

— Ingrevalóra nem telik, ezt a rongyot agyonfoltozta már a feleségem, maholnap leszakad rólam... Jön a tél, cipő kellene a kisfiamnak, de rá se gondolhatunk. A Jolánkámat elvittem az orvoshoz, merthogy a fejét fájlalja, az meg rámkiált: „Miért nem táplálják jobban?" Hej, a keserves nemjóját — gondolom magamban — miből tápláljam, a tulajdon véremből? Megcsapolnám nékijük azt is, mert mire nem képes a szülő, de akkor annyi erőm se lesz, hogy ezt a kevéske száraz kenyeret megkeressem a számukra...

Szilas köp egy nagyot.

— Kutyának különb a sorsa, mert az legalább nyüszíthet, vonithat a fájdalomtól, de, ha neked fáj valamid, némán tapogasd, mert ha hangosan jajgatsz, már oldaladon érzed a csendőr puskatusát, tetejében pedig úgy járhatsz, amint Szloboda, vagy szegény Deák Gábor, akit Krancz mart ki innen, mert kinyitotta a száját.

Öreg Maros ismerős szavakat mond:

— Az urak, akiknek dolgozunk, autón járnak a kaszinóba, tömik a bendőjüket minden jóval, én meg naponta összébb húzhatom a nadrágszíjamat.

Schicht után egyik se ment haza. Ott csoportosultak a hősi emlékmű előtti téren. A nagy, csúnya szobor mellékalakja lámpát tartó bányász, még hozzá olyan lámpát tart, amely villanyfénnyel világít, mint örökmécses, amely hivatva van azoknak lelkiüdvéért égni, akik az urak jólétéért folytatott harcban elbuktak.

Krancz mérnök megy arra Tóth bányatanácsossal, lépésük meglassudik, nézik a népes csoportot, senki nem köszön nekik. Mindketten megállnak, a mérnök azt kérdi, félig-meddig tréfásan:

— Hát maguk mit ábrázolnak itt?

Sandaszemű ember, soha se tudni, kire néz, kit kérdez. Nem is felelnek neki.

Tóth valamikor népszerű volt a munkások körében. Ha a telep szénporos utcáin járt, megszólította a gyerekeket, némelykor benyitott egy-egy házba is, nem szimatolón, inkább jóakaratú kíváncsiságból, megkérdezte, hízik-e az ólban a disznó, meggyógyult-e már a nagymama, aki nyarankint az utcai padon szokott ülni, kezében az örökös kötéssel. Ahol szépasszonyt ta-

lált, eludvarolgatott, de nem úgy félvállról, nem is kézzel tapogatózva, vagy azt emlegetve, hogy az ő lakására bátran elmehet akárki, a kutya se veszi észre. Úgy mutatta ki a tetszését, hogy az agyondolgozott bányászasszony elpirult az örömtől és, ha más alkalommal zörrent a léckapu, sietve megigazította haját a tükör előtt. A háború alatt megváltozott Tóth tanácsos. Féltette az irháját, érdemes akart lenni a felmentésre és teljességgel odapártolt a hajcsárok közé. Ő volt az, aki 17-ben a Ferenc-aknához csendőröket dirigáltatott és Deák Gábort, — mert az akkor se tudta tartani a száját, — véresre verette. A háború múltán megint el kezdett az utcán a gyerekekkel barátkozni, be-benyitott a házakba is, de azóta bizony a szép Csanaknéból igazi öregasszony lett. Tóth tanácsos tetteti, mintha észre se venné a változást, dicséri a szeme színét; a karját, mert az csakugyan gömbölyű maradt, végigsimítja a tekintetével. Csanakné nem pirul el az örömtől; nem mosolyog egy morzsányit se és még csak székkel is elfelejti megkínálni. Valamelyes szégyenkezéssel ódalog ki a házból, megpróbálkozik egy másikban, ahol a nagymama egészségi állapota után érdeklődik és egészen elszontyolodik, amikor hallja, hogy már harmadéve a temetőben pihen. Tóth restelkedve kel fel a ládáról, pedig hát senki se neheztel amiatt, hogy a tanácsos úr nem vette észre: három nyáron nem kötögetett egy bizonyos öregasszony azon a keskeny, utcai padon.

Mégis, valamicske érzés húzza őket Tóth-hoz, vagyis százszor inkább az ő kérdésére válaszolnak, mint a sandaszeműére. Valamelyik, talán éppen az, akitől valaha a hízót tudakolta, feléje fordul:

— Ráérünk, hát elbeszélgetünk.

A mérnök, ezt Bodor segédvájár biztos forrásból tudja, negyedóra hosszat beszélt telefonon Tokoddal. Talán attól olyan mérges és zavarná szerteszét őket, mint türelmetlen vőlegény a násznépet:

— Jobb, ha hazamennek és nem ácsorognak itt.

— Aztán, miért ne ácsorogjunk?

— Azért, mert esetleg errefelé visz a csendőr-járőr útja és az őrmester másféléket is bátor lesz kérdezni maguktól.

— Hogyne kérdezne, kiváltképpen, ha a mérnök úr errefelé igazgatja őket.

— Csak igazgassa, válaszolunk a kérdésére olyat, hogy leesik az álla.

Kik mondták mindezt a sok közül, nem firtatta senki. Krancz maga sem, száját ugyan feltátotta, úgy, mint, aki káromkodást akar megereszteni, de Tóth megrántotta a kabátját, valamit súgott is neki és mindjárt utána megindultak. A csoport legszélén állt Szilas. A főtanácsos gyerekkorából ismerte, ő juttatta be csillés-fiúnak és ő volt az, aki a háború alatt az apját, az öreg Szilast bevonultatta katonának. Azóta se tért vissza az öreg.

— Gyerek még nincs? — kérdi és megpróbál úgy mosolyogni, mint a szép asszonyokra.

— Ebben a hónapban várjuk — válaszolja, pedig mást is mondhatna, de hiába, az ő apját már fel nem támaszthatja semmiféle szavakkal senki.

A fürdőházig fut az urak után a félkarú altiszt, aki tavaly még vájár volt, de András-aknán maga alá temette a beomló tárna:

— Főtanácsos úr, dringend Tatabánya...

Rákacsint egykori kollégáira, cinkosan, örömmel és a tekintete ezt mondja: „Kezdődik a zenebona!"

Antal szóval is kimondja:

— Emberek, úgy gondolom: érik, pirosodik a mi cseresznyénk.

Akad kishitű is, aki másként beszél.

— Annyit ér a sztrájk, mint jégverés ellen a harangszó.

Ha egy elkezdi, mindjárt akad párja:

— Hármat végigcsináltam én, de lyukas mogyoró volt a hasznunk belőle.

Antal elismétli, amit Kardicstól hallott:

— Nem mindig a béremelés a fontos, némelykor az is, ha csak az öklünket megmutatjuk.

Megint a lyukas mogyorón búsongó teszi le a garast:

— Az a messziről jött, soványarcú eresztette a fületekbe a bogarat, gondolta, csak hadd döngjön, döngicséljen nekik, amíg meg nem vadítja őket, mert hiszen a más bőrére könnyű pofázni, lázítani.

Maros tekintete megfutja az arcokat, egyiken — hiába súnyja le fejét — megakad. Bólint: „Tudtam, hogy te vagy az."

Ki más is lenne, mint Keserű Tamás? A hat hold földjén

megterem mindene, amit a bányában keres, háza csinosítására fordítja. Hol új, hármas ablakot tetet reá, hol verandát épít, lugast telepít, a felesége pedig vajat, turót hord a mérnökök konyhájára. Olyan felpúpozott kosarakkal megy, mint a gyerekágyashoz.

— Téged, Tamás fiam, nehéz volna lázítani; láttam, ma is sonkát tarisznyáztál, meg akkora kalácsot, hogy nékem karácsony két napjára se jut annyi. Hát te csak állj külön, aztán emlegesd a lyukas mogyorót, mert, ha a feleséged még egy párszor befordul Krancz mérnökhöz, kosárral a karján, vájár lesz belőled.

Senki se nevet.

A nap már magasra emelkedett, a fáradt arcokon megvilágít minden ráncot, mélyedést. Öreg ez valamennyi, kit harmincon alul, kit azon felül tepert le a szünettelen munka, a híg leves, a sűrű gond, a tüdejére szippantott szénpor, a nedvességben, hajuldozásban szerzett rheuma, köszvény és más egyéb betegség.

Álldogáltak, újabbak és újabbak csatlakoztak hozzájuk. Antal feltette a kérdést:

— Akkor hát megegyeztünk emberek?

— Miben?

— Abban, hogy megpróbáljuk a harcot a nagyobb kenyérért, a jobb életért.

Valamelyik odafordul Keserűhöz:

— Hogyan vélekedsz?

— Majd, ahogyan a többi, úgy teszek én is.

13

DÉLBEN KERNER főtanácsos telefonon felhívta Darut:

— A munkásság hangulata után szeretnék érdeklődni.

— Melyik munkásságról van szó?

— Úgy általában... de főként a bányászokra gondolok.

— Természetes, hogy elégedetlenek. A bérek lényegében csökkennek, a bányatársaság egymás után vonja meg a kedvezményeket.

— Figyelmeztesse őket, hogy semmiféle gyűlést nem engedélyezek, mindenféle felvonulásnak, tüntetésszerű megmozdulásnak elejét veszem.

— Majd figyelmeztetem őket...

Letette a kagylót, ránézett Kardicsra:

— A spiclik működésbe léptek, a rendőrség már megkezdte a judás-pénzek folyósítását, hogy annál pontosabb értesülései legyenek.

— Úgy látszik, tudják, hogy van okuk a félelemre.

Ebédidő alatt elfutott Schulcz a Munkásotthonba. Látja, hogy csukva az ajtó, az ablak, mégis suttogva beszél:

— Fél éjszaka dolgoztam a gépen, pedig olyan hideg az a pince, hogy meg kell veszni benne. A hiányzó alkatrész nélkül nem boldogulok.

Daru szomorúan kérdezi:

— Mi lesz akkor?

Kardics le-föl jár, néha kitekint az utcára, mintha valamelyik járókelőtől akarna tanácsot kérni:

— Pontosan lerajzolod és én megcsinálom, addig... addig pedig Pestről hozatom el a röpcsiket...

Schulcz haza sietett, előbb azonban benyitott Antalhoz.

— Azt hittem, lefeküdt már.

— Úgy se tudnék elaludni.

— A fontosakat tudom, viszont az érdekelne, milyen a hangulat odakünn?

— Mindegyik tudja, hogy csak nyerhetünk, veszíteni valónk alig van...

Szeretne még mondani valamit, de a falióra éppen egyet üt.

— Bekapom az ebédet, futok a nyomdába... este benézek a Munkásotthonba.

Antal csak ült, ült az asztal mellett, villájával turta az ételt, nehezen csúszott le torkán a falat. Az asszony nyugtalanul nézett reá:

— Fájlalod valamidet?

A fejét rázta, hogy „nem", csak ült a széken, Pityu az ölébe mászott, mindenféléket kérdezgetett, alig felelt neki, egyszerre pedig rákezdte:

— A munkás százszor, ezerszer annyi, mint az úrféle, mégis, engedjük, hogy nyakunkra üljenek, parancsoljanak, tetejében pedig, koplaltassanak.

Mariska a bekormozottaljú lábast sikálta.

— Szakasztott úgy beszélsz, mint édesapám; úgy is jársz majd, egyszer csak elvisznek a csendőrök.

— Vigyenek.

— Antal, Antal, megbolondított téged ez a Kardics, vagy hogyan is hívják.

— Inkább, hogy észretérített.

— Vesztedet érzed, Antal.

Talán nem is hallja a felesége szavát, úgy hangoskodik, mintha valaki mással vitatkozna:

— Eluntam ezt az eddigi életet! Mindig csak robotoltam, mindig csak másnak, jó szót alig kaptam, jóllakásig ételt se, meg tudnám számolni, hány pár lábbeli, hány új ruha jutott nékem a mai napig, amikor harmincadik évemet betöltöttem. A sifonérben két ingem, az urak meg naponta másikat vesznek magukra.

— Édesanyám, amikor bejárós volt a kastélyba, egy mosásnál hatvannyolc inget kapott a keze alá, a kulcsárné beszélte, hogy tizenhat szekrényt tölt meg a rengeteg sok fehérnemű, asztalnemű.

— Hol itt az igazság? Meg abban is, hogy egyik hordozza a tisztát, a másik mossa utána a szennyest?

Pityut játszani hívták a Mandl-fiúk. Amikor kettesben maradtak, az ember suttogóra fogta a szavát:

— Könnyen lehet, hogy ma már nem lesz váltás, nem szállunk le éjszakai sichtre.

— Nem-e?

Gépiesen kérdezte ezt, amikor a szavak értelme eljutott agyába, csobbanva ejtette a lábast a zsíros mosogatólébe.

— Aszondtad, hogy...

— Sztrájk! Estére várják a bécsi igazgatót, az akarja fogadni a deputációt. Nem engedünk a követelésünkből semennyit, ők is kötik az ebet a karóhoz, ezért bizonyos a sztrájk!

Puska se szólhat, ágyú se dörrenhet nagyobbat, mint az utolsó szó.

Mariska elsápadt, muszáj volt leülnie, ölében az eltörölletlen lábas és hakan ismételte:

— Sztrájk...

Mit is idéz eszébe?

Kislány volt akkor még, de felnőtt koráig unos-untalan hallotta emlegetni az 1906-os aratósztrájkot. Az ő apja volt a banda-vezér, negyven pár vállalta el az uradalmi gabona aratását. A báró urat valamelyik külföldi fürdőhelyről sürgönyözte haza az intéző, fenemérges lett a picike, fehérkamásnis ember, négylovas hintón hajtatott ki a pusztára, olyan volt a lovak szerszámja, mintha bandériumba mennének. A méltóságos úr fel se kelt a bársonyos ülésről, zsebébe nyult, szivart markolt, kínálta a közelében állókat, de senki nem fogadta el, pedig olyan szivar volt az, hogy a király is a szájába dughatta volna. Még mérgesebb lett a báró, felugrott, de akkor is csak a parádéskocsis válláig ért. Rákezdte az ordibálást, hogy csendőröket hozat, meg, hogy becsukatja valamennyit, de Gyuri, a parádéskocsis, akinek első feleségét elszerette a báró úr bátyja, az, amelyik később tébolydába került, Gyuri csak intett szemével az ő édesapjának: „Kitartani emberek." Kitartottak. Negyednap a tizenkilencedik gyalogezred egy századát vezényelték ki munkára, Gyuri futott a faluba a hírrel, hogy hajnalban meghozzák a huszonkét aratógépet is. „Megállj, fehérkamáslis!" — fenyegetett apja a kastély felé, megtömte a pipáját, ment házról-házra, összeszedte az aratóit, marokszedőit és elindultak a holdfényes estében a puszta felé. Jókedvűen mentek, mint, akik égi

jelből már kiolvasták biztos győzelmüket. Némelyek még nótázásba is kezdtek, de az óvatosabbak leintették őket, mentek, mentek a csendes estében, az akácok, meg másféle fák bólogattak feléjük, mintha biztogatnák őket: „Ne féljetek!" Az urasági szőlő alá értek, amikor Gyuri, mert az is velük volt, az ő apja mellett lépdelt, hirtelen megállt: „Karóért nem is kéne talán messzebb menni..." Értették. Vagy egy holdnyi területen kihúzkodták a kifaragott akáckarót. A harmatos levelű szőlőtőkék olyan ijedten rezzentek, mint a támasz nélkül maradt özvegy, dideregtek a nyári csillagok alatt, kaccsolatlan hajtásuk a földre hajolt alázatában, dehát ki törődött velük, mentek a bakhátak között, kártevés nélkül, vállukon, mint puskát, úgy vitték a kihegyezettvégű dorongot. Szándékosság, vagy összebeszélés nélkül egybeigazódott a lépésük, dísz-szemlén a hadsereg se masirozhat különbül, csakhát meztélláb voltak és igenigen rongyosak amellett.

Meg se álltak a búzatábláig, amely nagy mohóságában a szomszédos falu határáig terpeszkedett. Rajvonalba fejlődve, elkezdték leverni a karókat, a zizzenő, érett búzafejek arcukhoz értek, nem szúrós szándékkal, inkább biztató simogatással, puha volt minden egyes kalász, mert a bőséges harmat meglágyította a szemet rejtő polyvát. Még a pacsirta is biztatta őket, a harkályt is felébresztette a karóverés nesze, elkezdte munkáját a kerítés hatalmas cseresznyefáin, fészkéből verve ki az aranymálinkót. Egyik madárnesz a másikat követte, trilla és fütty lett belőle, gyönyörüség volt dolgozni azon az éjszakán, nem csoda, hogy mire a báró-szellemek, éjfélt érezvén, megtértek drága pénzen épített kriptáikba, a sztrájkolók elvégezték munkájukat.

Hajnalban aztán hiába jött a huszonkét aratógép, a karók „megállj"-t kiáltottak feléjük. A katonák pedergették bajuszukat, civilkorában legtöbbjének a kaszája más földjén koptatta élét. Mert akkor is úgy volt, hogy a gazdagabbja — hol hízódisznóval, hordóborral, hol nagybankóval — kimentette a saját csemetéjét. Komiszba leginkább csak a zsellér gyereke öltözött, nem csoda, ha ilyen esetben hájjal kenegetik a belső részét, cinkosan mosolyog, egyebet nem tehet, mert a hadnagy úr a közelben leskődik.

A báró úr ezen a reggelen még a fehér kamásniját is elfeledte a cipője fölé csatolni. Talán emiatt állt olyan dideregve,

mintha félig mezítelen volna. Állt, hallgatott, a kiabálást rábízta az intézőre, annak segített a fiatal hadnagy, aki az éjszaka az intézőkisasszonnyal táncolt. Jövendőbeli vő se segíthetne készségesebben és talán meg is fordult valami a tisztecske fejében, tudva, hogy az ilyen nagybirtokon szabad lopás kínálkozik, amit még a világ egyetlen intézője se volt rest kihasználni, így nem kétséges, hogy a kaución kívül, bőséges apanázsra is van kilátás.

Amikor amazok már kipörölték magukat, megszólalt az uraság. Nem emlegetett csendőrt, vagy lecsukatást, igaz, szivarosztogatással se próbálkozott, de annál szelídebb volt a hangja. A kártyapártija várta, új módszert eszelt ki a montecarlói játékkaszinó bankjának felrobbantására. Bukszája vastagodott a pénztől, hiszen a húsz hold erdő ritkításában tegnap egyezett meg Starkkal. Legszívesebben már a Côte d'Azur sínein robogó vonaton ülne, hát hamarjában el kell intéznie ezt a... révolutiont. Lássák meg, — mondja — hogy ő robotot eltörlő ősei nyomdokain halad, megadja tehát minden párnak a hatvan kiló búzát és a tizenkét koronát, amellett a szőlőkaró visszaveréséért külön napszámot fizet, fontos, hogy sürgősen kezdjék meg a munkát.

A béresek, gyalogbéresek, igáskocsisok, kanászok és gulyások ámulva hallgatták mindezt. Életükben legelőször látták diadalmaskodni a maguk fajtáját és ki venné rossznéven tőlük, — persze, a báróékon kívül — hogy ők is összedugták fejüket és, mintha attól félnének, hogy a fehér kamásni visszaváltoztatja a régi komisszá az uraságot, még azon helyben előrukkoltak kérésükkel. Merthogy a Dőry uradalomban is tizennyolc mázsa a konvenciósgabona, több a só, több a fertálypénz, két tehéntartás jár a cselédnek, nyolcszáz négyszögöl konyhakert, egy hold kukoricaföld, ünnepnapon pedig etetésen-itatáson kívül, semmiféle más munkát nem végeznek. Jó lenne, ha a méltóságos úr is ilyenféleképpen mutatná ki iránt uk a szándokát, mert másként valamennyien arra szánnák magukat, hogy kikérnék a szegődőkönyvüket. Tapodtat el nem mozdultak helyükről. Az istállóban az éhes jószág türelmetlenül rúgdosta a jászol oldalát. Fejni is kellett volna, ökröt befogni, de ők csak álltak, amíg a báró magához nem intette az ispánt, az pedig — olyan szomorúan, mintha a csinos hadnagyról kitűnt volna, hogy nős — azt mondta: „Köszönjék meg a méltóságos báró

úrnak, hogy teljesítette kérésüket." Senki se köszönte meg, pedig máskor egy korona borravalóért is hálálkodni szoktak.

— Nem volt más választás, mint a sztrájk — mondja Antal és Mariskából már múlik a félelem, szemében inkább reménység csillan.

Az apja százszor, ezerszer elmesélte, talán el is túlozva, hiszen olyan kevés öröm érte életében:

— A picike báró akkorika volt azon a hintón, mint az ölbéli gyerek. Félt mitőlünk, még a szájaszéle is reszketett. Sokan voltunk, mindnyájunk őellene, és ha a kastélyát kérjük, abban a minutumban azt is odaadja...

Ránéz az urára, az arcát vizslatja és elhiszi, igaz, amit mondott: jóllakásig nem igen jutott neki étel. Bezzeg a gazdagok! Kozikéknál az angora cica csak úgy ette meg a tejet, ha tojássárgáját kevertek bele. Kapott az mindenféle jót, egyszer őt küldték el a cukrászdába, hogy hozzon a számára kávékrémmel töltött mignont. Azt se tudta: enni, vagy innivaló-e az, egész úton mondogatta magában: „Kávékrémmel töltött mignon... kávékrémmel töltött mignon...", mégis elfeledte, mire odaért a Mimoza-cukrászdába. A Bulkay nagyságos úr öregkisasszony testvéréé az üzlet, földigérő fekete ruhában trónol a pult mögött, a köszönést csak fejbólintással fogadja a Mariskához hasonlóktól és nem rest reájuk kiáltani: „Becsukni az ajtót!" Ez is megzavarta, az is, hogy a fehérkötényes elárusítónő rá se hederített, cukorkát csomagolt, ezüstpapírba. Amikor végül észrevette őt, éppen olyan mérgesen szólt rá, mint a Bulkay Jozefin kisasszony: „Mit akar lelkem?" Csak nézte-nézte a tálakra, tálcákra rakott sokféle édességet, volt ott rózsaszínklazuros torta, tejszínhabbal töltött fánk, manduláskifli, levelespogácsa, a levegőnek vanilia, csokoládé és szegfűszeg szaga volt, az asztalok körül nagyságák ültek, cigarettázó férfiakkal. Köznapon is parádézik ez valamennyi, délután ötkor ráérnek feneküket melegíteni a széket, szürcsölni a jószagú kávét, mazsolás kuglófot harapni hozzá, nevetgélni, beszélgetni, pedig a jónyavalya tudja, mit pusmoghatnak ezek mindig, amikor se időjárás, se szakadt cipő, másnapi ebéd, vagy kifizetetlen tüzifa nem nyugtalanítja őket.

— Kinyögi már végre, hogy mit akar?

Bizonyosan jó fizetést kap ez a szép, karcsú lány, talán a süteményekből is szabad ennie, ha van esze, lop is belőlük egyet-

egyet, belecsusztatja a köténye zsebébe, hazaviszi a kistestvéreinek, vagy az anyjának. Lehet, hogy az úri népek a tányér mellett borravalót hagynak a számára, de azért nem kellene ennyire húzni hozzájuk, kiváltképpen ki is mutatni azzal, hogy gorombán beszél a munkásfélével.

— Kávékrémmel töltött mignon — mondja halkan, mint aki nem biztos a dolgában.

Viszi a kis csomagot.

Hogyne fájna az egy anyának, hogy az ő gyerekei sohase ettek még kávékrémmel töltött mignont.

Nézi, amint a csúcsos, barnaklazuros süteményt odateszik az angora elé. Óvatosan harap belőle, Kozikné tapsol örömében, letelefonál az üzletbe:

— Pál fiam, Zsuzsi eszi a mignont, akkor talán várjunk egyelőre az állatorvossal.

Így a gazdagoknál. A szegény? Nem is érdemes beszélni róla és most mégis azon tétovázik: nem jobb-e az a bizonyos picike kenyér a bizonytalan nagyobbnál? Hiszen kávékrémmel töltött mignon úgy se jut soha az ő gyerekeinek, arra ne is számítson Antal se, más se.

— Jut, ne félj! — ellenkezik az ura és a saját, egyszerű gondolatait közli:

— Nem örökös az, hogy egyiké legyen minden, ami szép, ami jó, a másiké csak a rossz, meg a rossz. Emberek csinálták ezt a törvényt, emberek törölhetik csak el. El kell kezdeni egyszer...

— Hajaj, elkezdték 19-ben, a vége az lett, hogy apám tömlöcbe került, téged véresre vert Pusztai őrmester.

— Apád kiszabadult, énrajtam se nagyon látszik meg a csendőr ütésének helye, kezdhetünk megint valamit, hogy igazságosabb legyen a törvény.

— Talán Isten akarja így.

— Hogyan?

— Úgy hogy gazdag is legyen, szegény is legyen. Egyiknek kevesebb jusson, a másiknak több...

— Istenről azt tanítják, hogy igazságos, meg hogy jóságos atyja valamennyiőnknek. Ha kenyeret metszel a három gyerekednek, nem azt akarod, hogy a késed egyformán fogjon?

Este úgy ment el, hogy a tarisznyát otthon hagyta. Mariska állt az ajtóban, nézett utána, csaknem könnyes szemmel, mert nincs szomorúbb, mint a tarisznyátlan bányász. Legalább egy darab kenyeret csúsztatott volna a zsebébe, ki tudja, mire végzik, mikor kerül haza. Csak áll az asszony, keze simítja a térdéhez dörgölődző kutyát. Vitéz felnéz reá, zöldszínű szeme hűséget üzen, nagy-nagy odaadást, de ezen felül valamiféle titkot is megcsillant, valamit tudnak ők, amit mi, emberek sohase fogunk megtudni..

Rózsi siet feléje, a karján fekete selyemruha.

— Megismeri?

Mariska azt se tudja, miről van szó, a púpos lány készséggel magyarázza:

— A pepita selymem. Nem jött ki belőle a paprikás leve, elvittem a Tulipán-ba, megfesttettem, most ünnepen is viselhetem. Nem igaz?

— Akár misére is felveheti.

— El is jutok én valamikor misére! Gondoskodik az én asszonyom arról, hogy a vasárnapból csak a délután maradéka legyen az enyém...

Mintha ruháról jutna eszébe a szüreti mulatság:

— Régen láttam Kardicsot.

— Be-befut a nyomdászhoz, sok a dolga.

Elhallgat, beljebb hívja a lányt. Ülnek a konyhaasztal mellett, Rózsi sejti, hogy valami nagy újságot hall. Látta, tarisznya nélkül ment el Párkány, lehet, hogy összevesztek. Eleget hall ő, kiváltképpen, ha kulcslyukra szorítja a fülét. Ilyenkor szokták mondani az asszonyok: „Elválok, a gyerekeimet viszem magammal, a két kezem munkájával eltartom őket". Látta ő már sírni a fiatal Goreczkynét, mert az ura fiókjában „Édes Szivem" megszólítású levelet talált, Schmidt Brunóné az inget tépte le az uráról, aztán bezárta a szobába: „Hazamegyek anyuskámhoz és ne próbálj eljönni értem. Minden hiába." Szégyenkezve kiáltott neki a nagyságos úr: „Rózsi kérem, engedjen ki". Olyan hely is akadt, ahol féléjszakán szidta, átkozta egymást a házaspár, drága virágvázát, porceláncsészét vagdostak a földre, reggel olyan volt a szoba, mint a csatatér, ő meg nevetett és szemétlapáton hordta ki a rengeteg cserepet. Tudna ő sokat mesélni, ha kedve szottyan, mesél is, egyikből elvesz,

másikhoz hozzátesz és aki hallgatja, hasát tartja nevettében. Amál nem egyszer mondta: „Te Rózsi, én mondom, színházban is felléphetnél, még beléptit is fizetnének".

Szegény népnél kiváltképpen zörren-csörren a tányér. Itt ez a Mandl, pedig az izraeliták példásan jó férjek, de amikor a bádogjában beszárad a csiriz, amikor olyan cipő se akad, amelyikre csak egy picike foltot is rá kellene varrni, ráordít az áldottjó feleségére, hogy őhozzájuk is elhallatszik. Doboka, a székes, kötéllel verte meg a feleségét, Cserháti is lekenyt egyet, amikor a nagyszájú csarnokosné a kundschaftok előtt szégyenítette a neveltjükkel, olyat kenyt le, hogy a szemüveg leesett a kövérség orráról. Tarjánné akkor pöröl az urával, ha idejére nem készíti el az ebédet, vagy elégeti a rántást és a szaga behúzódik a szobába, ahol ő a sezlónon elnyúlva, regényt olvas. Hát az ő gazdája? Az a mafla, az áll ám még csak igazán haptákban, ha Futó Borbála nekiereszti a hangját.

Rózsi arra gondol, könnyebb a beszéd, ha ő kezdi el:

— Láttam elmenni az urát, még mondtam is magamban: „Ejnye, de feledékeny ez a Párkány, nem otthon hagyta a tarisznyáját?!"

— El se készítettem neki.

Közelebb húzza a széket az asszonyéhoz:

— Megütötte?

— Engem? Nem nyúlt az még énhozzám egy ujjal se. Nem olyan fajta az én uram, igaz, én se olyan, aki eltűrné.

— Hát akkor?

— Sztrájkolni akarnak...

Rózsi reggel hallott egyetmást Berán hentesnél, olyasfélét, hogy kivonulnak az utcára a munkások, mert nem bírják tovább a nyomorúságot. Cziffer szobafestő olyan örömmel mesélte ezt, mintha neki lenne belőle a legnagyobb haszna, de Karvaly, az urak söröző jének tulajdonosa letorkolta: „Csak vigyázzanak a munkások, mert a mi rendőrségünk a helyén áll."

— Sztrájkolni akarnak?

— A váltás már nem száll le.

Rózsi maga előtt látja Karvaly gonosz arcát és ijedten mondja:

— Csak a rendőrség ne bántsa őket...

Hogyne féltené valamennyit, mikor hozzájuk tartozónak érzi magát. Hol is volna a helye az olyannak, aki tizenegy éves

korában már más kutyája volt? Parancsoltak neki, szidták, lökdösték, az összeöntött maradék levest tették elébe, ládából összetákolt ágyban, hideg konyhában adták neki helyet, világéletében más mocskát-piszkát takarította, más gyerekének a fenekét törölte, pelenkáját mosta, hajszolták, addig hajszolták, amíg megnyomorodott. De most sincs mentség: élete végéig robot lesz a sorsa.

Amikor a különös szót hallja, mégis úgy érzi: titokzatos erők mozognak valahol, előkészítenek valamit, amiből neki is haszna lehet.

Huszonegy éves, életében egyszer akadt egy férfi, aki „anyukám"-nak szólította, kötöttblúzt vett neki, ígért egyebet is, de betemette a kőbánya. Hat napon át várja a vasárnapot, de az olyan gyorsan elmúlik, titokban pénzt gyüjt gyógyfűzőre, ha fáradtan lefekszik, arról ábrándozik, hogy nem fog mindig Lichthofra nyíló, klozetszagú szobában élni, lesz fehérremeszelt konyhája, a falon hímzett kézimunka, a tűzhelyen alumíniumfazék, lábas. Este benyit valaki: „Fiacskám, kész a vacsora?" Amikor idáig eljut, szégyenkezve inti önmagát: „Rózsi, Rózsi, legyen eszed, kinek kellenél te?" Felelni már nem tud, alszik a dunna alatt, amely tyúktollal van megtöltve, hiszen a világ valamennyi nagyságája úgy vélekedik: Jó az a cselédnek, úgyis tolvaj valamennyi, amellett lusta, csak a zabáláson és a pletykálkodáson jár az esze.

Mostanában sokat dudorász, némelykor csak a dallam hallatszik, de olykor-olykor nekiereszti a hangját, annyira, hogy Futó Borbála bedugja stuccolt fejét a konyhaajtón: „Te Rózsi, nekem már a könyökömön nől ki az, hogy „Várj, várj szép délibáb, Ne szállj, ne szállj tovább..."

Elhallgat, dagasztja a kalácsot, de amikor becsukódik az ajtó, halkan dudorász tovább és a legfurcsább mindebben az, hogy ilyenkor sohase a hatalmastermetű, turcsiorrú Galambos Kálmánra gondol, hanem arra a másikra, aki bemutatkozott neki, ahogyan az urak szoktak az igazi kisasszonyoknak.

— A bányászokra a csendőrök ügyelnek fel, — mondja Mariska — de azoktól se féltse üket, mert a báró mukkanni se mert, amikor az aratók és a cselédség ott állt előtte, akkorika határral kuporgott a hintón, mint az ölbéli gyerek...

14

ANTAL FÜTYÖRÉSZVE LÉPEGET az országúton. Szabadságra igyekvő baka se mehetne vidámabban. Előtte szekér zörög. Az ülésdeszkán kuporgó kocsis feje lekókad, ide-oda himbálódzik. Alszik. A két ló tudja az utat, nem várják a gyeplőszár rángását, mennek szegények maguktól is. Fuvaros-ló lehet csak ilyen sovány, bizonyosan vak is egyik, vagy talán mind a kettő. Poroszkálnak, bandukolnak, de némelykor megrántják a kocsit, trappolnak darabig, mert eszükbe jut a hazai istálló, a saroglya, amelyben lucerna várja őket, lehet, hogy néhány marék abrak-zab is.

— Jóestét — köszön Antal, de a kocsin ülő nem ébred fel, kalapja ott hever a lábánál, arcába süt a hold, mosolyog az atyafi, igen szépet álmodhat.

Csendes a bánya, a gépek hallgatnak és néma az igazgatósági épület előtt szorongó tömeg is. Egy-egy cigaretta parázslik, barát felismeri a barátot, apa a fiút, egymásra néznek és bólintanak. Akik valamikor valamin összevesztek ácsolás, csákányozás közben, vagy éppen kocsmaasztalnál, kinyujtják egymás felé a kezüket, mintha nagyon messzire utaznának, vagy éppen most érkeztek volna meg valahonnan.

Újházas Szilas öccse, Ede, akit pár hónapja vettek fel csillés-fiúnak, András-aknára, a kivilágított igazgatósági épület felől fut, egyenesen a bátyjához:

— Jönnek, most fordultak be az artézikútnál.

Maros, az öreg vájár inti az eléjük tódulókat:

— Nyugalom, elvtársak, szépen, sorjában elmondunk mindent.

Csanak, az egykori szépasszony ura, aki szintén a munkásküldöttséghez tartozott, izgatottan mondja:

— Bécsből repülőgépen jött az öreg méltóságos, főként az beszélt, persze németül és a felét se értettük. Tóth tanácsos lefordította egy-két mondatát, de inkább azt maszlagolta, menynyire a mi emberünk volt ő mindig, most is a javunkat akarja, figyelmeztet bennünket, ne hallgassunk az izgatókra.

Maros veszi át a szót:

— A bécsi méltóságos egyre csak a szanálást dadogta, meg a jugoszláviai jóvátételi szenet...

— Halljuk, mit ajánlottak?

Izgatott hang kérdi ezt, mert hiszen még mindig akad bizakodó, aki arra gondol: talán mégis megkezdik az éjszakai sichtet.

Keserű Tamás — mert a többet azért ő is szívesen elfogadja — óvatosan furakodik előre, készen arra, hogy kellő pillanatban eliszkoljon. Szinte suttogja:

— Csak a drágasági pótlék felemelését hoztátok szóba?

A hátrább lévők is akarják hallani a választ, nyomakodnak, tolakodnak, Maros nem győzi inteni őket:

— Nyugalom, emberek! Gondoljatok arra, hogy az urak most ott állnak az emeleti ablakoknál, lesnek kifelé, a sötétségből is szeretnék kihámozni, miképpen viselkedünk. Könnyen lehet az is, hogy egy-két spiclit közibünk sóztak, hogy elrontsák az ételünket.

Mindenki a mellette állót nézi, némelyik ki is mondja: „Te vagy az, Jani? Akkor nincs baj..."

— ...Hallani se akartak az alapbér felemeléséről, végül felkínáltak száznegyven százalékot, de mi kitartottunk a magunk követelése mellett.

— Vagyis?

— Halljátok emberek, Keserű Tamás még azt se tudja, hogy százötven százalékot kértünk.

— Tamás harmadnapja krumplit ás a földjén, hordja a pincéjébe, az a gondja.

— Legszívesebben már szállna is le éjszakai sichtre. Nézzétek, még a tarisznyáját is elhozta.

— Benne a sonkát, vagy récepecsenyét...

A Szilas-gyerek körülszaglássza azt a vedlett tarisznyát; mint éhes kutya, úgy járja körül, de ezen se csodálkozzon senki. Húsvét óta nem evett húst, akkor is nyulat, mert egyetlen angórájuk fiadzásban elpusztult.

Talán csakugyan akad közöttük spicli, akit az igazgatóság felbérelt. Krancz valamit a fülébe sugdosott, zsebébe csúsztatta a sápot. Az is lehet, hogy nem spicli, akkor gyáva, senkisemmiember, másként nem sietne a megalkuvással.

— A száznegyven százalékon jó lenne gondolkodni.

A léckerítés mellett szorongók közül is megszólal valaki:

— Jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok.

— Igazad van, Gyuszi, gyerünk a lifthez, aztán kézbe a csákányt!

Valaki meglöki Antalt, már-már káromkodna egy nagyot, de akkor felismeri Kardicsot.

A homályban úgy villog a szeme, mint a kalandra induló bakmacskáé.

Antal szorongva kérdi:

— Hallja, mit kiáltoznak ezek?

— Maga is hallja?

— Legszívesebben betapasztanám a szájukat.

— Hát akkor miért nem teszi? Tudja, mi forog kockán és álldogál, mint a fa-szent!

Húzza magával Antalt, a léckerítésnél megállnak, Kardics lassan beszél, de olyan fojtott tűz süt ki a hangjából, hogy mindenki feléje fordul:

— Elvtársak, a borsodi, tokodi kerületben már döntöttek, a tataiak és a tolnaiak holnap mondják ki azt, amiben nekünk meg kell előznünk őket és akkor harmincezer bányász teszi le a csákányt. Győznünk kell!

Most már tudja Antal, hogy mit vár tőle Kardics, szinte szégyelli is, hogy magától nem jött rá, és mintha a mulasztást akarná behozni, kapkodva, lihegve ejti a szót, némelykor olyan helyen is, ahol inkább csillapítani kellene a kigyúlt indulatot:

— Emberek, ha elúntuk a nyomort, akkor most segíthetünk magunkon... Ha összefogunk, ha kitartunk, akkor megnyerjük a harcot, ha morzsányit is engedünk, letaposnak bennünket... Százötven százalék, vagy semennyi!

— Mondsz valamit, Antal! De, ha...

— A tokodiakra és a borsodiakra gondoljunk. Meg kell nekik mutatnunk, hogy nem vagyunk gyávák.

Kardics visszakerül Antal mellé. Kabátja alól papírkötöget vesz elő.

— Segítsen kiosztani... akiben megbízhat, azt is kérje fel, mert öt perc alatt végeznünk kell...

A Szilas-gyerek orrához emeli a lapot, hangosan olvassa és köréje sereglenek az idősebbek:

„Elég volt a nyomorból! Kenyeret, emberséges életet akarunk! Aki gyáva, aki kishitű, vagy aki a tőkések pártján áll, csak az hátrál meg. Az ország bányászai megmozdultak, öntudatra ébredtek és követni fogják őket a többi szakma munkásai is. Elérkezett a tettek ideje!"

Keserü Tamás hirtelen bánni kezdte, hogy nem hagyta otthon a tarisznyát. Odafordult Csanakhoz:

— Hiába szégyenítettél, hiába mondtad, hogy én csak a krumpliásással törődöm... azért azt én is tudom, mi a becsület...

Indult hazafelé, Szilas Ede utána. Megy, megy, aztán szolgálatkészen ajánlkozik:

— Keserü bácsi...

— Mondjad, fiam.

— Segítenék vinni a tarisznyáját, úgyis egy az útunk.

Nekik nincs gyerekük, eleinte nem akartak, később, amikor megvolt a hat hold, eljárt az asszony orvoshoz, de az nyiltan megmondta: amit éveken át a bába elrontott, azt ő nem tudja helyrehozni.

Egyik kezével megsimítja a gyerek sovány arcát, másikkal a tarisznyában matat:

— Egyél, Ede, húsos-szalonna...

Ennek a szagát érezte! Így, közelről illatozik még csak istenigazában. Legszívesebben mindjárt beleharapna, de visszatartja a szemérem. Ha húsvét óta kibírta, majd csak megállja most már hazáig, viszi, viszi összeszorított tenyerén, annyit megreszkíroz, hogy az ujját megnyalja.

A verandás, szép kis ház előtt azt mondja Keserü:

— Megállj, fiam...

Mi lelte ezt a fukar, kapzsi parasztot? Sohasem volt neki bánat a más bánata, most mégis arra gondol: holnap is lesz nap, holnapután is; eljön a hétvége, de se csillés, se vájár nem kap fizetést. Soványarcú Ede és a két kisebb testvére krumplit eszik csak, utóbb már abból is kevéske kerül az asztalra.

— Vidd el a kenyeret is, ha már melléje valót adtam...

Nézi a sötétben eltűnő fiút, sokáig néz maga elé és azt mondja:

— Most már hazaért vele...

A gangon várakozó asszony ijedten kérdi:

— Te, ember, hát csakugyan nem szálltatok le?

A többi bányászasszony se feküdt le, némelyik a ház előtti padon ült, családostól. Később a szomszédok egymás mellé telepedtek, de keveset beszéltek, kimondtak egy szót, némelyik sóhajtott, hogy: „hajjaj...", ültek, várakoztak türelemmel és amikor megjött a férj, vagy a fiú, felesleges volt minden kérdezősködés, tudtak már mindent. Bólintottak, némelyik úgy fogta meg azt a férfikezet, hogy szorításából kiérződjön a bátorítás: „Jól tettétek, majd csak meglesznek valahogyan..."

Mariska a három gyerekét nézte. Antal tudta, mire gondol az asszony. Megigazította Pityu takaróját, rámosolygott a feleségére:

— Ne félj, Mariska...

Az asszony is mosolygott:

— Nem félek, Antó...

MÁSNAP bejött Schulczné. Fehér szalvétában hozta a kalácsot:

— Ránkszárad, mert az én fiaim rá se néznek, a nagyobbiknak mindene a hús, Miki a zsíroskenyérre szavaz, gondoltam, nem haragszik meg, ha a gyerekeknek adok belőle.

Nem volt száraz az a kalács, inkább annyira friss, hogy muszáj volt sírni miatta.

Szombaton Mandlné állított be a kék fazékkal:

— Már régen szerettem volna megkóstoltatni a sóletomat, mert tudom, sohase ettek még ilyet... Ha nem ízlik, odaadja a Vitéznek, én akkor se sértődöm meg.

Alig akad munkája annak a szegény suszternak, a madáreleséget is hitelbe hozza a boltból, de megfelezi a magáét, vagy talán egy-két kanállal még többet is hagyott a kék fazékban.

Antal két nap fát hasogatott Teppertéknél, hét elején Laczkovics bejuttatta a vasútutcai építkezéshez téglát hordani, de szerdára ott is kitört a sztrájk.

Aznap este szólította meg Kardics a púpos lányt. Éppen

Schulczékhoz akart bemenni, amikor látta, hogy tejet visz Cserhátiéktól.

— Jóestét, Rózsi.

Meglepetésében csaknem kiejtette kezéből a csuprot.

— Jóestét, Kardics úr.

— Bejöhet a nyomdászékhoz?

— Előbb muszáj a tejet felforralnom.

A többiek a konyhában ültek, ők hárman a szobában, később Schulcz is kiment és akkor Kardics melléje húzta a székét.

— Gondolom, magában megvan a szándék, hogy segítsen nekünk.

Úgy ült, hogy ne látszódjon a púpja, tiszta köténvt tett maga elé, sietve megigazította a haját.

— Kinek, Kardics úr? Magának?

— A pártnak... a munkásságnak... Tudja, hogy mi történik most?

Hogyne tudná. Elsőben is a bányászok... De áll a munka a Radics-harangműhelyben, az Alter-orgonagyárban, a kőművesek is letették a malteroskanalat. Ha újságot nem is olvas, boltban, piacon ezt tárgyalja mindenki, a házmester korán reggel elkezdte: „Hintik a vörös mételyt, azt hiszik, megint kezdhetik, mint 19-ben. Nem úgy, babám! Mi résen leszünk, lecsapunk közéjük, nem engedjük eltántorítani a józanokat is."

Rózsi lopva rápillant Kardicsra. Gondolja: mindig olyan ennek az embernek a szeme, mintha ivott volna, olyan furcsán csillog, de az is lehet, hogy betegség kínozza, fáj valamije, csak eltitkolja. Forró a keze... jó az érintése, csak sokáig érezhetné a karján...

Kardics felugrik, kiles az ablakon, a setét udvarra.

— Megteszi?

— Igen.

— Azt se tudja, miről van szó, miféle veszéllyel jár. Nem ijed meg?

Tizenöt éves korában a nagyságája halott anyját neki kellett megmosnia, felöltöztetnie, kontyba tűzni a haját, koporsóba tenni. Betegsége alatt is ő fésülte az öregasszonyt. Az sokszor rávágott a kezére: „Mafla, ne húzd". Soha olyan óvatosan nem fonta azt az ősz hajat, mint akkor, mégis kiverte a verejték, hátha felemeli eres kezét, hátha rámordul: „Mafla..." Azóta semmitől se fél. Bezárhatnák éjszakára egy kápolnába,

amelyben denevérek laknak, éjfélkor végigmenne a régi temetőn, a kanonokok kriptájába is belépne, mert a halottak nem bántanak, az élők, azok már kitöltötték rajta bosszújukat, rúgták-verték eleget, úgy gondolja, több rossz már ki se telik tőlük...

— Tudja miért pusztult el a vőlegénye?

— Ráomlott a kőbánya, laposra nyomorította a fejét.

— Kozik Lajosé az a bánya. Ő bérli a várostól, harminc éves szerződéssel, csaknem potyán, de mégse foganatosította a legelemibb óvintézkedéseket, akkor se, azóta se. A robbantás mai módszere is életveszélyes abban a bányában, de mit törődik Kozik azzal, ha még néhány munkás feje összelapul? Van keményítőgyára, malma, ott is egyik baleset a másikat éri, de amíg főispán-polgármester a komája-sógora, amíg akad munkásáruló Ormos Egon-féle fiskális, addig a meggebedt prolinak nem jár több, csak temetés és kétheti fizetés a hátramaradottaknak...

Nem erről akart beszélni, elhallgat, újra kezdi:

— Meg kell törnünk a Kozikok és a hozzájuk tartozók hatalmát.

— Kik azok, Kardics úr kérem?

— A gazdagok, s szívtelenek, akik a maga fiatalságát is tönkretették.

— Schmidt Brunóéknál kezdődött, mivelhogy az Oti nem engedélyezett gyógyfűzőt, mondtam az úrnak, hogy adjanak előleget, vonják le havonta két koronánként...

Bánja, hogy előhozta, mifenének juttassa éppen ennek az embernek eszébe a púpját? Megpróbál újra kiegyenesedni a széken, most már nehezen megy, mert megfájdult a háta.

— Lemegy holnap este a pályaudvarra?

Bólintott, kérdezni akart valamit, de a másik megelőzte:

— Azért van szükségünk magára, mert semmiképpen nem kelthet gyanút.

— Igen, Kardics úr.

— De még így is fennáll bizonyos veszély lehetősége. Az, hogy lesben áll egy detektív, vagy rendőr és éppen akkor csap le magára, amikor a csomagot átveszi.

— Miféle csomagot?

— Egyelőre ne kérdezze...

Gondolta, bizonyosan olyan csomag, ami összefügg azzal,

hogy bosszút állhassanak a gazdagokon. Mázsás lehet, de akkor is elcepeli ő, mert az úgyse ér semmit, hogy átkozni szokta azokat, akik segítettek teste megnyomorításában. Igaz, másfélével is próbálkozott már. Egyszer, amikor Schmidt Brunóék kislányát tolta a sétatéren keresztül, a püspökszobor előtt — teremtett lélek nem járt éppen arra — ki akarta borítani a vadonatúj, párnázott kocsiból. Törje össze magát, ficamodjon ki a keze, vagy lába, legyen az arcán örökös sebhely, nem bánja, ha be is csukják miatta, ha akárhogyan is veri az úr, ő csak mondja a magáét: „Nem tehetek róla ... kő került a kerék alá ..." Csak egy rántás kellett volna és billen a kocsi, de Csöpike ránevetett a búzakék szemével és akkor ő keresztet vetett a szobor előtt, mintha az feszület lenne, még azt is mondta: „Bocsássad meg, hogy vétkezni akartam" ... Igaz, hogy a Zsoli kutyát ... az már egy másik helyen volt, talán Ladányiéknál, bizony a törpe rattlert szándékosan forrázta le, mert beteg volt, öreg is, neki kellett a piszkot felmosni utána... Igaz, vonított a forró víztől, de két nap mulva megdöglött és jól is járt, mert a puffadt veséjét nem lehetett gyógyítani. A nagyságos asszony haját tépte bánatában, le akart ugrani a második emeletről és ő úgy nevetett, olyan nagyon, hogy nyilallás állt az oldalába.

— Semmitől se félek és segíteni akarok abban, hogy egyszer már a gazdagoknak legyen rosszabb.

Kardics megszorította a kezét, akkor még hangosabban ismételte:

— Semmitől, de semmitől nem félek.

— A perronon várja az este kilenckor érkező budapesti gyorsvonatot, kosár a karján, balkezében fehér georgina. Átveszi a csomagot, beleteszi a kosarába, elhozza a párthelyiségbe Daru szobájába. Pontosan megértett mindent?

— Megértettem, Kardics úr kérem ... A balkezemben fehér georgina ... azt már reggel megveszem a szénatéri virágárusnál ...

Most megy, mendegél, kosár a karján, kezében a se nem nagy, se nem kicsiny fehér georgina, lassan lépeget, mintha gyönyörködne a szeptemberi estében. A főposta előtt ismerőssel találkozik, sietne át a másik oldalra, de az már rákiált tréfásan:

— Te nagy kosár, hová viszed azt a lányt?

Tavaly télen egy hétig nála aludt Juszti, nem volt helye,

akkorában jött ki a szülészetről, még szerencse, hogy a gyereket holtan vették el tőle. Sírt, egyfolytában órák hosszat sírt, leginkább csak azért, mert spirituszba tették az ő kicsinyjét, akiről azt se tudja, hogy fiú volt-e, vagy leány... Amikor megkérdezte a kövér, őszbajuszú professzort, rákiáltott, valami nagyon csúnyát is mondott a züllött cselédlányokról. Persze könnyen beszél az, aki a nagy park kastélynak beillő házában lakik, van teniszpályája, fürdőmedencéje, eteti a pávákat, parancsol a háziterheseknek, némelyiknek felírja a címét, hónapok mulva, amikor az már nem is gondol semmire, levelezőlapon magához rendeli bizonyosirányú vizsgálatra. Juszti mást is tud, két szemével látta, hogy a feltűzötthajú, szép, barna úrikisasszony sírva jött le az emeletről, szinte odaroskadt a kerti padra, a támlájára borult, akkor észrevette őt, gyorsan megtörölte a szemét, igazgatta azt a szép, barna haját. Tudod, Rózsi, akkora lehetett az, hogy lebontva a térdhajlatát verte, nem is állhattam meg, rátettem a kezemet a fonatára, kérdeztem is a bánatát, ha nem sérteném vele. Ráfelelte, hogy dehogy is sértem, akkor már én is sírtam, az csak borult a vállamra, könny nélkül, és fájdalmasabb hangja annak se lehet, akit disznóölőkéssel vagdosnak: „Apám vasútiőr, a főnökék árnyékszékét is kimeri, hogy pénz jusson a taníttatásomra... már kétszer elbuktatott a szülészetből... muszáj volt elmennem hozzá..." Féléjszakákon át mesélt Juszti, legtöbbször a gyerekéről, akiről azt se tudta, hogy Pistikének, vagy Mancikának emlegesse. Tizenötödikére beszegődött valahova, jókor, mert a házmester beárulta Futó Borbálánál: „Nagyságos asszony, ennél a Rózsinál mindenféle gyanús személyek kvártélyt kapnak és, ha eltűnik a házból valami, engem tetszik okolni".

Jusztin vadonatúj mosóblúz, az is lehet, hogy bembergselyem, szeretné megtapogatni, ha már az árát nem is kérdezi, de nem akar beszédet kezdeni vele.

— Sietek, — mondja — két kövér libát küld a nagyságám falusi nénje.

„Púpos lány kosárral" — ezt mondjátok, ha láttok, de el se hinnétek, hogy mit bíztak reám. Kardics úr éngem választott ki, éppen éngem, mert ki is segítené a kenyértelen munkást, ha nem az, aki tizenegy éves kora óta cseléd? Talán Goreczky polgármester lánya, vagy a tisztifőorvos Vilmije, aki unalmában azt se tudja, mit csináljon és fellép a színapdon? No hiszen!

Megkapta volna Kardics, hogy „Mit képzel? Nem értek ilyesmihez." Az is lehet, hogy elfutna a kapitányságra: „Tessék egy szakasz rendőrt küldeni a főpályaudvarra".

A kosár fenekén a barna nagykendője, két éve, télen kezdte el horgolni, a tavasszal fejezte be, mert a régi helyén csakúgy nem szerették, ha üldögél, mint ahogy Futó Borbála is rá-ráförmedt: mit piszmogsz azzal a vacak kendővel, veszek neked karácsonyra különbet, csak moss ki nekem két bugyit, ha a kályhához teríted, este ki is vasalhatod." Mosta, vasalta, de Krisztus születését ezideig nem jelölte olyan karácsony, amelyen ő kendő-ajándékot kapott volna.

Princip pokolgépet dobott Ferdinánd trónörökös és a felesége hintója elé. Lehet, hogy neki is ilyesfélét kell elvinni Daru úrhoz? Mindegy, majd vigyázva teszi a kosárba, letakarja a kendővel... Chotek Zsófiának hívták a trónörökösnét, Schmidt Brunóné mesélte neki — mert, ha agyondolgoztatta is, ha a gyógyfűzőhöz nem is segítették hozzá — némelykor elbeszélgetett vele — hogy szegény lány volt Zsófia, szerelemből vette el Ferdinánd. Ferenc József ki is tagadta, mert nagypénzű, koronás király lányával akarta összeházasítani, amikor megbékült vele, akkor is kikötötte: „A feleséged nem ülhet az asztalomhoz, nem szégyenkezem miatta a sok, finom hercegnő előtt." ... Letakarja a kendővel, ha visszafelé is találkozna valakivel, futtában mondja: „Sietek, Juszti, mert meg kell még kopoznom a két libát". „Hadd lássam, zsírosak-e, lesz-e nagy májuk?" „Jó is volna, ha azt várhatnám, hogy sorra tapogasd őket, leüti derekamat a nagyságám, ha kapuzárás előtt haza nem érek..."

Az, aki leszáll a vonatról, megkérdi: „Bekeretezték a fényképeket?" „Igen, már szegre is akasztották őket."

Áll, kezében a fehér virág, tudja, hogy büszkének kellene lennie, de csak szorongást érez... Fene enné Juszti kartonblúzát... az is lehet, hogy bemberg, akkor még szívesebben venne belőle, öt méter elég lenne egybeszabottnak, mert ő külön blúzt sohase viselhet.

A kapus, akitől a perronjegyet váltotta, odamegy hozzá:

— Most jár be a pesti gyors, a harmadosztályú kocsi a végén van, csak siessen, mert más kapja meg a libát...

Honnan tudja a portás? Persze, ő mesélte el neki. Úgy látta, mintha nevetve mondta volna: „... más kapja meg a libát..."

Talán tudja is, hogy nem libát vár ő... Talán már szólt is a rendőrnek, azért állt oda a hosszú kardjával a levélszekrény mellé, pontosan a kijárathoz... Lehet, hogy mások is lesik őt és lecsapnak rá: „Rózsi, Rózsi, ez a liba nem gágog!"

— Bekeretezték a fényképeket?

Feketekalapos, egyszerűen öltözött asszony kérdi ezt. Bolondság, hogy csalódást érez, de férfit várt, sápadtarcút, soványat, olyat, aki hasonlít Principre és talán magyarul is olyan furcsán beszél, mint Futó Borbála ura.

— Már fel is akasztottuk őket...

A feketekalapos rámosolyog, biccent a fejével, kis csomagokat csúsztat a kosárba és megy az étterem felé. Rózsi utánanéz, látja a magassarkú fekete cipőjét és arra gondol: olyan dagadt a bokája, mintha gyalogosan és nem is gyorsvonaton jött volna Budapestről.

A kapustól kérdez valamit egy siheder legényke, annak felel, a rendőr se néz errefelé, az aranygalléros vasútinak szalutál.

Rózsi, mintha a veszély érzete egészen furcsa és kellemes módon izgatná, sétáló lépésekkel megy el a biztos úr előtt, hátán érzi a tekintetét, legszívesebben futásnak eredne, de csak lépeget, még riszálja is a csipejét, ahogyan Amál szokta és dudorászva, döngicsélve énekli: „Várj, várj, szép délibáb..."

— Árul valamit?

Az állomásépület előtt kérdi ezt tőle Hircsikné, az alkalmi kofa. Nagyúri házakhoz hordozza a finom falatokat, olyan helyekre, ahol csak akkor tudakolják az árat, amikor a cselédlány már a vágó-kést köszörüli. Int a fejével, hogy nem árul ő semmit, dehogy is árul, alig várja, hogy az üzletvezetőségi épületet elhagyja és besiessen valamelyik mellékutcába... Úgy van, mint álmában, amikor kergetik és nem tudja emelni a lábát.

A villák kertjéből túlnyílt rózsák búcsúznak a nyártól, lepergő fehér szirmuk felvillan a homályban, de nincs ebben semmi szomorú, hiszen a rózsa jövőre is hoz bimbót. Valahonnan zongoraszó hallatszik, kisgyerek kényeskedik: „Anyu, az Imi elvette a dob-ütőmet..."

Visszanéz, egy-két utas érte csak el, apránként azok is lemaradnak, úgy látszik, futni is tud, pedig nagyon nehéz az a kosár. A három egyforma csomagban könyv lehet, vagy talán

újság... Bombát se igen emelgetett még életében, ki tudhatja, nem nehéz-e az is?

A Munkásotthon valamennyi ablaka sötét. Lehet, hogy Kardics megfeledkezett őróla, zárva a kapu és akkor zörgetni se mer. „Most légy okos Rózsi!" Leszek is! Nem csődítek ide senkit, mert hátha valaki csakugyan kitapogatná a libám zsírját és idő előtt robbanna. Hazamegyek, a három csomagot beadom Schulczhoz, összepaktál az Kardicscsal, halkan kopogtatok az ablakán, azt mondom: „Szerencsésen bekereteztük a fényképeket".

A setét udvaron elesik, fáj a térde, vérzik is. Ahogy odanyúl, az elszakadt harisnyán keresztül érzi a nedvességet.

Bizonyosan feljajdult, mert nyílik egy ajtó, keskeny fény villan a téglagyalogjárón, száraz gesztenyeleveleket világít meg.

Érzelmet el nem áruló hang kérdi:

— Ki az?

— Én vagyok, Ormos úr kérem.

Daru nem állhatja nevetés nélkül:

— Ormos urat ugyan hiába szólítgatja, az most fordul egyik oldaláról a másikra, ha csak valamelyik városházi aljegyzővel nem koccintgat.

A szoba ablakain szorosra zárva a spaletta, a cigaretta-füst a kicsiny villanykörte körül úszik, szinte egészen beburkolja nyugtalan fátyolával.

— Elhozta?

— Elhoztam, Daru úr.

— Köszönöm...

Ez a kéz is pontosan úgy szorítja meg az övét, mint a dagadtbokájúé... Bement az étterembe, bizonyosan teát iszik, nyomogatja a fájós lábát, jó, puha ágyra gondol, de muszáj neki a kora hajnallival visszautazni. Ki tudja, holnap melyik állomáson kérdezi: „Bekeretezték a fényképeket?"

A díványon mozgolódik valaki, reccsen a rúgózat, ugyanakkor nyöszörgés hallatszik, átmenet nélkül kiáltozás lesz belőle, jajgató, furcsa kiáltozás, mint amikor valakinek a talpát tüzes vassal égetik:

— Jaaj, nem bírom .. nem bírom...

Rózsi rémülten ugrik oda, a kesztyűs megelőzi, odahajol a jajgató férfi füléhez, olyan gyengéden kérdi, mint beteg kisgyerektől:

— Ferikém, alszol?

Kardics felül, körülnéz, nyujtóztatja a két karját. Észreveszi Rózsit és, mintha nem is ő volna az, aki az előbb jajgatott álmában, frissen felugrik, mohón kérdezi:

— Rendben van minden?

— Igen, Kardics úr kérem.

— Három éjszaka nem aludtam, elnyomott az álom.

Észreveszi a földre tett kosarat, lekapja róla azt a féltett barna, horgolt kendőt.

— Három csomag — mondja Rózsi és maga se tudja miért, ujjaival is mutatja, mintha siketnémával beszélne.

Daru az asztalra teszi a kötegeket, Kardics feltépi egy darabon a borító-papírt, bólint:

— Rendben van.

Rózsi csak áll, mi tagadás benne, várja Kardicstól is azt a köszönő-szót, de lehet, hogy ilyen esetben annyit mondanak csak éppen, amennyit muszáj.

— Akkor én most el is mehetek.

Kardics az ajtóig kíséri:

— Semmi gyanúsat nem vett észre?

— A feketekalapos átadta, mondta a magáét, én is a magamét, elindultam, senki rám nem nézett, ha csak Hircsiknét nem említem, aki árulnivalót szimatolt a kosaramban.

Bicegve jár az utcán, sajog a térde, könnyen lehet, hogy reggelre meg is dagad.

A Felsőkerék-utcai kapun ment be, mégis találkozott Danival.

— Hát maga?

Otthon voltam, anyám elüzent értem... Beteg szegény.

Nézi az üres kosarat, bele is túr, úgy mondja, mintha tréfálna:

— Azt hittem, hozott valami jó kis hazait.

— Kell is maguknak! Köznapon is baromfit süt a felesége, láttam tegnap is a piacon, a legdrágább franciabarackot vette meg.

— Talán maga adja a rávaló pénzt?

— Nekem nincs osztogatni valóm, de bolond is volna valaki: Dunába vizet hordani.

— Nem értem a rejtelmes hasonlatait.,

— Honnan, honnan se: van maguknak annyi, hogy tizen is megosztozhatnának rajta.

— Tartsa a száját, mert esetleg én is mondhatok valamit a nagyságájának.

— Mond maga eleget! Azt hiszi, nem tudom, hogy Jusztit is beárulta, amikor nálam aludt?

Nem várja meg, hogy a házmester mit felel, óvatosan, lassan kinyitja a konyhaajtót. Hiába a nagy óvatosság, Futó Borbálán nehéz kifogni, meghallja azt is, ha az éjféli kísértet keresztülsuhan a padláson, pedig Kamjonkáné azt mondja, a talpuk nem éri a földet és, ha akarnak, repülni is tudnak.

— Megjöttél Rózsi? — kérdi a második szobából, az elsőben az ura alszik egérrágott paplan alatt, de jó annak minden, ételben se válogat, csak sok legyen, annyi, hogy pukkadásig gyömöszölhesse a gyomrába.

— Megjöttem, nagyságos asszony kérem.

— Anyád jobban van?

— Dagad bokában a lába.

— A szívétől van, egyszer majd csak felfordul szegény... Ennek meg rámjött a köhögés, főzzél egy csésze hársfateát, de mézet tegyél bele, az oldja a slejmot.

Püff neki! Álljon oda tüzet rakni, vizet forralni, a kamrában kikeresni a szárított hársfavirágot, pedig tizenkét óra lesz nemsokára, alig várta, hogy lefekhessen.

Most látná a színész ezt a vénasszonyt, akkor elhinné neki, hogy közeljár a hatvanhoz. Arcára vastagon kente a Tündérkrémet, a szeme aljára vékonyra szelt uborkát rakott, mert valamelyik újság szerkesztői üzenetében azt olvasta, hogy elmulasztja a szarkalábakat. Kézét Kerpel finomítóval ápolja és hogy a ragadós szer be ne piszkolja az ágyneműt, ócska harisnyát húz reá. Az álla, ki tudná miért, vastag gyapjúkendővel felkötve, mint a halottaké. Boszorkány ez, talán még annál is csúfabb, de rossznak nem a legrosszabb, némelykor odaülteti az uzsonnázó asztalhoz, kettesben kávéznak, egyszer az arcát is megcsókolta. A télen, amikor nagybeteg volt, éjszaka is kiment hozzá, aszpirint vitt neki: „Vedd be gyerekem..." De a pénzért parancsolni szeret, még egy kis mézet a teába, pirits egy darab kenyeret, magadnak is piríthatsz, de az enyémre vajat is kenjél...

Éjfél után egyet üt a városházi toronyóra, amikor magára

húzza a tyúktollas dunnát és fáradtan fóhászkodik, minden lefekvéskor ugyanazokkal a szavakkal, mert jólesik valakitől pártfogolást remélni.

— Segíts meg, Istenem...

Egyszer azt álmodta, hogy az égboltozatra láthatatlan kéz tüzes vesszővel írja az ő nevét: „Leveles Rozália." Utána még valamit rajzolt a kéz, az is villódzott egy darabig, bárányféle volt, de lehet, hogy kutya. Kamjonkáné azt magyarázta ki mindebből, hogy a mennyei Szűzanya kiválasztotta őt, amiben semmi csodálatos nincsen, mert az égiek szeretnek társalogni a legszegényebbel is, legjobb, ha valamiféle fogadalmat tesz, Mária-napkor meggyón, megáldoz, ha van rávaló pénze, menjen el a gyüdi búcsúra, térdencsúszva járja végig a kálváriát. Rózsi csak nevetett, hogy ő nem akar társalogni semmiféle szenttel, neki csak istennel van dolga, azzal is kevés, azzal is csak este, és csak rövid ideig, mert fáradt, álmos és — ezt már elhallgatta Kamjonkáné előtt — a Miatyánkon kívül semmiféle imádságot nem tud.

Ma mégis kiválasztottnak érzi magát. Életében először cselekedett olyat, ami sokkalta több, mint a nagytakarítás, a kalácssütés, a függönyvasalás — pedig annak a sok fodrával se könnyű elbánni — a parkettfényezéssel se lehet összehasonlítani, hiába dicsekszik Amál, hogy az övén a légy is elcsúszik. Amálnak nem mondaná senki, hogy: „... A pártnak, a munkásságnak..." Őreá bízták sok-sok ember sorsát, ő pedig első szóra elvállalta, hogy megteszi a kevéskét, amit tehet.

Alszik. A púposok csak oldalukon tudnak feküdni, de némelykor kiegyenesednek álmukban és táncolnak is sudáregyenesen, égi magasságig nőve, hajukban a csillagok sziporkázó csokra.

15

A SZOBALÁNY bekopogott Bradova szobájába:

— Méltóságos úr, asztalon a reggeli.

Magas, kemény gallért visel a főispán, hogy ezzel is kimutassa konzervatizmusát. A kopott felöltő, a zsírosodó kalap is bizonyos célt szolgál, hiszen Bradova olyan hiú, mint egy asszony, aki ráébredt arra, hogy kezd megöregedni. A borbély minden reggel beszappanozza a fejét, az arcát; leborotválja haját, szakállát, nehogy egyetlen ősz szőrszál látszódjon rajta. A borbély távozása után következik a torna, mellkas és hasizomfejlesztő gyakorlat, vagdalódzás a vívókarddal, apróra tépett papírdarabok felszedegetése a szőnyegről, mert pocakot aztán igazán nem szeretne növeszteni. Felesége, aki valamikor a Király Színház másodszubrettje volt, a kölnivízre is rászoktatta, azóta szenvedélyesen mixeli az illatokat és boldog, ha az asszony megdícséri: „Ez igen, Géza, ez igazi férfi-illat."

A kertre néző verandán reggeliznek. A székesegyházi énekiskolából harmónium hallatszik, a püspök galambjai elröppennek a fenyő- és ciprusfák felett, a főispánné úgy érzi, ebbe a hangulatba nagyon beillik egy melankólikus sóhaj.

— Fáj valamije, Julka?

Aggódón kérdi ezt Bradova, hiszen a feleségén kívül őszintén és teljes odaadással senkit nem szeret. A lánya csúnyasága mindig ingerelte, a vőjét ostobának tartotta, hasmenéses kis unokája örökké sírt, mindez ellen csak Julkához menekülhetett, a gyönyörűhöz, az okoshoz, a világ legtökéletesebb asszonyához.

— Az őszt nézem, Géza.

— És én magát nézném órákig, egyfolytában, de mennem kell.

— Még egy szelet pirított kenyeret; az én kedvemért kóstolja meg ezzel a füstölt lazaccal.

— Elkések, drágám, már bizonyára együtt ül a hónaljszagú társaság. Egyszer a bányászok, egyszer az építőmunkások, az orgonagyáriak, a ... mit tudom én még kicsodák, annyit tudok csak, hogy unom, unom ezt a sok egyeztető tárgyalást, annál inkább, mert üres szalmacséplés mindez. Drasztikus, de feltétlen hatásos módszert tudnék én mindennek az elintézésére. És ha kényszeríteni fognak, megkóstolhatják.

Julka nem ért a politikához, nem is érdekli az ügy, más érdekli, Bulkay Jozefin kapott valahonnan két párisi divatlapot, tegnap, amikor uzsonnázott a Mimozá-ban, megmutatta, kölcsön is adta, abból akar fazónt választani a pongyolájához és a tobszínű őszi kosztümhöz. Tizenegykor jön a manikűrös Malvinka, tizenkettőkor randevuja van Évivel és Babikával a sétatéri kioszkban, csak el ne hozzák azt az örökké nyafogó, diarés csöppséget... Estére társaságot vár. Hajnal Ervint is meghívta, érdekes fiú, a Metropolitan csakugyan leszerződtette, ami nem is csoda, mert ilyen baritont életében nem hallott még. Sajnos, Géza nem szívesen látja Hajnalt, a zsidók modorát nehezen tudja elviselni, kivétel Ipolyi, aki egy pakett bőrgyári részvényt játszott át a kezére „későbbi elszámolásra" és a figyelemnek olyan különféle, tapintatos módozatait eszeli ki, amelyek semmiképpen sem emlékeztetnek sémi eredetére.

Julkát e pillanatban, átmenetileg a gyászos-zöld ciprusok, a hófehér galambok is érdeklik, sőt a cinke is, amely a vérszínű virágzó futórózsára száll, el van ragadtatva önmagától, hogy milyen költői lélek ő és csak úgy találomra kérdi:

— És mit akarnak azok az ízék... a kőművesek?

— Tízezer koronás órabért és a tetejébe toronyórát lánccal, de én már beleuntam és majd észretérítem őket, hiszen kétségtelen a sorozatos sztrájk politikai jellege.

Zsebébe nyúl, jókora csomag ezresbankó közül gépírásos papírlapot vesz elő.

— Akarja olvasni, amit a holnapi lapok írnak erről a tárgyalásról?

— Tréfál, Géza.

— Nem, ahhoz most igazán nincs hangulatom, de nem árt, ha egy főispánné betekintést nyer a magasabb politikába.

Ha valamilyen formában eszébe juttatták, hogy ő főispánné,

akkor boldogan elpirult, gondolatban tapsikálni kezdett híres szép kacsóival és gondolatban így örvendezett: „Nem álom, én csakugyan főispánné vagyok... főispánné vagyok, az, az, az..."

Hálásan nézett arra, aki őt erre a magas polcra magához emelte és, pírral az arcán, szubretti mosollyal csivítelte:

— Ahhoz én nagyon butus vagyok.

— Ha annak tartanám, nem avatnám be ilyesmikbe. Tudnia kell, hogy a hangulat ízzó...

Julka hangja, kezének rebbenése most nagyon is emberi, a félelem megtette a hatását:

— Géza, hiszen ez rettenetes.

— Semmi ok a nyugtalanságra, habár az a tökfej Kerner szinte tehetetlennek látszik a röplapok terjesztőivel szemben. Szégyellem, hogy én toltam annak a maflának a szekere rúdját, ha a hóna alá nem nyulok, még ma is fogalmazó Csurgón.

Megint a zsebében kotorász, a gépírásos lapot leteszi, a nyomtatványt kezdi olvasni:

„Proletárok! Munkástestvérek! Itt az ideje, hogy lerázzuk a burzsoázia fojtogató igáját. Sztrájkkal felelünk a farkascsordának. Odaállunk bányásztestvéreink mellé, gyerekeink jövőjéért harcolni. Hiszünk a mi vezetőink szavainak: Minden nagy ügy diadalt aratható, ha a proletárok hisznek benne és lelkesednek érte. Éljen a szociális világforradalom!"

Akaratlan lelkesedéssel szavalta az utolsó mondatokat, a felesége ránézett, a tekintetében ez volt: „Te nagy ember."

— Az újságok természetesen egy árva szót nem írhatnak erről, semmi értelme nem volna a publikum nyugtalanításának és a holnapi kommüniké is azt hivatott dokumentálni: milyen csekély jelentőséget tulajdonítunk magának az akciónak és az azt kísérő, vagy előidéző jelenségeknek is. Olvassam fel?

Szeszélyes, furcsa teremtés, most már csakugyan nyakig benne volt az ügyben és őszinte érdeklődéssel mondta:

— Türelmetlenül várom.

— Tehát: „Az építőmunkások sztrájkja ügyében Bradova Géza főispán elnökletével, megindultak a tárgyalások, amelyeken résztvett Sütő József, nemzetgyűlési képviselő, az építőmunkások központi szervezetének titkára, az építészek, továbbá a Gyosz képviselője, végül Ormos Gusztáv szociáldemokrata párttitkár és négy munkás. A munkásság józanabb elemeiben máris a jobb belátás kerekedett felül, nem fér tehát kétség a

tárgyalások sikeres kimeneteléhez, aminthogy a bányászok sztrájkja ügyében is fordulatról számolhatunk be, elsősorban helyi vonatkozásban, amennyiben hajlandóság mutatkozik bennük az újabb megbeszélésre és ennek során a munkaadók javaslatának elfogadására. Lapzártakor vesszük az értesülést, hogy Dorogon és Tatán a munkások már kézbe is vették a csákányt."

Ravasz játék a politika! Az asszony úgy fészkelődik helyén, mint, akinek izgalmas regényrészletet mesélnek.

— És mi igaz mindebből?

— Pont az ellenkezője. A bányászok végsőkig kitartanak, a helyzet kiéleződött, tehát a lekicsinylés segíthet csak. Sütő és a Gyosz kiküldöttje, de ugyanúgy a párttitkár a mi emberünk, úgy táncolnak, ahogyan Bethlen Pista fütyül. Csak az a Daru vagy hogy hívják, az akadékoskodik...

Julka megint az előbbi tekintettel nézett az urára, hozzásimult és most már ki is mondta:

— Te, nagy ember!

Forró, szép pillanatokban tegezte csak, a kopasz férfiú fejebúbjáig nekipirult, valami eszébe juthatott, mert mohó karral szorította magához az asszonyt, testük a ruhán keresztül érezte a másikét, de a főispánnak eszébejutott a városháza kistanácsterme, ahol várják már és az érzéki fellobbanást düh váltotta fel:

— Utálom őket, mert erőszakosak, durvák, műveletlenek és szívből kívánom, hogy minél több koplaljon közülük, éhezzenek csak és forduljanak fel...

Julka édesapja pincér volt Budapesten, a „New York" kávéházban, hosszú sovány ember, aki azzal dicsekedett, hogy Bródy Sándornak hitelezett, tegeződött Fényes Lászlóval és, ha jól keresett, reggel az első csemegésnél megvette a legnagyobb libamájat, a kirakatba kitett ananászt, de úgy is adódott, hogy egész héten át zsíroskenyeret és retket ettek. Julka tudta, mi a szegénység és ha régesrégen kinőtt is belőle, most annyira eszébe jut, hogy nem a párisi divatlapra gondol, de azokra, akiket a nélkülözés valamilyen harcra kényszerít:

— Az éhség, az a legnagyobb szenvedés.

A főispán cinikusan nevet:

— Gondolja drágám, hogy a tízezer koronás órabér jóllakatja őket? Szó sincs róla! A háromszorosa kellene ahhoz,

hogy tyúk főjjön a fazekukban, ahogyan azt valamelyik francia király mondotta.

Julka a reggelizőasztal kristálytálcájáról felcsippent egy darabka füstöltlazacot, nyelve hegyére teszi, lenyeli. Mint valami jó pirula a fejfájást, mindjárt elmulasztja a benne kerekedő szamaritánus érzelmeket.

Lehet, hogy az urának igaza van... különben is, olyan komplikáltak ezek a szociális kérdések... Maradjunk csak meg a tóbszín kosztümnél és a pongyolánál, amelyről már tudja, hogy mindenképpen földigérőre csináltatja, végiggombolósra, buggyos ujjakkal...

Az ura megcsókolja a kezét, aztán a száját, férji csókkal.

Az asszony lekíséri a verandalépcsőn, kar a karban. A kapu előtt áll az autó, a soffőr hangosan köszön, de egyikük se fogadja. Bizalmaskodásnak számítana, ha rendszeresen elfogadnák és nemsokára arra is elragadtatná magát, hogy kijelentse: „Szép reggelünk van, méltóságos uram."

A főispán hallgatja az énekiskolai harmóniumot, Bach karácsonyi oratóriumát játssza valaki pedánsan, érzés nélkül. A hangokra figyelve, mondja:

— Ha korán végzünk, egy óra felé benézek a kioszkba.

A vaskerítés mellett hajladoznak a kerekedő szélben a málnabokrok. Egy-egy túlérett szem odahull a kavicsos útra. Julka Lóskay őrnagyra gondol, a málnáról a szája jut eszébe, nagy, furcsa szája, amely olyan piros, amilyet férfinél ritkán lehet látni. Az őrnagy szerelmes beléje, de ő sohase csalná meg a férjét. Egyszer, egyetlen egyszer, talán engedi, hogy megcsókolja, azt is csak a szája különös pirossága miatt, de több semmi... Három lépés távolság őrnagy úr, a tempót én diktálom! A csók? Szeszély volt és semmire se jogosítja fel...

Irtózik a komplikációktól. Nyugodtan és kényelemben akar élni, jól öltözködni, gyakran felutazni Pestre, színházba járni, ráhajolni a páholy bársonyára, ismerősök köszöntését fogadni, kedves, de kissé leereszkedő bólintással, közben arra gondolni: „Igen, a csipke valódi a ruhámon, a briliáns pedig háromkarátos a kolliémon és pukkadj meg irigységedben, hogy főispánné lett Muray Julkából, de tudd meg, hogy, esetleg nem is olyan nagyon sokára, kegyelmes asszonynak fogod őt titulálni." Szeret beülni az autóba, azt mondani a soffőrnek: „A teniszpályára!" Halványsárga selyempiké ruha rajta, unottan ját-

szik, főként csak a ruha kedvéért. Tavaly nyáron pólózott a szigeten, grófi partnerekkel, az se érdekelte túlságosan, csak addig, amíg a fényképfelvételek elkészültek a „Társaság" számára. Sokkalta többet ért leülni az anyja Kmetti-utcai udvari lakásában, tejfölös lángost enni, hallgatni a húga pletykáit. Ágnes mindig tud valami izgalmasat, néha csak annyit: „András tegnap is bejött az öltözőmbe, spicces volt, mostanában mindig pálinkát iszik, fé.deciszám, zokogott, hogy egyvalakit sohase tud elfeledni." Az anyja mérgesen néz Ágnesre, újabb adag lángost tesz az asztalra, hirtelen a szegény boldogult uráról kezd beszélni. Sírkövet szeretne állíttatni neki, olyat, hogy a márvány két oldalán virágtartó legyen, az mindig tele lenne a drága Pistám kedvenc fehér szegfűivel... Julka pénzt vesz elő retiküljéből, közben egyre csak a húgát nézi: „Mondd meg neki, hogy ezt ma is a nyakamban viselem... sohase vetem le, még éjszaka se..." Vékony aranyláncon picike négylevelű lóhere... Milyen boldogan futott vele haza egyszer, nagyon régen... száz éve... vagy talán tegnap volt? Az anyja a kezébe vette, fitymálón mondta: „Ha András adta, el se hiszem, hogy arany, próbát semmiesetre se látok benne .." Az apja ajánlkozott, hogy elviszi egy ékszerész ismerőséhez, de a világért a kezébe nem adta volna... apuskám, bocsáss meg, most utólag is kérlek erre, nem biztam benned, eladtad volna, mint a bérmaajándékomat, azt a vékonyka gyűrűt..."

A mama csörög a tányérral, evőeszközzel, kínálja a tejfölös lángost, de egyszerre senkinek se ízlik már, csak sóhajtozik az özvegy: „Szegény apátok, ha ezt megérhette volna!" „Mit?" — kérdi mérgesen Ágnes és az öregasszony félénken rákezdi: „Benedekné, akinek a fia újságban ír, azt mondta: Bradova Géza lesz a belügyminiszter..."

...Letép egy szem málnát, szájába veszi. Érett, nagy málna, nyelve hegyén érzi a kissé csípős, finom ízt, de most már nem Lóskayra gondol, hanem a másikra, aki sohase tudja őt elfelejteni, és, aki pálinkát iszik őmiatta. Arra gondol: jó volna sírni, de csak legyint, megy a hűvös hallba, kezébeveszi a párisi divatlapot... a búzakék pongyolára nagy, sajátjával áthúzott gombokat fog varratni, az övet pedig...

— András — mondja a szót olyan hangosan, mintha azt akarná, hogy elhallatsszon a Damjanich-utcai kis bútorozott szobáig és egy könnycsepp most csakugyan kigördül szeméből.

16

ANTAL A KONYHÁBAN üldögélt, könyökére támaszkodva, nézett ki az udvarra.

Azt mondja neki Mariska:

— A nagykésnek faraghatnál nyelet.

— Nincs hozzávaló fa.

— Nincs-e? Ád a székes annyit, hogy egy tucatra való is kikerül belőle.

Teszi, mintha nem is hallaná. Csak ül, ül, pedig szívesen kimenne az udvarra, de szégyelli mutogatni magát. Nemcsak az, hogy Dani tegnap is odakiáltott neki: „Na, elvtárs, nem korog még a gyomrunk?", de hogyan is tudná a tétlenséget fitogtatni az, aki hat napon át dolgozott mindig, amióta keze elbírta a kapát? Az örökös pihenés jobban fárasztja, mint a robot, ki tudná, hogyan, miért, de beleállt derekába a fájás, egyszer a lába, egyszer a karja zsibbad, éjszaka forgolódik az ágyon, ha betakarózik melege van, ha félrehajtja a dunnát fázik, izegmozog, amíg a felesége meg nem kérdi: „Mi bajod Antal?" Mit felelhet erre? Próbálja lehúnyni a szemét, aludni akarna, de mindenféle eszébe jut és, ha kicsit elszundít, felriad. Nézi a világosuló ablaküveget, tisztán hallja a csillék zördülését, Gidra nyerítését is hallja; fölkel, ingben-gatyában kiül a konyhaajtó elé, nézi, hogyan vékonyodik a hold.

Azelőtt szerette a vasárnapot, a borotválkozást, a tiszta inget, kifényesített lábbelit. Haját megfésülte a tükör előtt és olyankor Mariska mindig megkérdezte tréfásan:

— Készülsz a lányokhoz?

— Úgy ám...

Ment az Ágota-téri templom elé, leült a padra, süttette magát a nappal, nézelődött, addig-addig, amíg akadt beszélgető-

pajtása is. Úgy is adódott, hogy némelykor el se férték azon a padon, egyik-másik állva mondta el a mondandóját, Ipolyi Miksát, a gyáros Kozik Lajost, vagy éppen valamelyik városházi urat szidva, mert hiszen valamennyi egyhúron pendül, összefog a szegény ellen. Ha már megindult a szó, nehéz volt gátat vetni neki, némelykor annyira hangos lett a beszéd, hogy a mozgóőrszem peckes léptekkel, kardját himbálva, tekintélyeskedett hozzájuk:

— Talán lassabban is lehetne! Behallatszik a templomba.

Orgona-, meg énekszó úszott onnan kifelé, tömjén szaga is érződött, a rendőr ájtatosra igazgatta arculatát, a padon ülő soványka, ősz kesztyűgyári munkás felnevetett, mire a kard mérgesen csörrent:

— Többet érne, ha maguk is meghallgatnák a szentbeszédet, csak hasznukra válhatna.

— Igaza van biztos úr — gúnyolódik megint egy másik — hallottam én egyszer egy papot prédikálni, az elmondta olyan szépen, hogy árva lelkem megreszketett belé a gyönyörűségtől, biztos úr, pontosan a gyönyörűségtől. Mert olyasféléket hallottam akkor... megálljunk csak, miképpen is beszélt az én papom?

— Azért fizetik, hogy beszéljen...

— Hát ez azt mondja onnan a szószékről, hogy jutalom jár minden szenvedőnek, odafent persze, az égi lakban, ezért öröm a szegénység, nagy öröm, mert legkönnyebben váltható aprópénzre, vagyis mennyei üdvösségre. Teszem azt, aki például éhségben pusztul el, az pontosan a szakállas jóisten jobbjára kerül. Azóta a szemébe röhögök gazdag Berán hentesnek: „Csak növeszd a pocakodat, csak szaporítsd a ládafiában a pénzt, azért a kiválasztottak helye mégis engem vár..."

A rendőr már-már igazoltatásra gondol, nyulkál blúzzsebébe a noteszéért, szerencsére, akkor kihallatszik a papi-szó, úgy, hogy minden betűje értődik: „Én pedig azt mondom néktek Krisztus igéjével, hogy a gonosznak ne álljatok ellene gonosszal, hanem, aki téged jobb felől arculütend, fordítsad a másik orcádat is..." A biztos úr meghajtott fővel távozik, a kesztyűgyári munkás utánaköp:

— Ez rúgdosta össze-vissza a fiamat, amikor ráfogták az iskolai kabátlopást, csak azért, mert rajta kívül mezítlábas nem volt az osztályban.

Egyik vasárnap Mihály, a boltiszolga is odatelepedett Antal mellé.

— Egyre rosszabbodik a látásom, de úgy gondolom, mégis csak maga ült itt az elmúlt héten.

— El-eljövögetek, most, hogy sztrájkolunk, dolgom felől, akár köznapon is ráérek.

Lassan mondja, hogy a többiek ne hallják:

— Ha elkezdték, hát legyen is eszük: tartsanak ki.

— Azt szeretnénk, Mihály bácsi.

— Az én időmben, amikor még én fiatal voltam...

Nem jól látja, kifélék-mifélék ülnek a padon, inkább elhallgat, másba kezd:

— Múlt vasárnap nem mertem idejönni.

— Nem-e?

— Gondoltam: „Ez a Párkány mégis csak haragudhat énrám."

— Minek haragudnék? Nem vétett énellenem.

— Gondoltam, nem felejti el nékem, hogy a holmiját segítettem kipakolni.

Szívja a vasárnapi cigarettáját, vaksi szemével követi a bodor füst útját.

— Bizony, nehéz az élet.

— Magának is, Mihály bácsi?

— Megvakulok fiam, most már egészen biztosan tudom.

— Orvosoltatni kellene.

— Elmentem az OTI-ba, azt mondták, meg kell várni, amíg a másik szememen is kifejlődik a hályog, akkor operálják. Kozik előtt titkolom.

A kesztyűgyári munkás közbeszól:

— Verje meg az isten a legkisebb porcikáját is... A sógorom volt Gyurisa, aki tizenkét évig dolgozott a keményítőgyárában, amikor halálos baleset érte, a feleségének, aki az én nővérem, a két heti béren és a temetési költségen kívül, egy fekete krajcárt nem adott.

— Én a másiknál dolgozom, a tanácsos úrnál.

— Azt is megverheti, az is rászolgált.

— Egyik eb, a másik kutya... Eltörtem minap egy vizeskancsót, igaz, szép, kobaldkék majolika volt, levonta az árát a béremből, a tetejében, össze-vissza szidott, elnevezett vén bo-

londnak, iszákosnak, mindennek, csak jónak nem, dehát muszáj elszívlelnem...

Erre már megszólal az ismeretlen, szürkeruhás fiatalember is:

— Ne féljen bácsikám, lesz még majd jobb világ is.

— Lehet, de én azt már nem érem meg, mert hatvan éves elmultam.

— Bácsikám, talán nem is az a legfontosabb, hogy megérjük, hanem az, hogy higgyünk az eljövetelében.

— Azt, hogy higgyünk?

— Igen. Mert akkor bátrabbak leszünk... És, aki hisz, annak az iga se szorítja annyira a nyakát.

Antal nézi a cingár, lányosan csupaszképű fiatalembert. Tetszik neki, amit mond, Laczkovics szavaira emlékezteti. Csakugyan, női a fiatalok, a bizakodók serege.

— Hány éves maga, fiatalúr?

— Azért, mert akad egy jó vasárnapi ruhám, keményített-gallérú ingem, ezért én még nem vagyok úr... Apám éjjeliőr a dohánygyárban, én tavasszal szabadultam csemegés Teppertnél. Tizennyolc éves leszek decemberben.

Suttogóra fogja a hangját:

— Hatodik elemista voltam, amikor a proletariátus kezébe vette a hatalmat.

Mihály bácsi legyint:

— No hiszen, érdemes is volt arra a néhány hónapra!

— Nagyon is érdemes volt. Amikor benne éltem, sajnos, még kisgyerek voltam, nem értettem meg, de tetszett a sok vörös zászló és a nótákat is hamar megtanultam.

Antalnak eszébe jut, milyen vidáman masiroztak ki reggelenkint a Szántó-laktanya udvaráról és önkénytelenül dúdolni kezdi: *„Fel, fel ti rabjai a földnek, Fel, fel te éhes proletár..."*

A szürkeruhás ránéz. Amit halk szava nem fejezhet ki, az ott csillog szép, fiatal szemében:

— Én... én elvtárs vagyok... én most olvasom, természetesen titokban, a tanácsköztársaság történetét... A hat elemimmel, én, mint tanulatlan kereskedősegéd, most, érettebb fejjel se lehetek tisztában mindennel, de eggyel igen: a négyhónapos uralmat nem lehet letagadni, nem lehet elfeledtetni, de igenis, tanulni lehet a hibáiból és mi fogunk is tanulni, már

csak azért is, mert egyszer kinyílnak a börtönök, mindnek az ajtaja kitárul, kilépnek rajta a mi igazi vezetőink és nekünk tudnunk kell a leckét...

— Buta beszéd — áll fel Mihály bácsi és elindul, néha előrenyújtja botját, mint az igazi vakok, lépése is olyan bizonytalanul csosszan, mint azoké. Visszafordul, elköszön Antaltól, int a fiúnak.

— Menjek oda bácsi?

— Gyere... Csakugyan igaz?

— Mit tetszik kérdezni?

— Hogyan is mondtad? Kinyílnak a börtönök, mindnek az ajtaja kitárul... Így mondtad?

— Igen, így mondtam.

— És azt is mondtad, hogy nem az a legfontosabb, hogy megérjük, hanem az, higgyünk az eljövetelében... Ugye ezt is mondtad?

— Igen, bácsi.

— Meg akarom érte szorítani a kezedet... add ide...

ANTAL CSAK ÜL, ül, nézi, hogyan öltögeti felesége Pityu nadrágjára a foltot. Szöszvászonból készült az a nadrág, Mariska saját maga varrta, megfestette barnára. Jó volt a nyáron, nyáron lábbeli se kellett, de jön az ősz, ősz után a tél...

Mariska sóhajt, nyilván a gyerek nadrágját, cipőjét sopánkodja ő is, szava azonban mást mond:

— Itt járt Teppertné, szerdán mosok nála. Ha megszárad addig a ruha, másnap vasalok.

— Miért mondod ezt?

— Azért, hogy ad megint lisztet, sütök kenyeret, mert...

— Elfogyott?

— Schulczné erőszakkal itthagyott egy darabot, azt eltettem, mert a gyerekek reggel üresen nem ihatják a tejet.

Krumplit főzött vacsorára, úgy olvasta bele a vasfazékba, mint fukar az aranyat. Hamar megfőtt a venyige lángján, de nem ehették, mert bejött Cserhátiné. A kötényében ringlót hozott, amolyan hullottat, aprószeműt, az is lehet, hogy a javát kiválogatták, a maradékot bizonyosan azzal markolta bele a kötényébe: „Hadd lakjanak jól vele, úgy se jut nekik más."

— Mi lesz a vacsora? — kérdi és szimatol a tűzhely felé. Érzi a krumpli-szagot, úgy látszik, étel fő a vasfazékban, még nem tartanak ott, hogy ecetes-babérleveles vizet forraljanak, mint Csertánné, aki vadasmártással bolondítja a Vaskút-udvart.

Nem rossz asszony Cserhátiné, a sztrájkolókra is csak azért haragszik, mert ő az urak pénzéből él, muszáj azoknak a pártján állnia. A jólöltözött, gazdag nagyságák nem alkudnak, csoda-e, ha a piaci standjánál is, előbb őket szolgálja ki, a munkásfélére ráripakodik: „Lassabban, talán bizony még fel is döntené a túrós hordómat!" Jutka mesélte, hogy Kozikék számára mindig másféle vajat adott, még a fülébe is súgta: „Mondja meg szívem a nagyságos asszonynak, hogy ez akár egy hétig is eláll." A fakókendősöket lehurrogta: „Az én túróm nem jó? Vigye a pénzét máshoz, nem hívtam én ide, megélek, maga nélkül is." „Tudom én azt — hagyja helyben a megszégyenített — csak mérje ki most már azt a fél kilót, sietek, mert a három gyerekemet bezártam a szobába." Több se kell Cserhátinénak: „Mi közöm a három gyerekéhez? Ne potyogtassák őket a világra, mint a házinyúl a kölykét. Nincs igazam Somosné nagyságos asszony? Hogyne, félretettem a tejszínt, olyan habot verhet ebből, hogy csak úgy virít majd a tortáján..."

Azt mondják, ebben a mai, küzdelmes világban, amikor mindenki a jajt, meg a bajt panaszolja, házhelyet vett kertvárosban, a tavasszal akarnak építeni rajta. Futó Borbálát tegnap kérdezgette: „Mit gondol, az én fejemre nem illene kalap? Cselédleányok is viselnek manapság mindenféle fajtát, tollasat, szalagosat. Már Rózsi is emlegette, hogy elunta a kendőt, hát akkor én, aki mégis csak önálló kereskedő-asszony vagyok, nem választhatok magamnak valami egyszerű, fekete posztót Szilvia boltjában?" Futó Borbála megvonta vállát, igazgatta kurtára vágott haját, mi köze neki a cselédlányok és csarnokosnék kalapjához? A nyomdászné lépett ki az ajtón, a házfelügyelőné nem mulasztotta el a jó alkalmat és rákezdte: „Schulcznét faggassa, az szakértő az úrias viselet minden vonatkozásában." A nagyon sovány asszony megáll, jobb karjáról a balra teszi a piaci kosarat, gondolja, nem érdemesíti válaszra a stuccolthajút, de ahogy meglátja arcán a gúnyos mosolyt, elfutja a méreg: „Némelyik asszony viszont abban szakértő,

hogy a más emberét hogyan csalogassa, édesgesse magához." Cserhátiné mindenkitől féltí azt a mafla urát, amíg a neveltlánya kisebb volt, Futó Borbála volt soron. Még névtelen leveleket is küldözgetett neki, ledérnek, kiöregedett démonnak nevezte és kilátásba helyezte számára, hogy vitriollal fogja arconönteni. Akkor talán elmegy a kedve attól, hogy hálóingben menjen ki az udvarra és hervatag bájaival házas embereket próbáljon hálójába keríteni. A csarnokosné kárörvendőn nevet, annyit mond csak: „Hja, bizony", magában pedig hozzáteszi: „Csalogattad szemérmetlen az én uramat is eleget, de ha megpukkadsz, akkor is lesz kalapom, vasárnap már abban megyek misére."

A krumpli megfőtt. Mariska szégyelli odatenni az asztalra... ha legalább kenyér volna, de az kell a reggelihez.

A csarnokosné nem moccan a székről, nincs más gondja, most is a kalapot beszéli:

— Vékony posztó, olyan, hogy tavasszal is viselhetem. Nincs rajta más, csak egy aranyszínű csat és sötétkék selyemszalag. Vacsora után felpróbáltam, az uram csak nézett, nézett, tudja, Párkányné, annak minden jó, amit én teszek. Csak pedergette a bajuszát, megveregette a hátamat: „Jól áll, anyus". Bezzeg az a taknyos lány, rihegett-röhögött, mintha bizony nevetnivaló volna azon, ha magamfajta kereskedő-asszony lépést tart a divattal.

Ránéz Párkányra. Olyan szomorúságot lát az arcán, hogy elszégyeli magát:

— Még áll a sztrájk?

Antal bólint, Mariska mondja:

— Egyre csak tárgyalnak.

— A végén majd megegyeznek — intézi el az ügyet és az ajtóból még visszaszól: — Vasárnap majd erre megyek, ha nem lesz eső, megnézhet az új kalapomban.

A krumpli megposhadt, elfőtt, de azért jóétvággyal megeszik. Kenyeret csak Pityu kunyerál, de, amikor elébe teszik a ringlót, ő is elhallgat. Egyformán osztja el közöttük az apjuk, úgy habzsolják, hogy az édes lé lefut állukon, Antal is lenyel néhány szemet, Mariska azt mondja, sohase szerette, neki bizony a papucsába se kellene, nemhogy a szájába. Csak egyetek, aranyaim, egyetek, én addig megbontom az ágyakat...

Összehajtogatja a terítőt, közben az asztal felé néz, szomorú a tekintete. Odakintről a házmester fütyörészése hallatszik, valamivel később az, hogy valakit útbaigazít: „Erre tessék, ez az ajtajuk".

Megrázza a kilincset:

— Halló, Párkányék, sürgönyhordó keresi magukat!

Alá kell írni a papirost, a ceruza nehezen fog, a postás morran:

— Magából se lenne jó bankigazgató.

Összehajtott papírlap, rajta a cím, felette különféle szavak, az, hogy „Felvevőhivatal", meg „Pénztári szám... Hivatalos megjegyzések..."

Sohase kaptak még sürgönyt, se különösebben jót, se különösebben rosszat nem várnak tőle, de lehet, hogy egy másik Párkány is lakik ebben a városban és annak szól...

Anyánk meghalt, szerdán temetjük

Katica.

— Akkor hát nem mehetek mosni Teppertékhez.

Mariska mondja ezt, szinte bosszankodva, de aztán látja maga előtt az anyját, fekszik a ravatalon, fehér gyolcsban, maga varrta a szoknyát, a blúzt; az ujjak szélére csipkét tett, szinte gyönyörködött benne, a kendőt kézzel szegte, a sarkába száröltéssel hímezte a nevét, még nevetett is hozzá, amikor mondta: „Fel se kérdez majd az isten, ha elébe állok, csak harsonázza felém: Vicánk te vagy az? Hát eljöttél énhozzám? Ne is szólj, tudok én terólad mindent..."

— Édesanyám... kedves édesanyám...

Sír, hangosan sír és nemcsak az anyját siratja, de a vacsorára kiolvasott krumplit is, azt a vacak ajándékringlót is, mindent, mindent sirat, hangosan, áradó könnyezéssel.

A három gyerek értetlenül nézi, Antal újra meg újra elolvassa a sürgönyt.

— Azért írták reá a temetés napját, hogy ott legyünk.

— Édesanyám, kedves édesanyám, rá se borulhatok a koporsójára, azt se mondhatom: „Bocsásson meg, ha bántottam". Jaj, Katicám, nincs már nékünk édesanyánk, nincs már, aki meghallgassa panasz-szavunkat, aki megvígasztaljon: „Ne búsíts magadat, lányom."

— Ne félj, odaállhatsz a koporsója mellé.

Mintha nem is ő lett volna a dús könnyek árjának ontója, tiszta hangon kérdi, még valamelyes gúnnyal is:

— A vasúti jegyet talán ingyen osztogatják?

— Tudom, hogy pénzért kell megváltani.

— Honnan veszed a rávalót?

— Majd csak összekotrom a két jegy árát.

— Ketten megyünk?

— Nem szégyeníthetlek a falu előtt, hogy nélkülem szállj le a vonatról...

„A falu előtt". Az az ő világuk, az a mérvadó, amit a kartaiak mondanak, nem ám a Cserhátiné kalapja, meg hogy a Lázárnéhoz miféle nyurga legény járós, meg hogy...

Schulcz nyitja az ajtót:

— Jól hallottuk? Csakugyan magukhoz jött a sürgönyhordó?

— Édesanyám... kedves édesanyám... jaj, csak mégegyszer láthattalak volna, jaj, nincs már, aki olyan szépen mondja nékem: „Marim, lányom..."

— Meghalt?

Antal mutatja a sürgönyt:

— Szerdán temetik.

— Elutaznak?

— El... igen... csakhát a rávaló pénz...

A nyomdász úgy süti a földre a szemét, mintha ő volna az, aki kölcsönkér:

— Szívesen adok párezer koronát.

— Mikor fizethetem vissza?

— Majd, ha újra munkába áll... Sugár szerkesztő mesélte, remény van a komoly megegyezésre.

— Mi azt akarjuk, hogy Szlobodát és Deák Gábort is visszavegyék, nélkülük nem kezdjük el a munkát.

— Viszont nem is illene, mert ők mindnyájuk érdekeiért jártatták a szájukat.

Bejön Mandlné is. Tud már mindent, köszönni is elfelejt, hallgatja Mariska sírását, ő is törülgeti a szemét.

— A gyerekekre ne legyen gondja, ellátom én őket, ha ugyan megeszik a kósert.

Rózsi zihál a futástól:

— Most mesélte a házmester a nagyságámnak.

— Édesanyám... kedves édesanyám... jaj, sohase láthatlak már, sohase... Nem nevez engem többet „kedves Marim"-nak senkise...

Rózsi csodálkozva nézi. Az ő anyja tizenegyéves korában kiadta őt a házból, attól fogva nem törődött vele. Amikor vesebajával a kórházba került, még csak egy üveg dunsztost, egy száraz pogácsát se vitt neki. Bezzeg mézte a kezét, ha néhanapján hazament, hogy mi van benne, mekkora csomag, a csomagban miféle jó falat, amit Rózsi elcsent az urak konyhájáról... Ette, ette Schmidt Brunóné, meg a többi asszonya sütöttjét, némelykor olyan darabkát, amit a saját szájától spórolt el, de a világért nem mondta volna neki: „Kedves Rózsikám..." Ne verje meg az isten érte, de ő száraz szemmel áll majd az anyja koporsója mellé...

Rózsit hajtja a részvét, a szeretet, félénken átöleli Párkányné vállát:

— Odakölcsönzöm a fekete posztókabátomat, tegnap hoztam haza a pucerájból, olyan, mint a vadonatúj... Reggel elviszem egy kendőjét a festőhöz, délre készen lesz... Ha mást segíthetek, csak szóljon...

— Édesanyám... kedves édesanyám...

A VONATON ÜLNEK, egymással szemben. Pityut is magukkal hozták, talán megvígasztalódik valamelyest az öregapja.

A mezőn őszi mag alá szántanak; az, aki az eke után ballag, ránéz a vonatra, aztán újra a lovakat biztatja, nyomja a vasat a földbe. Némely helyen szép, zöld a kukorica, a szárakon vastagodik a cső, de nagyobbrészt csenevész, csökött, sínyli a szárazságot.

— Utoljára májusban kaptunk bőséges esőt.

Kékpettyes ruhájú, sorbéli asszony mondja ezt. Mákoskalácsot eszik, nem sajnálták belőle a tölteléket, fahéjjal is meghintették, mert idáig érződik a szaga.

Mariska karján üres cekker, még csak falásnyi kenyeret se tett bele, azt a kevéskét otthagyta a kasztliban, ne lássa Mandlné, hogy a két kislányt minden nélkül a nyakába varrták.

Csodában, vagy miben hitt Mariska, de mindig úgy gondolta: egyszer majd búcsú-napra, nagyvendégségbe, felpakolva indul haza. Dohányt, az is lehet, hogy szivart visz az apjának, kötényre, blúzra valót a testvéreinek, az anyjának nagyrojtú kendőt, olyat, hogy sarkáig leérjen. Sohase volt még az ő anyjának téli kendője, legfeljebb ritkakötésű berlinerje, amelyet nyári hajnalokon, munkába menet is elszívlelt magán. Meg is írta egyszer neki: „Ezen a télen csak szenvedjen még szegényem, az ócska ágyterítőben, jövőre olyat veszek magának, olyan nagykockájú, vastag szövetkendőt, hogy kevély Buda Mátyásné is megirigyli." Azt válaszolta az apja: „Üzeni anyád, te csak a kis gyermekeidre gondolj, őket ruházzad, járasd őket tisztán iskolába, ne szólhasson reájuk semmit a tanító se, más se. Anyád erősködik, hogy csak írjam ide: holtig eljárogat ő már abban a zöldszínű régi ágyterítőben."

El is járogatott. Sohase lett néki igazi télikendője.

Abban az eltervezett nagy kosárban kiflit-zsemlyét is vitt volna az anyjának, mert egyszer régen előszámolta, hányszor evett életében péksütöttjét, pedig, de nagyon jó az a barnaszín zsemlye és foszlósbélű kifli.

Feltűnik már a Somos-tető, látszik a legelőn kígyózó keskeny gyalogút, amely az ő falujukba visz. Ismeri minden bokrát, fáját, innen is meg tudná mondani, melyik terem galagonyát, melyik kökényt, melyiken feketedik a szeder. A nagyon nagy tölgyfa alá menekült egyszer, amikor elérte a zivatar. Jobbról-balról villámlott, zengett az ég, ő odabújt a vastag törzshöz. Meleg volt, mint az emberi test és a szaga is arra emlékeztetett. Az alatt a fa alatt a világon semmitől nem kellett félni... A feketeszeder már bizonyosan elérett. De sok tejesfazekat teleszedett vele, az anyja vitte a piacra, egyszer csillagmintás kötényrevalót hozott neki. Kicsike volt még akkor, másfél rőfből kifutotta. Amikor ráadta az anyja, megsimogatta az arcát: „Magad-keresete."

Másként bólogatnak a fák, más itt még az ég is.

A keskeny úton elől megy az ember, utána — Pityu kezét fogva — az asszony. Sokszor mentek ezen az úton, lány és legényként egymás mellett, házastársként a rangot illető sorrendben, mint most.

A völgyben megbújik a picike falu. Aki a bokrokat, a fákat

megismeri, hogyne tudná, melyik házban ki lakik. Kevély Budáék új kerítést csináltattak, olyan szépnek látszik, hogy a kastélyhoz is odaillene. Szopkó Cziliék házáról lekerült a zsuptető, zsindelyeztették, úgy hogy világosabb színű cseréppel a kezdőbetűket és az évszámot is kirakták rajta. Nem hiába árulta Czili a vásáron azt a jó tehenet, telik nekik mindenre. A kápolna tornyára visszakerült a harang, éppen akkora, mint az volt, melyiket a háború alatt ágyúnak öntöttek. Annak a réginek a hangja ezt bongta:

Gingaló, Szent Antó,
Gingaló, Szent Antó...

Ez a falu az, amelybe szüntelenül kívánkozott. Álmodott róla, lépegetett a Hüsi-közön, szemben jött vele Hangya Nanica, a bajusza is látszódott, állán a szőrszálas szemölcs. Azt mondta magában: „Most hát nem álmodok, csakugyan otthon vagyok". Felébredt, Dani házmester fütyülése hallatszott, a székes sás-csavaró gépének suhogása, vagy az, hogy Lázár a vásárra előkészített nagy ládát huzkodta. Ilyenkor igen-igen szomorú lett Mariska.

Álmában szebb volt a falu.

De így igazabb, így: Lakatos Kati féloldalt dőlt házával, amely, mintha menekedni akarna a temető közelségétől, a Zsigáék udvaráról kifolyó trágyalével, a szembenlévő udvaron felgyült sokféle szeméttel, kendertörekkel, polyvával, a sovány, gabancos kutyával. Hedvig néni is a fakult kendőt viseli, kötényén a régi mocsok szárad, viszeres lábával kifut elébe, megcsókolja az arcát:

— Marim, Marim, de nagy bánatra gyüttél.

A kisgyereket dícséri, befut, pogácsát hoz neki, majd adok mézet is, ha mentek haza, beléteszem a nefelejcses bögrébe, másszor, ha gyüttök, visszahozod.

Pandurék embere Antal kezét szorongatja:

— Meggyüttetek a temetésre?

— Meg, Dénes bátyám.

— Hát a városban mi újság? Igaz-e, hogy egy méter fa kétszázhuszonötezer korona?

— Egy helyen aprogattam a mult héten, azok kétszáznegyvenért vették.

— Téged emlegetett anyád — mondja másvalaki. Sír egy verset, panaszolja a hátfájást, láddе, két évvel idősebb voltam ünála, jobb karomat emelni se tudom, gyötör a hektika, de én még a halálnak se kellek, mást visz el helyettem.

A Hüsi-közön megy keresztül. Álmában virított a fehérvirágú, liliomszagú fagyalkerítés, most fekete, fényes bogyót hordoznak az ágak, mintha az ő bánatát fitogtatnák. Kevély Budáné nem szól, tesz-vesz a parádés gangon, tetteti, mintha észre se venné őket, suttyomban les utánuk, bizonyosan mondja most a menyének: „Nézd csak a kódust! Uras posztókabát rajta, talán kalapot is hordoz hozzá, de könnyen lehet, hogy a gyomra meg korog. Hazagyütt jóllakni a tori vacsorán."

Ez az a ház, amelyben született. Legfelső grádicsán állt, amikor Gergő, a vőfélye mondta a menyasszony-kikérőt:

Tudom, ma változik életemnek útja
Vagy holtig örömre, vagy örökös búra...

Megszakad a szíve, de már maga se tudja, azt a mirtuskoszorús menyasszonyt siratja-e, vagy a vőfélyt, Gergőt, aki nagybátyja volt, de csak három évvel idősebb, mint ő. Gergő a háborúban esett el... őt is siratja, az anyját is... azt a nagyranőtt orgonafát is, amelyen a világ legszebb virága nyílott.

Két testvére ráhullatja könnyét az ő arcára:

— Marisunk... Marisunk...

Az apja nem sír, de ilyen rekedtes, ilyen kietlen volt a hangja akkor is, amikor a csendőrök elkísérték:

— Utolsó szavában is téged emlegetett, legkedvesebbik lányát...

Fehér gyolcsruhában fekszik a ravatalon, összekulcsolt kezén olvasó. Tizenkét krajcárért vette annak a csipkének méterét, amelyet a blúzára varrt. „Két napszámom ára" — mondta akkor anyja és rövidet sóhajtott, nem is túlságosan szomorúat, mert könnyen vígasztalódott mindig. Pedig...

Sokszáz holdas a kartai határ, négyezer egymaga az uradalom, de az ő anyjának egyetlen négyszögöl se jutott belőle, mindig máséban hajuldozott, más földjén kotorta sarlója a kalászt. Buda Mátyás és a többiek csak elüzentek: „Reggel megkezdjük a kukoricakapálást" és az anyja hajnalban vállára vette a kapát, a darabka kenyeret útközben, a kötényéből ette, nehogy későn

érjen és rápirítsanak: „Talán halat reggeliztél, az tartott ilyen sokáig."

Sokmindenfélére gondol, sírni már nem tud, csak akkor kezdi el újra, ha valamelyik rokonasszony a nyakába borul.

A férfiak a gang-szélbe telepedtek. Antal katonapajtása, Kósa Farkas, a sztrájkot tudakolja. A sógora a komlói bányába jár, ott háromezerhatszázan szüntették be a munkát, némelyiknek már nincs kitartása, elfogyott az utolsó sütő lisztje, az asszonyok bekötik a fejüket, úgy, hogy kevés látszódjon az arcukból, karjukra veszik a kosarat, eljárnak Jánosiba, Székre, isten nevében koldulnak. Setét este viszik haza a kisebb-nagyobb darab szalonnát, kenyeret, de az urukat biztatják: „Most már ne engedjetek a magatok jussából."

Mások másról beszélnek. Szidják a főbírót, még jobban a jegyzőt, mert megbírságolta azokat a szülőket, akiknek a gyerekei nem mentek leventére. Akitől a pénzbüntetést nem lehetett másként behajtani, a vánkosát vitték el.

Azt mondja öreg Radi, Mariska apja:

— Fene enné a kigondolóját, de az bizonyos, hogy a levente intézmény csakis arra kellett, hogy Karaffiáth Jenőnek állást adhassanak.

Pandur Dénes, éppen az, akitől két vánkost és egy pokrócot elvittek bírság fejében, csak bólogat:

— Hallgassa csak meg Ferkó bátyám a jegyzőt, elsorolja az, hogy a régi határok visszaszerzése miatt milyen fontos a leventeügy, merthogy nem más az, mint katonai kiképzés, másrészt meg azért szükséges, hogy a legényeket elvonják a kocsmázástól.

Farkas újra a sztrájkra téríti a szót, hiszen nemcsak a munkásság ügye az, a falusi szegénység is remélhet tőle valamit.

Antal lassan beszél, mert Pityu elaludt, ölében fekszik, arcát apja melléhez szorítva:

— Az igazság az, hogy az összes bányában titkos szavazás döntött: felvegyék-e a munkát, vagy nem. Peyer bejelentette, ha a bányászok egyharmad része elfogadja a bányatársaság feltételeit, akkor megszűnt a sztrájk. Jöttek is közibünk Peyer emberei, elkezdték a rábeszélést; szatócs se tudja jobban kínálni a portékáját, mint ahogyan azok szíveskedtek, jártatták a szájú-

kat, mi csak bólogattunk, de mentünk a magunk esze után. Minálunk összesen tizenegyen szavaztak az elfogadás mellett.

Mondhatna még egyetmást arról, hogyan vitte gatyaszárába kötve a röplapokat, hogyan osztogatták szét Kardicscsal, hogyan bújtak el a kőbányában, egy éjszakát töltöttek abban a nedves lyukban, de másnap százan meg százan olvasták: „Álljuk a harcot, egy jottányit se engedünk követelésünkből, hiába csaholnak Peyer pénzelt ügynökei..."

Radi Ferkó hallgat, szívja a pipáját, néha a szoba felé figyel, mintha azt remélné, talán mégis megszólal az a gyolcsruhás öregasszony: „Te, ember, ne fenekelj, hanem eredj, kérdezd meg Kelemenéket, menjünk-e holnap krumplit ásni?"

Csendes a szoba, csak néha hallatszik valamelyik lánya nehéz sóhaja.

Amikor kettesben maradnak, térdére fekteti a pipát, azt mondja a vőjének:

— El se kísérhetem a temetőbe.

— Annyira fájlalja a lábát?

Zsebéből összehajtogatott hivatalos írást vesz elő, szemüveg nélkül, folyékonyan olvassa:

„Baranya vármegye alispánjától. Radi Ferenc kartai lakost a m. kir. Belügyminiszter Úr 4352/1924 intézkedése szerinti rendeletnek 1. § b) pontja alapján, rendőri felügyelet alá helyezem, melyhez képest elrendelem, hogy nevezett a község határát az I. fokú rendőrhatóság engedélye nélkül el nem hagyhatja, hetenkint az elöljáróságnál két ízben jelentkezni tartozik, nyilvános gyűléseket, nyilvános helyeket nem látogathat, távírót, távbeszélőt nem használhat, postai küldeményei hatósági ellenőrzés alatt állanak.

Indokolás: Nevezett annak ellenére, hogy községében a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjának megalakítása engedélyezve nem volt, a megszervezést titokban folytatta és a földmunkásokat állandóan izgatta. Ennek folytán nevezettnek, mint az állami és társadalmi rend és béke szempontjából aggályos egyénnek rendőri felügyelet alá helyezése elrendelendő."

Az állami és társadalmi békét olyannyira fenyegető öregember meggyujtotta újra a pipáját, közben simogatta a lábaszárához törleszkedő koromfekete cicát.

— Jó egerésző — mondta és még hozzátette: — Nem torkos, el nem lopott még soha semmit.

Visszatette zsebébe az alispáni iratot.

Nem emelte fel hangját most se, úgy beszélt, mint előbb a fekete cicáról, de arca megfiatalodott, szemében furcsa fények gyúltak, ilyen lehetett akkor is, amikor az aratóit vitte a pusztára, hogy a szőlőkarót beverjék a búzatáblába:

— Nem kérek tőlük semmit, annyit se, hogy a falu határát elhagyhassam, de néked is mondom, Antal fiam: tartsatok ki, lássák meg az urak, hogy nem egészen úgy van, ahogyan ők gondolják. Nem lehet eltaposni a munkást, mert van benne bátorság az ellenszegülésre. Én... én mindig ellenszegültem, megpróbáltam javítani a fajtámbéliek sorsán. Egyszer keresztülvittem, másszor nem, de sohase bántam meg semmit, mert valamelyes haszna mindig volt mindennek... Meg akartam alakítani a helyi csoportot, nyiltan, nem titokban és folytatom is, ahogyan majd tudom... Éppen csak az a kár, hogy a feleségem koporsójára nem dobhatom a hantot...

A kartai temető a szomszédos Lázsnok község határába esett. Furcsa pereskedés is folyt emiatt. A telekkönyvben egyké vonással el lehetet volna igazítani a kétségkívül térképezési hibát, de a hivatalos urak azt szeretik, ha éveken át elpiszmoghatnak valamin, gyüjthetik az aktákat, amelyek arra hivatottak, hogy nagy-nagy szorgalmukat tanúsítsák.

Vacsoránál Fülöp sógor, Katica ura, erős, nagy ember, megmutatta a maga írását, mert bizony neki is jelentkezni kell hetenkint kétszer Buda Mátyás bírónál, a falu határát ő se hagyhatja el, kocsma ajtaját be nem nyithatja, osztozván apósa nagy vétkében: segített a helyi csoportját megalakítani annak a földművesszövetségnek, amelynek alapszabályait már tizennyolc évvel azelőtt a Fejérváry—Kristóffy-kormány jóváhagyta.

Radi Ferkó úgy beszél azokról az évekről, mint kivénhedt huszár a győzelmes, feledhetetlen lovasrohamról:

— Úgy volt az, hogy az aratósztrájk itt, a Dunántúlon kezdődött, de apránkint kiterjedt az egész országra. A népség tódult a földművesszövetségbe, alig győzték a belépőlapokat kiállítani és csakhamar a miénk lett az ország legnagyobb taglétszámú szakszervezete... Elég fájdalmas, hogy most már csak

papíroson létezik, a grófi miniszterek, akiknek ezer meg ezerholdas birtokuk van, gondoskodnak róla, hogy fel ne támadhasson, mert igen-igen megzavarná az éccakai nyugalmukat.

Közbeszól Fülöp sógor:

— Másfél évvel ezelőtt kezdte el apánk, hogy: meg kéne alakítani a helyi csoportot, mert olyan világot élünk, hogy anélkül úgy kibabrálnak velünk az urak, mint Hanzi a meggyel. Azóta tizenkétszer jelentettünk be alakuló gyűlést, de nem engedélyezték egyszer se. Gondoltuk: ha nem, hát nem. Megcsináljuk a hatóság háta megett. De Buda Mátyás, Dicső Misa, főként pedig az uradalmi intéző futkosott fűhöz-fához, nyakunkra küldték a csendőröket, rajtunkütöttek, mondok magamban: „Na, Fülöp, egy-két pofon kijár bizonyosan". Eltaláltam, hogy a hús rohadna le Pusztai őrmester fenemagy tenyeréről...

Mariska, pedig de sokszor eszébejutott a hazai kolbász íze, csak túrja az ételt, nehezen csúszik le torkán a falat.

— Akkor hát?... — kezdi, de abbahagyja, Katica felel a be nem fejezett kérdésre:

— Se apánk, se az én uram nem jöhet el a temetőbe.

A fekete deszkakoporsón állt a margarétás pohár, amelyet nagyon- nagyon régen az anyja hozott a gyüdi búcsúról. A pohár megtöltve szenteltvízzel, benne bazsalikumág. Délelőtt megeredt az eső, délutánra kisütött a nap.

Mondja is Jakab Ruzsa, akinek a még nagyobb szegénységével olyan sokszor vígasztalta önmagát Radi Vica:

— Bűntelen volt, megérdemli a jó időt.

A tanító befejezte az éneket, alsó-felső szomszédoktól is elbúcsúztatta már a halottat, a dékány éppen hozta a konyháról a füstölőt, amikor az utcán feltűnt a két csendőr. Elmentek a ház előtt, jóformán be se néztek az udvarra, talán észre se vették, hogy temetés van itt, járőrként jöttek, erre vitt útjuk, hamarabb jutnak a bíró-házhoz, mintha a Hüsi-közön kerülnének.

Fülöp odasúgja a feleségének:

— Tettetik, mintha ránk se hederítenének, pedig szimatolnak, mint a vadállat, amelyik húsra éhes...

Rigacz Vendel, mert hiába, csak a szegény húz igazán a szegényhez, odasündörög az öreg Radi háta mögé, belesúgja a fülébe:

— A főbíró már elküldte kakastollas hóhérait, hogy leskődjenek utánatok, aztán galléron fogjanak, ha kell...

Szent Mihály lovára tették az aranybetűs koporsót és elindultak vele a kapu felé. Utána lépdelt a pap, a tanító, a gyászolók és mindazok, akik a végtisztességre eljöttek.

A fiatal Pandur Dénes, akinek a leventéről való elmaradását két vánkosuk, egy pokrócuk siratja, segít vinni a halottat. Ferkó bácsi váltja fel őt, eres keze szorítja a rúd végét, megy, csak megy a felesége kihűlt tetemével, egészen a fiatal akácosig, ahol a lázsnoki határ kezdődik.

Keze végigsimítja a festett deszkát, halkan sóhajt, olyan halkan, hogy csak a mellette álló Mariska hallja:

— Isten nyugtasson, kedves párom...

Hangosabban odaszól Dénesnek:

— Fogd meg, fiam!

Mariska visszanézett az apjára. Csak állt az öreg, Fülöp sógor mellett, húzogatta ősz bajusza szálait, aztán elindult visszafelé.

A két csendőr akkor fordult a mise-útra, látták az öreget, meg a vőjét, megvárták, amíg a Hamuházi-út végére érnek, akkor lehajtott fejjel bandukoltak ők is tovább, olyan szomorúan, mintha a gyászolókhoz tartoznának. Igen-igen búsította őket, hogy üres kézzel muszáj visszamenniök az őrsre.

Mariska még vissza-visszatekintett, a völgyi gyalogútnál már csak feketetollas csákójuk látszott. Arra gondolt, hogy sokszor fogja álmában látni azt a két gyűlölt tollbokrétát, amely mindig csak rettegést, bánatot hozott számára. Nem illett ide az átkozódó szó, de muszáj volt kimondania:

— Dögöljetek meg...

A gyűlölet szétáradt egész testében, mint a gyorsan ható méreg. A tollak még libbentek egyet, Mariska újra kimondta az átkozó szót, de most már nemcsak a csendőrökre gondolt, hanem másokra is, sokakra... mindazokra, akik elviszik a szegény két vánkosát, pokrócát, akik miatt az ő cekkerében akkorika darab kenyér se volt, amennyivel az egér jóllakhatna...

Amikor a sok-sok sárga hant dübörögve ráhullt az anyja koporsójára, azt mondta az urának:

— Ha másként nem lehet, én is kosarat teszek a karomra,

eljárok koldulni, akár a komlóiak. Aszondom, amit édesapám: mutassátok meg, hogy nem lehet eltaposni a munkást, amékből ezerannyi él a földön, mint az urakból...

Antal végigjárta az övéi sírját. Apja, anyja, testvérei itt feküdtek az ecetfák alatt. A gyökerek már bizonyosan leértek odáig, ahol testük maradéka porlad. Némelyik sírkereszten már el se lehetett olvasni a feliratot. Tíz év, húsz év és senki se tudja, hol fekszik Párkány Márton, hol a felesége, hol a négy gyereke... A legkisebbik öccse, Bódog, az is a tüdejét köpködte, mint a másik három, ilyenkor, ősszel halt meg. Nem tudott már felkelni az ágyból, de mindig a fűzőscipőt esengte, mert neki még sohasem volt bőrcipő a lábán, olyan, amelynek minden lépésnél koppan a sarka. Antal, pedig sohase volt bővében a pénznek, azon a nyáron kiváltképpen sovány volt a kereset, mégis megvette a cipőt. Négy pengőt adott érte, futott vele haza: „Idenézz, Bódog, mit hoztam!" Aznap este meghalt, dunnáján feküdt az a koppanó-sarkú fűzőscipő, két sovány ka kezе szorította, alig lehetett kihúzni belőle.

Letépett egy levelet a legkisebbik ecetfáról, belecsúsztatta a belső zsebébe.

Újra a vonaton ültek.

Visszanéztek a Somos-tetőre, a galagonyát, kökényt termő bokrokra, a fákra, az égen vonuló felhőkre. Antal felemelte kezét, mintha olyannak intene, akit ő már soha többé nem fog látni.

Este értek haza.

A két kislány Mandlék asztalánál ült, kávét vacsorázott, beléaprított kenyérrel. A suszter kelet felé fordulva, hajlongva mondta a héber imádságot. Amikor végzett vele, akkor fogott kezet Antallal.

— Annyira megszoktuk már Jolánkát és Gizit, hogy nem is adjuk vissza őket.

A fiaihoz fordult, azoktól kérdezte:

— Ugye, Oszkár?

A kisebbik gyerek azt felelte, amit érzett:

— Jolánka maradjon, a másik mehet...

Hamarjában el kellett mesélni a temetést, külön a két csendőrt. A suszter nem volt túlságosan meglepve, tavaly, ami-

kor még volt valamelyes áruja és vásárokra járt, bekísérték a nagypeterdi csendőrőrsre. Az őrmester szuronnyal lökdöste, odabent össze-vissza verte, azután kérte az igazolványait. Bele se nézett a papírokba, csak röhögött: „Akkor hát egy másik zsidó helyett kapta, amit kapott, de az is ilyenféleképpen nézett ki, aki az András-napi vásáron kormányzó urunkat szidta."

17

A HÉTKÖZBE ESŐ ÜNNEPEN Budapestről érkezett haza Ipolyi Miksa.

A hálókocsi kalauza jól ismerte a sokat utazgató vezérigazgató urat, úgy intézte, hogy egyedül aludjon a fülkében. Ipolyi az étkezőkocsiban bőséges vacsorát evett, utána megivott egy feketét, rummal spriccelve, a folyosón pedig elszívta a szokásos szivarját. Közben nézte a messzetűnő Budapestet, amelynek már csak fényei látszottak. Budafok sörgyárainak sok kéménye mintha az égig érne, a sínek fénylenek a hold rásütő ezüstzuhatagában, apró házak kéménye füstöl, egyiknek ablaka most sötétül el. Valaki lefekszik a napi munka után, lehet e percben imádkozik, vagy talán szeretkezésre készül.

A gyors megáll, sokan szállnak fel a jelentéktelen állomáson. Ipolyi nézi a tülekedést, a tolongást, némelyek csúnya nagy koffereket cepelnek, lihegésük is hallatszik, néha egy kiáltás: „Riza, siessetek! . . .” Ipolyi minden évben kiváltja elsőosztályú, kétezer kilométerre érvényes bérletét, kényelmesen utazik, éjjel hálókocsiban, kipihenten érkezik mindenüvé, vigyáz testi kondiciójára, hiszen az ő vállain egy hatalmas gyár sorsa nyugszik. Őt fontos üzleti tárgyalások szólítják el hazulról, de miért tülekednek ezek a nagykofferesek, miért nem ülnek otthon, a fenekükön? És mit visznek az óriási kofferben?

A háború óta minden megváltozott, a világ arculata szinte felismerhetetlen lett, rádiókat gyártanak és úgy fogják nemsokára árusítani, mint a fürdőkádat, vagy a porszívógépet, esetleg havi részletre is. A nők rövidre vágatják a hajukat, idős dámák táncolnak, a vonatok állandóan zsúfoltak, nincs nyugságuk az embereknek, jönnek-mennek. Talán nem is kitűzött céllal, de szeretik a vonatszagot, a szorongást a fapadon, a

hozzásimulást egy idegen testhez, a durva élceket, amelyekkel szórakoztatják egymást: „A férj betekint a kulcslyukon és ott látja a feleségét Kohnnal . . .” Igen, némelyiket a kaland vonzza, az, hogy megismerkedjen egy furcsatekintetű férfival, vagy gyanúselegánciájú nővel, aki a fülledtlevegőjű szakaszban parfömös zsebkendővel legyezi az arcát . . .

És mit cepelnek azokban a nagy böröndökben? Sohase jutott eszébe ezen gondolkodni, és most annyira felizgatja képzeletét, hogy legszívesebben leszállna a legközelebbi nagyobb állomáson, szólna a szolgálatát teljesítő rendőrnek: „Nem gondolja, hogy a harmadosztályon jó volna motozást tartani? Nem avatkozom a mesterségébe, de figyelmébe ajánlanám a nagy koffereket . . .”

Korholta önmagát, hogy ezideig még nem jutott eszébe a „nagykoffer jelenség” és azt is ki kellene nyomoztatni, nem utaznak-e mostanában túlsokat munkásai hozzátartozói? Egyszerű a magyarázata a gyárában észlelhető nyugtalanságnak, gyanús tüneteknek, amelyekről már referált Bradova főispánnak is. A hatósági férfiak bizonyosan kinevetnék, pedig itt van a kutya eltemetve. A vonaton nemcsak azt hallják, hogy: „A férj betekint a kulcslyukon . . .”, de különféle izgató históriákat mesélnek a németországi munkásmozgolódásokról, csepeli sztrájkmozgalomról, Weiss Manfréd-gyáriak tüntetéséről, esetleg azt is tudják már, hogy MacDonald kijelentette: a szovjetkormánnyal kötött szerződést alá fogja írni . . . Hazamennek, kiszínezve, eltúlozva mesélik a vonaton hallottakat, megtoldják azzal, hogy látták a tüntető felvonulást, a rendőrök ijedten hátráltak, esetleg még érdekesebb úgy, hogy: a munkássághoz csatlakoztak és együtt kiáltották: „Éljen a proletáriátus! . . .” Tulajdonképpen rendeletet kellene hozni az utazás korlátozásáról, különösképpen pedig a gyanúsabb poggyász megvizsgálásáról... Nemcsak az a haszna volna ennek, hogy a tisztességes üzletemberek, akik fontos ügy miatt ülnek vonatra, kényelmesen utaznának, de, ami a legfontosabb, megszűnne az ő gyárában az a mozgolódás, amely az utóbbi időben már-már aggódásra adott okot.

Bement a fülkéjébe, levetkőzött, felöltötte nyersselyem pizsamáját. Szerette hájas, szinte torznak mondható testén a puha, finom holmikat. Első pillanatban kéjes érzést váltott ki belőle,

muszáj volt rágondolni Annára, akitől négy órával ezelőtt vált el. Nyolc éve tart a viszonyuk, mert Ipolyi tulajdonképpen monogam természet és bizonyos, hogy holtig megmarad a disztingvált özvegy mellett. Továbbmenőleg: annyira monogam természet, hogy megelégedett volna a feleségével, sohase csalta volna meg, csak egy kicsit is szebb volna. De az ilyen tömény csúnyaság mellett képtelenség kitartani.

Annát Párisból jövet ismerte meg. Nizzában szállt fel a vonatra, ő franciának hitte, csak, amikor elővette a Mikszáth-könyvet, tudta meg, hogy honfitársa. Azonnal fellángolt az érdeklődése. A francia nőktől félt, mert perverzek és egy Lyonban járt nagykereskedő barátja betegséget is szerzett ott. Hiába, más az ilyen finomkinézésű magyar úrinő... Megkísérelte a beszélgetést, de a magyar úrinő egytagú szavakkal válaszolt. Ventimigliánál sokáig állt a vonat, az utasok nagy része leszállt. Az állomástól pár lépésnyire volt a piac, ahol garmadában árultak a gyümölcsöt. Csörgőbelű gránátalmát, sötétkék, csaknem mélyfekete szőlőt, paradicsomszerű almaféleséget, amelynek hasadékain kigyöngyözött a sűrű, édes lé. Útitársnője vitába keveredett egyik kofával; nem, ő vissza nem adja a kimért gyümölcsöt, tessék elfogadni a koronát, annál inkább, mert neki semmiféle más pénze nincsen. Ipolyi pillanatok alatt elintézte az ügyet, de ezzel még nem ért véget szerepe. Mire az asszony visszatért szakaszukba, a felcsapott asztalkán gyékénykosár állt, tele a Riviera legszebb gyümölcsével. Így kezdődött.

A harmadik állomáson már tudta Ipolyi, hogy Anna férje aktív százados volt, francia fogságban pusztult el. Néha ellenállhatatlan vágyat érez, hogy virágot helyezzen Tibor sírjára, ilyenkor odautazik, megszáll a kényelmetlen kis hotelben, de napja nagy részét amúgy is a temetőben tölti. Utána, valamelyest megnyugodva, visszautazik Budapestre. Édesanyjával lakik együtt, alig érintkezik valakivel, visszavonultan él, rendezett körülmények között, mert nemzeti ajándékként, élesztőelosztót kapott, az bőséges jövedelmet hoz, a munka pedig kevés vele. Reggelenkint történik az elosztás, igen, olyankor kapcsolatba kerül olyan emberekkel, akikkel egyébként szóba nem állna, hiszen ő irtózik a legcsekélyebb durvaságtól is. Ipolyi biztosította, hogy az meg is látszik rajta, kaméa-szerű arca csupa finomság, a szeme pedig... Dehát ő üzletember, ahhoz pedig

költőnek kellene lenni, hogy méltó szavakkal beszéljen erről a két szemről. Azt azonban semmiképpen se hallgathatja el, hogy az ilyenfajta nőket arra teremtette isten: üvegházi, féltett növényként éljenek egy pazar otthonban és megédesítsék annak a férfinak az életét, akit erre a kegyre érdemesnek tartanak. Anna bevallotta, hogy ő csakugyan erre érzi magát hivatottnak, hiszen Tibor mellett úgy is élt, mire a kövér férfiú magabiztosan mosolygott, pontosan úgy, mint, amikor a roueni céggel megkötötte az üzletet.

A következő elsején Anna az édesanyjával együtt, mert azt a világért el nem hagyta volna, beköltözött a Délibáb-utcai kis palotába. Ipolyi jópénzért eladta az élesztő elosztó-jogosítványt, a pénzt az asszony nevére takarékba tette, a sajátjából vásárolta a rengeteg képet, szobrot, szőnyeget és mindazt, amit a gazdagok azért halmoznak fel négy fal között, mert gazdagságukat ebben a formában is fitogtatni akarják. Miksa meg volt hatva attól, hogy a nemesi előnevű finom úriasszony őt „Misinek" kényezteti, de bizonyos varázsa volt annak is, hogy ő viszont „méltóságos asszony"-nak szólítja a fekete selyemben pompázó mamát.

A Délibáb-utcai fészekről senki se tud. Ha az ember diszkréten csinál valamit, olyan, mintha nem is csinálná és ez esetben bátran felmondhat Zólyom nevű munkásának, még pedig megfelelő erkölcsi prédikáció kíséretében, kihangsúlyozva egyben azt, hogy neki kötelessége kigyomlálni a gazt, elrettentő példának odaállítani azt, aki heti keresetét nem viszi haza hitvesének, hanem rendőri felügyelet alatt álló nővel mulat a Ponty-kocsmában és, annak ellenére, hogy két gyermek atyja, éjszakáit a feslett nő ágyában tölti.

A hálókocsi fekhelye keskeny, a kövér test lelóg róla, megpróbál oldalt fordulni, de úgy se jobb, semmiképpen se tud elaludni.

A rummal spriccelt fekete!

Este ritkán iszik feketét, ha issza, az egymagában még nem jelent semmit, a baj ott kezdődik, ha az ágyban eszébe jut. „A koffein a szív olaja, a koffein éberségre ösztönöz" — ennyit tud és ehhez tartja magát, az alvásnak befellegzett, annál inkább, mert jönnek a gondolatok, a gyanús kofferekről ...

Az is ostobaság, amit Fábos mesélt. A vegyészmérnök pár

hónapja jött haza Oroszországból és vakon hisz a szocializmus elkerülhetetlen terjeszkedésében. Olyanokat mond, hogy „a fejlődés természetes útja..."

Nem, Ipolyi nem hisz ebben, bízik a magyarok kipróbált józanságában, nem feledték még el a gerstlit, a papírszövetet és különben is, a bethleni politika!

Mit is akarnak az emberek? Hiszen a legtöbbje meg lehet elégedve sorsával. Néha akad csak kivétel...

Janka néni például panaszkodott neki. A körúton találkoztak, szemben jött vele, nem lehetett már kitérni, muszáj volt megállni vele. Elvégre, mégis csak unokatestvére a boldogult mamának. Telesírta a fülét, azzal, hogy elvették a trafikját, a fiát nem vették fel az egyetemre, most a karosszéria-gyárba jár, pedig gyenge gyerek, ha még a kárpitos műhelybe juthatna, de nincs protekciója, anélkül pedig hiába minden... Perfekt német és francia, megtanulta hét hónap alatt a gép- és gyorsírást, az való volna neki, az irodai munka, vidékre is örömmel elmenne... Ipolyi érti a beszédet, nem rossz rokon ő, bizonyíthatják ezt a familia gyárában akceptált tagjai, a baj csak az, hogy a Géza gyerek, ha ugyan nem Gábor a neve, szóval a Janka néni egyetlenkéje taknyos korában beállt vöröskatonának... nem, köszönöm, nem kérek belőle... inkább más módon... tessék, néni, tegye csak nyugodtan a retiküljébe, a jövő hónapban se fogok megfeledkezni boldogult mamám unokatestvéréről, ez csak természetes és köszönet nem is jár érte...

Délután Budapestről felhívta a gyárát. Az idősebb bátyja azt jelentette: „Semmi újság, minden a régiben". Sajnos, a régi nyugodalmas időknek vége, mindig várhatunk valamit. Az utóbbi időben kiváltképpen megfekszi valami a levegőt. Ha végigmegy valamelyik termen, furcsa tekintetek szegeződnek reá, izgatott beszélgetés marad abba. Heccelik a munkásságot, az tény. Mintha bizony békésen nem lehetne jobban elintézni mindent: „Tudják, hogy én mindig meghallgatom a kérésüket, de lássák be, a szanálás, az egész országra rákényszerített takarékosság, nem utolsó sorban az anyaghiány... Óh, beszélni azt tud ő! Csak adjanak alkalmat erre és ne tegyenek emberei úgy, mint a bányászok, a kőművesek, az orgonagyáriak... Valahogy muszáj elejét venni a dolgoknak... Esetleg megszervezi a természetbeni járandóságot. Családonként és havonként tíz kiló krumpli, öt kiló kenyérliszt, esetleg pár deka zsír is...

Tessék, szerkesztő úr, feljegyezni az adatokat... Megfelelő bevezetést kérek, talán utalást arra, hogy a bőrgyár, pontosabban Ipolyi Miksa, megértve a mai nehéz helyzetet, országos viszonylatban példát akar mutatni a helyes szociális magatartásra... Persze, a vasárnapi számban kérem és ne olyan apró címbetűkkel, hogy szemüveggel se lehessen elolvasni...

Anna manikürösnéje mesélte, hogy lefogtak négy munkást, mert üzemükben lázító röpiratokat terjesztettek. Remélhetőleg elnyerik méltó büntetésüket és nem lesz többé kedvük a lázításhoz. Nem kell félteni Schweinitzeréket, tudják, mit kell tenniök, de leghelyesebb volna tulajdonképpen az ilyen gazembereket felkötni, tetemüket közszemlére kitenni az Oktogon-térre, nyakukon cédula: „Így jár, aki a meglévő közrendet veszélyezteti".

Most már bizonyos benne, hogy nemcsak a rummal spriccelt fekete az oka éberségének, sok minden nyugtalanítja... Meg kellene alakítani valamilyen titokban működő ellenőrző szervet, esetleg a rendőrség bekapcsolásával... Majd beszél erről Kernerrel... Az a baja tulajdonképpen, hogy túlsokat törődik a gyárral. Hányszor magyarázza fivéreinek és a vérségi kapcsolaton kívül álló tisztviselőknek is, hogy ne csak az íróasztal mellett legyenek cégvezetők, aligazgatók, hanem irodán kívül is gondoljanak a gyár érdekeire, úgy, mint ő, aki, íme, teljes éjszakát tölt álmatlanul, vergődve a különféle lehetőségek és megoldások útvesztőjében. Azt felelnétek, hogy: „Persze, a fekete! Erre azzal tromfolhatnék vissza, hogy tegnapelőtt Anna mellől is felugrottam, felgyujtottam a villanyt, elővettem az irattáskámat, hogy az Egyiptom számára felállított árkalkuláción bizonyos módosításokat eszközöljek."

Fáradtan, kimerülten érkezik meg. Köszön neki az állomásfőnök, Vince hordár még a bádogszalagos sapkát is lekapja előtte: „Szerencsés jóreggelt, vezérigazgató úr", négy fiákeres is kiált neki: „Tessék parancsolni!". A taxisoffőrök irígyen néznek, ők tudják, hogy ez a szerény ember nem őközülük választ. Ipolyi rámosolyog mindenkire, boldog, hogy ennyire szeretik szülővárosában.

„Fürdőintézet" — olvassa a táblát, a bérkocsi egyik sarkába húzódva, mert elveivel ellenkezne, hogy elnyúljon az ülés közepén, kidugott lábakkal, esetleg azt is elvárva, hogy a korai misére igyekvő Kozik Pál előre köszönjön neki. Csakazért is megelőzi a „Szervusz, tanácsos uram"-mal, mert ők osztálytár-

sak voltak és a dúsgazdag kereskedő, annak ellenére, hogy a főispán a násza, vendégként is meg szokott jelenni az Ipolyi-villában. Természetesen Babika nélkül, minden alkalomra előkészítve valamilyen jó kifogást, hogy „feleségem kénytelen volt otthon maradni, mert..."

Renneréké a fürdőintézet, de övéké a Petőfi-utca teljes jobboldali házsora. Ürögdi Renner Alfonzról utcát neveztek el, igaz, rövid, félreeső utcát, amelyben ott található a zsidó iskola is, de mindenképpen szép a városi bölcs tanácstól, hogy a közgyűlés napirendjére tűzte annakidején az ügyet és a törvényhatósági bizottsági tagok közül is egyedül csak Schmidt Brunó szólalt fel ellene, pedig akkor még nem is volt elnöke az Ébredőknek.

A fürdő kívül-belül elhanyagolt, de a hatóság szemethúny, azon az alapon, hogy ma amúgy is minden jobb család rendelkezik fürdőszobával. Aki pedig nem rendelkezik, az elégedjen meg ürögdi Rennerék intézetével.

Ipolyi Miksa évek óta nem járt itt, de most áhítozik a jó, forró gőzre, elnyúlni a léc-rácsozaton, lehúnyni a szemét, hallgatni, ahogyan egy-egy csepp lehull a mennyezetről.

Megállítja a kocsit, nem ad túlnagy borravalót, nem szeretné, ha idehaza gavallér hírét költenék.

A pénztárnoknő, szomorú öregkisasszony, aki valaha az ürögdi Renner-csemetéket nevelte és oktatta franciára, meglepetésében „Ah, bon soir"-ral köszön, a pedikürös, aki régebben már volt szerencsés a vezérigazgató úr bütykeit és tyúkszemeit farigcsálni, a folyosó végére kiált:

— Rózsáné, a márványkádasat kérem, a hatosat... Csakugyan gőzbe méltóztatik, vezérigazgató úr? Akkor hagyja, Rózsáné... Sajnos, ma, az ünnep miatt, elég sok a vendégünk. Talán mégis csak a hatos kádfürdőt?

Az egyetlen valamirevaló öltözőfülkéből kidobják a közönséges vendég ruháját, a hosszú gatya pertlije úszik a földön, a kabát kopott ujja is nedves lesz, de ki törődik ezzel... hamar, új gyékényt a 10-esbe, tükröt a szegre, a padot leteríteni a frottírral.

Emlékszik arra a közgyűlésre, amikor Egri János, a szocik képviselője, a Renner-féle fürdő tűrhetetlen állapotát tette szóvá. Ormos párttitkár, talán azért, hogy esztendőben egyszer,

mégis hallassa a hangját, vagy talán azért, mert valamelyik Renner nem fogadta elég szívélyesen alázatoskodó köszöntését, belekapcsolódott a vitába, szokatlan bátorsággal hangoztatta: tud esetet, hogy valakinek gennyfoltos lepedőt adtak, a bazen vizét négynaponként, néha még ritkábban cserélik, a kádak cementje letöredezett, megsebzi a fürdőzők testét, de főként a piszok, a tűrhetetlen piszok az, amely sürgősen megszüntetendő. A tisztifőorvos, akinek nagyapja Erzsébet királyné főkamarása volt, évenként kétszer látogatott el „városunk" egyetlen fürdőintézetébe. Éppen csak bekukkantott, pár szót váltott a pénztárnoknővel, hogy fitogtassa gyér francia tudását, aztán átsétált a kerten, a szomszédos palotába, ahol kitűnő uzsonna várta. Clarissz kisasszony hárfázott neki, a legöregebb ürögdi Renner Alfonz, akiről már életében utcát neveztek el, megmutatta ásványgyüjteményét, a fia, vagyis Clarissz nagyapja, legújabb szerzeményével dicsekedett a László Fülöp képpel, és egy Macquart-csendélettel. Miután a napirend ezzel kimerült, a legfiatalabb ürögdi Renner, vagyis Clarissz apja, kikísérte vendégüket, a lépcsőkön lemenet figyelmeztetve őt, hogy felöltője zsebében megtalálja a szokványos borítékot, a szokványos összeggel.

Ez a magyarázata annak, hogy a szóbanforgó közgyűlésen Ladányi dühösen ugrik fel, úgy izgul, mintha anyai nagyapja főkamarásságát kétségbe vonnák, vagy legalább is anyja becsületében gázolnának. Ömlik szájából a szó, úgy védi városunk fürdőintézetét. Nemcsak a kiejtése idegenszerű, de mond is néha egy-egy német szót, hogy mindenkinek jusson eszébe származása és ne merészelje kétségbevonni következő állításait: a higiénia minden követelményének megfelel a fürdő, nem egy váratlan kiszállással meggyőződést szerzett arról, hogy a vizet naponként cserélik, igen: täglich! Az pedig, amit az igen tisztelt bizottsági tag úr bizonyos nachlässigkeitről mond, hajszálnyival sem több, mint természetes következménye a négyéves háborúnak, hiszen — jól tudjuk — nem könnyű azokat a sebeket begyógyítani, sem a lelkeken, sem az objektumokon.

A közgyűlés jóváhagyólag tudomásul vette a tisztifőorvos válaszát, a piszok továbbra is ott úszkált a bazen vizében, a cement tovább málladozott a kádakról, kisebb-nagyobb sérüléseket okozva. Talán csak a gennyfoltos lepedők tisztultak meg, az ásványgyüjtő ürögdi Renner, vagyis Clarissz dédapja jóvol-

tából, mert ő sohasem zárkózott el a reformok elől, ha azok nem igényeltek túlzott anyagi befektetést.

Ipolyi Miksa a legbelső gőzkamrába megy, elnyúlik a lécezeten. pontosan úgy, ahogyan a kocsiban elképzelte és élvezi a testét átjáró nedves forróságot. A mennyezetről lecseppenő víz egyhangú muzsikája elálmosítja, hallja a vonat zakatolását, állomás nevét kiáltja a kalauz... a rendőr belép a szakaszába: „Tessék a bőröndöt kinyitni!" Ijedten ébred, arra gondol, mindjárt letussolja magát, esetleg tyúkszemet is vágat, ha már azt a frottírt is odatették a padra, tükröt akasztottak a falra... Igaz, ő mindenütt megbecsült vendég, talán különös szaga van a pénzének, mert ritkán ad többet, mint más.

— Jóreggelt — köszön rá valaki és a vezérigazgató tekintete önkénytelenül megragad a kifogástalanul felépített férfitesten. Széles vállak, domború mellkas, a combok vonala olyan, mint a görög szobrokon az atlétáké: sehol felesleges hús, vagy zsírréteg, csak izom, csupa izom, amellett a tagoknak olyan játszikönnyű a mozgása, mintha zenei aláfestés kísérné. Nézi, nézi és turcsi orráról ismeri fel munkását, Galambos Kálmánt. Ezideig csak ormótlan bakancsban, szürke, ócska zubbonyban látta; az úgynevezett házi-ünnepségeken, amikor az ajándékcsomagokat osztogatták, rosszul szabott ünneplőben. Nem is tudja, miért szégyelli hirtelen a saját testét. Elpirul, mint akinek féltett titkát leplezték le. Nagy hasa miatt a köténykét csak combjai tövénél tudta megkötni, válla csapott, karja túlhosszú, és a vastag lábszárakkal ellentétben aránylag sovány, löttyedt rajta a bőr.

Úgy véli, Galambos gúnyosan nézi őt, testének minden hibáját külön-külön szemügyre veszi, amellett úgy áll elébe, hogy a sajátjának kifogástalan arányai minél jobban érvényesüljenek. Kínos helyzet. Azzal akarja végét vetni, hogy lenéző fitymálással szól rá:

— No, Galambos, vagy hogyan is hívják... maga is szokott fürödni?

A turcsiorrú melléje ül, térde csaknem a térdéhez ér és a mosoly se változik arcán:

— Szoktam, hetenként szoktam.

Ha legalább a kötényét rendesen fel tudná kötni, de a mérhetetlen nagy pocakja miatt nem lehet. Úgy vizsgálja a saját testét, olyan iszonyodva, mintha eddig soha észre se vette volna

a csunyaságát, groteszkségét... Valamiről beszélni kellene, vagy felugrani... hogyan merészel ez így bámulni őrá?

— Hát izé... Galambos, mi újság?

— A vezérigazgató úr jött meg valahonnan messziről, magának kell újságot tudnia.

Felemelte kezét, felsőkarján kidudorodott az izom, talán erőlködött is valamelyest, hogy minél jobban látszódjon, még magasabbra emelte, nehéz lett volna kitalálni, hogy le akar-e sujtani vele, vagy bratyizva-komázva megsimogatni az esett vállakat.

Sohasem látta még mezítelenül a vezérigazgatóját, a teljhatalmú urat, aki a legbelső, párnázottajtajú irodában szokott ülni. Az előtt az ajtó előtt mindenki leveszi a sapkáját, a félelemtől egy kicsit sápadtan, mert ha a maga szándékából megy, akkor kérni akar, ha meg hívják, akkor kiváltképpen sápadozhat, mert abból még semmi jó nem jött ki, ha Ipolyi Miksa elüzent valakiért.

Faburkolatú az az iroda, a bútorzata kevés, a hatalmas íróasztal olyan benne, mint királyi szobában a trón. A bőrszék is hatalmas és hatalmas benne a kövér ember. Sötétkék, vagy sötétszürke ruhában ül, az eltakar mindent, olyannak mutatja, hogy muszáj tisztelettel nézni rá. A mult héten, amikor tizenkettedmagával ment be hozzá, a bérkövetelés miatt, éppen külfölddel beszélt a telefonon. „Oui, monsieur" mondogatta franciául, ők tizenketten csak álltak ott, aztán, amikor végzett, megkínálta őket cigarettával. Beszélt, beszélt, az ő atyai érzületéről, a nehézségekről, megint csak az ő nagy jóakaratúságáról. Egyre csak jártatta a száját, a végén kezetfogott velük és amikor a nagyterembeliek azt kérdezték tőlük: „Széna, vagy szalma?", ők, tizenketten, csak néztek egymásra, mindegyik a másiktól szerette volna megtudni, vajjon mit is végeztek?

Amikor a Munkásotthonban Kardicsnak beszámolt a semminél is kevesebbről, az ráripakodott, leültette maga mellé és elkezdett magyarázni, hol hibázták el a dolgot. Galambos, akinek a szószólónak kellett volna lennie, szemlesütve vallotta: „Félek tőle..." Több se kellett Kardicsnak. Majd hogy pofon nem verte: „Tudd meg, hogy a munkaadót csak megvetni, gyűlölni szabad, mert ha félsz tőle, akkor elvesztél, nincs olyan igaz ügy, amit sikerrel tudnál elébe vinni. Ekkora erős, nagy embernek magyarázzam én ezt, olyannak, aki elég eszes is? Állj elébe,

dörgöld orra alá az igazságot, hogy prüszköljön. Többet sohasem félsz tőle, ha látod, hogy az is vakarózik, ha viszket neki."

Nyáron ingujjban szokott végigmenni a műhelyeken. Talán fűzi magát, mint az asszonyok, vagy nadrágszíját szorítja össze, de senki se nézné ki belőle ezt a teméntelen-nagy pocakot. Nyerssselyem ingben jár, fölényes a hangja és hiába kínál meg cigarettával egy-egy munkást, hiába kérdi Salamont: „Javul a szeme?" azért csak meghunyászkodnak előtte.

Most megszűnt a varázs.

Kardics szavai jutnak eszébe. Eszébe jut Elzi is...

Cukrászkisasszony volt a Mimózá-ban, Kálmán szerelmes lett beléje, de nem merte neki bevallani. Kísérgette tánciskolába, onnan haza, álltak a kapuban, a lány ránézett, várta a szót, neki a száján volt, de amikor ki akarta mondani, dadogni tudott csak és ilyesféle lett belőle: „Tudja, Elzi, hogy szombaton lesz a koszorúcska?" A lány csalódottan nézett rá: „Ez az, amit mondani akart?" Egyszer aztán mégis nekidurálta magát. Elhívta a Király-kávéházba, teával kezdték, utána bor következett. Elzi csak kóstolgatta, Kálmán nyelte, mint a gödény, utána pálinkát, aztán megint butélia-bort. Kóválygott a feje, jóleső felszabadulást érzett, olyan könnyű lett a teste, mint a madárfiókáé, amely először kóstolta meg a repülést. Turcsiorrú Galambos Kálmán fütyült az egész világra, senkivel-semmivel nem törődött, Elzit látta csak, a pirosvonalú száját, kék szemében a zöldes pontokat és magátólértetődő egyszerűséggel rákezdett: „Én mindig csak magára gondolok, Elzike, lefekszem, felkelek, csak maga jár az eszemben, mert én még, amióta élek, soha ennyire nem szerettem senkit..."

Az opálos gőz megtölti a gőzkamrát, ez még jobban fokozza a részegséghez hasonló állapotot. Csaknem kurjantott, mint aki jókedvében azt se tudja, mit csináljon... Tisztán hallja Kardics szavát: „Dörgöld orra alá az igazságot, hogy prüszköljön..."

Minden átmenet nélkül, mintha már előzőleg órákhosszat ezen vitatkoztak volna, azt mondta:

— ...Mert minden más volna abban a gyárban, ha maga csakugyan embernek tekintené a munkását.

Azt kellene felelnie: „Micsoda hang ez? Megbolondult?" De csak ül, moccanni se tud, képtelen a száját felnyitni.

— Higgye el, nincs sok értelme annak a karácsonyi cso-

magnak, amelynek csak a külseje szép, a tartalma vacak és csak arra jó, hogy a híre belekerüljön az újságba... A cigaretta se fontos, az se, hogy ingujjban fusson végig a cserzőn, az se, hogy lélektelenül emlegesse: „Apjuk vagyok!" Az én apám hetvenkét évet megért, de se kicsiny, se felnőtt koromban ilyesféle szavakat nem mondott nekem... De, tudja, mi nagyon szegények voltunk, egyszer, a Spitzer-bazárban cintányéros bohócot lopott nekem apám, hogy nékem is legyen már játékom. Katonakoromban Halason szolgáltam, az 52-eseknél. Apám nyolcvan kilométert gyalogolt, hogy az útiköltség árán is szalonnát, kolbászt hozhassan nekem. Nem a szavak, a cselekedetek a tanúságtevők... Mit vár a munkás a munkaadójától? Azt, hogy embert lásson benne, öntudatos dolgozót, aki munkájával termel. A mi munkánk nélkül maga nem lehetne vezérigazgató, a bátyja aligazgató, a Lacika unokaöccs német-francia levelező. Aki dolgozik, annak az ereje fogy, elvárhatja tehát, hogy cserében legalább tisztességesen megélhessen, ehessen, ruházkodhasson. Elvárhatja, hogy amikor kér, meghallgassák; kertelés nélkül, becsületes őszinteséggel válaszoljanak neki... Ezt várjuk, nem pedig vásári komédiázást az apai érzületéről és a neszesemmi fogd meg jól csomagolósdi játékot...

Szellemidéző se kérdezheti meglepettebben a váratlanul megjelent kísértettől:

— Mit akar tulajdonképpen?

— Már végeztem. Egyszer szemtől-szembe meg akartam mondani az igazságot. Tudom, könnyen ráfizethetek, de én most már nem bánok semmit...

A sűrű gőzbe vesző mennyezetig ért ennek a furcsa Herkulesnek a bozontos feje, vagy talán inkább Atlas volt, aki egy világot hordott izmoktól dudorodó vállán és játékos kedvében meg akarta mutatni, hogy, ha megúnta, le is tudja ejteni, hadd törjön össze apró darabokra. Ipolyi Miksa mindent elhisz e pillanatban, de akkor kivágódik az ajtó, a masszőr hideg vízbe áztatott, vadonatúj törülközőt hoz be:

— Vezérigazgató úr, nem parancsolja a homlokára tenni?

Ez az alázatos hang, amely az ő éltetője, úgy támasztotta fel, mint Krisztus csodája a leányzót, aki nem halt meg, csak aludott. Megjött az igazi hangja, a pózt is megtalálta, amely előnyösebben tünteti fel a jólét sok zsírjától, tejszínhabjától és finom husikájától elrajzolt, agyongyömöszölt testet.

— Letagadhatatlan, fiatalember, hogy az előadása — minden terjengőssége ellenére — elég érdekes volt, de megnyugtathatom, teljesen téves szemszögből ítélt meg engem...

Más szavakkal, a helyzethez és pucérságához illően, anélkül, hogy az „apa" szót említette volna, mondta el a szokottakat, pergett a gramofonlemez, régi szöveggel, régi dallamon. Nem maradt ki belőle a csábos nagyária sem: a mostoha viszonyok között megengedhetőnek ítélendő béremelés ígérete.

Valami mégis változott: Galambos Kálmán már nem félt ettől ez embertől, lenézően mosolygott, mert most csakugyan vakaródzott, ideges ujja csak úgy hersegett bozontos mellén.

18

KOLOZS ÁRPÁD hátradőlt az íróasztalánál lévő széken. A szemközti falra nézett, amelyen a „Déli Lapok"-ban megjelent első vezércikke függött, aranynyomással, ízléses keretben. „Mindenki a gátra!" a cikk címe, szabatos mondatokból összeállítva, két hasában keresztül hódolva a kormányzó felé és dicsőítve Bethlen Istvánt, a század egyik legnagyobb politikusát. A befejező részben némi baloldalra kacsintás észlelhető, zsidó előfizetőkre és hirdetőkre való tekintettel. Persze, ildomos adagolásban, pár sorban utalva arra: a konszolidált ország minden egyes polgára fogjon össze, hogy a nemzetek sorában ismét elfoglalhassuk régi helyünket.

Heckinger ötlete volt az aranyszínű különlenyomat, a bekeretezés költségét hárman adták össze, beszéd is volt, amelynek végeztével a szakállas ifjú főszerkesztő négy pohár sört hozatott, az urak egészségére koccintott, amazok pedig — Heckinger szavai szerint — arra, hogy a magyar zsurnalisztika még sok olyan vezércikket mondhasson magáénak, mint amilyen a „Mindenki a gátra!" című.

— Puhány — mondta Sugár idősebb kollégájára, a sörből azért ivott, aminthogy a rámázás ráeső részét is készséggel vállalta.

Most ott feszeng, a másik kettővel együtt, a főszerkesztői asztal előtt. Gyűlölni csak azt lehet, aki valamilyen formában ellenfelünk, másik oldalon áll, mint mi, de ember az is, hibákkal telítetten is: ember. Sugár azonban útálja Kolozst, úgy, ahogyan csak patkányt, békát, gennyes sebet lehet útálni. Ezért kevereg a gyomra, fizikailag rosszul érzi magát és a legegyszerűbb megoldásnak azt tartja, ha csakugyan odahányhatna a nagymintás spárgaszőnyegre.

— Uraim, ezt a levelet kaptam.

Vészjósló a hangja, a gesztusa is, ahogy méltóságteljes lassúsággal kiveszi a borítékból a papirost és olvassa:

„Mélyen tisztelt Főszerkesztő Úr! Csodálatos az ön türelme, hogy erélyes kézzel nem sujt le azok közé, akik lapját naprólnapra nevetség tárgyává teszik, a hemzsegő sajtóhibák révén. Ha a nyomdai munkások okozzák, tessék őket megrendszabályozni, ha a szerkesztőség tagjai, akkor őket szedje ráncba azzal a szigorral, amelyet mi, az ön tisztelői és lapjának előfizetői annál is inkább elvárunk, mert ellenkező esetben olyan lapot támogatunk obulusainkkal, amely a reggeli kávé mellé nem szerviroz néha nevettető, de legtöbbször mérhetetlenül boszszantó sajtóhibákat. Tisztelettel Anonima."

— Nos?

Ennyit kérdezett, felállt, külön-külön megszagolta embereit, visszaült helyére, összefonta két karját. Tekintélyes akart lenni, félelmet keltő és impozáns főszerkesztő úr.

— Tessék, olvassák, nézzék meg a saját szemükkel és lássák be: nem csoda, ha az én baromi türelmemnek is végeszakadt... A pénzbüntetés elégtelennek bizonyult, már nem marad vissza számomra egyéb, minthogy szétüssek ebben a csordában, úgy, hogy hármukat négyfelé kergetem...

Sugár ránézett Heckingerre. Húsz évvel idősebb ennél a mocskolódó, ordítozó vadállatnál, kap annyi nyugdíjat, hogy a dalárdai pénz hozzáadásával megélhet valahogyan. Ha számíthatna arra, hogy melléje áll, akkor most, ebben a pillanatban szót fogadna Kardicsnak és kinyitaná a száját: „Kikérem magamnak, ezt a hangot visszautasítom!" „Nem tetszik? Mehet!" Ezután következne a cselekedet, amelyet Kardics reklamál: „Megyek, fogságból szabadult rab nem megy boldogabban... Gyerünk, Heckinger kolléga..."

Együtt mennének és Kolozs a szakállát tépné kétségbeesésében, mert fogalma nincs egy ülés lefolyásának megírásáról, arról, hogy milyen részeket kell kifettelni a távirati iroda anyagából, milyen címmel ellátni. Mit törődne ő mindezzel! Felülne a vonatra, reggel hazaérkezne, az anyja csodálkozva állna az ajtóban: „Megjöttél, Bandikám? Meddig maradsz?" „Véglegesen eljöttem onnan, anyus, nagy baj?" „A télre szerettem volna kibérelni a Kálmán-utcai üzlethelyiséget, de majd csak megleszek a kapualjban továbbra is..."

Valamit mégis muszáj mondani, ha már azt le is nyeli, ami a szívét nyomja:

— Főszerkesztő úr is jól tudja, hogy a hiba nélküli lapot még nem találták fel. A Nyugat nem napilap, nem sietve készül, amellett hivatásos korrektor nézi át a szedést, a cikkemben mégis négy értelemzavaró, súlyos hiba volt.

— Helyben vagyunk! Ez a baj, a Nyugat, meg a pesti laptudósítás. Sugár úr csak azzal törődik, az én lapom csak arra jó, hogy némi ürügyet szolgáltasson az elsejei fizetés felvételére... A mai számban egyébként öt címhiba éktelenkedik, ami büntetéspénzben duplán számít.

Sugár fizetésének valamivel több, mint a negyedrésze került aznap levonásra. Ezt is lenyeli, mert az anyja ezen a télen már semmiképpen nem árulhat a kapu alatt.

Este elment a Munkásotthonba. Kardics észrevette arcán a levertséget, faggatta is, de ő elhallgatta a szerkesztőségben történteket. A gyávasággal senki se szeret dicsekedni...

Negyednap elsőnek érkezett a szerkesztőségbe, a díszes állólámpa mellett ott látta a postát, éppen csak beletúrt a levelek és újságok halmazába, hátha az ő címére is érkezett valami. Legfelül egy boríték hevert, gépírásos címzéssel. Tipográfiai érzéke kitűnő, a betűk kellemetlen emléket juttattak eszébe és már ki is mondta: „Anonima". Holtbizonyos, hogy ugyanazok a modern, apró betűk. Nem is tétovázott, zsebébe csúsztatta a levelet. Felbontani nem merte, megvárta Heckingert és a volontőrt. Egyhangúlag megszavazták, hogy az újabb kellemetlenség elkerülése céljából a levelet elsikkasztják és mindenekelőtt elolvassák.

„Uram, ön, aki egyike városunk legbecsültebb polgárainak, mint férfi pedig, olyan küllemmel rendelkezik, amelynek hatása alól a gyengébb nem aligha vonhatja ki magát, rút csalás áldozata lett. A nő, aki szerencsésnek mondhatja magát, az ön szerelme tárgyául választatván, álnokul viselkedik önnel szemben. Boldog lehetne egy ilyen harmadrendű kis gépírónőcske, hogy Kolozs Árpád barátnője lehet, esetleg később felesége is. Ehelyett silányjellemű férfiakkal adja össze magát, akik moziba elviszik, utána pedig nemcsak a kapuig kísérik, de szobájába is bebocsáttatást nyernek. Cselekedjen ön jellemeihez, puritánságához méltóan."

— Szegény Igaz Mártus!

Heckinger, aki e városban mindenkit ismer, ő kiáltott így és elkezdett mesélni özvegy Igaz Ágostonnéról, aki tizenöt éves leányát eladta Kozik Pálnak. A porcelánkereskedő irodájában alkalmazta Mártust, mert így a viszony kevesebb pénzébe került. Minden héten kétszer elment a diófás-udvarú házba, olyankor Igaznénak sürgősen dolga akadt valamelyik szomszédnál, mihelyt a kapu becsukását hallotta, elköszönt, sietett haza, ráförmedt a lányára:

— A tüzifát nem felejtetted el?

— Nem, mama.

— Szenet is küld?

— És a maga télikabátját is megemlítettem, mama.

— Hát a cipő? Azt gondolod, én örökké ebben az egyetlen agyonfoltozottban járok? Eleget rongyoskodtam, amíg iskoláztattalak, nem volt ingyenben a négy polgári, örülj, ha most módodban van visszafizetni.

Szerencsére a tüzelő már a pincében volt, a mama a prémgalléros fekete télikabátban, magasszárú cipőben ment adventi litániára, amikor Péter észrevette, hogy apja az irodában átöleli és szájoncsókolja a gépírónőt. Mártus kényeskedett: „Hagyjál Pali, mert meglátnak..."

Felment a lakásba, nekidőlt a kandallónak, csipkedte szeme alatt és a füle tájékán a hámló bőrt. Átment a szobájukba, de Éva még mindig nem jött haza. Ez volt a baj. Ha a feleségének elmondhatja, akkor az anyja sohase tudta volna meg. Küzködött magában, elhatározta, hogy nem szól, de, amikor Babika aggodalmaskodott: „Petikém, menjen le az üzletbe, nézze meg — Isten őrizz — nincs-e valami baja apusnak." Kipukkadt belőle a nevetés, úgy röhögött, mint tizenöt évvel ezelőtt az apja, amikor az ő véletlenül felfedezett nemibaját tálalta ki az anyjának, aki a fiát még ártatlannak hitte:

— Sohase búsuljon Babika, az én apuskám e pillanatban Mártussal csókolózik...

— Ki az a Mártus? — kérdezte ártatlanul Kozikné, mert ő sohasem tartotta érdemesnek az alkalmazottak nevét megjegyezni. Ha vaksi Mihály valamit felhozott az üzletből, barátságosan azt mondta neki: „Boltiszolga kérem, tegye csak le az előszobában."

— Mártus a cég gépírónője, elég silány munkaerő, aki fő-

nökével, az én apuskámmal, a Babika férjével, így társalog: „Hagyjál Pali..."

Babika cseppecskét sírdogált, utána mindjárt bepuderezte az arcát és másnap elment a család eszéhez, a főttrákarcú Bradova főispánhoz, úgy is, mint nászához és tanácsot kért tőle. A leendő belügyminiszter igazi politikus módjára intézte el az ügyet. Babikát hazaküldte, a várószobájából behívatta Kolozs főszerkesztő urat, aki immár egy éve eltemette zsidószármazású feleségét.

— Mondja, nem akar nősülni?

A ravasz székely teherbeejtett nevelőnőre, vénlánynak megmaradt sánta unokahúgra gondolt és ijedten felkiáltott:

— Egyszer elég volt, méltóságos uram.

Bradova mondhatna erre valamit, de mi köze ahhoz, hogy valami Reich nevű házaspár a szegényházba kéri felvételét.

— Tréfáltam, nem is nősülésről van szó.

— Hanem?

— Nagyon érdeklődik ön után egy csinos leányka.

Valami nem stimmelt, csak az az egy látszott hihetőnek, hogy az ő férfias külleme hatással volt valakire.

Egy hét mulva, akkor már állást kapott Mártus a főjegyzői hivatalban, megismerkedtek egymással, újabb egy hét múlva, özvegy Igaznénak bizonyos időközönkint, de legalább másnaponkint, fontos megbeszélnivalója akadt a szomszédságban.

A hó eleji közigazgatási bizottsági ülés után, a főispán megfogta Kolozs kabátgombját. A bizalmaskodás e feltűnő jele megpirosította az arcnak a szakállból kilátszó részét, kiváltképpen pedig a férfiasan incselkedő kérdés:

— Na, hol tartunk a kis szőkével?

— Barna, méltóságos uram.

— Ez nem zárja ki azt, hogy sikerről számoljon be.

— Ismert szerénységem tiltaná.

— Fő a diszkréció, barátom, dzsentlmenek volnánk, vagy mi a szösz... Hát csak szórakozzanak jól...

Telefonált a Kozik-lakásra:

— Maga az Babika?

— Baj van?

— Ellenkezőleg. Meg akarom nyugtatni, hogy a gépírónőt jó kezekbe adtam...

Szó se lehet róla, hogy a gyalázatos levél eljusson a szakál-

lashoz. Mindhárman Igaz Mártus pártjára álltak, bár Heckinger tudja, — miről nem tud ő, ami városunkban történik, — hogy a leány utálja Kolozst, a felesége unokahúga, aki ugyancsak a főjegyzői irodában dolgozik, látta Mártus naplójának ezt a részét: „Ma jön hozzám. Faggyúszagú, mint a parasztok ázott ködmene, ha a szakálla hozzámér, összeborzad a testem és a lelkem. Anyám hallani se akar a szakításról, mert tömi őt színház és mozijeggyel..."

Délután négykor jön be a főszerkesztő, átnézi a kiadóhivatali asztalán lévő postát, aztán a díszes lámpa alattit. Rángatja szakállát, behívja kedvencét, a pénztárnoknőt:

— Bözsike, fontos levelet kellett volna kapnom ma.

— Talán a kiadóhivatali asztalon.

— Ott is hiába kerestem.

A szőke leány, aki egy kicsit talán szerelmes a lapkiadótulajdonos főszerkesztőbe, a beléje helyezett bizalomnak eleget téve, súgja:

— Sugár urat néhányszor láttam már, hogy a saját postáját elvette a főszerkesztő úr asztaláról.

— Sugár úr!

— Tessék.

— Maga kotorászni szokott az én asztalomon?

— Kotorászni? Legfeljebb az történt egyszer, vagy talán kétszer, hogy a saját levelemet elvettem a többi közül.

— Megtiltom! Az én asztalom tabu, ahhoz sem maga, sem más, hozzá nem nyúlhat! Még az hiányozna!... Eltűnt egy levelem, amelynek érkeztét mára jelezték.

Fut a három szobán keresztül, úgy kiáltozza, hogy az utcán járó kéményseprő megáll az ablak alatt:

— Ha huszonnégy órán belül elő nem kerül a levelem, akkor az egész társaságnak felmondok, úgy a kiadóhivatalnak, mint a szerkesztőségnek. Majd én megtanítom magukat becsületre és főként arra, hogy az asztalomon lévő holmi nem csáki szalmája, különben is, régóta ígérem, hogy végleges rendet teremtek ebben az augias istállójában.

Teréz, az előfizetői kartoték kezelője, aki olyan sok szidást lenyelt már a gyatra helyesírása miatt és, akinek az apja részeges, egyszer lopás miatt is be volt zárva, ott áll a szerkesztőségi ajtóban, zsíros arcán egymás után gördülnek le a könnyek:

— Adják vissza a levelet, mert nekem állásban muszáj maradnom.

A volontőr, a kis taknyos, arrogánsan ráförmed:

— Maga megbolondult?

— Tudják meg, hogy ő tegnap este bevitte a kiadóhivatali szobájába az új gépet, sokáig írt rajta, az is lehetséges, hogy sajátmagának, csak azért, hogy próbára tegyen valakit...

Már az utcán érezte magát, kidobottnak és mi lesz ővele, amikor perfekt gyorsírót, idegen nyelven levelezőt keresnek ma minden piszlicsári kis irodában...

Helyesírást nem tud, de mégse olyan buta ez a Teréz, mint amilyennek kinéz.

Sugár mondta ki:

— Anonima levelét és ezt a mait is, önmaga írta.

A volontőrnek jó napja volt, csuda érdekesnek találta a helyzetet, úgy kereste a kibontakozást, mintha detektívregényt írna. Az ablak alatt álldogáló kéményseprőt is kombinációba vette; adnának neki húszezer koronát, hogy menjen be a leragasztott levéllel a szakállashoz: „Nem ide szól ez? Most találtam az Iparkamara előtt."

A borítékot mindenesetre, gondosan leragasztották újra és az alapötlet módosításával, azt indítványozta Sugár, hogy írják reá: „Az utcán találtatott", aztán bedobják a levélszekrénybe.

— Még jobbat tudok — lelkendezik a volontőr, mintha társasjátékról volna szó — németül sokkalta jobban hat: „Gefunden auf der Strasse..." Franciául se rossz: „Trouvé sur la rue", vagy pedig „Lettera trovata nella strada..."

— Németül a leghatásosabb — mondta Sugár — a főpostán dobom be, reggel a fiókból elhozza a kifutó... A huszonnégy óra letelte előtt.

19

SZILAS kopogtatott az ajtón, aztán belépett.

Szomorúság látszott arcán, a köszönéséből is kiérződött:

— Jószerencsét.

Daru éppen Budapesttel beszélt, Kardics ránéz Szilasra, megkérdezi:

— Baj van?

Bólint:

— Baj...

Nyel egy nagyot, aztán folytatja:

— Előbb a magamét beszélem...

Antal leteszi kezéből az újságot, közelebb megy hozzá:

— Az asszony?

— Vagyis a gyerek...

Daru bemondja az interurbán-központnak: „Igen, végeztünk", aztán ránevet Szilasra:

— Fiú, vagy lány?

— Fiúgyerek volt... meghalt...

Hallgatnak, odakint a házmesterné szidja a cicáját, mert megfogott egy verebet: „Be ne gyere ma, mert agyonütlek, te gyilkos..."

— ...Délután kettőkor kezdte a vajudást, hatkor azt mondja a bábaasszony: orvos kéne. Megyek az irodára, mondom, amit a bábaasszony javallott. Krancz nekemront, hogy semmi közük a feleségemhez se, énhozzám se, aki sztrájkol, az semmiféle igényt nem támaszthat... Másféléket is mondott, de oda se hallgattam, kimentem az ajtón, egyenesen Marosnéhoz, mert valamikor a bábaképzőn cselédkedett. El is jött velem mindjárt... Hajnalban holtan vették el tőle... Fiúgyerek volt, fekete a haja... Apám után Jánosnak keresztelték volna...

Kardics a földre néz, mintha ő szégyelné a más bűnét:

— Mit törődnek ők egy Szilas Jánoskával!

Antal az asszony állapotát tudakolja, a fiatal bányász sóhajt:

— Mielőtt eljöttem, tejet kért, annyi pénzem volt, hogy három decire futotta.

Úgy gondolja, túlsokat beszélt a saját bajáról, másra fordítja a szót:

— Ferenc-aknán javában agitálnak megint Peyer emberei, hogy a pártvezetőség elítéli a sztrájkot, meg, hogy mindenkinek áldozatot kell hozni az újjáépítés érdekében, aki a maga posztján nem dolgozik, az hazaáruló.

Kardics fel-alá jár, odafordul Daruhoz:

— Biciklire ülök, ha délig nem jönnék vissza...

Az ajtó előtt köhögés hallatszik, belép Deák, szavaiból kitűnik, hogy hallgatózott az ajtó előtt:

— Kardics elvtárs, magának veszélyes odamenni, ezt tudjuk mindnyájan, én pedig örömmel vállalom.

— Magának nem veszélyes, magát levegőnek nézik a csendőrök?

— Én nem sztrájkolok, én kidobott bányász vagyok...

— Vissza fogják venni.

— Tudom, Kardics elvtárs, azt is tudom, hogy Szlobodával együtt és azt is, hogy a Kardics elvtárs akarja így.

— Buta beszéd, valamennyi elvtársunknak ez a kívánsága.

— Akkor kiváltképpen vissza kell szolgálnom. Csak mondják meg, hová menjek, a többi az én dolgom...

Köhög, rekedtes hangon suttogja:

— Röpcédulát is viszek, én azt fényes nappal úgy tudom osztogatni, hogy a nyomomban settengő csendőr is azt mondja magában: „Részeges Deák megint felöntöttt a garatra, úgy ténfereg, hogy szűk neki az utca..."

Nevet, de hörgésszerű köhögés lesz belőle. Kardics ráförmed:

— Szedje a sátorfáját, menjen haza és várja türelemmel, hogy mivel bízzuk meg.

— Jól van, jól, azért ne szidja az anyám istenét — mondja félig tréfásan Deák és megy kifelé, vissza a kuglizókhoz. Még hallatszik, amint rákezdi ott: „Jól adja ez a Kardics, azt hiszi,

másnak nincs is sütnivalója, pedig én már akkor szerveztem sztrájkot, amikor őt még pelenkába pakolták..."

Kardics már a biciklin ül, fejével a kuglipálya felé bök:

— Mérges az öreg.

— Beteg — mentegeti Antal — két évig egymás mellett dolgoztunk; sokszor hallgattam, mennyire zihál a tüdeje, véreset is köpött már, őmaga mondta, hogy kavernája van.

— Bányászbetegség.

— Elhiggye, Kardics elvtárs, azóta jobban levette lábáról a hektika, amióta nem dolgozik. Panaszolta is nékem, hogy, amióta Krancz kidobatta, egyre jobban sorvad, fogy.

— Idehallgasson Párkány, én most megdolgozom a Ferenc-aknabélieket, mert nem szeretnék kellemetlen meglepetéseket. Maga estefelé másodmagával kiviszi a röplapokat, csak annyit, amennyi az ingük alatt elfér, mert a csendőrök mindenüvé odadugják az orrukat, kiváltképpen, ha igen tisztelt pesti „elvtársaink" külön megkérik őket erre.

Daru aggódva nézett a távolodó bicikli után:

— Féltem Kardicsot, mert túlságosan vakmerő.

Szilas, pedig éppen elég a maga baja-bánata, készséggel ajánlkozik:

— Ha délig nem érne vissza, üzenjen el értem Daru elvtárs, én utána megyek, megkeresem, ha az őrsön kell, akkor is.

Sietett a komájához, a Vitéz-utcai asztaloshoz, aki ingyenkoporsót ajánlott fel a feketehajú Jánoskának. Talán ugyanabból a diófából szegeli, amelyből a bölcsőt akarta készíteni...

SOKSZÁZ HOLD a papok erdeje. Pénzelnek belőle, a székesegyházi uradalom kasszájában el se fér a sok bankó, a java ott kamatozik az Egyházmegyei Bank-ban. Amikor valamelyik parcellán kitermelik és áruba bocsátják a fát, megindul a milliók végtelen áramlása. Hausner kanonok azonban úgy beszél erről, mintha a hatalmas szálfák irtása csak arra volna jó, hogy a favágók, a fuvarosok és a közvetítő-kereskedelem némi keresethez jusson. A nagy jóakaratúság betetőzése az, amikor az év bizonyos szakában megengedik a szegényeknek a rőzseszedést. Természetesen csak a száraz ágakat cepelhetik haza az asszonyok, azokból is csak a vékonyabbakat. Akit az erdészek kap-

zsiságon csípnek, az örökre eltiltatik a böngészéstől. A városból is eljárnak ide, de kiváltképpen a bányatelepiek szedegetik szorgalmasan a kegyes püspök ajándékát. Akadt olyan elvetemült, aki baltát hozott a köténye alatt és a sok-sokmillió fa mégtöbbmilliónyi ágának alsó részéből levágott egyet-kettőt, száraz levéllel betakargatta és a setétség beálltával eljött érte. Hausner kanonok, megfelelő, avagy fülénél fogva előkapott bibliai idézet kíséretében, bűnös cselekedetnek minősíti ezt és kilátásba helyezi érte a túlvilági bűnhődést, amely pokolbéli kínzás is lehet, de az, akinek a gyereke tüdőgyulladásban fekszik a jéghideg lakás egyetlen ágyán, a kárhozatot is vállalja, csak begyujthasson a kályhába és rakhassa a vizesborogatást a betegére. Három tucat erdész őrzi a papok fáját, akad közöttük olyan, aki sok minden előtt szemet húny, olyan is, aki lehúzza a fatolvaj fejéről a kendőt, elveszi tőle a baltát, felírja a nevét, lakáscímét, aztán útjára bocsátja. Az ilyen szerencsétlen az államrendőrség kihágási osztályának büntetőbírája elé kerül, jobb esetben párnapos elzárással megússza, de, ha súlyosabb elbírálás alá esik cselekménye, főként, ha visszaeső bűnös, akkor a független magyar bíróság ítéli el és örökre megbélyegzett erkölcsiséggel fizet azért az egyetlen ágért, amelyet a püspöki rengetegben levágott.

Országút szeli át az erdőt, emellett épült, a várostól mintegy tíz kilométernyire, az a kis erdészlak, amelyben Bugár Vince lakik. Az öregapja, az apja bányász volt, ami egymagában is elegendő ahhoz, hogy a munkásséghoz húzzon. Daru vitte el hozzá először Kardicsot, azóta többször járt nála. Öcska biciklijét beállítja Bugárék fészerébe, elfogadja az asszonytól a pohár kecsketejet, aztán gyalog indul a telep felé.

A bokrokon javában pirosodik a csipkebogyó, a földibodza túlérett gyümölcsén cinke lakmározik, ügyesen kifejti a zsíros magvat, megvárja, amíg a vándor közelébe ér, aztán felröppen nagyon magasra. Az őszeleji délelőtt méz-színe lefolyik a fák között, a napfoltok tócsákban ringanak a madársóska zöld szigetén, Kardics arra gondol, jó volna leheverni az avarra, feje alá tenni kezét, nézni a haldokló lombok résein bekandikáló kék eget; érezni az álom közelgő puhaságát. Meggyorsítja lépteit, nehogy engedjen a kísértésnek. Inge alatt megzörren a röplapköteg, mintha biztatni akarná: siess!

A püspöki erdő mohó karja elnyúl a Ferenc-akna körül

kuporgó bányász-házakig. Az épületek téglája valamikor piros volt, a szénpor azonban komorrá setétítette, még a kis kertek fáira is rátelepült, bemocskolta az őszi virágok szirmát, úgy, hogy gyászosat nyílik valamennyi.

Kardics a keskenypadlójú hídhoz ért, messziről őzsutát látott, előrenyujtott nyakkal, kényeskedőn itta a habosan előbugyogó forrás hideg vizét. Hirtelen felkapta fejét, mereven nézett egy irányba, Kardics követte tekintetét és észrevette a két csendőrt. Az őz nyugati irányban menekült, ő arra gondolt, hogy most nem szabad elveszítenie a fejét. Sétáló lépésekkel letért az útról, a galagonyabokrok mögé kerülve arra tartott, ahol legsűrűbbek a fák, és amikor bizonyosra vette, hogy szem elől tévesztették, futásnak eredt.

— Állj, vagy lövök!

Az erdő csendjét úgy kúszálta meg az ismétlődő kiáltás, hogy a gerlék, harkályok kiröppentek fészkükből, és amikor a lövés eldördült, az őzsuta futott el Kardics előtt, tekintetében a rémületek rémülete. Egészen bizonyos, hogy könnyet látott a két szemében; áttörtetett a bozóton, abban az irányban, amerre a harkályok és gerlék röpültek. Bal lábszárában sajgó fájást érzett, emiatt se tudott volna futni, de az már amúgy se használna. Repkény és vadkomló futotta be a hatalmas tölgyeket, a felső ágakon dúsan sűrűsödtek az indák, szinte hivogatták: „Gyere, elbújtatunk..."

Nehézkesen kapaszkodott felfelé, vigyáznia kellett, nehogy egy reccsenés is elárulja. Amellett lábszárán fokozódott a fájdalom, most már bizonyosra vette, hogy megsérült. A vadkomló sátorában leült. A növényből permetező sárga por szaga az anyja kenyerére emlékeztette. Feltűrte nadrágját, tapogatta a sebet, erősen vérzett, nagyságát nem is tudta megállapítani, de az bizonyos, hogy a golyó csak a felületet érhette.

A két csendőr megvadultan futkosott a fák között, óvatosan hajtották széjjel a bokrokat, aztán megint futni kezdtek, mint a vizsla, amely érzi a vad szagát. Végül visszafelé indultak, kezükben tartva a puskát.

Kardicsnak, miért, miért se, megint a könnyező szemű őz jutott eszébe.

Lekúszott a fáról, darabig állt, aztán elindult a Ferencaknai telep felé. Ijedelmet nem érzett, csak a sérülés okozta fájdalom fokozódott, mert a sebet minden lépésnél súrolta a

nadrág szövete. Bement az útjába eső első házba. Sem a konyhában, sem a szobában nem talált senkit, visszament az udvarra. A szemétdomb szélén kopasznyakú, kendermagos tyúk kapirgált. Apró magokat csipegetett, hasa besüppedt a kivájt mélyedésbe, néha csapkodott a szárnyával, láthatólag nagyon jól érezte magát. A szederfa alatti padkán fiatal férfi ült, közelebb érve ismerte meg a négyujjú bányászt. Az barátságtalanul nézett reá, ahogyan hivatlan vendégre szokás. Nem is méltatta nagy figyelemre, tovább farigcsált valamit, valószínűleg sarlónak szánt nyelet.

— Szeretném, ha bejönne a házba — mondta Kardics, közben az utca felé kémlelt, de nem látott mást, csak a planétás asszonyt, vállán fehértollú papagállyal, kezében a ládika a soksok csodálatos jóslatot rejtő cédulával.

Ahogy az udvaron át lépkedtek, a négyujjú észrevette a földet tarkázó vércseppeket. Úgy kérdezte, mintha valakinek a fogfájását tudakolná:

— Valami baj van?

A szobában Kardics cigarettával kínálta a bányászt, de az ridegen elutasította:

— Régesrégen leszoktam róla.

— Nekem muszáj rágyujtani, akkor nyugodtabban tudok beszélni.

Röviden mondta el a történteket, a másik szorongatta kezében a féligkész sarlónyelet, néha ránézett a beszélőre, részvétlenül, kifejezéstelen tekintettel, mintha idegen nyelven mesélne neki valaki.

Öreg, ráncosarcú, de koromfekete hajú asszony nyitotta be az ajtót. Köszönt, súgni kezdett valamit a fiának, de az rászólt:

— Mondhatja hangosan is.

Éneklő volt a hangja, olyan friss, mint egy serdülő leányé, aki a legény előtt kelleti magát:

— ... Petráséknál a padlásra is felmentek, postás Marci azt mondja, valamiféle tolvajt keresnek. Én attól félek, inkább a mi embereink közül valakit... Az őrmester jártatta száját a Hangyá-ban, hogy eltalálta a puskája golyója.

Kardics a lábszárát tapogatta, az öregasszony tekintete odatévedt a vérfoltos szövetre, bólintott és annyit mondott csak:

— Bekötözöm...

A fiatalember ledobta a földre a faragott fadarabot, csaknem kiköpött a cigarettázó férfi előtt.

— Maga az oka annak, hogy fél kiló sót, egy skatulya gyufát nem tud venni az anyám, megbolondította az embereket, most meg külön bajt is hozna még az én nyakamra... Legjobb, ha sürgősen elmegy innen...

— Elmegyek, de előbb meg akarok magának magyarázni valamit...

— Hiába magyaráz, mert engem csak az érdekel, hogy mikor állhatok újra munkába.

— Értse meg, ember, nem én akartam a sztrájkot, nem is én irányítom a továbbiakat, hanem az a vezérkar, amelyiknek a hadseregében én egycsillagos katona vagyok, vagy talán még őrvezetői ranggal se dicsekedhetek; az a vezérkar a szenvedések tüzében megedzett, éppen ezért, tapasztalt, előrelátó és egyedül alkalmas arra, hogy az eltaposott, elnyomott munkásságot harcba vigye a kapitalisták ellen. Most a sztrájk látszik az egyetlen hatásos módszernek. Ezt meg is értette Dorog, Borsod és a többi kerület bányászsága, csakúgy, mint az itteniek kilencvenkilenc százaléka. Sajnos, maga nem ezek közé tartozik. Pedig nemcsak arról van szó, hogy újra rászokhasson a cigarettára, hogy sóra, gyufára, sőt húsra is teljen, hanem, hogy a horthysta rabszolgaság alól valamelyest legalább felszabaduljanak. Aki ezt nem érti meg, aki ennek a nagy célnak az érdekében nem vállalja a nélkülözést, a szenvedést, az a mi ellenségünket támogatja, segít neki megtölteni a fegyvert, amellyel édes testvéreit megcélozza.

Indult kifelé, a fiatalember utána lépett, négyujjú kezét is feléje nyujtotta, de helyette a szót az öregasszony mondta ki:

— Nem engedjük, úgye Lacim, nem engedjük?

Mintha a kérdést nem is hallaná, az ablakra meredt tekintete, izgalom nélkül mondta:

— Most mentek be a csendőrök Hircsik vájárhoz...

Az éneklő, friss hang suttogóra vált:

— Tessék csak velem jönni, nem lesz semmi baj.

A kicsike konyha közepén állt az asztal, olyan, amilyet régebben cselédtartó gazdák szoktak használni. Alsó része ládaszerűre kihúzható, éjszaka fekhelyül szolgál, nappal elfér benne az ágynemű. Mintha e pillanatban ez is fontos volna, elkezdte az öregasszony:

— Sokáig jártam mosni Jávorka főtanácsos úrékhoz, tizenkét évvel ezelőtt ők adták el nekem öt koronáért... Búvóhelynek kívánni se lehetne különbet, csakhát össze kell kuporodnia benne...

Amikor a szobaajtót benyitották, Laci javában farigcsálta a sarlónyelet. A forgács ott fehéredett a féltett spárgaszőnyegen. Az őrmester körülnézett, aztán odalépett a fiatalemberhez:

— Nem szeretnék sokat teketóriázni, kivele: hova bújtatta a pasit?

— Nem tudom, kit emleget az őrmester úr.

— Majd mindjárt megtudod öcsém, ha lekenyek egyet, amellett elárulhatom neked azt is, akad a mi tarisznyánkban kétszemélyes, összkomfortos bilincs is, már pedig, ha mi leljük meg a tisztelt elvtársat, akkor párosával visszük a galambokat...

Beletúrt az egymás melletti két ágyba, a szekrény felé indult, de hirtelen megállt:

— Mást mondok, öcsém, ne hidd percig se azt, hogy a kakastollasokat könnyű az orruknál fogva vezetni, jó a szimatunk, a szemünk még jobb, elárulom azt, amit későbbre tartogathanék: vércseppeket láttunk az udvar földjén, az mindennél többet mond...

Az öregasszony elkapta fülét a kulcslyukról, letette kezéből a kék bögrét, felvette a csonkanyelű nagykést, sietett az udvarra.

A kopasznyakú, kendermagos tyúk még mindig a szemétdomb szélén kapirgált. Ő is megérezte a sztrájkot, naponta egyszer kapott csak kukoricát, akkor is félmaréknyit, vízbeáztatott kenyérnek színevilágát nem látta, de azért minden másnap eltojt, némelykor két nap egymás után is. Az öregasszony maga nevelte, csibe-korában beszoktatta a konyhába, azóta is be-benéz némelykor, ha más csipegetni való nem akad, elkapdossa a bágyadt őszi legyeket. A magányos öregasszony, ha nagyon elunta már a hallgatást, éneklő hangján beszélgetni szokott hozzá, a kopasznyakú ráfelelt valamit a maga nyelvén, aztán sietett a fészkére, hogy tojással köszönje meg a jó-szót és a pár morzsa turót. Húsvétkor, amikor a lányát és a két unokáját várta, le akarta vágni, de inkább zálogba tette a slingelt-huzatú vánkost, és vett egy kiló pecsenyének való disznóhúst.

A kopasznyakú ránéz, jó falatot remél talán, mert hango-

san kárálni kezd, akkor se hagyja abba, amikor a jólismert kéz felveszi.

Picike a taréja, a szembogara kékes, körötte setétebb karika...

— Bocsáss meg...

Ennyit mond és akkor már hátra is csavarja picikét búbos, kendermagos fejét és sárgás nyakára illeszti a csonkanyelű kést.

Amikor vitte befelé és óvatos mozdulattal beletette a mosogató-vájdlingba, még akkor is beszélt neki, suttogón, énekelgetve, mint azelőtt szokott.

Azt mondja a csendőr, nem az őrmester, hanem a másik, a horgasorrú, aki Szloboda állát úgy felütötte, hogy két fogát azonnyomban kiköpte:

— Na, nyanyám, pincében, vagy padláson keressük azt, akinek a vére bepirosította az udvarukat?

Nevet, csendülő nevetése inkább koromfekete hajához, mint ráncos arcához illik:

— Tréfás ember a tizedes úr, másoktól is hallom, hogy milyen tréfás... Ne a padláson, ne is a pincében keresse, ott fekszik a mosogató-vájdlingban az utolsó tyúkom; levágtam szegényemet, mindjárt leforrázom, felbontom...

A két csendőr összenéz, az őrmester bozontos szemöldöke felszalad a homloka közepéig, gúnnyal palástolja a csalódottságát:

— Hinnye, de jó a sora a szegény sztrájkolónak! Köznapon is pecsenye?!

— Semmink sincs már, se egy szem krumplink, se egy kanál zsírunk, muszáj volt rákeríteni a sort a kopasznyakúra...

A tizedes arra gondol, bárcsak később jöttek volna, legalább egy tányér aranyszínű tyúklevessel megkínálja őket a vén banya. Az utána megjáró pecsenyét pénzért kérte volna, olyan hangon, amelyre csak egy lehet a felelet: „Örömest adom én pénz nélkül is..."

Az öregasszony kínálgatta Kardicsot, kínálgatta a fiát, ő hozzá se nyúlt a pörkölthöz, pedig a sztrájk óta még egy jó falat le nem csúszott a torkán.

A nap már elindult nyugat felé, amikor beállított Szilas. Izzadt, piros volt az arca, amikor meglátta Kardicsot, odafutott hozzá; nem, megölelni mégis csak szégyelte, csak tapogatta,

simogatta karját, mellét, mintha inkább hinne a kezének, mint a szemének.

— Már az őrsön is jártam, egyik házból ki, a másikba be... csakhogy megtaláltam, Kardics elvtárs, de jó, hogy megtaláltam...

KORA DÉLUTÁN állított be Kardics.

Mariska egyedül volt otthon. Hegyes, piros paprikát hozott hazulról, azt fűzte fel házicérnára.

— Megszárogatom a napon, megtöröm, legalább nem szorulok a bolti portékára... Ha egészben beledobom némelyik ételbe, úgy kiváltképpen megízesíti.

— Meg ám, például a pörköltet.

— Csak tudnám, hogy mikor kerül az én lábasomba pörkölt.

Gyászolta az anyját, a fekete szín kiemelte szívalakú arca érdekességét. Igaz, a ráncok is jobban látszottak szeme alatt, de az se rontotta le furcsa szépségét. Frisseség áradt belőle, aki ránézett, kesernyés, mandulaszagú tavaszi növényekre gondolt, amelyeket nemrégen még hó mosdatott.

Érezte, hogy Kardics figyeli. Már a harmadik paprikát hibázta el, a vastag tűvel felhasította szárát, nem maradt meg a fonálon, félredobta.

— Beleteszem holnap a tarhonyalevesbe — mondja, aztán hirtelen másról beszél:

— Meglátogattam szegény Szilasnét... az ám a bánat: gyerekágyat feküdni kisgyerek nélkül. Nincs, aki szopja a mellét, borogatni muszáj, amíg el nem apad a teje.

Kardics cigarettára gyújt, de nem szívja, csak tartja kezében, le nem veszi szemét az asszonyról.

Mariska most már nem állhatja szó nélkül:

— Miért vizslat annyira?

— Azért, hogy...

Elhallgat, szájába teszi a cigarettát, de az akkorra már elaludt, újra meg kell gyujtania. Amíg a skatulyán piszmog, halkan mondja:

— Némelyik ember szerencsés...

— Kire mondja ezt?

Felkel, az ajtóig megy, tekinget kifelé:

— Jöhetne már az ura...

Mariska a kész füzér végére horgot köt, kiakasztja a házfalba vert szegre. Minden egyes paprikát külön igazgat, aztán csak áll, áll, amíg a férfi is utánalép az udvarra. Úgy érzi az asszony, hogy Cserhátiné, a bricseszes házmester, az örökké lustálkodó emeleti Tarjánné, mindenki, mindenki errefelé néz. Sietve lehajol, a pusztuló őszi kertből tépdesi a kevéske gazt.

Megismeri az ura lépését, akkor megy vissza a konyhába. Antal a homlokát törli:

— Be se hívtad, le se ültetted Kardics elvtársat?

Nem felel, tesz-vesz, Vitézt hajszolja kifelé:

— Eredj, mert rádvágok a söprűvel.

Kardics azelőtt suttogni szokott Antallal, most hangosan kérdezi:

— Mikor indul a röplapokkal?

— Mihelyst kézhezkapom.

— Schulczot muszáj megvárnunk, állítólag kevéssel tudott csak elkészülni.

— Kardics elvtárs mire végezte odakünn?

— Gyalázat: Ormos nyíltan szembehelyezkedik velünk. Bezzeg, nem sajnálja most a fáradságot, nem restell kimenni a telepre, igaz, nem gyalogosan, a főispáni autó viszi. A fiának megígérték az ügyészi állást, hát jártatja is a száját, döllesztí a mellét, hogy ő, mint párttitkár, mint a munkásság érdekeinek hivatott képviselője, figyelmébe ajánlja mindenkinek: vegyék fel haladéktalanul a munkát, mert, aki ezt nem teszi, internálótáborba kerül.

— Nem hinném, hogy oda merné tolni azt a nagy pofáját.

— Nem hinné? A magam két szemével láttam a „Bagoly", vagy mifene-nevű vendéglő udvarán, ott, terebélyesedett az asztal mellett, a pesti agitátorokkal, kezében a borospohár, nagy előadást tartott, a hazafias érzelmű bányász kötelességéről. Sietve biciklire ültem, hiszen jobban kell félni tőle, mint a csendőröktől, vagy a bánya kopóitól.

— Akkor hát hiába járt?

— Legyen nyugodt, elvégeztem a magam dolgát. Sajnos, osztogatni való papírom nem volt, pedig némelyekre a nyomtatott betű hat a legjobban.

Megjött Schulcz, mindketten besiettek hozzá, két kis cso-

maggal jöttek vissza. Párkány el akarta dugni, Kardics bezárta a konyhaajtót, azt mondta:

— A felesége előtt nem titok.

— Eddig az volt.

— Én olyan asszonynak nézem őt, hogy úgy bízhatunk benne, mint a legjobb embereinkben. Különben is, ma szükség volna a munkájára.

Mariska abbahagyta a paprika-fűzést, odaállt a két férfi közé, hol egyikre, hol a másikra nézett, az izgalom legjobban fekete szemén látszott meg, úgy csillogott, mintha a könny ki akarna perdülni belőle:

— Én akarok segíteni, anyám sírja mellett fogadtam meg, mert apám el se jöhetett odáig, az akácosnál letette a koporsót, megsimította: „Isten áldjon kedves párom..." A csendőr-toll lobogott a szélben... Én megfogadtam, szóval is kimondtam az uram előtt: ne hátráljanak meg, ha kell, eljárok koldulni.

— Így igaz — hagyja rá Antal és ráteszi kezét a felesége vállára.

Kardics nézi őket, mintha hirtelen megharagudott volna valamiért, ingerülten mondja:

— Nem koldulásról van itt szó, egészen másról...

Jár le-föl, dobbanó léptekkel, az asszony kézbe vesz egy lapot, susogva olvassa:

„Elvtársak! Ne üljetek fel a Peyerista agitátorok és a munkáltatók hazugságainak! A többi bányavidék sztrájkolói szilárdan kitartanak követeléseik mellett, de tudhatjátok, hogy más szakmákban is egyre általánosabb lesz a munkabeszüntetés. A proletárság tömegmozgalma ki fogja csikarni azokat az engedményeket, amelyek magunk és családunk számára a nagyobb kenyeret biztosítják. Semmiképpen se provokáltassátok magatokat mozgalmunk nagy céljait károsan befolyásoló cselekedetre, hanem tartsatok ki, akkor győzni fogunk!"

A soványarcú odaállt Mariska elé:

— Mit szól hozzá?

— Mit szólhassak? Kimondtam már előbb is: ne hátráljanak meg.

— És tett már valamit ezért a célért?

Ezt már enyhültebben, mosoly-félével kérdi, az asszony mégis megszeppenve válaszol:

— Nem szólt nékem senki semmit, az uram is csak pus-

mog magával, meg a nyomdásszal. Ha Laczkovics jön, félreülnek a szoba-sarokba, kérdem: „Baj van, Antal?", ő csak megrántja a vállát: „Hámozd a krumplit, ne törődj mivelünk."

Elhallgat, eszébe jut valami, mohón rákezdi:

— Azért én magamtól is tettem... fölpakoltam délelőtt a kosarat, teliraktam abból, amit a Katicánk, meg a lánykori pajtásom, a Szopkó Czili adott, Zsiga Hedvig néném nefelejcses bögréjéből is öntöttem egy pohárba mézet, úgy vittem a kosaramat, mintha paszitot hordoznék, a gyerekeim szájától spóroltam el a torról megmaradt fehér-pecsenyét, de hadd erősödjön az a szegény Szilasné... Csak fekszik az ágyon, három deci tejen, kevéske héjaskrumplin kívül, egyebet nem evett. Akkorát harapott az én kalácsomba, hogy majd a szivem meghasadt fájdalmamban... A kolbászt a sógor-gyerekének, a csillés Edének adtam, kehes Deákéknál hagytam a jókora kenyeret, mert negyednapja korpás puliszkán élnek... Hát ennyi... De örömest tennék én mást is, ha tehetnék.

— Tehetne.

— Tréfál?

— Ugyanazt a kosarat vegye a karjára, de ne ennivalóval rakja tele.

Mariska fekete szemében olyan furcsa fény gyullad ki, mintha ölelni akarna:

— Értem, ne is mondja tovább.

Antal rákiabál:

— Érted ám a... majd mit mondok micsodát! Jobb, ha ülsz a fenekeden és összevarrod a nadrágomon a hasadást.

Kardicshoz fordul:

— Minek ártsa bele magát az asszony? Megbeszéltünk mi már Laczkovicscsal mindent. Ha kell, Deák Gábor is, Szilas is segít... Ha besötétedett, elindulunk. Borús az ég, a hold se világít.

— Laczkovicsot inkább egyedül menesztenem a vásártéri barakkokhoz, közel hatvan munkás lakik ott, egy részükkel én már felvettem a kapcsolatot... Szilas csak maradjon pár napig a felesége mellett, Deákba hálni jár a lélek.

— Antó, eressz éngem, hadd menjek el teveled.

— Engedje! A mi mozgalmunkban a nők morzsányit se kisebbértékűek a férfiaknál, ezt saját tapasztalásomból tudom.

Antal huzogatja a vállát és hosszas gondolkodás után, kényszeredetten mondja:

— Akkor hát: nem bánom.

AMIKOR A GYEREKEK már aludtak, kilopakodtak a Felsőkerék-utcai kapun.

Csendes volt az utca, a sarki patika előtt a rendőr járkált le-föl. Rájuknézett, Mariska hangosan mondta:

— Lépjünk ki Antal, ha el akarjuk érni a kilences vonatot.

A rendőr ásított, felnézett az égre, bunkós orrával szimatolta: jön-e az eső?

A Magdolna-utca halott házsoraiban feltűnt a bányakapitányság kivilágított hatalmas épülete. A nyitott ablakból írógépkopogás hallatszik, a másik szobában őszesfejű férfi járkál a hosszú asztal körül, amelynél hatan, vagy talán heten ülnek. Mariska kiköp az aszfaltra, azt mondja:

— Forduljatok föl!

Az országúton lépdelnek, elől a férfi, utána az asszony, kosárral a karján. Valamikor vásárra is így mentek, nem tehenet, vagy lovat venni, még csak egy csökött kis borjút se, legfeljebb kalapot, lábbelit Antalnak, vagy szoknyára valót Mariskának. Így mendegéltek, elől a koppanó, hátul a csosszanó lépés. Néha szembenjött valaki, megkérdezte: „Mentek, Antal?" „Megyünk" felelte az ember, aztán hátrafordult, a feleségéhez: „Könnyen beszél az, akinek két csikó ficánkol az istállójában, a jászol elébe kötve tehén is, tinó is."

Csillagtalan, sötét az este. Antal lépése meglassúdik, egymás mellett bandukolnak, azt kérdi a bányász:

— Nem nehéz a kosár?

— Akár a világ végéig elvinném.

Talán még soha ilyen közel nem érezték magukat egymáshoz. Szó nem fejezhette volna ki azt, ami szívükben izzott-pirosloft. Antal megfogta a kosár fülét, azon a fonott fán összeért a kezük. Simuló, meleg volt az érintésük. Mariska megáll, azzal a másik kezével felnyúl a szeméhez.

— Sírsz?

Mondhatná, hogy bogár esett a szemébe, másfélét is hazudhatna, de jobban esik az igazság:

— Nem a bánat ríkat, elég könnyet harmatoztatott a szemem aljára anyám halála... Más ez... Semmitérő asszonynak hittem magamat, nadrághasadás összeöltögetése, paprikafűzés, levestészta aprógatása...

— Az is valami.

— De mi ahhoz képest, amit most teszek?... Láttam egyszer Szopkó Czilit a vásáron, a szép címeres tehenet árulta, jaj, de belémsajdult a fájdalom... most már tudom, hogy van annál többetérő is...

— Van.

Ennyit felelt Antal, de keze még szorosabban igazodott amellé a másik kéz mellé, ugyanakkor jobban megmarkolta, magasabbra emelte a kosarat, hogy az asszony könnyebbnek érezze.

A hídnál megálltak, Antal mégegyszer elmondta a mondókáját, Mariska megnyugtatta:

— Ne félj, tudok én már mindent.

Ablakba, kerítés réseibe, virágcserepek közé dugták a nyomtatványokat, néhol bemerészkedtek az udvarra, amikor lépések közeledtek, Mariska ijedten fordult hátra. Valaki rászólt:

— Megálljon...

A kosárra rádobta a kötöttkabátját, a kendőjét, készült az előre elkészített szavakra: „A sógornémat, bizonyos Csirke Imrénét keresem..."

— Én vagyok... az öreg Deák...

— Gábor bácsi, de rámijesztett.

— Adjon már vagy huszat-harmincat abból a cédulából.

— Minek az magának?

— Lássa Párkányné, tétlenül hányódok, én előbb elkezdtem a munkátlanságot, mint a maga ura... Elúnja magát az ember, szeretnék mozogni egy kicsit, meg hát — ha már ki kell mondanom — az éjszakai nyugalom is jobban esik, ha legalább a kisujjamat mozdíthatom a mi ügyünkben... Ki tudja, meddig tehetem... Nagyon beteg vagyok..

Olyan szomorúan mondta ezt, hogy Mariska megsajnálta és már nyúlt is a kosárba:

— A magam szakállára adom, de mindenegyesre vigyázzon, mert nincs sok .. A telep alsó végébe vigye...

— Jószerencsét lányom...

Csaknem futott, hamar elnyelte a sötétség.

Mariska elvégezte a dolgát, a híd közelében várta az urát. Jött is csakhamar.

— Itt vagy Maris?

— Deák Gábor utánamszólt, könyörgött, hogy segíthessen...

Oszladozott a felhő, a hold sarlója feltűnt és megcsillantotta a csendőrszurony hegyét.

— Menjünk, — súgta az asszony, — majd rákezdem a sógornémat, bizonyos Csirke Imrénét...

— Gyere!

Az ura megrántotta a karját, húzta magával, annyi idejük volt, csak, hogy a híd alá bujhattak. Térdig álltak a hideg vízben. Mariska remegett, még a foga is összekoccant. Antal átfogta, karja szorításában ez volt: „Ne félj"...

A csendőrök egyforma lépése már messze koppant, ők csak álltak a kanális vizében. Rothadó sás szaga érződött, Mariskát a kenderáztatóra emlékeztette. Az égen jácinthoz hasonló csillagok kezdtek felfényleni, szinte a tiloló hangját is hallotta és dönögve, döngicsélve rákezdte:

„Ennek a kislánynak rövid a szoknyája..."

— Dalolsz? — kérdezte Antal és egyszerre ő is jókedvű lett, úgy mondta, mintha nászbavivő kocsira készülnének felkapaszkodni:

— Mehetünk, Maris...

Levetették a vizes cipőt, mezítláb ballagtak az országúton. Hirtelen újra beborult, megeredt az eső, ők mentek egymás mellett, mintha a világ végéig meg se akarnának állni....

20

HATODIK HETE tartott a bányászsztrájk.

Antal Cserhátiéknál mosta a tejeskannát, Schulcz a nyomdából jött haza. Intett a fejével, amikor a boltíves kapu alá értek, a füléhez hajolt:

— Érdemes volt, Párkány elvtárs.

Savós, túrómorzsás Antal keze, máskor szénpor szokott feketedni rajta. Hirtelen hátra is dugja, úgy kérdezi:

— Mi volt érdemes?

— Nem ment be ma délután a pártba?

— Fizetséget kínált Cserhátiné a kannamosásért, muszáj volt elvállalnom.

— Viszont holnap már a föld alatt dolgozhat.

— Hogyisne!

— Nem hiszi? Reggel nyolctól délután háromig folytak a tárgyalások.

— Tudom, hogy elkezdték újra, mert Daru az este beszélte.

— Azt viszont nem tudja, hogy létrejött a megegyezés... A Bányamunkás Szövetség végrehajtó bizottságának bevonásával tárgyaltak. Az osztrák méltóságosok az itthoniakkal együtt úgy siránkoztak, mint a gyöngyösi leégettek, de a mieink rá se hederítettek. Végül is amazok beadták a derekukat...

— Százötven százalék?

— Megkapják az alapbér százötven százalékát, viszont a főbb kívánságokat másmindenben is teljesítik.

— Szlobodával és Deák Gáborral mi lesz?

— Egyiket se akarták visszavenni, turbulens elemek, ilyesféléket hadartak, viszont megint bevált Kardics Feri receptje, mert amikor a mieink felálltak, hogy „már a százötven százalék sem kell", beleegyeztek.

— Vajjon a többi bánya?

— Mielőtt eljöttem, futott le hozzánk Sugár a szedőterembe, a legújabb MTI-jelentés már közli a borsodi, tokodi táviratokat, hogy egy órával ezelőtt ott is létrejött a megegyezés a munkásság követelésének százszázalékos teljesítése mellett.

— Viszont Schulcz elvtárs is pihenhet most valamelyest.

— Visz... Nem sokáig, mert a bőrgyáriak elkezdik a táncoltatást. Alig várom már, mert Ipolyi Miksa nevét elégszer szedtem cím-betűvel, garmonddal, kurzívval a dicsőítő cikkekben, ideje, hogy a magam kis masinájába kerüljön végre, Kardics-féle megfogalmazásban...

Párkány megfeledkezik a kannákról, fut a konyhába:

— Érdemes volt, Mariska!

Bolond asszony, még talán sírva is fakadna?

Térdig állt a kanális vizében, utána krákogott, tüsszögött, de csak legyintett, hogy: „Semmi, lányom lakodalmáig elmúlik". Az utóbbi napokban hagymán, kenyéren élt, gyüdi Szűzanyára esküdözött, hogy nem éhes, vesszen meg, mint a veszett kutya, ha másfajta ételt kíván is, mint azt a jó, besózott, kartai hagymát, amelyet még az anyja dugott földbe, gyomlált, kapált, éppen csak füzérbe nem fonhatta... Ránézni se tud arra a kolbászos gulyásra, néktek főztem, egyétek, Antal, merj még a gyerekek tányérjára, én a szagát se szívlelhetem...

Szegény, dehogy nem szívlelhette! Szagát is, ízét is. Látta Antal, hogy mosogatás előtt kenyérhéjával törölte ki valamelyikük tányérját, pedig sok törölni való egyiken se akadt, ha csak a lábasban nem maradt valamicske lé.

Háromnegyed órát gyalogolt, hogy Szilasnét ápolgathassa, Laczkovicsnét vajjon nem ő bátorította, amikor rákezdte a sopánkodást? Antallal együtt, egyszer pedig magányosan elment még Ferenc-aknára. Kardics azt mondta neki: „Ha maga közlegény volna, Párkányné, én pedig valamiféle magasrangú tiszt, akkor most kitüntetésre terjeszteném fel..." Mariska csak morgott valamit, vagy talán káromkodott is, mint egy igazi baka, most pedig, amikor megtudja, hogy érdemes volt, csakugyan sírva fakad, úgy zöpög, mint az anyja koporsója mellett.

Antal, már csak úgy becsületből is, elmossa a többi kannát, aztán siet a Munkásotthonba.

Mariska szíve csordultig megtelt. Maga se tudja miért, a

gyerekeit ünneplőbe öltözteti, az utolsó darab kenyeret odadobja Vitéznek: „Egyél, kutyám, te meg én, mi ketten koplaltuk a legtöbbet".

Éppen jókor jön Rózsi, mert igen-igen kikívánkozik belőle a szó. A púpos lány ezideig hősiesen elhallgatta a vasútramenést, a titokzatos fehér georginát, a dagadtbokájút, a kendő alá rejtett nyomtatványokat; most elmond mindent, azt is, hogy nem a padlásgrádicson ütötte meg a térdét, hanem elesett a Munkásotthon udvarán.

Amikor azt részletezi, hogyan feküdt Kardics Daru szobájának a díványán és jajgatott álmában, mint akinek tüzes vassal égetik a talpát, közbevágott Párkányné:

— Mindent nékije köszönhetünk. Nem volt annak se éjjele, se nappala, nem restelte sorban elővenni azokat a se hideg, se meleg fajtájúakat, elmondani nekik, hogy „aki most nincs velünk, az ellenünk van". Meg hogy „mindnyájunknak fel kell sorakozni, senki el nem maradhat mellőlünk, lássák a munkaadók, hogy a végsőkig elszántuk magunkat". Dehát ez a kevesebb, több az, hogy bújkált kőbányában, Szilasék padlásán két napig kuporgott, mert lestek reá, mégis megtette, amit akart.

A végszóra lép be Laczkovics.

— Kardicsról beszélnek?

— Arról, szomszéd.

Igazánból csak akkor volt szomszéd, amikor még a Kozikházban laktak, de rájár Párkányné nyelve ma is.

A kőműves kínálás nélkül leül, simogatja Vitéz fejét, mintha semmi másért nem is jött volna.

— Megismersz? Te nagyfülű...

Rózsi kimondja újra Kardics nevét, akkor elkezdi:

— Minálunk is így beszélt mindig, rápirított arra, aki tétovázott, mindenki előtt szégyenítette: „Aki nincs velünk, az ellenünk van". Be kell vallanom, amíg ő nem jött és nem példálózott a tettek szükségességével, én is csak a számat jártattam, mert az a legkönnyebb. Ebédszünetben, vagy munka végeztével rákezdettem a mondókámat, némelykor a kiuzsorázó Kozik Lajossal hozakodtam elő, más alkalommal Goreczky Tamás új autójával, hogy könnyű neki venni, mert minden középítkezés a polgármester-csemetének jut, bezzeg...

Rózsi közbeszól:

— Szolgáltam náluk. Az asszonynak négy bundája lóg a szekrényben, kétszer volt rajta a pipacsszín selyemruhája, már eladta nekem, negyedáron, az igaz, de így is kéthónapi bérem ráment, az is igaz, hogy az asszony nem olyan rossz, mint az ura, egyszer azt is mondta nekem: „Ha megfürödtem, Rózsi, ne engedd ki a vizet, ülj bele te is a kádba". Tiszta volt utána a víz, a kád süllyesztett, haloványkék, a csempék is olyanok...

— Egyik nap rakom a téglát a másodemeleti állványon, hátranézek, hát Pandur Terinek — tudja, akiről meséltem, hogy a pallér erőszakoskodott vele — se híre, se hamva, helyette egy kisbajuszú, soványarcú férfi húzza fel csigán a malteros-ládát. Kardics volt. Két napig dolgozott nálunk, kiváltképpen azokat vette kezelés alá, akikről elárultam, hogy állandó fékezői a bérharcnak. Hogyan tud beszélni! Arca még sápadtabb lesz, szeme kétakkorára tágul, köznapi szavakat mond, csupa egyszerű igazságot, de akinek az ereiben csak egy cseppnyi vér van, legszívesebben mindjárt felkapna egy téglát, hogy beverje a fejét olyanvalakinek, aki elősegíti a munkásnyomort. Harmadnap már nem jött el. Nem is lett volna tennivalója: kimondtuk a sztrájkot.

— Holnap az én uram már sichtre megy.

— Mi hétfő óta dolgozunk. Soká nem is bírtuk volna már, pedig a budapesti elvtársak két ízben is küldtek pénzt szétosztásra. Sajnos, a kilencezer koronás órabér helyett csak nyolcezeret kapunk, de az is valami. A veresképű főispán köpött bele a levesünkbe, ott egye meg a fene, ahol van.

— Sok cigarettahamut elsöpörtem utána — mondja Párkányné, — törölgettem Kozikék lépcsőházában a cipője nyomát. Járós volt a nászához, olyan ócska a kabátja-kalapja, hogy madárijesztőre illene a mák-földön.

— Hiába támadott bennünket hátba, a sztrájknak megvolt a haszna. Nemcsak pénzben, de abban is, hogy levontuk a tanulságait, amellett rászoktatott bennünket bizonyos fegyelemre, végül pedig megmutattuk a Goreczkyeknek, hogy egységesek tudunk lenni, erőt merünk mutatni és a többi szakmák munkásai felé is odakiáltottuk: „ Ami útunkon járjatok."

— Járnak is.

— Kiváltképpen, ha Kardics megpiszkálja őket, mint a keményítőgyáriakat.

Rózsi, aki eddigi életében apró pletykákon köszörülte a

nyelvét, e pillanatban boldog, hogy nemcsak Futó Borbála pirosított körméről és Lázárné udvarlójáról beszélhet.

— Kozik keményítőgyárába az én unokatestvérem, a Dönczi ajánlotta be Kardicsot napszámosnak, a krumplimosáshoz, kukoricatisztogatáshoz. Egy nap elég volt neki, a másikon már leállt a munka. Dönczi nevetve mesélte az én anyámnak: „Ott poshad a fűrészfogas reszelőn keresztülment krumplipép, a kukorica is ázik a kénessavas vízben, de egyikből se lesz keményítő, ha csak Kozik sürgősen meg nem adja a bérjavítást."

Jót nevetnek, a házmester kaján arccal áll a nyitott ajtóban:

— Talán nekem is elmondanák azt a viccet.

Rózsi visszavág:

— Maga aligha nevetne rajta.

— Jobb, ha hazasiet, a nagyságája már nem győzi a nevét kiabálni.

Senki se hívta, mégis belép, nézi a konyhában üldögélőket, megböki Laczkovics vállát:

— Elég volt a facérkodásból?

A kőműves nem felel, odanyúl a vállához, mintha annak az érintésnek a piszkát akarná eltüntetni.

Mariska szólal meg:

— Holnap már az én uram is leszáll.

— Ideje. Ha pár napig még észre nem térnek, behívták volna valamennyit katonának és tudjuk, mi a sorsa, aki a hadsereg tagjaként megtagadja a parancsot.

Két karjával megjátssza, mintha puskát emelne célzásra.

A kőműves undorral nézi:

— És magának mi haszna abból, ha a szegényt lepuffantják?

— Az, hogy szeretném, ha észretérnének, ha nem dőlnének be a nemzetközi zsidóság uszításának.

— Talán inkább a püspök úr szavát fogadjuk meg és a keresztény magyar nemzet életfáján, gyökerén, vagy mijén rágcsáló ellenséget segítsük kitetvészni?

Dani nem engedi gúnnyal meggyalázni a katolikus sajtónap emlékét:

— Jó lesz, ha meggondolja, mit beszél, mert könnyen megbánhatja.

Laczkovicsnak eszébe jut a két megvert Kleisz és a mene-

külő fényképész. Gúnyosan mosolyog, ami még jobban dühíti a házmestert:

— Csakugyan lepuffantani kellene a magafajtájú szocit, aki két garasért eladja a hazáját.

Csodálkozik önmagán, hogy szóbaáll az ilyen elvetemülttel, bevágja maga után az ajtót, de még odakünn is dörmög.

Schulcz csak azt leste, hogy Párkányéknál tiszta legyen a levegő, már megy is be hozzájuk.

Előveszi zsebéből a holnapi lapszám egyik cikkének kefelevonatát és olvasni kezdi:

A hat hét óta tartó bányászsztrájk a mai napon véget ért és reméljük, hogy azok, akik holnap, csákánnyal a kezükben újra elfoglalják munkahelyüket a fekete gyémánt birodalmában, lelkiizsgálatot fognak tartani, amelynek során öntudatos dolgozóhoz illő tárgyilagossággal állapítják meg az elkövetett hibákat. A sztrájk eme vonatkozásaival, valamint annak fejtegetésével, hogy kinek, illetve kiknek a kezébe engedte át magát a bányászság, lapunk más helyén, vezércikkben foglalkozunk. Itt még csak a tényleges, anyagi kárra akarunk rámutatni, amelyet a sztrájk okozott. Elsősorban arra, hogy sok tárna víz alá került és legalább két hétig még szó se lehet teljes üzemről...

Schulcz azt is elmondja, amit Sugártól tud, hogy a bányakapitányság mindkét lap számára azonosszövegű, legépelt kommünikét küldött, megkérve a főszerkesztőket, hogy vezércikkben is foglalkozzanak az eseménnyel. Ehhez vezérfonalat is szolgáltattak, megjegyezve, hogy a szokásos szénkvantumot november elsején valamennyi újságíró lakására szállítják. Nem titok Schulcz előtt, hogy a felelős szerkesztők évenkint hatvan métermázsa, a munkatársak húsz métermázsa szenet kapnak. Ebben nem foglaltatnak a külön szolgáltatásokért megjáró kvantumok. Például: Riport a slamról, a szegények tüzelőjéről. A szénpor ezideig kárbaveszett. Krancznak eszébe jutott, hogy azt iszapolni lehet és, ami tegnap még szemét volt, az ma, érték lett. Természetes, hogy az iszapolás során rengeteg sár keveredett a masszába, de ki vizsgálja azt, hogy mi minden van abban a lekvárban, ami kocsikenőcshöz is hasonlít, csepeg is és mégis ég. Már annyira, amennyire. Külön kocsikon szállították

a slamot, útját fekete lé jelölte, vödörben hordták a prolik pincéjébe, onnan ócska edényben, lyukas lavórban a tűzhelyhez, vagy kályhához. A slamnak mindegy volt hova kerül, egyformán viselkedett mindenütt. Ha keveset tettek belőle a parazsra, nem volt hajlandó lángrakapni, ha sokat, akkor eloltotta a meglévő tüzet is, de erősen tartotta magát a hír, hogy egy bizonyosfajta kályhában, egy bizonyos módszerrel, egy bizonyos adagolás mellett nemcsak ég, de egy bizonyosfokú meleget is hajlandó szolgáltatni. A szegények, kizárólag olcsó volta miatt, szívesen vették, a bánya szívesen adta, használati utasítás mellékléssével, nagyobb kvantum vételénél árengedmény, csak vigyék, vigyék az évtizedek óta összegyülemlett szemetet, amelyet a sandaszemű Krancznak sikerült, ha nem is gyémánttá, de arannyá varázsolnia. A ranglétrán legalább tíz magasrangú tisztviselő még magasabbra rukkolt, Krancz, a varázsló, karácsonyra dupla fizetést kapott és a bécsi méltóságos urak egyikétől — hiába, a hamisítatlan wieni humor utolérhetetlen — miniatür arany éjjeliedényt, amely szimbólikus vonatkozásában, így üresen is, harsogta az igazságot. Már most: riportot írni a slamról, belső alcímekkel, megfelelő kifettelésekkel, felért egy kihúzott sorsjeggyel, kiváltképpen ha a szemfüles riporter megszólaltatott nemlétező Krompach Vincéket, a régi temető omladozó sírkövéről kölcsönkért Buzagics Antóniákat és Csófay Bonifácokat, szájukba adva a slam dicséretét: hogy az nálunk hamu visszahagyása nélkül leég, ontva a meleget és a boldogságot, hiszen olcsó volta egyenesen arra predesztinálja, hogy az emberek életét szebbé tegye.

Néha kevesebb munkával is hozzájuthatott az újságíró tíz mázsa dió, vagy tojásszénhez. Elég volt ehhez húsz soros, behúzott, kurzív hírfejecske, amelyből megtudja az olvasó, hogy az emelkedett lelkületű bányafőtanácsos, a munkásság megértő jóbarátja elvállalta valamelyik segédvájár ikreinek keresztapaságát. A legtöbb különjuttatást, néha-néha kellemesen zörgő borítékot, a meg nem írt riport jelentette. Ha például András- vagy Ferenc-aknán beomlott a tárna, maga alá temetett néhány munkást, akit harmadnap a bányászzenekar kísért utolsó útjára, erről bölcsen hallgatni: nagybankót ért.

Ilyeneket mesél Schulcz; viszont — mondja tovább — az özvegyek és árvák sírását azzal igyekszik elhallgattatni a társaság, hogy életfogytiglani támogatást ígér, amiből viszont

annyi az igazság, hogy negyed év mulva kiteszik lakásából az özvegyet, mert hiszen beláthatja Vétekné: a megboldogult helyét be kell töltenünk, másként nem biztosíthatnánk a termelés zavartalan menetét és azt is lássa be, hogy az új vájár nem lakhat a padláson.

Antal már az udvarról kiáltja:

— Mariska, készítheted a tarisznyámat, indulok sichtre.

21

A VASÁRNAPI MISÉN a székesegyházban maga a püspök olvasta fel Pius pápa nyilatkozatát az 1925-ös, jubileumi szentévről. Az oldalkápolnákból is mindenki a főhajóba sereglett és áhítatosan hallgatta isten földi helytartójának üzenetét:

„Mindkét nembeli hívek, akik az Úrral megengesztelődvén és az Oltáriszentséget magukhoz vevén, Szent Péter és Pál, Szent Jánosnak lateráni, Szűz Máriának római nagy bazilikáját tíz napon át, naponta legalább egyszer áhítatosan meglátogatják, azok bűneinek teljes elengedését, törlését és bocsánatát Isten nevében kegyesen megadjuk..."

Kozik Pál a mozaik-ablakon beömlő színes fénybe meredve hallgatta a szavakat, olyan befeléforduló áhítattal, hogy epileptikus rángás mozgatta száját, pedrett bajusza komikusan ugrált fel-le, már-már a szeme is lecsukódott. De hirtelen, mint kutya a vizet, úgy rázta le magáról a szent aléltságot, eszébe jutván mondani:

— Babika, jövőre elutazunk Rómába.

— Igen Pál, elutazunk Rómába.

Schmidt Brunó azt latolgatta, ki legyen helyettese az Ébredő Magyarok Egyesületében, ama pár hétre, amíg Péter, Pál és Szent János lateráni oltára előtt térdelvén, hosszú-hosszú bűnlajstromának törlését elnyerendi, mások semmiféle akadályt nem vettek figyelembe és spontán elhatározták, hogy eleget tesznek az idegenforgalmat, a kegyszerek kelendőségét, a szállodák racionálisabb kihasználását fellendítő és a vatikán bevételeit nem kis mértékben szaporító hatásos felszólításnak. Természetesen a Kozik-cég boltiszolgájának, az immáron teljesen megvakult Mihálynak a felesége nemhogy római, de gyüdi, vagy andocsi utazásra se gondolhatott, ő csak szundikált a leg-

hátsó padsorban. Az egyveséjű utcaseprő felesége, Konczné Budapesten se volt még életében, Miskolcon és Szegeden se, s amikor azt a szót hallotta, hogy „Róma", inkább nagy-nagy ezüst harangra gondolt, mintsem városra. A Szeplőtelen Szűz nagybazilikájában nem is jutna hely az ő számára, pedig de szépen megkulcsolná a kezét, alázatosan megkérné a Felséges Királynét, növesszen az ura levágott veséje helyett egy újat, vagy legalább azt a meglévőt javítsa meg, mert sokat szenved az ő embere, nehezen bírja a talicskát, holott bírnia kell, legalább addig, amíg a Zoli felszabadul a szuszterségben és megkeresheti a maga számára a kenyeret.

Némelyek nagyon értetlenek ott a hátsóbb sorokban, például Ihász bácsi, a szegényházi ápolt, akinek a lábát nagypénteki szertartás során, éveken által mosta a püspök. Úgy kérdi, mintha szentévnek hírehamvát nem hallotta volna:

— Miről volt a beszéd?

Valamelyik nagyszorgalmú városházi úr, aki ünnepen se ér reá, siet hivatalába a restanciát elvégezni, kifelémentében hallja a kérdést. Senki se csodálkozzon rajta, ha ingerülten válaszol:

— Annyit igazán megérthetett volna, hogy teljes búcsút nyernek a Rómába zarándokolók.

Igaz Mártus összekulcsolja két szép, keskeny kezét, hosszúpillás szemét a földre süti, ki tudja mit lát maga előtt, de összeborzad a teste-lelke, mint, akit most akarnak máglyára vinni. De amikor megszólal az orgona, elfeledkezik a parasztok ázott ködmenének faggyúszagáról, a muzsika elragadja... gyorsvonaton ül, az ablak mellett, vajaszsemlyét eszik, szemben vele egy férfi, nem, nincs szakálla, pedrett bajusza sincs, az arca rózsás... Elszégyelli magát, templomban nem illik férfire gondolni... újra kezdi az egészet: egyedül utazik vagy, ha ül is szemben valaki, észre se veszi, Szűz Mária csodálatos bazilikája jár az eszében és az, hogy az aranytiarás pápa minden, de minden bűnétől meg fogja őt váltani...

A városházi úr, talán éppen a főjegyzői hivatalba siet, rákösön a leányra:

— Csókolom a kacsóját... Nagyon elegáns, Mártuska.

Kozik Pál errefelé néz, bekapja felső szájszélét, rágja, rágja, vissza akarna fordulni, de szeme megragadt azon a bársonyos arcon, „nem, nem akarom végiggondolni" — fohászko-

dik, de hiába, mert ő igenis Mártussal szeretne vonatra ülni... hálókocsi... balzsamos olasz éjszaka... „Hagyjál Palikám..." „Te, kis vadcica... te karmolós-dorombolós..."

Nem, Babikával nem érdemes elutazni Rómába.

— Ismerőst látsz? — kérdi a felesége és ő azt hebegi:

— Bóczot keresem, mise után beszélnem kell vele a reviziós nagygyűlés miatt.

A REVIZIÓS NAGYGYŰLÉS előkészületei egyelőre titokban folytak. Kozik Pál vetette fel az ötletet a Belvárosi Katolikus Kör-ben:

— Ezzel fogjuk megkontreminálni a szocik gyűlését.

— Miféle gyűlését? — kérdi Schmidt Brunó, de a tanácsos úr nem is válaszolhat, mert Bócz kiveszi a zsebéből az összehajtott plakátot:

— Kétezer darabot rendeltek belőle Árpád nyomdájában.

Akkor már többen köréjük sereglenek, az ügyészségi elnök olvassa:

„A háború kitörésének tízéves fordulóján nyilvános népgyűlést tartunk és tüntetünk a háború ellen, valamint a népek testvérisége, békéje mellett. Odakiáltjuk az uszítóknak: Soha többé háborút! A tízéves fordulón minden egyes ország munkássága tiltakozik a háború ellen. Nekünk, a délvidéki ősi város munkásságának is, hallatni kell szavunkat. Legyetek valamennyien délelőtt tizenegykor a Piac-téren."

— Disznóság — háborog Goreczky Tamás — nekünk elintézetlen ügyünk van, a világ ítélőszéke elé akarunk apellálni és ők testvériségről, örök békéről szónokolnak.

Szépe Rezső, a műszaki hivatal vezetője, akinek apja valamikor Kossuth-párti képviselő volt, megkockáztatja a megjegyzést:

— Legyőzött ország vagyunk, jobb, ha meghúzzuk magunkat.

Erre Bócz:

— Tekintetes felebarátaim, én változatlanul és szilárdan hiszek egy isteni örök igazságban...

Már folytatná úgy, ahogyan az Erdélyiek Otthona keddi összejövetelein szokta, valaki azonban közbeszól:

— Amen.

Megilletődött csend, amit Kozik Lajos tör meg:

— Én viszont a németekben hiszek, a Nibelungok sárkányölő Szigfridjében, aki készíti már a maga fegyvereit és mi ővele fogunk masirozni.

Nagyon dühös. A keményítőgyárban hatodik napja áll a sztrájk és, ha nem akarja, hogy a félig feldolgozott nyersanyag utolsó morzsájáig tönkremenjen, kénytelen teljesíteni a munkásai követelését. Ifjabb Kozik Lajos, aki Radó Sárit megverte és híres nyilatkozatát tette, felvetett ugyan néhány ötletet, azok között a legkevésbbé fantasztikus az volt, hogy beviszi apja gyárába a Csaba bajtársi egyesület tagjait és, garantálja, hogy megfelelő útmutatásra a krumplit is, a kénsavban áztatott kukoricát is feldolgozzák keményítőnek, elvégre, ha azok a műveletlen prosztók tudják, akkor az ő számukra se lehet boszorkányság.

Kozik tanácsos dühös, hogy az öccse eltért a tárgytól, türelmetlenül mondja:

— Egyelőre hagyjuk a Nibelungokat, inkább nézzük a dolgok praktikus oldalát.

Schmidt Brunó azt ajánlja:

— Megkérjük Kerner főtanácsost, ne engedélyezze a szocik gyűlését.

Szépe, mintha egy követ fújna amazokkal, rázza a fejét:

— Ugyan kérlek, országos megmozdulás, ha a belügyminiszter engedélyezte, akkor hiába apellálsz ellene.

— Ellenben nem tilos, ugyanazon a napon olyan gyűlést tartani, amely az érdeklődést elvonja a szociktól.

Kozik Pál mondta ezt, hozzátéve a „megkontreminálni"-t, ami aztán véglegesen betetőzte sikerét.

Horvát fényképész, aki nem számítódott hozzájuk, legalább is társadalmilag nem, odamerészkedett a távoli asztaltól:

— Jól hallottam? Reviziós nagygyűlés?

— Megkapja időben az utasításait — fölényeskedett Schmidt, úgy is, mint az Ébredők elnöke és a fényképész visszasettengett helyére, Berán hentes mellé.

Ugyanaznap, amikor a szociáldemokrata munkásság plakátia utcára került, megjelent a lapokban a reviziós nagygyűlésről szóló cikk, Bócz Bertalan fogalmazásában:

„Mind egy szálig, akik magyarnak érezzük magunkat, akik nem tudunk belenyugodni Erdély elrablásába, hazánk testének

másirányú megcsonkításába, ott leszünk vasárnap délelőtt 11-kor a Piac-téren..."

Aznap közölte Kerner főtanácsos Ormossal, hogy a tér másirányú igénybevétele miatt, korábbi engedélyének módosítására kényszerül, amennyiben a munkásság gyűlésének színhelyéül a párthelyiséget, illetve annak udvarát jelöli ki.

A párttitkár megrántotta vállát, mint, akinek minden mindegy. Az udvar? Az is jó. Még jobb csak az lenne, ha a gyűlés végképpen elmaradna, legalább nem kell lemondania szokásos vasárnap délelőtti sörözéséről. Daru hiába tüzelte, hogy ne nyugodjanak bele, hivatkozzanak a kezükben lévő írásbeli engedélyre, amely szabályszerűen iktattatott, nem szólva arról, hogy a munkásságnak egyébként is több jussa van a nyilvános térhez.

— Gyurikám, tégy, amit akarsz!

Máskor is ezt szokta mondani, mert, ha félresikerül, akkor mentegetőzhet: „Mosom kezeimet..."

Daru tett ezúttal is. Elment a főispánhoz, az letagadtatta magát, a ferdeszájú titkár megmondani se tudta, mikor jön vissza őméltósága, mert a földművelésügyiből érkezett urakkal a városi kertgazdaságot szemlélik meg... Holnap fegyelmi választmányi ülés, holnapután pedig Budapestre utazik, főispáni értekezletre.

Kardics nem búsult.

— Annyi baj legyen! Elég nagy az udvar, ha muszáj, olyan hangosan beszélünk, hogy az utcán állók is meghallják.

Úgy látszik, szerette, ha a dolgok nem mennek simán. Ilyenkor volt elemében. Megint keveset aludt, járt-kelt, későn este az ágyból verte fel Darut, mert eszébe jutott valami.

— Holnap játszák a moziban a „J'accuse!" című francia filmet. Amikor Angyalföldön vetítették, olyan parázs tüntetést rendeztünk, hogy öröm volt nézni... Van egy jelenete...

— Mondja el — unszolta Daruné, de akkor már felugrott, hogy neki sietnie kell, különben is, majd meglátja a filmen.

Elment, újra megzörgette az ablakot:

— Te, Gyuri. elfeledtem azt, amiért jöttem. Minél több elvtárs váltsa meg a holnap esti kilencórás, tehát utolsó előadásra a jegyét. Ormos ne tudjon róla, de a párt is vegyen meg legalább hatvan-hetven darab második és harmadik helyet, rád-

bízom, hogy azt okosan szétoszd... a bányászokat én hozom be és a barakktelepieket is.

Részvénytársaságé volt a mozi, amelyet Kozik Lajos keményítőgyáros és malomtulajdonos létesített. Adózás, miegymás szempontjából jobbnak látta a részvénytársasági formát, a majoritás persze Lajosé volt, a többi papír jórésze a családban maradt, elsősorban a porcelánkereskedő wertheimszekrényében púposodott, de jutott belőle mindazoknak a nagypapoknak és korifeusoknak, akik „városunkban" a hatalmat nemcsak képviselték, de alkalomadtán éltek, sőt visszaéltek vele.

A háborút megelőző években épült a mozi, tágas előcsarnokkal, a vetítőterem freskóit a tehetséges Géhl Ernő festette. Mindenféle najádok, leopárdon lovagoló nők színesedtek a falakon, nem annyira a vérbeli művész, mint inkább a megrendelő elképzelései szerint. Kényelmes széksorok, nyitott és zárt páholysor, valamint erkélyülés várta a nagyérdemű publikumot, amely azelőtt a Széna-téri Windheim-Bioskop padjain gyönyörködött a burleskek edénytörési jeleneteiben, abban, hogy a hajnövesztő-szer ráömlik az ifjú hölgy arcára és szemünk előtt nől ki a szakálla. Asta Nielsen könnyeket csalt a szemekbe, Henny Porten hamvas szőkesége az ifjakat lelkesítette, a nők Waldemar Psylanderért bomlottak.

Az új mozi játszotta először a három és többfelvonásos, majd a két-részben előadásra kerülő „nagy" filmeket, a zongora helyét zenekar foglalta el, a részvénytársaság megépítette a második és a harmadik moziját is. A „Kert-mozi", a „Külvárosi Mozi" legtöbbször ugyanazt a filmet vetítette, biciklisták száguldottak ide-oda egy-egy felvonás tekercsével.

A „J'accuse"-t áhítatosan figyelte a közönség, nem egy akadt soraiban, aki az ajándékjegy révén, életében először meredt a vászonra.

A Vaskút-udvar szép számmal volt képviselve. Mariska egyik oldalán Mandlné ült, a másikon Csertánné; a hadirokkant felesége, aki kitalálta a mosogatórongyból és ecetes-babérleveles vízből álló, kizárólag az illuzió felkeltésére szolgáló menüt.

Annál a jelenetnél, amikor a háborúban elesettek felkelnek sírjukból, véresen, bénán elindulnak, hogy az élőket, a háború előkészítőit és okozóit felelősségre vonják, éppen a félkarú Csertán kiáltott először:

— Akasztófára a bitangjaival, valamennyivel, aki akarta a háborút!

Mariska Gergőre gondol, a nagybátyjára, aki csak három évvel volt idősebb őnála. Nagy, kék szeme mindig mosolygott, mindig tréfán, viccelődésen járt az esze, pedig korán megtaposta őt is a fekete ökör. Tizennégy éves korában már félkonvencióskénti szolgált a pusztán, legénykorában, éppen, mert olyan szép volt és nyalka, parádéskocsis lett belőle, ha nem is az urasági négyesfogatún, de az intéző úr homokfutóján. Annak a homokfutónak a bakján se sokáig ült, elvitték katonának, ott esett el Sabácz alatt. A noteszét, két tízkoronás papírpénzét, zsebtükrét és fésűjét igen szép levél kíséretében hazaküldte Rőlich főhadnagy úr, a századparancsnoka. A fésűben benneakadt Gergő három szál szöszke haja.

Mariska őt látja most, Gergőt, a menetelők hosszú sorában, szakállasan, rongyosan, szívénél tátongó, véres seb. Szeméről ismeri meg, most nem mosolyog úgy, mint amikor rákezdte a menyasszony-kikérőt:

Tudom, ma változik életemnek útja,
Vagy holtig örömre, vagy örökös búra...

Nem ám, nem mosolyog, vádol a tekintete, azokat vádolja, akik lehúzták őt a homokfutó bakjáról, akik kiáltozták „Veszszen Szerbia... Vesszen Szerbia", az ő húszéves szívébe pedig golyót eresztettek... Golyót, amelyet — mint Kardics mesélte — hatalmas urak gyáraiban csinálnak, úgy mint a másikban a köténynek való perkált, vagy az égszínkék, meg piros festéket. Portéka az a golyó is, árucikk és, hogy jobban fogyjon, időnkint kitalálják a háborút. „Ezért kellett céltáblául a testem, pedig olyan jó lett volna élni..." Ilyenfélét üzen a kékszemű legény, egykori vőfélye és Mariska felzokog:

— Gergőnk...

Mandlné is a szemét törölgeti, egymás kezét fogják, mint testvérek a közös halott sírjánál, a suszter felesége héberül mond valamit, ő az apját veszítette el, ...talisz nélkül temették el, nyugodjék békében...

Előttük ül Suhajda, a valamikori pincér, szaladt a sok tányérral, hogy „hozom a milanói borjúbordát... igenis, két adag felsál-szelet, rizskörítéssel és kovászos uborkával..." A helyi

csapatban centercsatárt játszott a drukkerek kiáltották neki: „Su-haj-da... Su-haj-da..." Azóta se volt a csapatnak olyan centercsatára és éppen e vonatkozású népszerűségének köszönheti, hogy a Felsőkerék-utcai fabódéban újságot árulhat, másként hogyan élhetne meg a félkarú, féllábú nyomorék. Pénzért váltotta meg a jegyét, tudja, hogy félteni kell a standját, éppen ezért nem kiáltozza, túlhangosan se mondja, csak annyira, hogy a harmadik helyen ülők meghallják:

— Az urak miatt veszítettem el a bal lábamat, a bal karomat...

Kórus felel:

— Vesszen, aki mégegyszer háborút akar.

— Nem leszünk többé ágyútöltelékek...

— Nem védjük életünk árán az urak országát...

Most már mindenfelé kiabáltak, sokan, egyszerre. Az ügyeletes rendőrfogalmazó utasítására, félbenmaradt az előadás. Amikor kigyúltak a lámpák, csend lett, két rendőr járt a széksorok között, de a népek csak ásítoztak, szót váltottak, legtöbben a falrafestett féligmezítelen, leopárdon lovagló nőket nézték, mert ilyet még sohase láttak. Először egyik, azután a másik rendőr ütötte össze bokáját az inspekciós-páholy előtt:

— Fogalmazó úr, alássan jelentem, semmi gyanúsat nem észleltem.

Befejeződött az előadás. A tömeg a mellékutcából szállingózott a Kossuth-útra. Apránkint sorokba verődtek, mentek, szép csendesen az őszi estében és némaságuk ijesztőbb volt mindennél. Schmidt Brunó, akit kocsija várt a Karvaly söröző előtt, nem mert felszállni, gyalog sietett haza, sürgetve feleségét: „Nellikém, ha tudsz, jobban lépjél ki."

Goreczky polgármester tíz évvel ezelőtt szónokolta a főpályaudvaron a felvirágzott menetszázadoknak: „A ti feladatotok a haza megvédése, nagy szövetségeseink oldalán harcolnotok kell, életetek árán is megvédeni zászlónk becsületét." Lelkesítő, gyönyörűszép beszédeket mondott, mindent megtett ebekintetben, némelyik napon két menetszázad előtt is beszélt, változatos szöveggel, nehogy unalmassá váljon. Persze, végül mindig ugyanazt a logikus következtetést vonta le, hogy milyen édes és dicső dolog, meghalni a hazáért, vagy jobbik esetben kart, lábat, szemet odaáldozni a hazáért, amelyben sem földje, sem háza, sem megélhetése nem volt a daloló, virágoscsákós

bakának. Azidőben Goreczky Tamás, a polgármester-fi, biztos helyen fenekelt a belügyminisztériumban, s familiája többi sorköteles tagját is sikerrel kivonta a forgalomból városunk első polgára. Akiben irigység támadna fel emiatt, gondoljon arra, hogy milyen nehéz sora volt akkorában az íróasztal mellett ülőknek, néha ebédelésre se maradt idő, nem szólva arról, hogy a fogplombáltatást egyik-napról a másikra kellett halasztgatni.

Gyönyörűen szónokló Goreczky polgármestert a Szentháromság-téren érte el a néma menet. Ez okból besurran a Király-kávéházba, leül a márványasztal mellé és azonnal az ezerkilencszázötös évre gondol, az országos kiállítás feledhetetlenül szép idejére, amikor az első emeleten, talán éppen az ő feje felett, lakosztályt nyitottak a királyi vendégnek. Szónoklás szempontjából azok is remek napok voltak, fogadás a pályaudvaron, a kiállítás főbejáratánál, búcsú a szalonkocsi lépcsőjénél... A fenséges, szakállas ábrázatra gondol és az oly kedves „keszenek... keszenek" szóra, amely egy magyar király ajkán valóban megható és reá emlékezve, alkalmas arra, hogy elfeledtesse a csőcselék néma, de fenyegető felvonulását.

A feketekávét — pedig három kockacukorral itta — mégis csak keserűnek érezte.

AZZAL KEZDŐDÖTT, hogy megkoszorúzták a Hiszek-egy költőjének szülőházán elhelyezett emléktáblát. A Dalárda, Heckinger vezénylésével, az új magyar imádságot énekelte, utána elindultak a Piac-térre. Útközben a két Kleisz testvér akcióba lépett és bedobta a Blau-féle könyvkereskedés egy-egy kirakatát, testvéri megosztozásban. Dani házmester a „Korona", vagyis a kupecek kávéháza előtt álló marhakereskedők közül kiszemelt egyet, bikacsökkel rávágott, Schmidt Brunó — ami igaz, az igaz — erélyesen rendreutasította, másvalaki belökte a sorba, de akkor már az inzultált férfiú, két másikkal együtt odaugrott, Dani hátrált, ugyanakkor már a lovasrendőr közbelépett, igazolásra szólította a megvert embert, holott Dudás Náci, a cigány fuvaros és kupec, igyekezett őt kioktatni a helyes eljárásra: „A bricsesznadrágost faggassa biztos úr, ő ugrott ki a sorból, ő támadta meg Fein urat..."

A menetben néhányan az Erger-Bergert kezdték énekelni, Horvát fényképész azt kiáltotta:

— Vesszenek a vörösök, vesszen a nemzetrontó idegen faj!

A Piac-térre kivonultak az egyesületek, a hivatalos testületek, a székkapitány vezetésével a Vitézi Szék, de rajtuk kívül is, sok egyenruha volt látható, sőt díszmagyar és egyszerűbb zsinoros mente is. A hűvös idő miatt, a Nőegylet elnöknője, Kozik Pálné és a vezetőség, mellőzte a pártás-rövidujjas-kötényes viseletet, ami egy színfolttal szegényebbé tette a nem annyira impozánsan nagy, mint inkább előkelő gyülekezetet. A nők, közöttük elsősorban Babika, ha már öltözékben nem dokumentálhatták nemes hevületüket, kipótolták szavakkal, hangoztatva, hogy félre az anyai érzéssel, sírás és zokszó nélkül hajlandók áldozni férjet és gyermeket, azért a szent célért, hogy a Kárpátoktól az Adriáig a három színű zászló lengedezzen. A férfiak hatásosan csörgették a kardot, mert szű addig nem nyugodhat, amíg elszakított testvéreink sírását halljuk. Bócz Bertalan úgy esküdözött, mint a vak lovat áruló cigány, hogy ha száz élete volna, azt is odaáldozná minden magyarok álmának megvalósításáért: hazánk feltámadásáért.

22

A MUNKÁSOTTHON UDVARA már tíz órakor megtelt, az utcán rekedt tömeg benyomta a deszkapalánkot, ami különösebb bajt nem okozott. Húsz-huszonöt ember összeállt, kiemelte az egész kerítést és a kuglizó mögé vitte. Majd holnap helyrehozzák a kárt, most legalább nem választja el az utcát semmise az udvartól, a beszédeket nemcsak hallják, hanem látják a szónokot is.

Az emelvényen lévő asztalon fehér szobor állt: az ismert kalapácsos ember. Kardics az utolsó pillanatban melléje tett egy tenyérnyi piros szövetet. Többen észrevették és tapsolni kezdtek. Az ügyeletes rendőrtiszt szokványos helyén maga a kapitányság vezetője, az üvegszemű Kerner ült. Leégett cigarettáját eldobta, végignézett a tömegen, úgy köpött, mintha a szájszélére dohányszálacska ragadt volna.

Ormos üdvözölte a megjelenteket, megválasztották a gyűlés elnökét, valamint jegyzőjét, akkor a főtanácsos észrevette a szobor mellett a piros szövetdarabot. Odaszólt „Guszti bácsi"-nak:

— Azonnal távolítsák el...

A párttitkár hangja reszketett a bocsánatkérés áhítatában:

— Elnézést kérek, főtanácsos úr, semmi részem nincs ebben... ebben az ízléstelen ízében... merényletben... Észre se vettem...

Gálicos permetezővíztől örökké foltos ujjai már-már meg is ragadták a piros kelmét, de Kardics durván félrelökte és Kernerhez fordult:

— Mi a kifogása ellene?

A rendőrtiszt válaszra se méltatta, maga nyult ki érte, de

undorral viszakapta kezét. Felemelte hangját, az utcán szorongók egy része is hallotta, amit mond:

— A vörös rongyot tessék eltávolítani!

— Miért, főtanácsos úr?

— Tiltakozom a tüntetésnek ilyen módja ellen.

— Pfúj... gyalázat — kiáltozták többen. Kardics csendet intett, ezt kihasználta Ormos, gyorsan zsebrevágta a piros szövetet, az elnöklő Egri János nemzetgyűlési képviselő pedig elkezdte beszédét:

— A mai gyűléssel városunk szervezett munkássága belekapcsolódik a világ proletariátusának a nemzetközi kapitalista reakció háborús politikája ellen indított küzdelmébe.

Egyszerű szavakkal beszélt arról, hogyan lett ágyútöltelék a szegény, hogyan menekült a gazdag és miként nyomorogtak a bevonultak hozzátartozói. A munkás felesége filléreket kapott, ha panaszkodott, kikergették az irodából, örüljön a fillérnek, azt is jószántából adja az állam. Ugyanakkor azonban a Habsburgok itthon maradt feleségei zsebébe két kézzel tömték az aranyat.

— Zita királyné minden nap pulykapecsenyét ehetett, vörösbort ihatott...

Deák, a nagyszájú vájár kiáltja ezt, olyan hangosan, mintha nem is ő volna az, akit kínoz a hektika és olyan biztos adatszerűséggel, mintha abban az időben ő meghívott vendég lett volna a Várban.

A képviselő belenéz jegyzeteibe és mosolyog:

— Éppen vele akarom a sort elkezdeni... Zita királyné havonta 15.505 aranykoronát kapott, Auguszta 73.943 aranykoronát...

— Jószívű hadiasszony, a testőrtiszteknek is juttatott belőle...

— Mária Anna pármai hercegnő nemcsak 17.300 aranykoronát élvezett, de a hat gyereke után családi pótlékot is, Péter Ferdinánd főherceg felesége...

Kerner félbeszakította Egrit:

— A gyűlés tárgyát képező anyagról tessék beszélni.

— Halljuk, halljuk Egri elvtársat!

Ismét statisztika következett a muníciógyárak vagyonának mérhetetlen megnövekedéséről. Kernernek ez se tetszett, a Va-

tikán háborút felidéző szerepének ismertetése még kevésbbé és a képviselő csakhamar be is fejezte beszédét.

Kardics állt fel. Nem ért reá megborotválkozni, a háromnapos szakáll azokhoz az elkínzottakhoz tette hasonlóvá, akik a J'accuse!-ben elindultak számonkérni életüket a bujtogatóktól. Eleinte halkan beszélt, a távolabb állók kiáltoztak: „Hangosabban, hangosabban!", akkor felemelte hangját, kiáltás lett belőle, olyan, hogy az utca legvégére is elhallatszott:

— Mi, a frontok sár- és vértengerébe taposottak, az özvegyek, az árvák és a gyereküket veszítettekkel együtt, eljöttünk ide tüntetni a háború ellen és a népek békéje mellett. Tudjuk ma már mindnyájan, hogy nem a sarajevói merénylet a közvetlen oka a négyéves öldöklésnek, hanem a fegyverkezési ipar kapzsisága. Ki emlegette a háború második évében Ferdinándot, a meggyilkolt trónörököst és hitvesét? Az ágyúzás, az öldöklés, a bombázás a francia szénbányákért, a román petróleumforrásokért folyt, a kapitalisták ügye lett, Kruppék megdicsőülése és mi szolgáltattuk a hozzávaló vért, a törött tagokat, a kifolyt szemeket, a gennyes sebeket és a halálhörgést, amely édes muzsika a mi igazi ellenségeink, az imperialisták és gyáros urak fülének...

— Le a háborúval!

— Vesszenek az uszítók!

— Elvtársaim, a háború ellen az egyetlen biztosíték a szocializmus megerősödése, a tekintélyuralom megdöntése...

Kerner mondott valamit, de senki nem értette, mert százan, meg százan zúgták:

— Halljuk, halljuk Kardics elvtársat!

— Amíg gyarmatok szerzése, amíg birtoklási vágy, nyerészkedés és bizonyos gyárak üzemének felfokozása a cél, addig erkölcstelen, galád cselekedet a háború és amíg azok üzenik meg a háborút, akik otthon maradnak, addig a béke nincs és nem is lehet biztosítva.

Legvégül az egykarú, féllábú Suhajda áll fel, mankójára támaszkodva. A főtanácsos ránéz, a tekintete ezt mondja: „Te aztán a kezemben vagy, jó lesz vigyázni azzal a rikkancsigazolvánnyal!" Az egykori pincér sokat forgott urak között, tudja, mit jelent ez a rendőri tekintet, gondolja: „Suhajda, Suhajda, neked is jobb lett volna az egyszál lábaddal, egyszál karoddal

otthonmaradni", de ha már eljött, megtartja, amit Kardicsnak ígért, elmondja, ami nyolc év óta fojtogatja:

— Felvirágozott vagonban vittek, a város legelső urai búcsúztattak, úrikisasszonyok dugdosták zsebembe a cigarettát, sapkámra virágot tűztek, megcsókoltak, a számat csókolták meg az úrikisasszonyok, a katonabanda még akkor is muzsikált, amikor forgott a vonatunk kereke... Így mentem, virágosan-csókosan és nyomorultként hoztak haza. Kezem-lábam a Doberdón maradt, tetves voltam, éhes és szomjas, de nem adtak nekem enni, inni se kaptam, semmi mást nem adtak, csak mankót a hónom alá: „Eredj utadra, Suhajda..." Ki kérdezte meg tőlem ebben az országban azóta is, hogy mikor ettem utoljára? Pedig volt úgy, hogy két napig falat nem jutott nekem, csak azóta eszem naponta háromszor, amióta bódét szereztem... A király szent nevében feláldoztak engem, sokszázezer társammal együtt, és ha én még így, megcsonkultan is, élni akarok, csak azért akarok, hogy mindenkinek a fülébe kiálthassam: soha többé háborút!

Sírt ez a nyomorék Suhajda, úgy sírt, hogy Kerner arcán is fellangyosodott valami emberies érzés; szánalom, vagy efféle, de ahogy a kiáltozó tömegre nézett, megint csak undor látszott rajta, még inkább düh, mert most otthon ülhetne a fürdőkádban, a „Szózat" vezércikkét olvasva, vagy inkább a „Bozóthy Nóra grófnő" című pornográf regényt, amelyet már egy hete dugdos a felesége elől.

— Soha többé háborút — hallatszott a kiáltozás és az utcán álldogálók megindultak, négyes sorba fejlődve.

— Felvonulást nem engedélyezett a rendőrség — méltatlankodott a rendőrtiszt, Ormos előreszalasztotta Schulczot, az továbbadta az üzenetet:

— Emberek, nincs felvonulás, mindenki menjen haza.

A sorok felbomlottak, de azért valahogy összefüggő tömeg maradt. Az eleje tétován kígyózott ide-oda, végül is befordultak a Fő-utcába.

Kardics az emelvényen hagyta kalapját, kabátját, futott az utcára. A Kossuth-utca felől hangos nótaszó hallatszott: „Erger Berger Schossberger..."

— Jönnek a piactériek — ijedezett egy vékonyka asszony. Az ura, idősebb ember, felkapta a kerítés ottmaradt deszkadarabját:

— Csak jöjjenek, majd ellátjuk a bajukat.

Mariska, maga se tudná miért, ugyancsak kezébe vett egy lécnél valamivel szélesebb deszkadarabot. Valamikor kislánykorában, ilyennel fatuskáztak, a rongylabdát jó messzire lehetett ütni vele.

— Megfőz a lángjánál egy rántottlevest.

Bányászforma férti mondta ezt, alighanem Ferenc-aknánál lakik, Szilasék szomszédságában. Restelkedve felel neki:

— Eszemágában sincs hazavinni.

Már le is dobta volna, amikor megütött ember kiáltását hallotta a főposta irányából:

— Jaj, a szemem!

Az utca végén dulakodást látott, egy asszony sikoltozva futott feléje:

— Az Ébredők ütik az uramat...

A bányászforma — most már bizonyosan tudja, hogy Szilasék szomszédja — odaszólt neki:

— Nézze csak, nézze mi van a kezükben!

A revíziós gyűlés résztvevőinek egy csoportja befordult a Posta-utcába, nadrágszárból, mellény alól gumibotok, bikacsökök kerültek elő, némelyik csak a zsebbe nyúlt a boxerért és megtámadta, aki a legközelebb állt hozzá.

Ormos irodahelyiségében Kerner kiáltozott a telefonba:

— Egy szakasz azonnal jöjjön... lovasrendőr is... nem, inkább a Posta-utcán keresztül ..

Mariska az ura nevét kiáltozta. Sehol nem látta Antalt, de a szénkereskedő lehúzott redőnye előtt észrevette Laczkovics rikítózöld kalapját. Próbált arrafelé utat törni magának, de nem engedték, lökdösték és kiáltoztak is: „Vissza, vissza a Munkásotthonba..." Felágaskodott, nyujtogatta a nyakát. Antal nincs és nincs... de a rikítózöld kalap lerepül a földre, zörren a lehúzott redőny, mintha vassal ütöttek volna rá és valaki kiáltja:

— A sajtó-napon ez segített az újságírónak.

A kisebbik Kleisz felismerte Laczkovicsot, talán éppen arról a nagyon is zöld kalapról, harmadmagával rávetette magát. A posta mellől odafutó Antalra másik három támadott. Antal lerázta őket, mint kutya a bolhát, a fényképész sivító hangja hallatszott: „Itt van az is, aki megverte a bátyádat." Mariska ebben a pillanatban jól látta az ura arcát, meg se rebbent, ökölbe-

szorított keze osztogatta az ütéseket. „Jövök már" — súgta és szorosabbra fogta kezében a nehéz deszkadarabot. Az út most felszabadult előtte, de a keskeny, meredek Viola-utcából lovasrendőrök vágtattak. Két részre szakadt a tömeg, Mariska mozdulni se tudott. „Antal" — mondta egészen halkan és a furcsa az volt, hogy az ura éppen odanézett. Most már dúltnak látszott az arca, homloka fénylett az izzadságtól... „Nincs már baj" — mosolyog az asszony, mert észreveszi a turcsiorrú bőrgyári munkást, törött széklábbal hadonász, Antal figyelmezteti: „A rendőrök..." Akkor futni kezd a széklábbal.

A postaépület előtt állt az aszfaltozókészülék, körötte a felszedett, rossz burkolóanyag. Huszan is rohantak feléje, ablakok csörömpöltek, az egyik rendőrló tomporát elborította a vér.

Párkányné, mintha ez a verekedés a Vaskút-udvaron is folyna, már csak a három gyerekére gondolt. Haza! Haza!

Kijutott a parkirozott térre, előtte egy kékkabátos asszony gyerekkocsi-félében tolta az urát. Dolfinak hívják, mindenki ismeri, szalagot, gombot, csipkét, hajcsatot árul a piacon. Mariska már vett tőle csonthajtűt. Beszélni alig tud, mert légnyomás érte a háborúban, makog és ha valaki nem érti, mérgesen mutatja az ujjain, hogy mennyibe kerül a kiválasztott árucikk.

— Ez is zsidó!

Egyszerre ketten ugrottak a kocsit toló asszonyhoz. Az idősebb a kontyába kapott, rázta kegyetlenül, aztán ököllel csapott az arcába, a kamaszforma a mellét tapogatta, majd lábával felrúgta a kocsit, Dolfi a földre zuhant.

Mariska nem gondolt már a gyerekeire, csak a béna ember idétlen üvöltését hallotta. Nem emberi hang volt ez, olyan nyüszítő és félelmetes, mint a verembe zuhant állaté... Ütésre emelte a deszkát, lecsapott vele, először a köpcösforma emberre, aztán a kamaszra. Mindkettő elesett, akkor is csak verte, ütötte őket. hangtalanul, némán, mint aki minden figyelmét az elvégezendő munkára fordítja.

— Meneküljön — súgta a zsidóasszony, de akkor már odaért a rendőr.

A béna, megkukult Dolfi most egészen tisztán mondta:

— Ők támadtak meg minket...

Idősarcú rendőr állt meg mellette. Annak a hajnalnak minden mozzanata örökké él benne, hogyne ismerné meg azonnal a

biztos urat, aki a klozetszagú udvaron csajkában hozta a feketekávét. Fél kiflit is adott Pityunak, magához ölelte, mondogatta: „Ezt örömmel elvállalnám".

— Biztos úr...

Az ránéz, egészen bizonyos, hogy megismerte, mert úgy tesz, mintha másutt volna sürgős dolga és megy odébb.

Lovasrendőrök ügetnek, egyenesen bele a tömegbe, ott, ahol a legsűrűbb. Zihálás, nyögés hallatszik, néha egy „jaaj", a kardlap furcsa, tompa huppanása, ahogyan emberi testre zuhan.

A két ember fekszik a földön, az ezüstfenyő úgy magasodik fejüknél, mintha sírjukat jelölné. A virág-gruppban dércsípett szalviák szomorkodnak, de a levelek aljába búját fürtök még érintetlen pirossággal virítanak. „Jön a tél" — gondolja Mariska és látja a rendőrló szájában a zablát, a vasról lehulló fehér habot is látja és azt, hogy Dani fut, egyenesen őfeléje, csizmás lábával kegyetlenül belegázolva a megrettent virágokba. Száját úgy csücsöríti, mintha most is azt fütyülné: „Bözsi ne sírjon, Bözsike drága, feledjen el".

— Kérem, én láttam, hogy ez az asszony terítette le Bellákot és a fiát. Egy házban lakunk Párkányékkal, gyanús emberek járnak hozzájuk és előfizetnek a Népszavára.

A lovasrendőr sípjába fúj, két gyalogos fut feléje, megfogják Mariska karját, lökdösni kezdik:

— Mars, előre!

Megvetette lábát, ösztönös védekezéssel, akkor hátulról a fejére ütnek:

— Mozdulj, te cafat, mert belédrúgok!

— Mit akarnak? Nem én voltam... nem én...

Meglepődik a saját szavain, de nem maga miatt hazudik, a gyerekeire gondol. Az este megfőzte az ebédet, csak fel kell melegíteni. Ki ad enni a három gyerekének? Vajjon Antal hazaért?

Danin vadonatúj bricsesznadrág. A mult héten mutogatta a székesnek: „Békebeli stux". „Hja, kegyed könnyen vehet" — felelte Doboka és hirtelen Mariska is azt mondja:

— Tudják meg, hogy ez az ember összelopkodott mindent, a feleségének bundát is...

Dani a lötyögős galambszürke kabátból előkapja igazolványát:

— Tessék, én választmányi tag vagyok az Ébredő Magyarok Egyesületében... És ne engedjék, hogy engem mindenféle perszónák sértegessenek...

— Legyen nyugodt, Dani úr, majd odabent megtanítjuk.

— Három kisgyermekem van...

— Előbb gondolt volna rájuk!

Bánja, hogy könyörgött, hiszen ezeknek nincs szívük.

— Hóhérok, eresszétek el a karomat.

— Kuss, te cafat, mert kiverem a harminckét fogadat... Harapsz? Nesze, te cafat...

Érzi, az arcán vér folyik lefelé.

Arra a könyvre gondol, amelyet Sugár úr adott kölcsön neki... Talán azért olvasta olyan mohón, mert tudta, hogy ilyenféle lesz az ő sorsa is?

Hátracsavarják a karját, a fájdalom kiáltásra készteti:

— Ne bántsanak...

— Előre, mert összeaprítlak...

— Hóhérok...

Mintha valaki súgná, úgy mondja a szavakat, hangosan, csaknem kiáltva:

— Hóhérok... még a vér tengerével se oltjátok ki az igazságot!

— Üss oda neki...

Másokat is vezetnek így, egy furcsa alakú kocsi felé. Sokan szoronganak benne, őt is közibük löknék éppen, amikor hallja:

— Párkányné!... Maga az?

A turcsiorrú Galambos, még csak a nyakkendője se mozdult el helyéről.

— Én vagyok.

— Maris... Mariska...

Néz az urára, nem tudja, mit mondjon, kötényét szívalakú arcához emeli, gyors, szégyenkezést tükröző mozdulattal a vért töröli róla.

— Bántottak, Mariska?

A kezét nyujtja feléje, de a rendőr rárivallt:

— Eredjen innen, ne csináljon itt színházat, mert mindjárt magát is közibük rakjuk.

— Maris...

— Antó, eredj haza, melegítsd meg a gyerekek ebédjét.

A furcsa, fedett kocsi ziregve-zörögve megindul a felszedett aszfaltú utca gödrein keresztül. Antal csak áll, néz utána.

Galambos hozzáér a kezéhez.

— Gyerünk, Párkány elvtárs.

A FŐ-UTCÁN kettesével-hármasával mennek a munkások, néha egy-egy kiáltás hallatszik:

— Soha többé háborút.

A rendőr leállítja Szilast:

— Felszólítom, hogy tartózkodjon mindenféle közbotrányokozástól.

— Mi az? Talán már hangosan beszélni se szabad?

Mondana még egyebet is, de öreg Maros húzza a kabátjánál fogva:

— Gyerünk, mert kihűl a leves.

— Le a háborús uszítókkal!

Úriasszonyok a férjeikkel, úrilányok a fess udvarlóikkal, kiöltözötten sétálnak, mert a déli korzózást a világért nem mulasztanák el, hiszen az új őszi kosztüm és kabát mutogatására kiválóan alkalmas a hűvös idő. Bulkayné férfias szabású, halszálka mintás kosztümjében, bagaria félcipőben, arról beszél, hogy Anna szász hercegnő és József Ferenc főherceg nászünnepélyére sok budapesti arisztokrata utazott Boroszlóba. Az ő varrónője, a Vígyóutcai Berta valódi brüsszeli csipke-aplikációval készített egy fáradtrózsaszínű...

— Le a háborús uszítókkal!

Goreczky Tamás, aki négy éven át ott lapult a belügyminisztériumi íróasztalnál, behúzza nyakát, mintha ütésre emelt öklöt látna, Bulkay kormányfőtanácsos úr, aki 1916-ban vette meg a kilencszázholdas Dimics-pusztát, 1918-ban a budapesti Apponyi-téri ötemeletes bérpalotát, ugyanaz év végén városunkban hatholdas szőlőt, belekarol a feleségébe, mintha attól várna segítséget.

— Rosszul vagy, Kálmán?

A társaság többi tagjának magyarázza:

— Kevés a savam, gyorsan megéhezek... Nem mennénk be Karvalyhoz egy zónára?

A barátságtalan, sötét söröző ízléstelen és kényelmetlen mű-paraszti székeire kizárólag a jótársaság tagjai szoktak letelepedni. Ringlit, kaviárt, különleges virsliket, baromfimájból készült zónapörköltet esznek, sört isznak hozzá, szivaroznak, cigarettáznak, közben adomákat mesélnek. Pontosan úgy — talán ugyanazokat is — mint az apjuk, az öregapjuk, a régi jóvilágot is ugyanazzal a sóhajtással idézgetik, a milléneumot, a ferencjózsefi idők nyugalmát, a műveltebbek, a nagyobb perspektívában gondolkodók a sokgyerekű Viktória királynőt emlegetik, aki jólnevelt leányaival benépesítette Európa trónjait és boldogságra tanította a polgárokat. Közben szidják a sört, a ringli olajának is furcsa a szaga, de azért hozzon csak Muki bácsi még egy skatulyával, igen, söröket is, ma az alispán úr egészségére iszunk, éljenek, soká éljenek az Imrék...

Az ajtón belépőket megcsapja a sör-szag. jófajta csirkemájpörköltével elkeveredve. Bulkay örömmel állapítja meg, hogy valóban éhes... de csak áll az ablaknál, nézi a szállingózó munkásokat, a gyomrát csikorgó fájdalom szorongatja, ugyanakkor torkát is kínozza valami és szűknek érzi az inggallérját... Fenyegetőek ezek az arcok? Nem. De hit látszik rajtuk. Nem a kereszt, vagy a szobor előtt térdepelő hite, hanem azé, aki rájött a megmásíthatatlan igazságra és nemcsak harcolni, de tűrni és szenvedni is tud érte... Látnak ezek valamit, amit őelőtte, Bulkay előtt a hét titok fátyola takar, de amazok lépését dobbanóvá teszi... „Le a háborús uszítókkal..." „Le a harácsolókkal, a vér és nyomor vámszedőivel..." Mégis csak el kell mennie orvoshoz, akármilyen útálatos az a próbareggeli, már előre öklendezteti a vékony gumicső, de hiába, túl kell esni rajta...

A többiek már asztalnál ülnek, az alispán felesége feléje kiált: „Nem tetszel nekem, Kálmus, nagyon sápadt az arcod".

— Vesszenek a háborús uszítók!

Az alispán érzi, e pillanatban ő is elsápad, után azt ismétli: „Nem tetszel nekem", néz a söröspoharára és hallgat. Mindenki elhallgat, a söntésből edénycsörömpölés hallatszik, valamelyik mosogatólány jóízűen nevet, kidugja fejét az ajtófüggönyön, aztán egész teste megjelenik. Hatalmas, izmos nő, kezében szemétlapát és jókora seprő. Mosóruháján, éppen a melle tájékán, szakadás. Mezítláb van, lábszára nem a legtisz-

tább, mégis olyan megrettenve néznek most rá, mint az Olimpusról leszállt mithológiai alakra, aki azonnal lapátjára sepri őket, hogy kiszórja az őszi szélbe...

Ha csakugyan felemelné seprőjét és kurjantana egyet, hanyatthomlok menekülne a leffedtszájú, a felköszöntött alispán és velük a néhány dalia, úgy otthagyva a hölgyeket, mint Szent Pál az oláhokat.

— Böske, ne bámészkodj — zsörtölődik Muki bácsi, az ijesztő látomás eltűnik a függöny mögött, Bócz Árpád, akinek torkát kiszárította a piactéri szónoklás, felemeli poharát:

— Tekintetes felebarátaim, hát sohase iszunk?

Koccintanak, isznak, Bulkayné továbbmeséli a valódi brüsszelicsipkés fáradtrózsaszínűt, az ura elfeledkezett a vékony gumicsőről, amit egyszer kegyetlenül leeresztenek majd a gyomrába. Odafordul az ügyészségi elnökhöz:

— Árpikám, halljuk a viccet a házalózsidóról és a harapós kutyáról, a feleségem még nem ismeri...

ANTAL hirtelen megáll:

— Visszamegyek...

— Hova menne?

— Megkeresem Darut, vagy Kardicsot, tegyenek valamit.

— Bízza csak reájuk, Párkány elvtárs, láttam Kardicsot, ráült a biciklijére.

Az csak áll, maga se tudja, mitévő legyen.

— Párkány elvtárs, hallgasson énrám, menjen most haza. Ha akarja, én visszamegyek Daruhoz, beszélek vele.

— Nekem muszáj beszélnem vele... de inkább Kardicscsal... Talán be is engednek hozzá...

— Kihez?

— A feleségemhez.

— Nem hallotta, amikor azt mondta: „Eredj haza, melegítsd meg a gyerekek ebédjét".

Várja a három gyereke.

Elindul.

Pityu a boltíves kapuig fut elébe:

— Édesapukám, mit hozott?

Szegényember gyereke is ezt kérdi únosuntalan, pedig Párkány Antal ritkán mehet be a boltba, nemhogy játékot vásá-

rolni, de stanicliba méretni csak öt deka savanyú cukrot is. Üres zsebét mégis restellené a fia előtt, segít hát magán, ahogyan tud. Amikor a sztrájk idején házakhoz járt alkalmi munkára, elkérte az üres cérnaspulnit, csavaros, szép kölnivizes üveget vett fel a szemétről, ha más nem, üres sevrókenőcsös doboz mindig akadt kezeügyébe, ahol legutóbb ásózott, a csillárt alakították át, a folyosón hevert a sok, fogantyús üvegprizma, abból elkért egyet. Jószívű asszony volt, kérdezte a családját, a kislányoknak is adott a sokszegletűre csiszolt üvegből. Nohiszen, lett is öröm otthon, mert az csakugyan nem akármiféle vacak volt, ha keresztülnéztek rajta, szivárvány színben csillogott minden. Ha a bányából jött, nyáridőben pár szem epret szedett az erdőszélen, ilyenkor, ősszel zsebébe tett egy marék kökényt, letörte a somfáról a legtöbb gyümölcsöt himbáltató ágat, egy-egy gubacsot, vagy fenyőtobozt még télen is kitapogatott talpa akár a hó alatt, mert melyik apa mondja szívesen: „Nem hoztam, kisfiam, semmit."

Pityu el se hiszi, mert akkor is becsapta, amikor a picike porcelán-kutyát hozta „Ha csak valaki valamit nem dugott a zsebembe..." Füléből egy darab hiányzott, lába csak három volt, de azért akárki eltalálta volna, hogy kutya.

Antal leül a székre, végigtörli kezefejével a homlokát, utána a kezét nézi, mintha valami jelet keresne rajta. A gyerek a zsebében matat, a nagyobbik lány, Margit kérdezi:

— Édesanyám nem jön még?

Most jut eszébe az ebéd. Begyujt a tűzhelyen, ráteszi a kék lábast. Pityu nehézröptű őszi legyet fogdos, eteti vele Vitézt.

Antal tányérba meri a meleg ételt, ő hozzá se nyúl, nézi, azok hárman hogyan esznek.

Ül. Végigfutja szeme a konyhát: milyen tisztán tartja Mariska! Hófehér a fala, a tűzhely mellett piroshímzésű kézimunka, ezzel a felírással: *„Akármilyen kedves vendég, Három napig untig elég."* A deszkából szegelt polcon csipkésre vagdosott szélű újságpapiros, a láda letakarva az anyja után jussolt zöld ágyterítővel, amely kendőként szolgálta szegényt. Az ablakon valamiféle maradékokból varrt apróvirágos fodros függöny, tegnap látta, hogy mossa, keményíti, utána gondosan kivasalja. Mindig tett-vett, ha nem volt munka, akkor is keresett, ölbetett kézzel sohase ült. Amikor úgy volt, hogy „máma bizony nem lesz más ebéd, csak sós-paprikás kenyér", akkor is,

az utolsó pillanatban, kigondolt valamit. Előkereste az ágy alól az üres liszteszsákot, rázta, rázta, amíg valamicske hullott belőle, utána a tarhonyás-zacskóra került sor, morzsák morzsája abban is akadt; egy szál sárgarépával, öt szem krumplival olyan ételt főzött belőle, hogy egyik se vette észre: makulányi zsír nincs benne.

Schulcz jön be Daruval. Látják az asztalon a három tányért.

— Nem is ebédelt?

A nyomdász kérdi ezt, — Daru a fontosabbat mondja:

— A mieink közül tizenhetet vittek be, az Ébredőkből négyet, de hármat már ki is engedtek. Elmentem Goreczkyhez; erkölcsi prédikációt tartott a hazafias munkásság kötelező magatartásáról, végül kijelentette: „Rendőrségi ügy, nincs ingerenciám a dolgokra."

— Mi lesz a feleségemmel?

— Nyugodjon meg, Párkány elvtárs, nem lesz baj. Maga is, az asszony is, megérdemli, hogy minden lehetőt elkövessünk. Egri beszélt már a főispánnal, feltárta a helyzetet, utalt arra, hogy a Piac-tériek jöttek mihozzánk, de a zsíroskalapú minden felelősséget miránk szeretne hárítani, mi voltunk a provokálók.

Schulcz mozgó fogát piszkálja:

— Viszont ki dugdosta kabát alatt a bikacsököt, zsebben a boxert?

— A rendőri vizsgálat máris megállapította, hogy a Munkásotthon kerítését a mi embereink szedték széjjel, verekedési célzattal.

— Mi lesz a feleségemmel?

— Egri az éjszakai vonattal utazik Budapestre, holnap délelőtt már kihallgatáson fogadja a belügyminiszter. Bizonyos lehet benne, hogy kedden már itthon lesz az asszony, annál inkább, mert Kardics se tétlenkedik.

Margit minden szóra figyel, semmit se kérdez, kezdi elmosni a kék lábast és a tányérokat.

Amikor amazok elmentek, kezébe vette a seprőt, utána megmosta Pityu kezét, arcát, Jolánkára ráadta tiszta, ünneplős kötényt.

Cserhátiék neveltje hívta játszani, de csak ült a ládán, azt mondta, máma nincs kedve semilyen játékhoz.

Estefelé elkezdte nyitogatni, csukogatni a szekrény- és a kasztli-ajtót. Odament az apjához.

— Adja oda a tarisznyáját.

— Minek adjam, lányom?

— Teszek belé kenyeret, az ebédrészét belekotortam a bádogbögrébe, azt is elviheti magával...

Odaállt annak a helyére, akiről azt se tudta hol van, mi történt vele?

23

SUGÁR ANDOR felvette a négyéves drappszínű kabátját, a szokott időben elindult a rendőrségre, a napi anyagért. Klinger és Kiss Fő-utcai kirakata előtt megállt a szöveteket gusztálni. Ha választhatna, a csikos sötétkékből vágatna le három métert ruhának, a sötétszürkéből pedig felöltőnek. Raglánszabással csináltatná, vagy inkább úgy, hogy télen is viselhesse... A csíkos ruhához jól illene a halványszürke zefir ing, aprómintás piros nyakkendővel. Szereti az új szövetek szagát, ha akarna, bemehetne, venni nem muszáj. Turkálna a pultra tett áru között, vásárolhatna is, Kiss egy ízben, amikor a kibővített üzletről a soronkint fizetett riportot írta, azt mondta: „Örömmel állunk a szerkesztő úr rendelkezésére, részletfizetés formájában is..." Karácsonyra hazamenne tetőtől-talpig újban, az anyja csak nézné: „Bandikám, olyan fess vagy, mint egy igazi gróf a belvárosból."

A Mimóza-cukrászat kirakatába most teszik ki a friss dobostortát, csokoládéval bevont kuglófot és nagy tálcán a krémeslepényt. Ilyenkor, hat óra tájban, isszák a tejszínes kávét, vagy csokoládét a város gazdagjai. Régi cukrászda ez, márványportálján büszkén hideti a felírás: „Alapítási év: 1857." Bulkay vénkisasszony-nővére, Jozefin, az üzlet tulajdonosa. Soppos frizurát, földigérő fekete aljat visel, a b'úzán krémszínű zsabó, valamelyik Maupassant-novella márkinőjére emlékeztet, vagy talán — ahogy a pult mögött trónol — inkább Auguszta főhercegnőre, amint éppen a „Társaság" címlapja számára fényképezik. Télen-nyáron fekete csipkelegyezőt tart kezében, néha azzal int valamelyik kiszolgálókisasszonynak:

— A pálma melletti asztalnál kávét kérnek, külön tejszínnel, két kuglóffal...

Jozefin senkit nem szeret annyira, mint Mili húga züllött fiát, Ottót. A bankbukás után, ő segítette ki Franciaországba, azóta is küldözgeti neki a pénzt Genolhacba, ahol a fiú megtelepedett. Azt írja, hogy teméntelen sok ott a gesztenye, direkte őreá vártak, hogy az exportját kellőképpen megszervezze, hiszen nézni is bűn: ezideig jószággal etették meg azt, amit tante Jozefin cukrászatában olyan remek püré formájában szolgálnak fel. A gesztenyeexport nem az egyetlen terv, amivel Ottó foglalkozik. Reájött, hogy a nádasokban termő úgynevezett buzogány, amelyet kisgyerekkorában ő a halász-csárda körül szedett és amellyel olyan sokféleképpen lehetett játszani, száraz állapotban és megfelelőleg lefejtve, kitűnően helyetttesíti az ágyneműbe való tollat. Monsieur Bouroche, akinek beszélt erről, el volt ragadtatva az ötlettől, de talán mégis jobb volna Maurice-ra hallgatni, aki azt ajánlja, hogy vegyen teherautót. Persze, bármelyik terv realizálásához pénz kellene, és ha tante Jozefin átutalná a Crédit Lyonnais-hez az ígért összeget, nagyon lekötelezné őt. Írt a párisi divatról is, sőt küldött két nagyon drága divatlapot, bizonyára örömmel nézegeti majd a pult mellett. Mert, ha negyven év óta egyformán öltözködik is, mindig érdekelte, mit visel, hogyan fésülködik a divatos hölgy. A ravasz Ottó ezen az alapon és a Crédit Lyonnais-ra való tekintettel verte magát költségbe, de ezen felül közli, hogy utcára legkedveltebb a tweed, Lelongue a fekete tafotát ajánlja nagyestélyinek, de a Mogadore proscénium páholyában látott egy eperszínű bársonyt, ugyanolyan tokkal a fején, Simone — többször írt már a lányról — azt mondotta, hogy az a legappartabb.

A főispáni autó e pillanatban áll meg a cukrászda előtt, Julkát a nagyon pirosszájú tiszt, Lóskay kíséri. Az ajtóban öreg koldusasszony áll, feléjük nyujtja kezét:

— Egy kis kenyérrevalót, az isten nevében...

Lóskay kelletlen mozdulattal nyúl a zsebébe, igazán disznóság, hogy a kolduskérdést még mindig nem oldották meg véglegesen. Az ember folytonos molesztálásnak van kitéve, amellett minden fillérrel, amit ad, a munkakerülést, az alkoholfogyasztást és a prostituciót segíti elő.

Sugár megkérdezi az öregasszonyt:

— Mennyit keres naponta?

Hatósági közegnek gondolja, ijedten felel:

— Azt tetszik hinni, hogy én koldulok? Dehogy, csak meg-

álltam itt pihenni, mert öreg vagyok már, fáj a lábam, megérzi az időváltozást. Hát csak áldogáltam, a tiszt úr kezembe tette a pénzt, muszáj volt elfogadnom, nehogy megharagudjék...

Messze még az elseje, nem szabadna könnyelműsködnie, de a felszeletelt dobostorta nagyon vonzza a tekintetét, a tölteléke vastag, a tésztarésze aranysárga és tetején a pörköltcukor!

Odabent egy szeletet akar kérni tányérjára, de észreveszi a gazdag prémkereskedőnét és sietve vesz még egy krémest is. A szép barna asszony a nagyon csúnya Ipolyinéval és két fiatal leánnyal ül együtt.

— Jól van? — kérdezi Sugártól, olyan szomorúan, mint a cserbenhagyott asszonyok, akik a sablónos mondat mögé ezt rejtik: „Sohasem jutok eszedbe?"

Egyszer elmesélte, hogy az urától nem akar gyereket, mert fél, hogy olyan csúnya lesz, mint Alfréd. Valamikor, lánykorában, ez a csúnyaság vonzotta, legszívesebben magához, azördöghöz ment volna feleségül, vagy egy ijesztő orangutánghoz, az érzékeire ilyesmi hatott. Most már tudja, hogy nem az ágyék tájéka a fontos, hanem az a valami, ami a szívben szunnyadozik. Ilyesfélékről vallott azon a nyári alkonyaton; letérdelt előtte, hogy vigye magával a szegénységbe, hiszen olyan érdekes lehet fűtetlen szobában tepertőt vacsorázni és utána csókolózni.

— Köszönöm, jól. És maga?

— Nem jönne el egyszer hozzánk?

Akkor már mellette állt, karjuk egészen könnyedén összeért, az asszony tekintetében most már nemcsak szomorúság látszott, de valamiféle sóvárgás is.

— Kevés az időm.

— Kár.

Visszament az asztalához, csokoládéján egészen elolvadt a tejszínhab. Nézett a távozó után és, amikor becsukódott mögötte az ajtó, mintha tíz évet öregedet volna. Festék és puder csődöt mondott, annyinak látszott, amennyi valóban volt.

Az újságíró megbánta a két darab süteményt, csaknem egy ebéd árát adta ki. Most már cigarettát se vehet, pedig az édesség után jó volna rágyujtani. Minden reménysége Resch. A detektívfelügyelő valószínűleg megkínálja, már csak azért is, mert szeret jóban lenni az újságírókkal. Amikor nagyobb bűnügyről referált, nem mulasztotta el hozzátenni: „A nyomozást én

vezettem, ha ugyan szerkesztő úr érdemesnek tartja cikkében megemlíteni."

A sajtókönyv ott fekszik az ügyeletes detektív szobájának asztalán. A nagybajuszú Benczur a viaszkosvászon díványon fekszik, fel se kel, annyit mond csak: „Semmi különös újság..." Már horkol is, miközben Sugár kijegyzi a présházbetörést, a kihágási ítéleteket, Vogt Dezső tizenkétéves tanuló körözését, aki eltűnésekor szürke foltozott kabátot, ugyanolyan — színű, vagy állapotú? — nadrágot viselt és mezítláb volt.

Kénytelen a nagybajuszút felkelteni, mert félfüllel hallott valamit elfogott betörőkről.

— És a Szmodics-ügy?

— Ja, igen... annak az anyagát a felügyelő úr adja ki, tessék felmenni hozzá...

A köszönését se fogadja el, már újra horkol.

A félemeletről felbaktat a másodikra.

Talán nincs is már a szobájában Resch. Legfeljebb lemarad a Szmodics-féle szenzációról, szombaton ő csúsztatta a konkurrens lapot Gombos Judit cselédleány öngyilkosságával. Az asszony Kozik Pálnál szolgált. Amikor ezt a szakállas főszerkesztő megtudta, egészen tűzbejött és, a levéleltűnés óta most kínálta meg először cigarettával, biztogatva őt: „Hosszan, részletesen írjon meg mindent, a munkaadó nevét se muszáj elhallgatni, akkor is teljes névvel kell szerepelnie, ha maga az atyaúristen jár közben, mert másként koholtnak látszik lapunk szenzációja. Hiszen a cselédleány nevét mi is kitalálhattuk, csakis a tanácsos úr megemlítése valószínűsíti..."

Négerfejes pálcáját kézbekapva elrohant, bizonyosan Igaz Mártus számára akadt hirtelen közölnivalója.

Az atyaisten ugyan nem járt közben Kozik Pál érdekében, de néha elég ilyesmihez a főispán is. Este érdeklődött bizonyos Gombos Judit-féle öngyilkossági ügy után, kifejezésre juttatva, hogy nem kívánatos a munkaadó nevének közlése. Ennyi elég volt ahhoz, hogy a korrekturában különböző helyeken deleáljanak húsz-huszonöt sort, amit pedig a nyomdász mindig morogva hajt végre a hajón.

Sugár a bonctani intézetben látta a fiatal asszony holttestét. Beáztatott három skatulya gyufát, de félt, hogy az nem elegendő, ivott hát még abból a nikotinoldatból is, amellyel a gazdája parkjában lévő rózsákat szokták permetezni.

Nemcsak a Vaskút-udvar, Gombos Judit is regénytéma. Majd egyszer azt is megírja...

Valamelyik környékbeli földbirtokostól született Gombos Judit két gyereke. Búcsúlevelében azt írta, miattuk dolgozott, tűrt, szenvedett, de most már tovább nem bírja. Eltörte a nagy hollandi vázát, amely a vitrin tetején szokott állni. A tanácsos úr kiszámította, hogy pontosan három havi bére megy reá, pedig ő azért takarékoskodott, hogy Etelt és Zsuzsikát meglátogathassa, elvihesse nekik Nádasdra az egy-egy pár cipőt, meleg bugyit, amit nagykeservesen venni tudott számukra. Elek se szokik le az italról, munkahelyét megint otthagyta; legjobb meghalni az olyannak, akit a sors már tizenöt éves korában elkezdett rugdosni... „Kicsiny leányaimnak úgy se lehettem anyja, minek éljek akkor, szenvedségre teremtve Isten által? Bocsássanak meg ők szerencsétlen anyjuknak és bocsássanak meg mindazok, akiknek akarva-akarattalan, vétettem. Ha pedig jelen cselekedetem a tanácsos úr szándékát megváltoztatná és béremet kiadja, úgy tessen a pénzt a cipővel és meleg alsóneművel együtt eljuttatni Juhász Ferencné, Nádasd, Baranya megye címre, kisleányaim számára."

A búcsúlevélből egyetlen sor nem volt a lapban, a cikk így fejeződött be:

„Tettének oka egyelőre ismeretlen, a hatósági nyomozás lesz hivatva azt kideríteni."

Resch nem találja. Befellegzett a cigarettának!

Darabig vár a folyosón, már menne el, amikor jön a detektívfelügyelő.

— Fáradjon be hozzám.

— A Szmodics-féle betörés?

— Annyit mondhatok, szerkesztő úr, remek fogás! Egész bűnszövetkezetet sikerült felgöngyölítenünk. Most világosság derül a Berán hentesüzletben elkövetett lopásokra és a Jelenféle kasszafúrásra is. Tudja, hogy utálom a reklámot, de, ha Resch Karcsi nincs, akkor ön holnapra nem írhatna szenzációs cikket, az első oldalra tördelve, kéthasábos nagy címmel... Ha éppen akarja, megfelelő helyen megemlítheti, már csak azért is, mert engem megint bentfelejtettek a nyolcadik fizetési osztályban, ellenben Kerner, aki csak...

Nem folytatta, a hallgatás jelentett mindent.

Elkezdte diktálni az anyagot:

„E hó tizedikéről tizenegyedikére virradó éjszaka vakmerő betörés színhelye volt a Kossuth-utca tizenkét szám alatt lévő Szmodics-féle ruhaüzlet. A tettesek kiásták a lépcsőház falát, így jutottak el a raktárhelyiségbe..."

Elhallgatott. Eszébe jutott valami, a díványon közelebb húzódott az újságíróhoz... Nem, ma nem elég a cigaretta, biztosítania kell magát, hogy a neve megfelelő helyen és megfelelő kommentálással kerüljön a cikkbe, kidomborítva azt, hogy...

— Idehallgasson, akar egy klassz nőt?

— Köszönöm, inkább talán a betörés további részleteit...

Mulya ez a fiú, nem először utasítja vissza... fiatal még, ha pesti is: naiv... Illúziót és hasonló cifraságokat keres, esetleg igazi szerelmet... a mafla!

Mint házigazda a szemérmes, de éhesnek hitt vendégét, úgy biztogatja:

— Nem bánja meg. Ez nem cicus, nem festetthajú kis tyúk... ez nősténytigris, leopárd... vampir, vagy minek is nevezzem?

Keresi a hasonlatot, ehelyett azonban a homlokán lévő sebhelyet mutatja:

— Emlék őtőle...

Nevet a saját jó mondásán és huncut kacsintgatással folytatja:

— Istenemre, hiába birkóztam vele és azért a kevéske tapogatásért is, ezzel fizetett...

Odanyúl a sebhelyhez, ujjahegyével óvatosan érinti.

— Olyan erős, mint egy állat, a körme, akár a vadmacskáé... Gondolhatja, menyire nem akaródzott ilyen megjelölten hazamenni. A feleségemnek, persze hazudtam, azt, hogy a tegnapi tüntetésnél szereztem, ami közvetve igaz is, mert a nősténytigrist csakugyan ott szereztük: tizenhetedmagával hoztuk be. Holnap már nem kedveskedhetek ezzel a pecsenyével, mert — előzetes letartóztatás után — az ügyészségre kerül, vagy az is lehet, hogy szabadon engedjük.

Nézd csak, egészen belesápadt ez a taknyos! Csaknem, hogy a szájaszéle remeg, foga összekoccan, mint a macskáé, ha közelében száll le a régóta áhított veréb.

Ahogy ezt látja, nem késlekedik a bátorító szóval:

— Az én kudarcom ne riassza, bizonyosra veszem, hogy a szerkesztő úr könnyen boldogul vele, hiszen az ilyen érett asz-

zony szereti a lányosképű, csinos úrfiakat. Garantálom, hogy nem hagy jelet a homlokán...

— Remélem.

— Remélheti, mert mi egy kicsit már elvettük a nagy karmolókészségét, másformában is, alapos „kezelésben" részesült, új módszert próbáltunk ki rajta. De ez ne vegye el tőle az étvágyát, még, ha látható nyomok csúfítják is valamelyest őleopárdságát.

— Hol lehetnék együtt vele?

Hát így vagyunk? Mafla vagy csak és egy kicsit túlszemérmes.

— Letelefonálok Benczurnak, ő felhozza a leopárdot, én pedig átsétálok a „Bristolba", egy feketére.

Továbbra is testi vágynak véli, amit Sugár arcáról leolvas, a másik izgalmától gerjedelmek fakadoznak őbenne is, felteszi monokliját, veregeti az újságíró hátát, karját.

— Csak okosan, fiam, ha eleinte szabadkozik is, csak annál bátrabban ostromolni, a nők szeretik az erőszakot, ezt tudnia kell, ők arra vannak teremtve, szóval: olyanok. De, ha a száját birtokába veszi, akkor a nő elveszíti fejét és maga tehet vele, amit akar... Ezt más alkalomra is jegyezze meg...

Az ajtóból mégegyszer visszafordult:

— Csak a száját...

— Értem...

— Utána várjon meg engem, folytatom, mit vittek el a raktárhelyiségből és hogyan vallották be a Jelen-féle kasszafúrást...

ELŐSZÖR Benczur jött be:

— Az ajtót tessék majd bezárni és... utána, letelefonálni énértem... Lehet, hogy sokáig kell csengetnie, mert álmos vagyok, de majd csak felébredek.

Nagy bajuszát megpederte, mosolygott, aztán kiment.

... A megfestett fekete kendő volt a fején.

Szívalakú arca halálsápadt, bal szeme bedagadva, a másik alatt csúnya kékes-lilás folt, állán sebhely, a rászáradt vér kezd megfeketedni rajta. Megdermedt azon az elcsúfított emberi ábrázaton minden, csak a két fekete szem villog, felfokozott

lobogással, olyan furcsán, hogy csakugyan vadállatra kell gondolnia; olyanra, akit félig agyonvertek és most utolsó erejével támadni készül, megvédeni életét, vagy valamit, ami még annál is több.

— Párkányné... Mariska...

Szemében még villanóbb a furcsa fény, melle zihál, szája torzan nyílik fel, önkénytelenül megmutatva, hogy két alsó fogát kiverték.

— Mariska, nem ismer meg?

Azt várná, hogy kiáltó szó habosodik ki ajkán, de hangja csendes. Áll, nem néz őreá, valahova nagyon messzire mered, túl a falon:

— Megismerem.

Sugár megfogja a karját és, mintha csak erre az érintésre várt volna, lerogy a földre, elnyúlik, mint az ájultak, de nem mozdulatlan, homlokával veri a padlót, hogy szinte döng.

— Sugár úr, mit tettek énvelem... mit tettek énvelem!?

Sír? Könny nem perdül szeméből, nem is ilyenformán szoktak asszonyok sírni, hiszen ez nem is emberi megnyilatkozás; elemek tombolnak így, villám és égzengés, amikor a felhők még nem tudnak meghasadni és kiönteni setét mélységükből a zuhogó záport.

— Nyugodjon meg. Nézze Mariska, én itt vagyok maga mellett... így... Engedje, hogy fogjam a kezét... Emlékszik reá, amikor a Gorkij könyvről beszélgettünk? Milyen bátornak láttam akkor, milyen lelkesen mondta...

Ült a földön, úgy, mintha legalább nyolc napig nem akarna felkelni onnan, mint a zsidók, akik közeli hozzátartozójukat gyászolják. Ült, leoldotta fejéről a kendőt, mintha annak boga fojtogatná. Beszélni kezdett és szavaiból kiérződött, hogy, amit mond, sokszor, nagyon sokszor elmondta magában, vagy talán éppen ilyen hangosan, tegnap óta:

— Kardics apját felakasztották, látta himbálódzni a megácsolt fán... Annak a halottnak a nevében bujtogat, lázít, mert muszáj neki bosszút állni, fölforgatni ezt a mocskos világot... Én... én szeretnék felkapni egy nagy dorongot, azzal... azzal...

Hangja elfullad, a nyál habosan fehérszik duzzadt szájszélén.

— Nyugodjon meg, Párkányné.

— Hogyan nyugodhatnék?... Engem utoljára anyám vert meg, iskoláskoromban, mert elhagytam a katekizmusomat... akkor is beleharaptam az ujjába..: Ezek... ezek, levetkőztettek, gummibottal estek nekem... a két karomat majdnem kificamították... jaj, talán el is törték a csontomat... a megfeszített Krisztus se szenvedhetett többet a keresztfán... Miért? Miért tették ezt velem?

Az üvöltő kérdés rekedtes hangossága megtöltötte a szobát. Sugár felelni szeretett volna, de a megrendüléstől megbénult a nyelve. Megvetette önmagát, mert e pillanatban is arra kellett gondolnia: „Ez az igazi regénytéma..."

Az asszony az ablakhoz állt, lenézett a Szentháromságtérre, mint, aki ugrásra készül. Megborzongott, állt, nézett... Az az esős nyári éjszaka jutott eszébe... szanaszét a szegényes holmija, a „Király" kávéház terraszán azt muzsikálja a cigány...

Ennek a kislánynak rövid a szoknyája,
Mondtam az anyjának, varrjon fodrot rája...

Sugár, talán azért, mert mégis csak költő, pontosan megérzi, mire gondol az asszony. Látja maga előtt azt a másik Párkánynét, aki még otthontalanul, számkivetetten is, nyugodtan rakosgatja szegényes holmijukat, tevékenykedik, kenyeret vág a gyerekei számára, az eget kémleli: vajjon megázik-e a bútora és hogyan tudja majd megvédeni féltett magzatait.

— A gyerekeire nem gondol most Mariska?

Megered a könnye, odahull gyászos blúzára, hull, csak hull az a sok könny, a nagy csendességben szinte hallatszik perdülése.

— Gondoljon arra, Mariska, hogy minden elmúlik. Annak a csúnya éjszakának is vége lett, kaptak lakást, otthonhoz jutottak, el kell felejtenie azt is, amit akkor szenvedett és a mostanit is... Segít majd az idő, mert annak a farkasfoga megrág mindent... És ott vannak a gyerekei...

— Pityu!

— Ne sírjon, Párkányné.

— Margitom, Jolánkám... mit tettek anyátokkal?

Az ura, mintha most jutna először eszébe, kimondja halkan: „Antal..." és elcsúfított arcán feléled a bizakodó mosoly:

— Antal... az majd ad nekik! Tudomisten, jaj lesz valamennyinek!

Az újságíró ujjai idegesen doboltak az íróasztal lapján.

— Segítek, hogy mielőbb hazamehessen.

— Hajnalban egy részeg lányt löktek be közibünk. Dalolt, mindig másféle nótába kezdett és pálinkáért könyörgött... A mellettünk lévő cellában szünettelenül köhögött Deák Gábor, reggel be is vitték a klinikára, mert vérzett a tüdeje.

Gondolja Sugár, talán a másik baja eltéríti kissé a sajátjától és megmondja, amit Kardicstól tud:

— Délután kettőkor meghalt...

— Azt mondta nékem a sztrájk alatt: jobban esik neki az éjszakai nyugalom, ha tehet valamit az elvtársaiért, meg hogy nagyon beteg, úgy se tudja, meddig mozoghat... A rendőr-ököl segített rajta...

— Ami emberileg elkövethető, azt megteszem, azt akarom, hogy a mai éjszakát már ne kelljen itt töltenie... Egyelőre le fogják újra kísérni, én pedig megvárom Resch felügyelőt...

Monokli a szemén, szétterpesztett lábakkal áll meg Sugár előtt:

— Igazam volt?

Belevágni a pofájába: „Te gazember, te utolsó!"...

— Parancsoljon szerkesztő úr, egy cigaretta ilyenkor jólesik.

Nevet, várja, hogy a másik pikáns utalásokkal válaszoljon.

Sugár hallgat, a cigarettát se fogadja el.

A felügyelő a díványra néz, meglepve kérdi:

— Talán csak nem úgy járt, mint én?

— Én ismerem ezt az asszonyt, háromgyerekes családanya.

— Hinnye, micsoda szentimentálizmus! Ha tudtam volna ...de talán még most se késő: szolgálhatok hivatásossal is, Lolát hajnalban részegen hozták be, de most már akcióképes, arról híres, hogy hatvankét változatát tudja a szerelemnek.

— Felügyelő úr, én ezt a Párkánynét...

— Tessék, nyugodtan mondja végig.

— Talán jobb, ha kérdezek valamit... Segíthetne abban, hogy mielőbb hazakerülhessen?

Leveszi szeméről a monoklit, tréfásan fenyegeti Sugárt:

— Én azt hiszem, a három gyerek mégse volt akadály.

— Pár hónapja én segítettem lakáshoz jutni őket. Rendes, becsületes emberek.

— Kiváltképpen őleopárdsága! Szemtanúk állítása szerint Bellák trafikost és a fiát ő ütötte le.

Eszébe jut a Szmodics-féle betörésről irandó riport, belül behúzottan, vastag betűkkel: „A nyomozást nemcsak irányította, de abban tevőlegesen is résztvett az ilyenfajta képességeiről országos viszonylatban is kitűnően ismert Resch Károly detektívfelügyelő, így mindenképpen neki köszönhető, hogy sikerült egy olyan bűnszövetkezetet leleplezni, amely évek óta sok munkát adott a rendőrségnek és városunk közbiztonságát formálisan veszélyeztette..."

— Csakugyan azt akarja, hogy ez az asszony mielőbb kiszabaduljon?

— Igen.

— Fél óra mulva itt lesz Kerner főtanácsos úr, én majd előkészítem az ügyet és aztán majd beszéljen vele.

KERNERT már kétszer keresték a főispáni hivatalból. Mindenekelőtt visszahívja őméltóságát. Miközben beszélnek, az előtte lévő papirosra jegyez néhány sort és sűrűn mondogatja: „Parancsára, méltóságos uram."

Leteszi a kagylót, ül, ásítozik.

Resch, nemhiába nyolcadik éve dolgoznak együtt, jól ismeri a gazdáját, tudja, mivel kell kezdenie:

— Lolát behozták hajnalban.

Semmi válasz.

— A haja jelenleg aranyszőke.

— Részeg volt?

Mintha nem is hallaná a kérdést:

— Valamicskét meghízott, kitűnően áll neki. Olyan fehérneműt visel, mint egy grófnő. Kozik Lajcsi, a keményítőgyáros fia a barátja, szerelmes belé, elhalmozza mindennel...

Babrál az üvegszeme körül, ásítozik.

— Fáradt vagyok, fiam.

— A főtanácsos úr tudja, Lolánál nem kell strapálnia magát, hatvankét módját ismeri...

— Ki kell hallgatni a tegnapi őrizeteseket, ez a főispáni utasítás.

— Lola már érdeklődött a főtanácsos úr után. Azt mondja, olyan szaga van Kozik Lajcsinak, mint a pelenkás gyereknek... „Az érett férfiakat szeretem, például Kerner főtanácsos, az igen!" Szóról-szóra így volt és, esküszöm, szerelmes a főtanácsos úrba.

— Buta beszéd.

Felveszi az aktacsomót, de kiejti kezéből, néhány darab a padlóra esik.

— Honnan veszed azt a butaságot?

— Hogy Lola szerelmes? Minden szava elárulja.

— Azt mondod: meghízott?

— Kitelett, asszonyosabb lett.

— Te szélhámos, te már kitapogattad!

— Nem esetem az olyan nő, aki más férfiért epekedik előttem... bocsánat, hogy így fejezem ki magamat.

Most már minden szót elhisz, fáradtságot se érez, felajzottan súgja:

— Ladányi tisztifőorvos, vagy a helyettese vizsgálja meg, addig végzünk az őrizetesekkel.

— Felesleges a vizsgálat, mindenki tudja, hogy Kozik Lajcsi pénzeli, lakást tart neki, pasikat nem fogadhat...

— Mindegy, ami biztos, az biztos, én családapa vagyok...

— Intézkedem... egyébként a kisebbik Kleiszt is hazaengedtük, a tüdővészes bányászt mentőkocsi vitte a klinikára... délután meghalt...

— Kellemetlen... nagyon kellemetlen.

— Engedelmével főtanácsos úr: egyáltalán nem kellemetlen. Külsérelmi nyomok nincsenek rajta és egy kihallgatást megspórolunk... Nagyszájú ember volt, velem is szemtelenkedett, kénytelen voltam kezelésbe venni, erre majdnem pofámba okádta a vért...

— Kényes ügy ez... Egri amúgy is bemószerolt bennünket a belügyben...

Az előbb leesett aktát most veszi fel Resch, beletekint, átadja Kernernek:

— Háromgyerekes anya... Tulajdonképpen csak Dani vallott ellene.

— Kiről beszélsz?

— Bellák trafikosnál forgópisztolyt találtak, a fia zsebében boxert.

— Locsogsz össze mindenféléket és azt se tudom, kiről van szó.

— Párkány Antalné, bagatell-ügy, három napon belül gyógyuló seb, könnyű testisértés...

Az ajtóban Sugár fülébe súgja:

— Most már nyugodtan bemehet...

Az újságíró is azzal kezdi odabent:

— A kiszabandó büntetés nagyságára, illetve várható csekély voltára való tekintettel, kérem...

— Rokona szerkesztő úrnak ez az asszony?

A választ nem is hallja, a kihallgatásokat is rábízza Reschre, talán már meg is jött a tisztifőorvos...

— Mindjárt intézkedem, szerkesztő úr.

— Köszönöm... akkor én megyek is...

A félemeleti sötét folyosón meg se ismerte őt Mariska.

— Mehetünk Párkányné.

— Ni csak, maga az Sugár úr?

Belekapaszkodott a karjába, úgy lépegetett, mint, aki súlyos betegség után most tanul járni.

A kapuban eléje áll a szolgálatot teljesítő rendőr:

— Megkapta-e reggel a tejeskávét?

— Nem győztek csodálkozni a cellában, hogy énvelem kivételeznek. Akkor hát maga volt biztos úr?

— Három kocka cukrot dobtam bele.

— Áldja meg az isten érte, másért is áldja meg...

— De többet aztán se kávé, se kifli, se semmi — ezt előre megmondom.

Kezetfog vele:

— Tiszteltetem a Janikát.

— Pityu a neve.

— Szép kis gyerek. Ha mégis örökbe akarná adni, csak üzenjen el Hajdu II. Istvánnak.

Korán sötétedik már, hűvös őszi szél hajlítgatja az utcai fák satnya ágát, a kupecek kávéháza előtt gesztenyét árul a kofa: „Jó meleg a marónim" — kínálgatta áruját, a Felsőkerékutcai bódé előtt Suhajda kiáltozza: „Szenzációs a Pesti Napló, a Népszava, az Ujság..."

Milyen nagyon régen is volt, amikor szónokolta: „A király

szent nevében feláldoztak engem sokszázezer társammal együtt..."

Persze, azt nem tudja Mariska, hogy Suhajda belső zsebében idézés lapul, holnap felkecmereghet a mankójával, az egy lábával a második emeletre Kerner főtanácsos úrhoz, kihallgatásra.

A kapuban megkérdi:

— Bejön Sugár úr?

— Sietek, még sok az írnivalóm.

— Akkor hát... megköszönöm, amit énértem tett...

A gyerekek már aludtak.

Állt a sötét szobában, hallgatta lélekzésüket. Sokáig hallgatta. Felsóhajtott:

— Segíts meg...

Megrakta a tüzet, vizet forralt a vasfazékban, beleöntötte a nagyteknőbe. Sokáig mosta magát szappannal is, gyökérkefével is, aztán megfésülködött, felgyujtotta a villanyt.

Először az egyik ágyhoz ment, azután a másikhoz, de nem nézhette őket sokáig, mert Margit felébredt.

Azzal kezdte:

— Zsiroskenyeret, meg két fej szőlőt tettem édesapám tarisznyájába, pogácsát is, azt Schulcz néni adta... Pityut ma reggel megmosdattam, a két fülét is. Nem akarta engedni, sírt, hogy beléfolyik a víz.

— Jó van, jó kislányom, csak aludjál.

Odabújt Pityuhoz, a gyerek megfordult, rátette puha kezét a nyakára, nem nyitotta ki szemét, félálomban kérdezte:

— Mit hozott édesanyám?

A BORBÉLYÜZLET ELŐTT érte utól Rózsi. A futástól még lihegett, alig tudott beszélni:

— Sugár úr kérem, láttam, hogy Párkánynéval tetszett jönni.

— Igen, néhányat ma délután szabadonbocsátottak.

Furcsán támaszkodott a falnak, félig az oldalával, félig a púppal.

— Daninak köszönhet mindent. Ő árulta be, a két fülemmel hallottam, mert ha ők a konyhájukban beszélgetnek, min-

den szó behallatszik az én szobámba. Hát azt mondja a feleségének: „Végül is ép bőrrel ússza meg, ha én el nem árulom a rendőrnek, hogy leütötte Bellák trafikost és a fiát."

— Veszedelmes ember — mondja Sugár. A lány a ház felé figyel, nem kiabál-e utána Futó Borbála. A hóna alatt vasalószén, sietnie kellene vele haza, de a munka megvárja és az ágyneművasalást úgyse tudja befejezni ma.

— Schulczot is feljelentette névtelen levélben, énutánam is szimatol. Egyszer elhívott sörözni, sósperecet hozatott és szalámit is, közben faggatott, hogyan mulattam a Munkásotthon szüreti bálján, és hogy Kardicsot mióta ismerem, igaz-e, hogy eljár a bányatelepre, a vásártéri barakklakásokba és tudom-e, hogy mikről beszél a munkásoknak és igaz-e, hogy Oroszországból került ide, meg minden...

— Remélem, tudja, hogy mire mit válaszoljon?

— Ne tessék engem félteni, Sugár úr. Tudom én, hogy legjobb hallgatni, mondani, hogy „mit tudom én?... honnan tudjam én?" És azt se tessék gondolni, hogy azt a kis sört és az ennivalót nem szolgáltam vissza neki. Vissza én. Kétszer felmostam az emeleti lépcsőket, kétszer a gangot, az udvart is össze-összeseprem helyette, ne dicsekedhessen senkinek: „Jólfizettem a Rózsit, sört is fizettem neki." Azt is kijelentem, ha Kardics útjába egy szalmaszálat tesz, akkor...

Megbánta, amit elkezdett, igazgatta a köténye fodrát, zörgette hóna alatt a boltban vett vasalószenet:

— Sugár úr is tudja, hogy Kardics életét áldozná a szegényért és... és egyáltalán nagyon finom ember, meg minden...

„Rózsi, hol vagy Rózsi?" — kiáltja valaki az udvarról. Elindul, nem nagyon sietve, mert holnap is lesz egy nap.

Az újságíró a Munkásotthonba sietett, ott hallotta Darutól, hogy Egri telefonált: a belügyminiszter nem hajlandó az üggyel foglalkozni, annak vicinális jellegére való tekintettel. Majd a rendőrhatóság lefolytatja a szokásos vizsgálatot, aki bűnös bűnhődjön, a bűntelen szabadlábra kerül.

— Kivéve Deák Gábort.

— A boncolás meg fogja állapítani az előrehaladott gümőkórt.

Kardics nem szokott elérzékenyülni, most mégis nehezére esik a beszéd:

— Rámordultam, hogy „szedje a sátorfáját"... csak azért, mert szerettem őt és kímélni akartam... Most már mindegy...

Sugárhoz fordul:

— Megírhatja a holnapi lap számára, hogy leállt a bőrgyár, a munkásság a sztrájk mellett döntött.

— Gratulálok, Kardics elvtárs — mondja Sugár, az leül a díványra, nyujtóztatja két lábát:

— Nehéz dió volt, higgye el...

Felugrott, le-föl járkált:

— A kenyér 42.3, a liszt 37.7 százalékkal drágult, a bérek azonban ennek csak a felével emelkedtek. A termés katasztrofális, például itt, Baranyában háromszázmilliárd koronával kevesebb értékű a tavalyinál. Országszerte hasonló a helyzet, tehát további áremelkedés várható, éppen ezért a bérkövetelés indokolt, nem szólva a természetbeni járandóság visszaállításáról.

Sugár szorgalmasan jegyezgetett, Kardics kinevette:

— Hiába szorgalmaskodik, a szakállas ráförmed magára és azonnal belátja, hogy kommentárt nem fűzhet az eseményekhez, nehogy az igazságra több fény essen.

Nem felel, az órájára néz:

— Sietek...

— Persze, fél a fülcibálástól.

Kikíséri, a kapuban megállítja:

— Tréfából mondtam a fülcibálást, de most komolyan kérdem: mi az oka a félelmének? Nem érzi, hogy élni annyit jelent, mint küzdeni, harcolni: bátornak lenni. Én magyarázzam ezt magának, én, aki semmi több nem vagyok, mint négy polgárit elvégzett géplakatos?

— Sokkal többet tud, min én.

— Sokkal többet *merek!* Harcoljon, védje az álláspontját, nemcsak a bőrgyári sztrájkkal kapcsolatosan, de minden más esetben is, mutassa ki a bátorságát, néha egy ütéssel is... A szó igazi értelmében gondolom az ütést... És most sétálva menjen, gondolkodjon azon, amiket mondtam, ne féljen a fülcibálástól...

Rózsi jutott eszébe, az se futott a vasalószénnel.

Kényelmesen lépegetett, de a belső nyugtalanság nem múlt el belőle.

Talán a bekeretezett aranynyomású „Mindenki a gátra"

okozta, talán a fogason nevető négerfejes sétapálca, vagy talán a szakáll... Tény az, hogy hiábavalónak bizonyult minden elhatározása, úgy kezdte, mint elkésett diák a tanárja előtt:

— Fontos rendőrségi anyagot hoztam... és leálltak a bőrgyáriak, háromféle a követelésük...

Kolozs nem levelezett, nem manikürözött, eszperantó lapokat se írt, csak ült a kényelmes gumipárnás széken, a levegőbe bámulva. Apósa, az öreg Reich Vilmos, nemrég ment el innen. Mielőtt a szegényházban elfoglalja helyét feleségével, mégegyszer megpróbálkozik: gondoskodjon eltartásukról Kolozs, adjon havonta valamit abból, ami az övéké volt, amihez csalárd úton jutott hozzá a veje. Ők egy egész életen át keservesen dolgoztak, a lányuk számára gyüjtöttek és nem egy... egy olyan valakinek, akiből hiányzik a szív és a lélek. Kolozs panaszkodni kezdett az előfizetői stock csökkenése miatt és tessék lemenni a nyomdába, állnak a gépek és neki különben sincs ideje... A tárcájából két bankjegyet vett elő, annyit, amennyit némely helyen a koldusnak adnak, azt az öregember kezébe csúsztatta. Reich Vilmos nem csukta össze tenyerét, a pénz a földre esett. Felkelt, az ajtóban úgy nyujtotta előre karját, mint szószéken a rabbi:

— Vigyázzon, az isten nem siet és nem felejt...

Kolozs most terveket sző: eladja a lapot Schmidt Brunónak, feleségül veszi Mártust és odébbállnak... Azaz, ha már odébbáll, akkor jobb egyedül, fiatal még, megismerkedhet valahol valakivel, akinek még többje van, mint Reich Magdának... Mártusnak ad valamiféle végkielégítést... ezen is gondolkodik még, mert lehet, hogy csakugyan megcsalja őt, és ha nem is csalja még, Kozik Pál alig várja, hogy újra támogathassa...

— Ipolyi egyelőre visszautasított mindent.

— Nyolcsoros hír, nem pazalhatjuk a helyet ilyesmire, a nemzetgyűlésen Bethlen beszélt ma.

Most kellene felnyitania a száját, valóban el is kezdené, de a szakállas közbevág:

— Sugár úr, maga három órával ezelőtt ment el innen.

— A Szmodics-féle betörés tettesei két év előtti bűncselekményekről is vallottak, óriási anyagot kaptam Reschtől, aki nemcsak irányította a nyomozást, de...

— Most én beszélek! Közben volt ideje arra is, hogy a Mimóza cukrászatban fenekeljen. Ezt magam láttam.

— Megéheztem.

— Munkafegyelmet követelek, elég bolond vagyok, hogy megengedem a privát seftjeiket, a pesti laptudósításokat, amelyeket az én telefonomon bonyolít le.

— Hitelezetten beszélek.

— Eltűröm, hogy a szerkesztőségi színházi helyre mindenféle öreg zsidó nőket ültetgessenek.

— Szombaton én voltam a soros és miután az inspekciót vállaltam Heckinger helyett, a jegyet a háziasszonyomnak adtam.

— Eltűröm, hogy vacak verskötetekről félhasábokat irogasson és a hátam mögött csempéssze le a nyomdába.

— Az ország legnagyobb kiadójánál jelent meg barátom könyve, a fővárosi lapok némelyike tárcaalakban foglalkozott vele és Barbusse írt hozzá előszót.

— Nem tűröm tovább ezeket a stikliket, amelyeknek betetőzése, hogy leveleket lopkod el az íróasztalomról.

A bőrgyáriak nem törődtek semmivel, bátran beszéltek, rávágtak az asztalra: „követeljük!" és otthagyták Ipolyit, pedig olyan szegény valamennyi, mint ő, némelyik még sokkalta szegényebb... Sajnos, ő nem számíthat Heckingerre és a volontőrre, de mindegy... Élni annyit jelent, mint küzdőnek, bátornak lenni!

Már nem riasztja a szakáll, a vigyorgó négerfejű bot sem, most már csak az undort érzi és a vágyat, hogy eltapossa ezt a csigát, ezt a varangyot.

— Lopni nem szoktam, azt meghagyom azoknak, akiket rávisz a lelkiismeret arra, hogy gyereküket vesztett szülőket szegényházba juttassanak. Azt a levelet különben önmaga írta önmagának és én... azaz mi, menteni akartuk azt a szerencsétlen Igaz Mártust, nem sejtve az aljasságot. Azt is tudom, hogy a sajtóhibákért levont összegből egy fillért nem kapnak az újságírói jóléti intézmények, ottmarad az abban a zsebben, amelyben Reich Vilmos elrabolt vagyona dagadozik... Én egy ilyen féreggel nem tudok harcolni azért, hogy lapjában engedjen teret az igazságnak, a demokratikus, nemesebb törekvések kifejezésre juttatásának, az elnyomottak hősi harcának. Én csak fizetni tudok a megaláztatásokért, a kiuzsorázásért, mások tönkretevéséért, a bitangságok sorozatáért...

A pofon akkorát csattant, hogy a másik kettő berohant a szomszéd szobából. Heckinger a főszerkesztőjére meredt. Jobb-

kezét az arcán tartotta, kétségkívül azon a helyen, ahol a hatalmas pofon érte. A nagy fotel ölében igyekezett picikére összekuporodni; gyáván, könyörgőn szegezte tekintetét arra a kézre, amely még mindig a magasba emelkedve fenyegetett· őfeléje. Olyan volt, mint egy szakállas, ijedt kölyök, aki bőgve, pityeregve és fogadkozva mindjárt rákezdi:

— Ne bánts, soha, soha többé nem leszek rossz...

Heckinger egy pillanatig nevetett, úgy, ahogyan a gályarabok szoktak, ha azt álmodják, hogy bilincseik feloldódtak, de aztán lesütötte szemét, az asztalról legurult tollat visszatette a főszerkesztő mappájára. Heckinger megszokta a rabságot, az ő műve a berámázott vezércikk, tisztviselő korában a főjegyző, a helyettes polgármester és a polgármester névnapjára verses felköszöntőket szokott fabrikálni; családja volt, amelynek kenyér, ruha és tűzifa kellett, lakás is, amelyért fizetni kell, a szorgalmas munka kevés mindennek az előteremtéséhez, elengedhetetlen a hízelgés, az „alázatos tiszteletem" és a hajlongás. De a volontőr még hisz az élet szépségében, a bátorság jogosultságában, reá mer gondolni a szabadság fénylő pirosságára és szemét mintha vakítaná most a nagy-nagy sugárzás, nevetőn hunyorog vele. Gyerekek néznek így a kigyúló karácsonyi gyertyákra, azok kiáltanak így, mert ha remélték is az ajándékot, ilyen gazdagnak és szépnek nem gondolták.

— Éljen, éljen Sugár úr!

Átöleli és együtt mennek ki, örökre el innen.

SCHÖN NÉNI látta szobájában a világosságot, bekopogott:

— Itthon tetszik maradni? Akkor felbontom az ágyat.

Valamit észrevett az arcán, mert odaáll eléje az összehajtott, fehér, horgolt ágyterítővel.

— Beteg a Sugár úr?

— Fáj a fejem.

— Ha akarja, szívesen szelek le krumplit, törülközővel a homlokára kötjük, az uramnak mindig használt.

— Köszönöm, de ne tessék fáradni vele.

Elhallgatott, majd így folytatta:

— Schön néni, elveszítettem az állásomat...

Leült, ölében az ágyterítő. Nézte a légyköpös villanykörtét. Majd holnap lemossa... Igaz, más gondja lesz most, mint a takarítás, megüresedik a szoba, muszáj lesz hidetést leadni a lapban... Az új lakó számára semmiesetre se fog íróasztalt beállítani, a szobafestést is megspórolja... Talán elég, ha cédulát tesz ki a kapura: „Különbejáratú, tiszta szoba magányos úrnak, fürdőszobahasználattal, kiadó". Igaz, a háziúr nem szereti, ha teleaggatják, ragasztják a kapuját, úri ház ez, még azt is kikötötte tavaly, hogy rendes szobaurat válasszon, nehogy szerelmi légyott legyen az ő fedele alatt.

— Talán egy jó lakót tud is ajánlani Sugár úr a barátai közül.

— Ne tessék haragudni, egyelőre más a gondom.

— Igaza, van, sajnálom, hogy előhozakodtam ezzel. Szeretném megkérdezni, ha nem veszi tolakodásnak: mi történt?

— Csak ennyi: nem bírtam tovább.

— Szegény Reich Vilmos is az ő áldozata... Annál becsületesebb ember kevés él ebben a városban, könnyen behálózta a leányát. Abba is beleegyezett, hogy áttérjen és a székesegyházban esküdjön.

Felbontja az ágyat. Holnap akarta áthúzni.

— Csak a huzat miatt kérdem: elsejéig itt tetszik maradni?

Be kell majd csomagolni a bőröndöt. Nem nagy munka. Két inggel és a pettyes nyakkendővel lesz csak nehezebb. Ez a szerzeménye, igaz, a kalapját is vasaltatta, új szalagot tettetett rá... Nem lesz őneki soha csíkos sötétkék ruhája, raglánszabású, vagy télen is viselhető sötétszürke kabátja, halványszürke zefir inge... Szegényesen, a régiben fog beállítani: „Megjöttem, anyuskám, elveszítettem az állásomat. Nagy baj?" „A télre szerettem volna átköltözni a Kálmán-utcába, picike helyiség, de van egy kirakata, ízlésesen elrendeztem volna benne az aranyparmen, a jonathán almát, a calvil körtét, a szőlőt, mert az csalogatja be a vevőt... Nem olyan nagy baj, várunk egy évig, majd találok én még másutt is olyan megfelelőt, mint az a Kálmán-utcai bolt..."

— Szegény anyuskám.

— Szomorú lesz a kedves nagyságos asszony?

— Az én anyám kapualjban árul gyümölcsöt, mindkét lába elfagyott, télen vörös és püffedt, tavasszal gennyes lesz, kifakad, ősszel folytonosan viszket...

— Tessék itt megpróbálni az elhelyezkedést. Bulkay méltóságos úr jól ismerte a férjemet, szívesen elmegyek hozzá, beszélek vele...

Nem kellene hirdetni, mondogatni szégyenlősen egy sohasem látott férfinak „... A háziúr se engedné és én magam se szeretném... Vagyis nőt nem fogadhat a szobában..."

— Ne tessék fáradni érdekemben, a hét végén elutazom.

24

A SZOBÁT SEPERTE, amikor Antal belépett.

Jövet-menet sohase csókolóztak, kiváltképpen a gyerekek előtt nem. Most odament hozzá, megfogta a kezét, jobbról is, balról is megcsókolta az arcát. Látta bedagadt balszemét, a másik alatt az ütés nyomát, észrevette hiányzó fogait is; lesunyta fejét, nem szólt. Lassan megint arrafele fordult, akkor már barázdát vésett szája szegletén a kerekedő düh, akkorát lélekzett, mintha kiáltásba akarna kezdeni, de odakapott ádámcsutkájához, talán azért, hogy visszaszorítsa a kikívánkozó hangosságot. Sikerült is csendesen kérdeznie:

— Megjöttél, Mariska?

— Megjöttem. Az este. Éhes vagy, Antal?

Mintha minden rendben volna, vidámra igazítja hangját:

— Ne félts engem, van énnekem nagylányom. Gombot varrt az ingem gallérjára a Margit, tarisznyát pakolt, még pogácsát is tett belé...

Elhallgat, néz a feleségére, újra lesüti szemét, megint csak rámered, hosszan, kutatón. Nemcsak a verés nyoma, nemcsak a két hiányzó fog okozza a nagy változást, az se, hogy sápadtabb, soványabb az arca... Magában a szemében, két fekete szemében látszik valami...

Kisgyerek volt még, amikor Panta szomszédjuk agyonlőtte Takszit, a koromfekete kutyát. Nem kegyetlenségből, hanem mert elgennyesedett a füle. Panta fogta a vadászpuskát, megcélozta a kutyát, az üvöltve felugrott, helyből ugrott, nagyonnagyon magasra és őreá, a kisgyerekre nézett, szemében olyan fájdalommal és rémülettel, hogy azt sohase lehetett elfelejteni.

Keze gyógyítaniakarással símul az asszony hajára. Puha, lágytapintású az a haj, valamikor, lánykorában olyan szaga volt, mint az aligbimbózó akácnak, de amikor Margitot szop-

tatta, akkor már a kemencéből frissen-kiszedett kenyér melegére emlékeztette. Egyszer meg is akarta mondani neki, de féit, hogy kineveti érte, meg aztán férfi ember amúgy is restell ilyenféle bolondságokkal előhozakodni.

Muszáj megfogni a kezét, rásimítani a tenyerét, hosszan megszorítani, egészen közelhajolni hozzá és halkan, nehogy a gyerekek hallják, azt kérdezni:

— Mariska, ennyire megvertek? Ennyire megkínoztak?

Margit figyel, lesi az anyja válaszát, minden szót szeretne eltenni későbbre, nagy-korára, hátha tanúsítania kell majd valamit... Mariska belekezd, de érzi magán a lánya tekintetét, elhallgat. Párkány megérti és éppen csak azért, hogy a csend zihálását elhallgattassa, azt kérdezi:

— Tárgyalás is lesz?

— Sugár úr azt mondta, pénzbírságra ítélnek.

— Megfizetjük. Igaz-e, Mariska?

Bólint, hogy: „igaz".

Antal lefekvéshez készül, fűzi ki a bakancsát, az asszony igazgatja, veregeti a fejvánkost, megfordul, kinéz az ablakon. Pityu az udvaron játszik, a lányok iskolába mentek.

— Antal...

Megint az a barnaszemű kutya jut eszébe, néz az asszonyra, kifűzött bakancsát lerúgja lábáról.

— Mondjad, Mariska.

— Azt akarták, hogy téged is belekeverjelek, meg másokat is. Én fel nem nyitottam a számat, jajgatásomat se hallották. Pedig... fájt... Tenyérrel is, gumibottal, belé az arcomba, rámtapostak, megint csak faggattak: „Mondod már a neveket?!" Azért se. Két fogamat kiverték, kezemet, lábamat megkötözték, felhúztak valahová, nagyon magasra... a többit nem tudom, csak éreztem, hogy vizet loccsantanak az arcomra... „Beszélsz már!" — kiáltották bele a fülembe és megint csak vertek...

Lármáz a tengerifüvet szétsziláló gép, a szomszédból Mandl furcsa dörmögése, döngicsélése hallatszik. Ilyenkor, reggel áll az ablaknál, kelet felé forulva, homlokán, karján az imaszíj, kezében a vastag fekete könyv, abba bele se néz, hajladozik és néha furcsa éneklésbe csap át a hangja.

Antal két látó szemével látja mindazt a borzalmat, amit a felesége elbeszél. Úgy érzi, parázzsal égetik a koponyáját, szeme

majd kiugrik üregéből, a fojtogatás tünetei torzítják arcát, durva kezek szorongatják a torkát, őt verik kézzel, gumibottal, őt rugdossa a detektív-bakancs, megkötözve húzzák valahova a magasba; hörgése olyan hangos lesz, hogy az asszony ijedten mered reá. Akkor megváltozott hangon, szinte könnyedén, mint aki rövid utazásról tért meg, azt mondja az asszony:

— Semmi baj, Antal, itthon vagyok.

Az ember hálás a szóért, simogat a tekintete, mint a puha bársony:

— Itthon vagy, Mariska.

Felkelt, visszaült a székre, darabig gondolkodott, azután újra lefeküdt.

Forgolódott az ágyon, egyszer a fal felé, egyszer vissza, addig-addig, amíg ledobta magáról a takarót, felkelt.

Mariska asztalra tette a forralt tejet, melléje kenyeret.

— Úgy, úgy, jobb is, ha felkelsz, megreggelizel, addig én elfutok élesztőért, bedagasztok, sütök egy tepsi kőttrétest, hadd egyenek a gyerekek.

Mire visszajött, üres volt a konyha, a szoba.

Az asztalon érintetlen a reggeli.

Megfőzte a sűrű-borsólevest, megsütötte a kőttest, kitálalt a gyerekeknek, ő csak ült, várta az urát.

Kihűlt már az étel, amikor megjött. Olyan volt, mint a vadászkutya, amelyik az erdőben futkosott, csatangolt, de nem lelte a vadat. Nadrágszára sáros, arca fényes az izzadságtól, munkából sohase ért haza ilyen fáradtan, piszkosan. Ült, le nem vette szemét az ablakról, amelyen száz ujjával dobolt az őszi eső.

Az asszony tolta feléje a leveses-tányért:

— Hol voltál, Antal?

— Húszszor is odafutottam az épület elébe, egyszer be is mentem, kérdi a rendőr: kit keresek? Én csak álltam. Akkor kizavart... Megint visszamentem, gondoltam, mindegy, hogy melyiknek a nyakát szorítom meg, melyikbe mártom a késemet, de aztán észretértem...

Margit a kívülről feladott verset tanulta, néha ránézett az apjára, aztán megint a könyvbe, hangosan mondta:

...Még a darvak hátravannak,
Mennek ok is, most akarnak:
Nem nézi, csak hallja őket,

Mert tudja jól,
Ott fenn mi szól,
Ismeri a költözőket...

Vitéz a tűzhely előtt ült, Antal lehajolt hozzá, suttyomban megsimogatta. A mozdulat mutatta, hogy valami oldódik benne, de azért úgy ült továbbra is, mint utas a váróteremben, kalapját se vette le.

...Mert tudja jól,
Ott fenn mi szól,
Ismeri a költözőket...

Egyik se értette a szöveget, mégis olyan jóleső bánatot borított reájuk, mint a borús alkonyat az őszi tájra.

Kicsikét fájt ez a bánat, annyira csak, hogy szinte jónak, édesnek érezték és a hervadó levelek szagából feléjük csapott az eljövendő virágzás ígérete is.

Margit felkattintotta a villanyt, Pityu odamászott anyja ölébe, úgy vetette magát a karjaiba, úgy szorította magához az arcát, hogy Mariska feljajdult:

— Fáj, kisfiam.

— Mi fáj, édesanyám?

Zavartan hallgattak, rövid ideig csak, akkor Antal csendesen elkezdte:

— Bántották édeanyádat, a mi igazi ellenségeink bántották...

— Kik az igazi ellenségeink?

— Azok, kisfiam, akik most uraskodnak mirajtunk, parancsolnak minékünk, megkötözik a kezünket, lábunkat...

Tovább mondta a magáét, úgy, hogy néha a két kislányra is ránézett, azok csak hallgattak, Pityu, aki egyszer címerestehenet ígért az anyjának, úgy érintette meg dagadt, foltos szemealját, felhasadt alsóajkát és megkínzott karjait, hogy simítása és szava nyomán elszállt belőle minden fájdalom:

— Édesanyám, ha én már nagyon nagy leszek, véresre verem mind, akik magát bántották, addig ütöm őket, amíg hangosan sírnak...

Most látták meg igazán a jövendőt, úgy hasadt fel előttük, mint hosszú, setét éjszaka után a hirtelen-hajnal, mint a dermesztő télből átmenet nélkül megszületŏ kikelet: minden fa levelet hajtott, kivirágzott, sohasem látott, csodálatosan szép

vérvörös szirmokkal, kelyhekkel, fürtökkel parádézott előttük. Mariska tudta már, hogy nem hiába szenvedett, hogy valamicskét megkönnyítette azt a harcot, ami majd a fiára vár, ha nagyon nagy lesz. Úgy ölelte magához Pityut, hogy a leányait is a karjában érezte:

— Majd ezek... ezek megfizetnek mindenért!

— Úgy lehet, Mariska, hogy még mi is kézbekapjuk őket, kamatostól adjuk vissza nekik a rúgást, az ütést, a kínzást, a megalázást.

— Elhiszem Antal, azt is, hogy mégis csak közelebb jutottunk a célunkhoz.

— Közelebb-e? Tudd meg, hogy a bőrgyáriak is sztrájkolnak már... Kardics mondta... és azt is, hogy a világban szerteszét egyre többen harcolnak az elnyomók ellen, mert sokáig senki se bírja elviselni a rabságot...

RÓZSI KÉKVIRÁGOS porcelánbögrét vesz elő a kötőnye alól.

— Kamillateát főztem, Párkányné, ezzel öblögesse a száját.

Mégegyszer megnézi a két kiütött fog helyét. Hangjában több a részvét, mint a kíváncsiság:

— Bottal? Vagy talán ökölllel?

Meg se várja az asszony válaszát, mondja tovább:

— Ha az iny begyógyult, muszáj kiszedetnie a gyökereket, mert másként elgennyed, úgy jár, mint Kamjonkáné, amikor borbéllyal szedette ki a fájós zápfogát.

Párkányné legyint, mozdulata azt mutatja: „Semmi az egész." Szavaiból is ez érződik:

— Ebcsont beforr.

— Bátor asszony maga.

— Bezzeg, amikor megkötözték a kezemet-lábamat, aztán húztak, egyre feljebb húztak...

A púpos lány hallgatja, némelykor ránéz, aztán horgolja tovább a világoskék asztalterítőt. Túlzás volna azt mondani, hogy megrendülés látszódik rajta, hiszen tizenegy éves kora óta sokmindent látott-hallott, némely kulcslyukon keresztül, vagy falra szorított füllel. Vele kevés történt. Pedig kíváncsi volt az életre és szerette, ha legalább a zajai elhatolnak hozzá. Olykor-

olykor bólint, de lehet, hogy csak azért, mert a levegőpálcikákat számolja, vigyáznia kell, másként nem jön ki a levélminta.

Amikor Mariska elhallgat, újra kérdez, azt se bánja, ha már egyszer elmondott részleteket hall.

— Kiváltképpen azért faggattak, mert az uram bányász. Először hízelgéssel próbáltak levenni a lábamról, ígérték, hogy mindjárt hazaengednek, csak szépen, sorjában mondjak el mindent. Úgy ám, a vezetőinknek a nevét szerették volna kiszedni belőlem, de inkább a nyelvemet vágatom ki, minthogy Kardicsot eláruljam...

— Kardics... — ismétli a leány a szót és úgy megzavarodik, hogy fel kell fejtenie egy darabon a horgolást, újra kezdi a levegőpálcikák számolását, de abba is hagyja és lelkesen mondja:

— Bizonyosan megdícsérte érte.

— Ki?

— Kardics úr..

— Nem is láttam még azóta, nem ér az reá semmire, meg aztán féllábbal már a vonaton van.

— Elutazik?

— Nem is hallott róla?

— Hallottam — hazudja hirtelen, maga se tudja, miért és most már csak arra gondol, jó lenne elbúcsúzni tőle, mégegyszer megfogni a kezét, belenézni a szemébe: „Szerencsés utat és ne felejtsen el bennünket egészen".

Beletűzi a horgolótűt a kézimukájába, szépen összehajtogatja, belepakolja az újságpapirosba.

— Elmegyek, sétálok egyet, akkor jobban tudok aludni.

25

KARDICSNAK akkor már bújkálnia kellett.

A bőrgyáriak sztrájkja javában tartott. Egyik tárgyalás a másikat érte, végül Ipolyi, látva, hogy a cigaretta nem használ, tényleges cselekedetre szánta magát: teljesíti a kívánságokat, de Galambos Kálmánt — aki iránti jóindulatának ő oly sok tanújelét adta — és tizenegy társát visszavenni nem hajlandó, nemcsak a sztrájk megszervezése miatt, de azért sem, mert ők a nyugtalanság állandó szítói. A tárgyalások megszakadtak, a sztrájk tovább tartott.

Október huszonnegyedikén ünnepelte Ipolyi ötvenedik születésnapját. Más években ilyenkor már le szoktak költözni a villából Kossuth-utcai házukba, de a hideg esőzést nyáriasan derűs napok követték, a Magdolna-úti kertben másodszor virágoztak az orgonák, a fügefán, hosszú évek óta először, megérett a gyümölcs.

Az egylovas kocsi, amelyen a kertész ült, a konyhai bejáratnál állt meg. Ipolyi a személyzet előtt is szerette fitogtatni az ő legendás egyszerűségét, éppen ezért foltos, sőt foltozott otthoni ruhájában nem egyszer gereblyézte a kavicsos utakat, kapálta a virágágyásokat, metszőollóval nyeste az elvirágzott rózsákat és fürészelte a gyümölcsfák elszáradt ágát. Most ugyanabban az elnyűtt ruhában segít a kocsiról behordani a palackborokat, a Teppert-csemegeüzlet különleges sajtjait, csavartsonkáit, a Mimóza-cukrászat tortaremekeit és aprósütemények eit.

Úgy volt, hogy az idén, éppen a sztrájk miatt, elmarad az ünneplés, de Bulkay a nagytakarék délelőtti igazgatósági ülésén ráförmedt:

— Bolond vagy te, Miksa? Már én pedig koccintani akarok

az egészségedre ezen a nevezetes fordulón. Mit gondolsz, barátom? Ötven év! Azt meg kell ünnepelnünk, igaz-e, Vazul?

Hausner Vazul kanonok úr szeret jól inni-enni. Persze, a jóból is a legjobbat, ételben úgy, mint italban. Kedvence a dióval hízlalt pulyka pecsenyéje, aranysárgára megsütve — az árnyalat a fontos !— hozzá pezsgő, jegesvödörbe állítva, onnan kitöltögetve, olyan hidegen, hogy karcolja a torkot. Két éve, amikor elvállalta a milliomos ürögdi Renner keresztapaságát, hajnalban a zongora alól kotorták ki, ami — pocakjára való tekintettel — nem volt csekély feladat. A komornyik nyögött alatta, amíg kivitte az utcán álló kocsihoz, vigyázva, mert a kanonok úr akkor is kezében szorongatta a Veuve Cliquot, szopta, szopogatta azt a jó keserű-édes pezsgőt, mint anyátlan csecsemő a dudlit.

— Nagyon is igaz! És soha sehol olyan jól nem éreztem magamat, mint az izraelita házaknál.

Ipolyi, mintha megfeledkezett volna arról, hogy immáron tizedik napja nem füstöl a gyárának kéménye, felajzottan, izgatottan kérdi:

— Csakugyan eljönne, kanonok úr?

— Örömmel, fiam, hiszen Krisztus urunk is megmondta ...

Gondolkodott az idevaló idézeten, de nem jutott eszébe. Annyi baj legyen, előkapja a kéznél lévőt:

— ... megmondta: „Mert a föld magától gyümölcsöt terem, először füvet, azután fejet, azután gabonát a főben..."

Ipolyi Miksa, mielőtt hazament a nagytakarékból, bevásárolt Teppertnél. Amiről feltételezte, hogy drága, azt becsomagoltatta. Nagy mennyiségben a lengyel paradicsomos-halat, aszpikba fagyasztott füstöltnyelvet, ananásszal keretezett pástétomokat és házilag füstölt erdélyi sajtot, amelyet a boltos kizárólag Bócz ügyészségi elnök úr számára hozat körülményes útonmódon.

Otthon azt mondta a feleségének:

— Angyalom, Hausner kanonok ma nálunk vacsorázik.

Ipolyiné híres háziasszony. Receptkönyvét mindig a retiküljében hordja, soha és sehol se restell beleírni egy különleges pácolási módszert, gyümölcseltevést vagy tortát, amelynek készítése a következőképpen kezdődik: „Végy tizennégy tojás sárgáját, keverj bele húsz deka csokoládét..." Öltözködni nem szeret, ha az anyja eljön látogatóba, először is varrónőhöz ci-

peli Ipolyinét és igyekvésében a vője is támogatja: „Igen. igen, mamus, regulázza meg a lányát, néha szégyellem, hogyan megy ki az utcára, pedig egy asszony az elegánciájával is növelheti az ura rönoméját". Üzleti alapon gondolkodik etekintetben is és, költséget nem kímélve, örömest ráaggatna a csúf asszonyra mindent, akár egy karácsonyfára. A jó mamus ösztönzésére elkészül a kosztüm, a madeira blúz és berakott alj, a látogatóruha, a kisestélyi, a selyem-, aranylamé- és kásmír-pongyolák, hosszú sora. Elza szépen elhelyezi őket hatalmas garderobszekrényében és akkor veszi elő, ha valamelyik kíváncsi barátnőjének meg akarja mutatni. A konyha, az más! Elve, hogy „olcsó húsnak híg a leve", ez alapon csak az érdekli, ami nagyon-nagyon drága anyagok raffinált adagolásából tevődik össze.

Hausner kanonok sohasem volt még náluk. Már csak a gőgös ürögdi Rennerné miatt is örülne jövetelének, de mit adjon az asztalra? Ő a bonbonnierjeit is sajátkészítményű desszertekkel szokta megtölteni, elképzelhető akkor a sokféle előétel, borral öntözött pecsenye, francia saláták sorozata, tizenhattojásos torta, mandula- és eperparfé, amely születésnapokon a vendégei elé kerül. Mindegy, ha Hausner kanonok eljön, meg kell próbálkozni a lehetetlennel is. Nekigyürkőzött a munkának, dirigálta a szakácsnőt, a cselédet, a szobalányt, még a kertésznét is befogta a munkára. Szerencsére három liba volt a tömőben, az idejük még nem telt ki, de pecsenye számára jobb így, vágja le, Matejkáné kérem, kopozza meg és bontsa fel őket, a májukat óvatosan szedje ki, abból olyan előételt kap a kanonok, hogy a nyála fog csorogni... A pulykát szereti? Ne félj, Miksa, tud a te kis feleséged olyan készítési módot, hogy Hausner az oltár előtt megesküszik: dióval hízlalt puránt evett énnálam...

Bulkayné nem jött el, zsidó-házakhoz a férfiak egyedül szoktak eljárni, az asszonyok utolsó pillanatban migrént kaptak, vagy sürgönyt, hogy Hortensia néni haldoklik, már pedig a hangulatot rontani nem megy el, hiszen mindig arra az áldott jó tantira kellene gondolnia. Higyje el, örömest jött volna, már felöltözött, hiszen délben kijelentette: „Az új barna selymemet Ipolyiéknál fogom először viselni", a szobalány hozta a köpenyét, amikor csenget a sürgönyhordó.

A hangulat így is kitűnő. Egymás után hangzanak el a felköszöntők, Kozik városunk legnagyobb adózóját, első virilistá-

ját üdvözli, aki gyáriparunk felvirágoztatása terén hervadhatatlan érdemeket szerzett. Bulkay keveset beszél, leffedt száját jobbról-balról hozzáérteti kedves barátja arcához és kívánja, hogy bis hundertundzwanzig ilyen viruló egészségben ünnepelhesse a születésnapok végtelen sorozatát. Hausner kanonok mindenekelőtt eszik, dícséri a pulykapecsenyét, ez igen, ezen érződik, hogy jószívvel tömték bele a diót, a színe pedig valóban az olvasztott aranyéra emlékeztet. Mindezek alapján először a bájos háziasszony egészségére koccint, azután a házigazdához fordul, őmaga is egyszerű szülők gyermeke, falusi asztalos, egyben harangozó és dékán volt az apja, ezért szabad talán utalnia az ünnepelt származására, hiszen annál nagyobb érdem magasraívelő pályája. De meg is érdemli, hogy isten reá tekintsen, elöljár az adakozásban, nemcsak saját egyházán belül, másutt is. Elég, ha a gyüdi kegyhelyre felajánlott hatalmas összegre hivatkozik. Engedje meg az ünnepelt, hogy ezt ő olyan lépésnek tekintse, amelyet még elhatározóbb, még döntőbb is fog követni, hiszen két gyermekére való tekintettel is, ajánlatos volna az egyedül idvezítő anyaszentegyház kebelére megtérni, amely esetben ő, már mint Hausner kanonok, készséggel sorozná ama keresztfiak sorába, ahol ürögdi Renner és más érdemes polgárok oly megelégedetten foglalnak helyet.

Éjfélkor túrósrétest sütöttek, cukor nélkül, kaporral és borssal, a bor kitűnően csúszott rá, Goreczky Tamás, a Szentháromság-téri szép templom ellen elkövetett merénylet értelmi szerzője, akinek felesége kényes műtét után volt és emiatt „kényszerült" otthonmaradásra, dalolni kezdett, amikor csörrent az ablaküveg. A kő odazuhant a négyszer-ötméteres antik perzsaszőnyegre és utána iszonyú nagy csend következett. Újabb csörrenés, a szobalány befutott, a „bájos" háziasszonynak akart súgni valamit, de Bulkay rászólt:

— Hangosan, fiam...

— A kutyák ugatására lettünk figyelmesek... valamit kiáltoznak is... sokan állnak a ház előtt, nagyon sokan...

Közelgő árvíz zúg így, ilyen felfokozódón, ilyen fenyegetőn és a kanonok, menekülésre készen, úgy kapta fel reverendáját, mintha csakugyan vizen kellene átgázolnia...

— ...Dőzsölnek, mi pedig koplalunk...

Egyetlen hang kiáltotta ezt, de ők kórusnak hallották. Kozik Pál, a nagy praktikus, a villanykapcsolóhoz ugrott, le-

csavarta a csillárt, de Ipolyi, vendéglátóhoz nem illő durvasággal rákiáltott:

— Micsoda ostobaság!

Újra világosság lett, a gyerekszobából, földigérő halványsárga hálóingban befutott Iván, kézenfogva vezetve húgát, utánuk a nevelőnő, lobogó hajjal, mint egy fúria:

— Madame... messieurs... ez megvan szörnyűség...

— Vegye vissza a tizenkét munkást!

Ipolyiné a két gyereket ölelte magához, Bulkay azt tanácsolta:

— Hívd fel a rendőrséget...

A kanonok, még mindig felemelt reverendával, fel-alá futkosott, mint ijedt kotlós és követelte:

— Vitessenek haza engem... haza akarok menni.

Ipolyi az ablak felé közeledett, a felesége elébe ugrott:

— Nem engedlek, Miksa...

Kopogtak az ajtón, illemtudón, de ők ágyúdörgésnek hallották és rémülten meredt szemük a díszes faragású szárnyas tölgyfára.

— Jóestét kívánok és elnézést az alkalmatlankodásért...

Bulkay ismerte fel először:

— No nézd csak, Ormos Guszti bácsi!

Megkönnyebbült kiáltások: „Csakugyan... Hogyan kerül ide... Üljön le... Talán egy pohár pezsgőt?

— Berán hentes, a szőlőszomszédom, későn jött haza a harkányi vásárról, bezörget hozzám, hogy: „Baj van Ipolyi vezérigazgató úréknál..." Felöltöztem, eljöttem.

Ipolyiné azt kérdi:

— A közelünkben lakik?

— A vezérigazgató úr sokszor elmegy a házam előtt, szokott beszélgetni velem, legutóbb is megállította a homokfutót, mesélte a szüreti eredményt, azt is, hogy a gyár új ügyészt keres...

Kozik Pálhoz fordul:

— A tanácsos úr ismeri az Egon fiamat, ha másként nem, a kedves fivére révén, hiszen tetszik emlékezni a Gyurisa-ügyre, akkor kivágta a rezet...

Nemhiába éjszakai álmából keltette fel Berán, de össze is hord hetet-havat, olyasmit árul el, amit a végére kellett volna tartogatni, más, megfelelőbb alkalomra.

— A szociáldemokrata párt titkára vagyok, Peyerék bizalma juttatott erre a pozícióra, amelyet mindenkor arra használtam fel, hogy a szervezett munkásságot a helyes útra tereljem...

Bulkayra néz:

— Méltóságos úr tisztában van a nézeteimmel, tudja, hogy szigorúan nemzeti alapon állok... Én segíteni jöttem, tessék rámbízni, majd én elintézem ezt a csürhét...

— Dőzsölnek... a munkásokat utcára lökik...

Ormos felrántja az ablakot, a töredezett üveg csörömpölve esik a parkettra. Úgy áll ott, olyan elbizakodottan, mint aki tengerek zajlását egy intéssel le tudja csendesíteni:

— Emberek, a maguk minősíthetetlen viselkedése miatt szégyellem, hogy a pártjuknak titkára vagyok.

— Szőlősgazda... burzsuj... munkásáruló...

— Szép szóval ajánlom, viselkedjenek öntudatos munkáshoz méltóan, ha kérnivalójuk van, megtalálják a módját...

— Nem kérünk, követeljük tizenkét társunk visszavételét...

— Annak is más a módja, nem ablakbeverés, nem békés polgárok háborgatása és botrányrendezés...

— Pfuj, az leckéztet, akinek a fia Gyurisáné szájából segített kivenni a falatot... Guszti bácsi, az urak barátja, velük dőzsöl... Fülénél fogva húzzátok le...

Ormos az asztal mellett ülőkre nézett, arca sápadt volt, álmosságtól dagadt szeméből semmi se látszott. Ipolyi intett neki:

— Menjen haza!

Úgy hátrált, hogy közben folyton az ablakra nézett, mászik-e már érte valaki...

Az ajtóban meghajolt, nagyon sután és maga se tudja, miért mondta:

— Ha baj van, csak tessék üzenni értem... A Berán hentes melletti szőlő...

Ipolyi, mint aki valamire elhatározta magát, felkelt a székről, a felesége könyörgőn nézett rá:

— Miksa, ne légy könnyelmű... megölnek...

Gyáva nem volt, az bizonyos. Hitt abban, hogy az istenek kegyeltje, bántódás nem érheti.

A hall-fogasról leakasztotta átmeneti kabátját. Nem a

hideg miatt vette magára, de szmokingban nem akart mutatkozni a munkásai előtt.

Tavaly a gyárban is megünnepelték születésnapját. Egy üveg olcsóbbfajta bort kapott minden munkás és néhány cigarettát is. Valaki felköszöntötte, ő válaszában, mint már oly sokszor, elismételte, hogy atyja akar lenni mindnyájuknak...

— Jóestét, emberek...

Senki nem fogadja.

Hatvanan, hetvenen lehetnek, talán többen is. Az ablakokon kiszűrődő fényben megismeri némelyiket. Salamontól már kérdezné: „Remélem, javul a szeme?", a másik felé dugná a cigarettát, de most ebben a pillanatban átérzi, milyen ócska trükk mindez, és hiába berzenkedett, hiába gyűlölte meg örökre Galambost, igazat mondott neki azon a furcsa reggelen... kísérteties pontossággal hallja a szavakat: „...A cigaretta se fontos, az se, hogy ingujjban fusson végig a cserzőn... Aki dolgozik, annak az ereje fogy, elvárhatja tehát, hogy cserében tisztességesen élhessen... ha csakugyan embernek tekintené a munkását... Ezt várjuk, nem pedig vásári komédiázást az apai érzületről..."

Szégyelli magát, keze idegesen tapogat, mintha most is a hasa alatt megkötött kötönykében mutogatná hájas, torz testét... vagy többet szégyel ennél? Talán csakugyan nem tekintette embernek azokat, akiknek a testi erejét készpénzért, legtöbbször áron alul, megvásárolta... Fogadalmat tenne, hogy megváltozik, hogy vízből tűzzé lesz, de akkor közbeszól az igazi Ipolyi és máris elhamvadt a lelkesültsége, csak addig tartott, amíg a gyufa lángja felvillan: „Buta érzelgősség, hiszen a termelés törvényszerű rendje... Egyik az eszével, a másik a kezével..." Már megint a régi, ravasz számító:

— Tudom, hogy okuk van a neheztelésre és én csak köszönetet mondhatok, hogy alkalmat adtak nekem arra, ha nem is éppen a legmegfelelőbb jelentkezési formában...

— Mi lesz a tizenkét munkással?

— Szerény baráti körben tartjuk születésnapomat, amelyet ezúttal nem is óhajtottam megünnepelni, de talán Isten akarata volt, mert most ő sugalmazza nekem, tegyem emlékezetessé azzal, hogy békejobbot nyujtok önök felé, kijelentve: én elfeledek mindent, térjen vissza munkahelyére tizenkét társuk és ha azzal a tudattal mehetek most be családom és barát-

taim meghitt körébe, hogy ezzel mindörökre elsímult közöttünk az utolsó ellentét is, akkor hálás szívvel köszönöm meg Teremtőmnek, hogy engedte megérni ötvenedik születésnapomat...

Nem hallatszott „éljen", csak Salamon mondta, nagyon tárgyilagosan:

— Akkor hát tudomásul vesszük.

— Ha meginnának az egészségemre egy pohárka bort...

— Nem kérünk!

Salamon mögött áll az, aki ezt mondotta, olyan határozottsággal, mintha valamelyes fenyegetődzés is volna hangjában és mintha sokkalta többre vonatkoztatná, mint egy pohár italra. Ipolyi ránézett. Bizonyos, hogy sohase látta ezt a kisbajuszú, soványarcú férfit, már kérdezni akarta: „Maga kicsoda?", de az megfordult, ugyanakkor a hátrább lévők közül azt mondta valaki:

— Jóéjszakát.

És megindultak, végig a Magdolna-utcán, bakancsuk koppanása még sokáig hallatszott a kövezeten.

26

DÉLELŐTT TÍZKOR Bulkay beállított a főispáni hivatalba. A főispáni titkár jóképű, csinos fiú volna, de mintegy másfél évvel ezelőtt reumatikus betegség következtében elferdült a szája. Ahogy ketten egymás mellett állnak, a leffedtszájú és ő, olyan, mintha egymást csúfolnák. A fura helyzetet érzik mindketten, lesütik szemüket, a kormányfőtanácsos úr túlzott fesztelenséggel érdeklődik Bradova után, a titkár sajnálkozik:

— Egyeztető tárgyalás a vasgyáriakkal.

— Disznóság, — feleli Bulkay — hiszen az elmult héten már egyszer felvették a munkát.

— Peyer személyesen járt itt akkor, közölte velük a pártvezetőségi határozatot, mi is nyomtuk a gombot, de mihaszna, csak öt napig dolgoztak. Tegnap reggelre a gyártelepet elárasztották ezzel a röpcédulával.

Fiókjába nyúlt, elővette a zöldszínű papirost:

— Parancsolja méltóságod?

Bulkay úgy fogta két ujja közé a papirost, mintha ragálytól félne. Akárha láthatatlan tömeggel heccelődne, gúnnyal telítette szavait, úgy olvasta:

„Hagyjátok abba a munkát, ne engedjétek kiszipolyozni magatokat! Munkástestvérek, a ti fegyveretek a sztrájk, ne hagyjátok, hogy a kormányt kiszolgáló jobboldali szociáldemokraták kiüssék kezetekből ezt a harcieszközt, igenis, harcoljatok a nagyobb darab kenyérért!"

Visszaejtette a titkári aszalra, két ujját gondosan megtörölte a zsebkendőjébe, utána meg is szagolta azt a két ujját, s mivel semmiféle büdösséget nem érzett, enyhültebben mosolygott.

A titkár, ahogy kihúzta fiókját, az ott elrejtett tükörben megigazította csokornyakkendőjét. Amióta szájferdülés csúfította, mindig igazgatott magán valamit, néha hátrakapott a kabátgallérjához, mellényét huzigálta. Tudta, hogy mindez nem segíti elő a szimetria törvényeinek érvényesítését, ezért állandósult arcán a restelkedő kifejezés, amely olyasfélét volt hivatva közölni: „Nem rajtam múlik, én igazán mindent elkövetek..."

A másik ajtón távozott a küldöttség, Bradova kijött vendége elé, közben odaszólt a titkárnak:

— Hívd fel a lakásomat... Julka reggel nem jól érezte magát.

Az utóbbi szavakat már Bulkayhoz intézte, óvakodott attól, hogy alárendeltjeivel családi ügyekről tárgyaljon.

Hollandi burkolat a falon, a parketten yorghesi szőnyeg, a mennyezetről ide nem illő, hatalmas velencei csillár lóg le, körösköriil a nagy elődök, díszmagyaros, kacagányos főispánok képe, legtöbbje fotográfia után festve, ugyanazon ecset által, a milléneumi évek emlékére.

Az ablak nyitva, párás, hűvös levegő árad be. A takaréki igazgató azt mondja:

— Mindenszentekre megjön a tél.

— Az én kertemben most kezdenek újra nyílani az ibolyák.

— Ipolyinál érik a füge, frissen-szedettet ettünk.

Erről jut eszébe, hogy miért jött.

— Kérlek, ez így tovább nem mehet.

A főispán csenget, rászól a belépő pirosnadrágos altisztre:

— Csukja be az ablakokat.

Amikor kettesben maradnak, mondja:

— Egész nap mást se teszek, mint szellőztetek, idehordják a bűzüket, de én végét vetem ennek! Már nagyon beleuntam.

— Helyben vagyunk! Éppen emiatt jöttem, hiszen az egész ország reánk figyel már, végképpen feldúlták ennek a békés városnak a nyugalmát, itt anarchikus kezek működnek... Tegnap születésnapot ünnepeltünk Ipolyinál...

A főttrák-piros arc ráncait gúnyos fintor táncoltatta, a másik észrevette ezt és már mentegetőzött is:

— El kellett fogadnom a meghívást, a bőrgyárral való is-

meretes kapcsolataim miatt... Különben Häusner kanonok is ott volt, sőt a nászod is.

— Jó, jó, csak folytasd.

Elmesélte az este történteket, Braďova, mintha oda se figyelne, körüljártatta tekintetét a nagy elődökön. Hosszan időzött Szillay Kornélon, akiből ugyancsak belügyminiszter lett egykoron.

— Végeztél?

— Igen, még csak azt kérdem meg, mit szándékozol tenni te, mint a kormány exponense, hogy a kéthónapos táncnak végre végeszakadjon?

— Elsősorban is megfeledkezel arról, hogy az egész országban sztrájkmozgalmak észlelhetők.

— Sehol se olyan élesek, mint nálunk. Azonkívül nem tudjuk, hogy az országos jelenséget mennyiben idézik elő éppen az itteniek, hiszen a mi munkásaink fellépésében olyan agressziót láthatunk, amely nagyon emlékeztet engem ezerkilencszáztizenkilenc március végére.

— Ostobaság! Annyi tény, hogy ami a szokványos bérharcnál több, az összefüggésben van ama bizonyos „anarchikus kezek"-nek a munkájával, de légy nyugodt, etekintetben is tabula rasat teremtek. Éppen ma déli egyre kérettem ide Kernert, mozgósítsa teljes apparátusát... Már nagam is eluntam ezt a folytonos szellőztetést...

AZNAP DÉLUTÁN Resch a szokásos hangsúllyal jelentette Kernernek:

— Új őrizetes, fél fejjel magasabb, mint a főtanácsos úr, olyan a tartása, mint a gránátosé.

Már-már engedett a kísértésnek, de a déli fejmosás emléke észretérítette:

— Karcsi fiam, egészen másról van szó. Rejtett, legalább is egyelőre rejtett erők hintik városunkban a mételyt. Láthatod, mi történik az üzemekben, az utcán. Ha ki nem bogozzuk, Schweinitzerék segítségét kéri a főispán, ami nekünk nagy szégyen volna.

— Csak bízza reám, főtanácsos úr.

— Minden segítséget megadok, minden eszközt igénybe-

vehetsz és, ha eredményt érsz el, magam járok közben előléptetésed érdekében.

— Sohasem hoztam elő, főtanácsos úr, de négy év óta ottfelejtettek a nyolcadik fizetési osztályban, pedig a főtanácsos úr tudja legjobban...

Ormos mostanában még ritkábban nyitogatta az irodaajtót, Daru vette észre, hogy figyelik őket.

Először Benczur szagolt be az irodába, sodorgatta nagy bajuszát, hogy hát éppen errefelé járt, megkérdezné: igaz-e, hogy új házmestert keresnek, ő tudna valakit. Sok más mindent is kérdezett, aztán elment.

Másnap estefelé Resch állított be. Kezébe került a képviselői beszámoló megtartásának engedélyezés iránti kérvényük, szó se lehet arról, hogy a szabadban rendezzék, legfeljebb a régi sörház jöhet számításba, ha azt Ormosék megfelelőnek tartják. Ígéri, hogy ügyeletesként sajátmaga fog megjelenni, mindig élvezettel hallgatja Egri képviselő úr eszmefuttatását. Jól emlékszik, hogy a nyáron milyen bátran kiáltotta: „Eljön az idő, amikor a huszonnégy demokrata képviselő kevésnek bizonyul és — mint Franciaország lerázta magáról Poincarét — mi is felszabadulunk a Bethlen-féle reakció alól"... Mondhatna ő egyebet is, mert ne higyje Daru úr, hogy az mind tökkelütött, aki az államrendőrség kenyerét eszi. Családos ember ő és négy év óta a nyolcadik fizetési osztályban...

Kardics akkor már nem járt be a Munkásotthonba, némelykor a lakásán se mert aludni, két éjszakát a városi kőbányában töltött.

A detektívtestület félemeleti helyiségében egymást érték a kihallgatások. Resch kíméletlen volt, ki akart kerülni a nyolcadik fizetési osztályból. Számbavették mindazokat, akik ellen a múltvasárnapi tüntetés miatt eljárás folyt.

Resch a saját fejére ütött:

— A szónokok még fontosabbak!

Suhajda már nem árusított a Felsőkerék-utcai bódéban. Goreczky polgármester füléhez is eljutott a hadirokkant beszédének híre, még pedig abban a formában, hogy személy szerint nevezte meg őt. Kerner szobája egy emelettel volt feljebb az övénél, benyitott hozzá és kereken megmondta: „Annak a nagyszájú nyomoréknak az igazolványát azonnal bevonjátok, tarto-

zol nekem ezzel a szívességgel. Különben is érdemesebb embert tudna a Felsőkerék-utcai bódéba ajánlani...

Suhajda tiszta rendes szobában lakik, keresztrejtvényt fejt, végignézi a házkutatást, a kérdésekre szabatosan válaszol, látszik az arcán, hogy igazat mond. Resch kezet fog vele, valamikor ő is kiáltozta a futballpályán: „Su-haj-da... Su-haj-da..." Sajnálja ezt az embert, dorgálja, minek avatkozik a politikába. A volt pincér nem felel, később azt kérdezi, milyen engedély kell ahhoz, hogy egy hadirokkant... neki jó ismerőse, arról van szó, kiállhasson az utcára koldulni.

Resch a bejelentő-hivatal kartotékjából kiírta az adatokat: „Kardics Ferenc, atyja neve: néh. Kardics Ambrus, anyja neve: néh. Jávor Róza, lakás: Kálvária-utca 23."

A Kálvária-utcában Koncz, az utcaseprő, kétkerekű talyigáját tolta. Köszönt a detektív uraknak, Resch meg is kérdezte:

— Javult-e a veséje?

— Hogyne, majd odalent, a föld alatt.

Nézett utánuk, látta, hogy a huszonhármas számú házig mennek. Dudás, a cigány fuvaros lakik ott. Övé a picike ház, a Pagony-dülőben kevéske földje is van, azon terem meg a szürke ló elesége, valamelyes kis krumpli is, az asszony egy kézbéli kosárra valót adott Koncznak is. Rendes emberek, ha ünnepnapon kiöltöznek, senki se mondaná reájuk, hogy cigányok. Talán kehes lovat adott el Dudás a vásáron, az is lehet, hogy másféléért gyűlt meg baja a hatósággal.

Az alacsony házig tolja a targoncát, tetteti, mintha legnagyobb gondja az volna, hogy lapátra seperje a lehullott vadgesztenyét és papírhulladékot.

A RENDŐRSÉGTŐL.

Ennyit mond Resch és az őszhajú asszony bevezeti őket a szobába. Valamicskét zavarodott, mert ki ne ijedne meg, ha rendőrségi emberek kopogtatnak be hozzá? Talán Náci összeverekedett valakivel valamelyik vásáron? Nincs nyugsága ennek a vénembernek, gebeg egyik faluból, városból a másikba, szimatolja, hol van vásár, kiváltképpen a közelben lévőkről el nem maradna, mintha nélküle meg se tartanák. Már előtte való nap készül, nemcsak a kocsikereket keni, nemcsak a szürkét

keféli, pucolja, hanem maga is borotválkozik, néha még a borbélyhoz is elszalad, hajat vágatni; tetszeni akar még, vagy mi a fene? Könnyen lehet, hogy asszony miatt verekedett össze valakivel, ha igaz lenne, úgy itthagyja, de úgy...

Széket kínál, közben mentegeti a nyitott ágyat, mert az igazság az, hogy ezt a szobát nem is ők lakják, bérben kiadták, elég nekik, kettőjüknek a kisebbik szoba is, a pénz meg kell, mert házadóval, meg másféle terhekkel is, nyúzzák a népet.

Eszébe jut, hogy rosszul beszél, siet visszatáncolni:

— Tudom én azt, hogy sok kárt tett a háború, az állam, vagy hogyanis mondják: az ország elszegényedett, muszáj segíteni rajta, kinyitani számára a bukszát.

— Mióta tart szobaurat?

— Bejelentettem én, megmutathatom maguknak a cédulát, le van pecsételve két helyen is, talán háromon is, nem csinálunk mi semmit se, ami törvénytelen, ha cigányok vagyunk is.

— Legalább rendes-e a lakója?

— Elsején pontosan kifizeti a lakbért, igaz, én is bekészítem a mosdóvizet, minden vasárnapra tiszta törülközőt... csakhát egy a baj.

Resch izgett-mozgott a széken:

— Mondja már, Dudás néni.

— Jajgat álmában, annyira, hogy mihozzánk is behallatszik. Első éjszaka felkeltett Náci, vagyis az uram: „Te Ilka, menj be a szobaúrhoz, valami baja lehet." Felvettem a szoknyámat, mert, ha öreg is vagyok, ingben nem szaladhatok idegen férfi ágyához, rázom a vállánál, felébred, felül, rámnéz, azt mondja: „Bizonyosan kiáltoztam... ha háborítom magukat, holnap elköltözhetek." Másnap éjszaka is felébredtünk, aztán megszoktuk, mint Tilda a vonatzajt, ő a testvérem volt, lánykorában egyszer állomásfőnökhöz szegődött...

— Hol van most?

— Honnan tudhatnám én azt? Dolgozni jár valamelyik vasgyárba, reggel elmegy, este hazajön.

Huzigálja a köténye szélét, mert, ha öregasszony is ő, restel ilyenfélékről beszélni:

— Két éjszaka már haza se jött... Mi közöm hozzá, nem

igaz? Fiatalember, úgy tesz, ahogyan akar, még mindig jobb, mintha az én lakásomra hoz mindenféle erkölcstelen személyt.

Resch földredobja, eltapossa a cigarettáját.

— Most menjen a dolgára, Dudás néni.

A hat napja koplaló farkas se eshet neki jobban a báránynak, mint ahogy ők percek alatt szétdúlták a szobát. Az ágynemű a földre került, a szalmazsákot kiürítették, a szekrényt felfeszítették, a mosdó alatti linóleumot késsel hasogatták fel, a falat, a padlót kopogtatták és Benczur diadallal emelte fel a kályha mögött lévő padozat egy deszkáját. Mintegy negyven centiméter mélységű kivájt gödör volt alatta. Resch úgy pergette át ujjai között a homokot, mint az aranyásók.

— Semmi...

Nekiszontyolodottan indulnak el, az udvaron a csöpögtetés mellett furcsa, zöldszínű cigarettacsutkát lát Resch. Felveszi, bontogatja, akkor már ott áll Dudás néni is:

— Úgye kinevetik a vén bolond uramat? Nem volt itthon papirosa, abból tekert cigarettát, de szelelt, nem égett meg.

„ne engedjétek kiszipolyoz"

— Honnan való a papiros?

Az öregasszony a szoba felé mutat:

— Kardics úrtól hozta az emberem...

Koncz meghallotta az utolsó mondatot, akkor már tudta, kit keres Resch, meg a nagybajuszú.

A talicskát betolta Furtényi szikvízgyáros udvarára, aztán elkezdett futni. Sokáig nem bírta, mert feszült az a meglévő egy veséje, úgy érezte, ki akar pattanni. Darabig pihent, aztán megint tovább... Daru elvtárs megígérte, hogy segít neki bejutni valahova éjjeliőrnek. Nemcsak a bőrgyárból áll ki a világ, ott a Simon-féle fatelep, beszél Daru a gazdával, aztán nem kell többet a nehéz talicskát tolni... Kezében bot, körüljárja a fatelepet, amikor akar, le is ülhet, a nagy fehér komondor vigyáz a fára...

Legalább meglátja Daru elvtárs, hogy érdemes embert pártfogol...

Az irodában muszáj leülnie, nyomogatja a bal oldalát, de nem nyög, csak valamicskét zihál, miközben mondja:

— Házkutatást tartottak Kardics elvtársnál, annál, aki

múlt vasárnap azt szónokolta, hogy mi adtuk a törött tagokat, a vért, a kifolyt szemeket, a gyárosok az ágyút, meg, hogy...

Daru szorongatta a kezét:

— Derék ember maga Koncz...

SCHULCZ kerülőúton ment el Laczkovicshoz, aki második napja bújtatta Kardicsot.

— Berán hentes teherautója este tizenegykor áll meg az utcai vízcsap előtt. Megbízható emberünk vezeti, vöröskatona volt, később agitátor lett... Tizenkét borjút szállítanak Budapestre. Te, Feri, kísérőként szerepelsz, viszont iratokat is hoztam a számodra... Daru nem jöhet, tiszteltet énáltalam.

Elbúcsuztak egymástól.

Kardics azt mondta:

— Mindent köszönök Jóska és... és őrizd meg a masinádat, szükség lesz még reá.

— Én is köszönök mindent, sokat tettél értünk.

Mégegyszer kezetfogtak.

A Széna-téri kapu előtt találkozott a nyomdász Rózsival.

A púpos lány picikét felágaskodott, a fülébe súgta:

— Kardicscsal szeretnék beszélni.

— Várjon, Rózsi.

Tudott a lány szolgálatairól, Kardics elismerőleg beszélt róla.

— Sietek, Schulcz úr kérem, mert a nagyságos asszony hazajön a színházból...

Dehogy is sietett! Nekitámaszkodott a falnak, rákezdte:

— Ladányi tisztifőorvos úr lánya lépett fel ma este, a Vilmike, cigánylányt alakít, kibontott hajjal, nyakában gyöngy, énekel, meg táncol is. Amál azt mondja, vasárnap délután is fellép, akkor fél áron lehet jegyet váltani, felmegyünk a másodemeleti erkélyre, középről nagyon jól lehet látni is, hallani is, meg minden...

— Fontos, hogy Kardicscsal beszéljen?

A nyomdász bizonyosan elmesélte neki, hogy Párkánynét hazaengedték, de Rózsi már felkészült a találkozásra és nehezen mondana le arról, hogy ne lássa a férfit.

— Gondolhatja, Schulcz úr, hogy inkább horgolnám a világoskék terítőmet, ha nem volna nagyon fontos.

— Tudja, hol találja?

— A Kálvária-utcában, a számot elfeledtem, de nem is fontos, mert Dudás Náciéktól a harmadik házban szolgáltam, Furtényi szikvizesnél...

— Ott hiába keresi. Laczkovicséknál van, viszont nagyon vigyázzon, ha odamegy, és az ablakon négyet koppintson.

KARDICS felöltőben ült, az arca borotválatlan, az ölében közepesnagyságú csomag. Felkel, amikor Rózsit látja:

— Ne várjam az autót?

— Más miatt jöttem én...

Ránézett a kőművesre, az kiment a konyhába, a feleségéhez.

— Párkánynét hazaengedték.

— Tudom, már hétfőn.

Rózsi le nem veszi szemét a csomagról. Olyan picike, hogy abból azt is remélhetné, nem örökre megy el.

— Akkor hát el tetszik utazni?

A férfi, mintha nem is hallaná.

— Párkányné tudja, hogy idejött?

Ha azt feleli: „Nem tudja", — akkor meg kellene mondania, tulajdonképpen miért jött: „Utóljára még látni akartam..." Inkább meghalna, minthogy vallomásba kezdjen. Az is eszébe jut, milyen jó volna, a csendes, esti utcán Kardics mellett lépdelni. Néha szólna egy szót is talán, mennének, kart-karhoz érintve, azon az úton, amelyen ő mindig egyedül szokott járni...

Egyedül...

Felsóhajt, Kardics ránéz és két cigaretta-szippantás között kérdezi:

— Nos?

— Mariska elmesélte nekem, hogy mennyire megkínozták a rendőrségen. Ki akartak belőle szedni mindent, de ő fel nem nyitotta a száját, széles ez világért ki nem ejtette volna a Kardics úr nevét... Kiverték két fogát, főztem is neki ma este kamilla-teát, mondtam, a gyökereket szedesse ki, nehogy úgy járjon, mint Kamjonkáné...

Kardics a levegőbe mered, Rózsi bizonyos benne, hogy mindez nem érdekli, maga se tudja, miért hord össze hetethavat... Olyan keveset akar ő... kart, karhoz értetve, járni mellette, aztán úgy is vége lesz mindennek...

— ...Csontját majd, hogy ki nem ficamították, de semmit nem bán, csak azt bánná — szóról-szóra így mesélte nekem — ha a Kardics úr búcsú nélkül menne el.

Kimondta. Úgy, hogy közben a fehérre sikált padlót nézte. Nemrégen súrolhatta fel Laczkovicsné, lehet, hogy szódát is kevert a lúgba, igaz, a hamutól még erősebb. Egyszer... nem is tudja már, melyik helyén történt, úgy kimarta az ő kezét a hamus-lúg, hogy két ujja meggyűlt a körömnél...

— Gyerünk, Rózsi!

— Hova, Kardics úr?... Mit is beszélek? Menjünk...

Nem örül, morzsányit se örül annak, hogy mindjárt egymás mellett lépdelhetnek, inkább talán szomorúságot érez... Rózsi, Rózsi, az fáj neked, hogy egyiket búcsúzásra érdemesíti, a másiktól furcsa hangon azt kérdi: „Nos?"

A kőműves azt mondja Kardicsnak:

— És, ha tizenegykor megáll az utcán a teherautó ?

— Lehet, hogy visszaérek akkorra...

— Öt perccel múlt fél tizenegy.

— A saját dolgával törődjön.

A kőműves azonban nem hátrál meg:

— Én önként befogadtam a házamba Kardics elvtársat, én felelek is érte azok előtt, akik majd felkérdeznek engem.

Kardics tréfásan meglegyinti az arcát:

— Ne féltsen engem, ha el is lopnának, a legközelebbi lámpánál letesznek.

A FELSŐKERÉK-UTCAI KAPUN mentek be, nehogy Dani meglássa őket.

Setét volt az udvar, csak Tarjánék emeleti ablakán szűrődött ki világosság. Olvas az asszony, reggel aztán gebed az ágyban, az ura pedig takarítja a szobát.

Vitéz egyet-kettőt vakkant, aztán farkát csóválva dörgölődzik Rózsi lábszárához.

A lehúzott redőny hasadásán kicsike fénysáv látszott. A púpos lány súgta:

— Fenn van még...

Odatette kezét az ajtókilincsre, de Kardics leráncfotta róla.

— Először én akarok vele beszélni, várjon idekint.

Mariska a kis-széken ült, a tűzhely előtt. A gyér világosság mellett alig látott varrni, a nagy szék kényelmesebb is, de az anyja ugyanígy szeretett kuporogni, ha tutyitalpat varrt fel, ha babot kupált, kukoricát morzsolt a szapuba, vagy másféle ülő-munkával szöszmötölt.

— Jóestét Párkányné.

— Jóestét, Kardics úr.

Nem mondta, hogy üljön le, állt is darabig, nézte az asszonyt, akkor közelebb húzott hozzá egy széket.

— Eljöttem, Párkányné.

— Ilyen későn?

— Jobb későn, mint soha.

— Azt gondoltam, régesrégen a vonaton ül már.

— El akartam búcsúzni magától.

A kimondott szavak nyomán ébred annak tudatára, hogy el kell válnia ettől az asszonytól; ijedt, kapkodó lesz a mozdulata, mint akinek kezét-lábát meg akarják kötözni. Tudta, hogy sohase mondaná végig, mégis elkezdte:

— ...Paprikát fűzött fel... én néztem, nagyon kikívánkozott belőlem, amit éreztem, de csak annyi lett belőle: „Némelyik ember szerencsés..."

Ha akarná, ha alkudozni tudna önmagával, e végső percben hozzátehetné, ha nem többet, legalább ennyit: „Az urát irigyeltem..."

Mariska még jobban reáhajolt Antal nadrágjára, öltögette a tenyérnyi foltot, halkan azt mondta:

— Térdnél kopik ki a leghamarább, alig győzöm cérnával.

Meghorgadt fejét felvetette és a férfi most teljes világításban látta foghíjas száját, dagadt szemealját, elcsúfított arcát. Zavartan köhécselt, bánta már azt a kevéske kimondott szót is, hiszen küzdőtársa ez az asszony, bátor, szinte hősies, úgy beszélhet csak vele, mint harcos a harcossal:

— Derekasan helytállt, pontosan úgy, ahogyan el is vártam magától... Elhiheti, hogy nem volt hiábavaló és abban is bizonyos lehet, hogy mindenért bosszút állunk.

Előrelendítette ökölbeszorult jobbkezét, fel is emelte jó magasra, mint a kalapácsot. A mozdulat több volt az ígéretnél.

Párkányné újra ránézett, Kardics a fekete szemekben a régi furcsa ragyogást látta, akkor szíve tájékára szorította azt az ökölbeszorított kezet, mintha valamit el akarna rejteni mögéje.

Mariska új cérnát fűzött a tűbe, a négyszegletesre vágott szövetdarabot elkezdte a másik nadrágszárra rávarrni, feje újra meghorgadt, ült, csak ült a kisszéken, picikére kuporodva, mint az anyja, amikor elhagyta a hatvanat.

A csend simogatón borult reájuk, olyan mélységes volt, mint koratavaszi erdőben, amikor az új rügyek is alszanak, mert elfáradtak a hirtelen növekedésben.

Kardics eldobta cigarettáját, felugrott, nyujtózkodott, begombolta rövid kabátját.

— Gondolom, én most már el is mehetek.

— Isten áldja, Kardics úr...

Még valamit mondani akart, de Rózsi csaknem beesett az ajtón:

— Verik a Széna-téri kaput, tisztán hallottam, hogy azt kiáltották: „A rendőrségtől." Dani villanyt gyujtott... az ő keze van benne, Schulcz-ot is jelentgette névtelen levélben.

Mariska úgy dugja a ládába a megfoltozott nadrágot, mintha azért jönnének.

— Mi lesz most? Magát is viszik, engem is... Hová bújtassam...

— Majd én, Kardics úr... énvelem jöjjön, majd én elbújtatom, énnálam senki se keresi.

Éppen besurrantak Rózsi szobájába, amikor Futó Borbála felkattintotta a villanyt.

— Ne féljen, csak a nagyságos asszonyék jöttek meg színházból.

Mindketten a világítóudvarra nyíló ablaknál álltak, a házmester hangosan mondta:

— Fenntartom állításomat, felügyelő úr, igenis, többször láttam Schulcznál, ugyancsak Párkányéknál is... Tessék belenyugodni, nyitva tartom én a szememet és a fülemet is...

A lépések egyre távolodtak, Vitéz és Lázárék kutyája torkaszakadtából ugatott. Hirtelen csend lett, mintha ennivalót dobtak volna elébük, aztán hallatszott, hogy a nyomdász ajtaját verik:

— A rendőrségtől...

Az ágyszélen ültek, egymás mellett. A lány teste reszketett.

— Fél, Rózsi?

— Nem félek, Kardics úr.

Valahol, asztalon, vagy éjjeliszekrényen, wecker ketyegett durva hangossággal, mintha nemcsak figyelmeztetni akarna az idő múlására, hanem fülükbe akarná kiáltani az élet rövidségét. Rózsi ötre igazította az ébresztőt, mert kenyeret süt, a kovászt jókor elkészítette, Futó Borbála, mielőtt színházba ment, kiöltözötten, kifestetten bekiabált a konyhába: „Jókor keljen meg a tésztád, mert a reggelihez lángost akarok."

Miért, miért se, erre a néhány szóra gondol most:

„Bocsásson meg, hogy be se mutatkoztam. . . ."

Mintha mégis félne, odabújik Kardicshoz, úgy bújik, hogy az érezze a mellét.

— Huszonegy éves multam . . .

Azt könyörgi bele a mondatba:

„Ne gondolj a testi hibámra, csak arra, hogy fiatal vagyok."

A férfi, mintha az óra ketyegésére figyelne, valamelyest odébbhúzódik.

— Hogyan jutok ki innen?

— Hajnalban kivezetem. Ne féljen, senki meg nem látja, ha akarja, az állomásra is lekísérem.

— Legalább húsz kilométert kell gyalogolnom, valamelyik távoli kis megállónál ülhetek csak vonatra.

— Felbontom az ágyat, pihennie muszáj, ha annyit gyalogol. Én majd üldögélek a széken.

— Ráér még . . .

Ülnek a sötét cselédszobában, az udvar már elcsendesedett, néha vakkant csak egyik kutya.

— Mindjárt — súgja Rózsi és odasurran a nagy kofferjéhez, szekrénye nincsen, abban tartja a ruháiát, matat, keresgél a sötétben, meg kell találnia a rózsaszínű hálóinget . . . Legtöbb fehérneműjét ajándékba kapta, némelyiket újonnan, némelyiket használtan. Azt mondta valamelyik nagysága: „Szerezz hozzá húsz centi batisztot, kiiavíttatod, aztán lesz egy rendes hálóinged." Azt a rózsaszínűt három éve vette, meglátta a Fő-utcai kirakatban, bement érte, igaz, drága volt, de miért legyen minden a gazdagoké? Amál meg akarta tőle venni, ráadásul még a fehér gyöngysort is felkínálta. „Annyira szeretnéd, Amál?"

„Te, Rózsi, ez olyan igazi férfibolondító. Minek ez neked?" „Minek? Azért, hogy egyszer majd mégis csak férjhezmegyek... Tudd meg, hogy jövő hónapban ágyneművásznat is veszek."

Nem vett ágyneműnek. Most már tudja, hogy a világoskék gyöngyfonalat is hiába vette, hiába horgolja a levélmintás abroszt. Hová, kinek-minek terítse, nem lesz őneki szobája, csak ilyen kis kuckó, ahova se szekrény, se egy rendes asztal be se fér. Hogyan is gondolta, hogy valaki majd rányitja az ajtót: „Anyukám, kész a vacsora?"

Ujjai megismerik a rózsaszín hálóinget. „Igen, te vagy drágám... selyemnek is beillenél, olyan puha a tapintásod..."

Odabújik a férfihoz, annak tenyere hozzáér mezítelen nyakához. Úgy látszik, nemcsak a szó, az érintés is lehet kijózanító, varázslatot eloszlató. Kardics száraz, hűvös keze olyan csendesítő, nyugtató, szinte álombaringató, mint a szülőé. Rózsi pillanatra lehúnyja szemét. Úgy érzi, ha most elaludna, végképpen elmúlna testéből a sokféle robot kínzása, de muszáj arra gondolnia, hogy sohase lesz ő neki konyhája, amelynek falát szároltéses kézimunka díszíti, régtől fogva tudja, hogy ágyneműre való vászonra se érdemes pénzt gyüjteni, cseléd marad ő holtáig, akkor pedig mire várjon? Arcát odaszorítja Kardicséhoz, száját is kínálja, a másik száj olyan futólag és könnyedén érinti, hogy hirtelen szégyelni kezdi a rózsaszín hálóinget.

— Feküdjön le Rózsi, én csendben megülök itt az ágyaszélén.

Ráteríti a csirketollal töltött dunnát, az álla alatt el is igazítja, keze szorítása azt üzeni: „Látod, ennyire törődöm veled."

Hallgatnak, hallgat odakünn az éjszaka is, olyan puhán, mintha vastag hó takarná a földet.

— Jó volna egy cigaretta... Rágyujthatok?

— Tessék, Kardics úr.

— ... Az is lehet, hogy egyszer majd viszajövök, mögéje settengek, befogom a két szemét: „Találja el, Rózsi, ki vagyok?"

Nem felelt, egyenletesen, halkan lélekzett, a férfi lehajolt hozzá:

— Alszik?

— Nem alszom, Kardics úr, nézem az ablaküveget, két csillagot látok rajta, pedig az én szobámba sohase tekint be az ég.

Elhallgatott, lehet, hogy mégis csak elaludt, de a férfi kezét pillanatra se engedte el.

Valamelyik ólban megszólalt a kakas, hosszan kukorékolta a hajnalt és a picike szoba kevéske butora, mintha csak erre várt volna, kezdte megmutatni egyszerű konturját.

Rózsi felkelt, felöltözött. Mezítláb ment a konyhába, begyujtott a tűzhelyen, mert a kenyérsütésről nem szabad megfeledkeznie, arról kiváltképpen nem, hogy Futó Borbála tejfölös-lángost kíván a reggelijéhez. Az aluminium-fazékban feltette a vizet, a teknőn felemelte a kovászt takaró vásznat, úgy vizsgálgatta, mintha attól tartana, valami csoda esett meg vele az éjszaka.

Kardics rövid felöltőben, ott állt az ajtóban. Rózsi hosszan nézte, aztán lehúnyta szemét, hogy megtanulja úgy is látni.

— Kikísérem, Kardics úr.

Kezetfogtak, a férfi azt mondta:

— Köszönöm...

A nyugati égaljon ott halványult a hold, dér fehérlett a háztetőkön, valamelyik templom tornyában ötöt ütött az óra, az első villamos robogott a Kossuth-utcán, a Széna-téren keresztül, bőrönddel a kezében az állomás felé sietett valaki.

Rózsi mosolygott, úgy, ahogyan fiatal asszonyok szoktak; állt a kapuban, nézte a távolodó rövidkabátos férfit.

27

REGGEL ANTAL asztalra tette a pénzt.

— Ma kaptuk először a felemelt fizetést.

Mariska a szekrénybe, a vászontörülközők alá tette a bankókat.

Pityu felébredt, az apja ölébe mászott.

— Édesapukám, nem hozott semmit?

Mariska öltöztetni kezdte.

— Ne nyaggasd apádat, nem látod, hogy fáradt, álmos?

— Hoztam kisfiam.

Kökény-ág, rajta hamvaskék, dércsípett gyümölcs.

— Te is kóstold meg, Mariska.

Az asszony megmelegítette az estéről maradt levest, krumplismetéltet.

Antal úgy ette azt a maradék, ragacsos tésztát, mintha annál jobb még sohase került volna a tányérjára.

Aztán kiment az udvarra, kezébe vette az ásót, kezdte megforgatni a picike kis kert földjét.

— Le se fekszel? — kérdezte az asszony és lehajolt, hogy a kifordult hant alól felvegye a vékonyka sárgarépát.

— Jóreggelt — köszönt egylábú Balog, aki vesszőkosárban vitte piacra árúját, a gőzölgő sülttököt, amelynek édesmeleg szaga végigfelhőzött az udvaron.

Párkány az ásónyélre támaszkodott:

— Emlékszel Mariska, mekkora tök nőtt egyszer a gangfeljárónk mellett?

— Palánta korában ki akartad vágni, nem engedtem, pátyolgattam, baromfitól megóvtam, de fizetett is érte: édes is volt, parázs is volt, nem győztünk jóllakni vele.

Mandlné Tarjánnal, az emeleti lakóval pöröl. Az a papucs-

ember, ahelyett, hogy a seprőnyéllel ráhúzna egy jót a lusta feleségére, kisöpri a szobát, porolja az ócska szőnyeget.

Azt mondja Mandlné:

— Porolja, porolja, de ne az én fejemre... Igazán disznóság, tegnap is két poloskát találtam az ablakdeszkán.

— Ha nem tetszik, költözzön a Goreczky-palotába, azt kizárólag suszternéknak tartogatják.

Cserhátiné is kitolja nagy pocakját, neki muszáj minden veszekedésnél odaszegődni valakinek a pártjára:

— A suszter talán nem ember? És különben is, Mandlnénak igaza van, nem evett meszet, hogy a más szemetjét takarítgassa.

Úgy látszik, Tarján csak a maga feleségétől fél, más aszszonnyal szemben fel meri tátani a száját:

— Magát ki kérdezte? Amióta kalapot visel, azt hiszi, az egész világ ő körötte forog.

— Mi köze az én kalapomhoz? Jobb volna, ha a lusta feleségével törődne, néhanapján lekenyne neki egy jó csattanósat, akkor nem henteregne délig az ágyon, hanem megfogná a munka végét.

Kamjonkáné tegnap egy bögre babot kapott kölcsön az emeleti lakótól, nem is volna szép tőle, ha most mocskolni engedné:

— Azért, mert valaki beteges, azért pofon jár neki? Könnyen beszél az, akin akkora pocakot növeszt a jólét, hogy maholnap Hausner kanonok is fogpiszkáló lesz mellette. Persze, kanálszám eszi a tejfölt, a vajat meg ujjnyi vastagon keni a házisütésű, gyönyörű fehér kenyérre.

Lázárné látja, hogy a fia a kárpitos-műhely ajtaján surran be, torkaszakadtából kiabál utána:

— Jenő... Jenő, agyonveretlek apáddal, ha megint elkésel az iskolából...

Doboka kilöki a műhelyablakot, a sűrű, kavargó porfelhőben hatalmas kulccsal hadonász, olyan, mint egy frissen borotvált Szent Péter, aki valamely érdemtelen földi halandót most kergetett el égi kapujából. Ámde a másik kezében pálinkásüveget szorongat, már többször megtöltethette ma reggel, mert beszélni is alig tud:

— Kegyed csak ne árulkodjék tulajdon gyermekére... csúnya eset... tiltakozom...

Dani lakásából az idősebbik Kleisz lép ki, az elegáns, aki olyan gonddal szokta megkötni haréntcsíkós nyakkendőjét.

— Kezitcsókolom, Emmike, — köszönti a Széna-téri kapun belépő házmesternét.

— Pá, Lacikám, már elmegy?... Képzelje, egy libát vettem, majd megszakadok, olyan nehéz...

Csakugyan, dülledt szeme még jobban kimered üregéből, úgy erőlködik, nyög a súly alatt, de azért csak áll, forog erre-arra, hogy minél többen lássák, azt a hatalmas libát.

Valamennyien elhallgatnak. Mint a mennyből szállt angyalt, úgy nézik a szárnyával csapkodó gunarat. Szennyes a hasaalja, bűzlik a tolla, ami csak azt az örvendetes tényt mutatja, hogy sokáig volt a tömőben. Pászog, ebből viszont az következtethető, hogy nagy mája lesz.

Csertánné, kezében a nagy kék fazékkal — mindig úgy lép ki az udvarra, hogy azt higgyék, főzéssel bajlódik éppen — áll az ajtaja előtt, csámcsog, mintha különös jó ízeket érezne és átszellemülten rebegi:

— Ha az uramat felveszik éjjeliőrnek Kozik keményítőgyárába, akkor minden héten félreteszek valamicske pénzt, karácsonyra libát vágok, annak a lábából, fejéből olyan kocsonyát főzök, de olyat, hogy a „Koroná"-ban se tesznek különbet a gazdag marhakereskedők elé.

A suszter felesége már most tanácsokat ad a májsütésre vonatkozólag:

— Fogadjon nekem szót Csertánné, először jódarab hájat tegyen a lábasba, arra a májat, tetejébe egy gerezd fokhagymát, félfej vöröshagymát és csak akkor fordítsa meg, amikor a leve már barnulni kezd. Utána villával szurkálja össze-vissza.

Megszólal Mariska is:

— Egy hétre is be tudom én osztani a valamirevaló ludat. Külön étel a tepertője resztelt krumplival, az aprólékjából leves és mártáshús, a combjából pecsenye, a melle vadasan, akkor még ott a zsírbafagyott mája, abból két vacsora is kitelik.

Schulcz dagadt arca általános feltűnést kelt, az elegáns Kleisz visszalép, mond valamit a házmesternek. A nyomdász nem akarja, hogy minden alap nélkül örüljenek, hangosan és jó messziről elkezdi mesélni Antalnak, hogy egész éjjel kínozta a fogfája, siet az OTI-ba. Dani csak azért is röhigcsél. Most már neki szánja szavait a nyomdász:

— Munkásmennyország ez, Párkány-szomszéd, valóságos munkásmennyország, amikor ilyen szépeket mesélhetnek az asszonyaink egy kövér libáról, viszont akad, aki nemcsak mesél róla, de nyeli is a pecsenyéjét, persze olyan, aki nem munkával keresi a reávaló pénzt.

Tudja jól, hogy kinek köszönheti az éjszakai látogatókat, rákacsint Mariskára:

— Némelykor nem csörög a judáspénz, viszont gágog.

A bányász, rátámaszkodik az ásónyélre és, mintha erről jutna eszébe a másik szerszám:

— Deák Gábor rovátkoltnyelű csákánya most már örökre az enyém maradt...

Kamjonkánéhoz megérkezik az első kundschaft, otthagy csapot-papot, megy az üzlet után, Csertánné pedig mérgesen dödög arról, hogy egynémelyek milyen könnyen keresik a pénzt.

Antal aggódón kezdi:

— Szilas beszélte, hogy a keményítőgyáriak tegnap reggelre munkába álltak.

— Kozik Lajos fia, a híres egyetemi verekedő, összeszedte a Csaba bajtársi egyesület tagjait, sajnos, viszont akadt négy-öt munkás is, akit pénzzel, ígérgetéssel levettek a lábáról, vállalkoztak a sztrájktörő szerepére és a diákokkal együtt megkezdték a veszendőbe menő nyersanyag feldolgozását. Erre megingott az egész társaság.

Párkány szomorúan lógatja fejét:

— Hiányzik Kardics.

— Viszont tanultunk tőle többfélét.

Mintha fogfájás és egyéb más nem nyugtalanította, nyaggatta volna az éjszaka, vidáman mondja:

— Dolgunk lesz, Párkány elvtárs, ma kirántatom ezt a fájós agyaramat, holnap üzembe helyezem a masinámat, olyan serkentő verset szerkesztek, hogy észretérnek a keményítősök. Főként, ha maguk gondoskodnak arról, hogy a kezükbe is jusson.

Antal úgy ragadja meg, úgy nyomja földbe az ásót, mintha az egész Vaskút-udvarnak neki akarna menni, feltúrni, felbolygatni, beleszórni a magot, hogy minél előbb lássa csírázni, picinyke levelet hajtani.

— Ne féltsen minket Schulcz elvtárs, csak jártassa a kis gépét, gyártsa a zöld cédulákat, a többi a mi gondunk.

Nyomkodta dagadt arcát, szívta a fájós fogát, közben fogalmazta már magában, szigorúan Kardics stílusában a szöveget. Úgy születtek a gondolatai, mintha minden szót a fülébe súgna az, aki a messzi-messzi vonaton ül, behúzodva a sarokba, elbújva felakasztott rövid kabátja mögé:

Munkások, elvtársak! Aljas és becstelen adja csak el magát a nőket ütlegelő lovagnak és kiuzsorázó, könyörtelen apjának, aki meghalt munkásának özvegye és árvái szájából kivette a falatot. A milliók véres verejtékén hízott nagytőke meghátrált, ahol az igazi szervezettséggel találkozott. Gondoljatok a bányászokra, a bőrgyáriakra, az építőipari munkásokra és a többiekre, akik álltak a harcot és győztek. Magatok intézitek a magatok sorsát!...

Antal, mintha megérezne valamit Schulcz gondolataiból, nekitüzelten buzdítja:

— Csak jól mondogasson oda nekik! A feleségem a karjára veszi a kosarat, elindul velem.

Rózsi, a megfestett pepita selyemruhájában, karján a szenesvödör, indul a pincébe. Lóbálja a kannát, énekli, hogy: „Várj, várj szép délibáb, Ne szállj, ne szállj tovább..."

A nyomdász rámutat a púpos lányra, aki e pillanatban nem is látszik púposnak, nemcsak egyenes a tartása, de olyan könnyen is lépdel, mintha szárnyai nőttek volna:

— Viszont őreá is számíthatunk, Kardics is bízott benne...

— Bízott — hagyja rá Mariska és morzsolgatja tenyerén az ásóról levett hantot.

Rózsi tudta, hogy amazok róla beszélnek, feléjük nézett, tekintete külön üzent Párkánynénak, bólintott is feléje. Aztán lépdelt odébb, mintha nem is a patkányos pincébe menne, hanem csodálatosan szép rétre, ahol vadszegfű, margaréta, kékbuzogány, szopókavirág, vadjácint, madarak édes füttye és mindezek tetejében talán még egy férfiú is várja; dalolt, egészen hangosan dalolt a boldogságról.

Vége

Ára : fűzve 17.— Ft
Ára : kötve 21.50 Ft

6947/LD01 - Révai